

Välillä väriä, värillä väliä?

Aamu Koivistoinen
Tampereen yliopisto,
arkkitehtuurin tutkinto-ohjelma
Diplomityö 2024

Julkisivujen pintakäsittelyiden tutkimushistoria
ja restaurointitavoitteiden muutos -

Kansallisarkiston ja Säätytalon julkisivujen vertailu

Aamu Koivistoinen

Välillä väriä, värillä väliä?

Julkisivujen pintakäsittelyiden tutkimushistoria
ja restaurointitavoitteiden muutos

- Kansallisarkiston ja Säätytalon julkisivujen vertailu

Tampereen yliopisto

Rakennetun ympäristön tiedekunta
Arkkitehtuurin yksikkö
Diplomityö 2024

Ohjaaja Olli-Paavo Koponen, professori

Tarkastaja Iida Kalakoski, yliopisto-opettaja

Kieli suomi

Työ on taitettu aukeamanäytölle.

kannen kuva

Kansallisarkiston julkisivuväriytyksen mallialue keväällä 2023. Kuva: Aamu Koivistoinen

seuraavan sivun tausta

Säätytalon palkiston pintakäsittelymalli. Kuva: Säätytalon julkisivujen dokumentointi 10.11.1993/Senaatti-künsteistöt.

Välillä väriä, värillä väliä?

Julkisivujen pintakäsittelyiden tutkimushistoria
ja restaurointitavoitteiden muutos -

Kansallisarkiston ja Säätytalon julkisivujen vertailu

TIIVISTELMÄ

Aamu Koivistoinen

Välillä väriä- värillä väliä?

Julkisivujen pintakäsittelyiden tutkimushistoria ja restaurointitavoitteiden muutos

- Kansallisarkiston ja Säätytalon julkisivujen vertailu

Tampereen yliopisto, Arkkitehtuurin koulutusohjelma

Diplomityö 132 sivua

Helmikuu 2024

Rakennusten pintakäsittelyiden tutkimuksella saadaan tietoa historiallisista ihanteista arkkitehtuurissa, mutta toisaalta myös siitä, miten käytössä olleita materiaaleilla ja menetelmillä ne on kyetty toteuttamaan. Ihanteet löytyivät antiikin arkkitehtuurista, jota näyttäytyi arkkitehdeille puhtaan valkean marmorisena. Tutkimukset paljastivat 1700-luvun lopulla kuitenkin sen, kuinka värikäs antiikin arkkitehtuuri todellisuudessa oli ollutkaan. Diplomityössä tutkitaan julkisivujen pintakäsittelyiden tutkimushistoriaa länsimaissa tutkimuksista 1700-luvun lopulta aina nykypäivään. Työssä tarkastellaan myös väritavoitteiden muutosta restauroinnissa.

Suomessa varhaisimmat pintakäsittelyiden tutkimukset liittyivät kirkkojen maalauskoristeluun, ja tutkimus laajentui toisen maailmansodan jälkeen alue- ja rakennusinventointien myötä, jolloin tutkimus koostui pääasiassa värisävyjen tallentamisesta. Samaan aikaan tutkimustuloksilla perusteltiin myös kohteen alkuperäisen väriytyksen palautuksesta, kuitenkin yleistyen vasta 1950-luvun lopulla. Ensimmäiset kohteet olivat kirkkoja ja valtion omistamia kulttuurihistoriallisesti arvokkaita kohteita. Tutkimus ja alkuperäisen väriytyksen palautus vertautuu tänä aikana pohjoismaiseen alaan ja tutkimusmetodeina käytettiin maalikerrosten tutkimusta. Alkuperäisen väriytyksen palautusta ohjattiin 1960-luvun lopulta alkaen aluevärisuunnitelmin, jotka perustuivat perinteisten värien käyttöön. Aikakaudella muodostui useita käsitteitä historiallisesta väristä tai väriperinteestä., jotka liittyivät

pintakäsittelymateriaaleissa tapahtuneeseen kehitykseen, jolloin synteettisten väriaineiden ja modernien pintakäsittelymateriaalien myötä värit tulivat räikeiksi ja puhtaiksi ja rikkoivat kaupunkikuvan harmonian.

Tutkimuksesta vastasivat alkuun konservoiijat, taiteilijat sekä maalarit. Konservointikoulutuksen alettua Suomessa 1980-luvulla, muodostivat konservoiijat ja aiemmin tutkimuksista vastanneet käsityöläisammattilaiset uuden tutkijaryhmän, väritutkijat. Tutkimusmenetelmät ovat tulleet historiassaan yhä analyttisemmiksi ja ne ovat laajentuneet myös historiallisten arkistolähteiden tarkasteluun ja vertailuun. Silti restauroinnissa joudutaan tulkitsemaan tutkimustuloksia, jos tavoitteena on alkuperäisen väriytyksen palautus.

Työssä verrataan julkisivujen pintakäsittelyiden tutkimushistoriaa sekä restaurointitavoitteiden muutosta väriytyksen osalta Kansallisarkistoon sekä Säätytaloon. Rakennukset on suunnitellut arkkitehti Gustaf Nyström. Kansallisarkisto on otettu käyttöön vuonna 1890 ja Säätytalo vuonna 1891, jolloin kohteet edustavat samaa aikakautta ja niiden sijainti Snellmanin aukion laidalla liittyy kohteet myös kaupunkikuvallisesti toisiinsa. Rakennusten muutoshistorian takia, niiden julkisivujen väriytyksen erkaantui toisistaan 1970-luvulla. Diplomityöni aikana molempien kohteiden julkisivukunnostus on ajankohtainen ja kunnostuksissa molempien rakennusten väriytyksen tavoitteena on palauttaa alkuperäinen väriytyksen.

Avainsanat: rakennusperintö, restaurointi, konservointi, väriytystutkimus, historiallinen väri, polykromia

Tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck-ohjelmalla

ABSTRACT

Aamu Koivistoinen

At times color- color of times?

Comparison of achitectural paint research methodologies and color choices in restoration case study of Finnish House of Estates and National Archive

University of Tampere, Master's Degree Programme in Architecture

Master's thesis 135 pages

February 2024

The study of buildings exterior finishes provides information about historical ideals in architecture, but also about the materials and methods used to achieve them. The ideals were found in ancient architecture, which appeared to architects as pure white marble. However, when research began in the late 1700s, it became clear just how colourful ancient architecture really was. This thesis examines the history of research of facade finishes in the West, from the late 18th century to the present day. The thesis also examines the changing colour objectives in restoration.

In Finland, the earliest studies of surface finishes were related to the decoration of churches. The research expanded after the Second World War with area and building inventories, when the research consisted mainly of recording colour tones. At the same time, the results of the research were also used to justify the restoration of the original colouring of the site, although this only became widespread in the late 1950s. The first sites were churches and state-owned sites of cultural and historical value. The research and restoration of the original colouring during this period was comparable to the Nordic field and the research methods used were the study of paint layers. From the late 1960s onwards, the restoration of the original colour scheme was guided by regional colour plans based on the use of traditional colours. During the period, several concepts of historic colour or colour tradition were developed, linked to developments in surface treatment

materials, whereby synthetic dyes and modern surface treatment materials made colours brash and pure, breaking the harmony of the urban landscape.

The research was initially carried out by conservators, artists and painters. When conservation training began in Finland in the 1980s, conservators and the craftsmen who had previously been responsible for research formed a new group of researchers. Research methods have historically become increasingly analytical and have also extended to the examination and comparison of historical archival sources. Nevertheless, restoration requires the interpretation of research findings if the aim is to restore the original colouring.

The study compares the history of research on facade surface treatments and the change in restoration objectives in terms of colouring with the National Archives and The House of the Estates. The buildings were designed by architect Gustaf Nyström. The National Archives were opened in 1890 and The House of the Estates in 1891, as the two buildings represent the same period and their location on the edge of Snellman Square also links them in terms of urban design. Due to the history of changes in the buildings, the colouring of their façades diverged in the 1970s. During my thesis, the facades of both buildings are being renovated and the aim of the renovation is to restore the original colouring of both buildings.

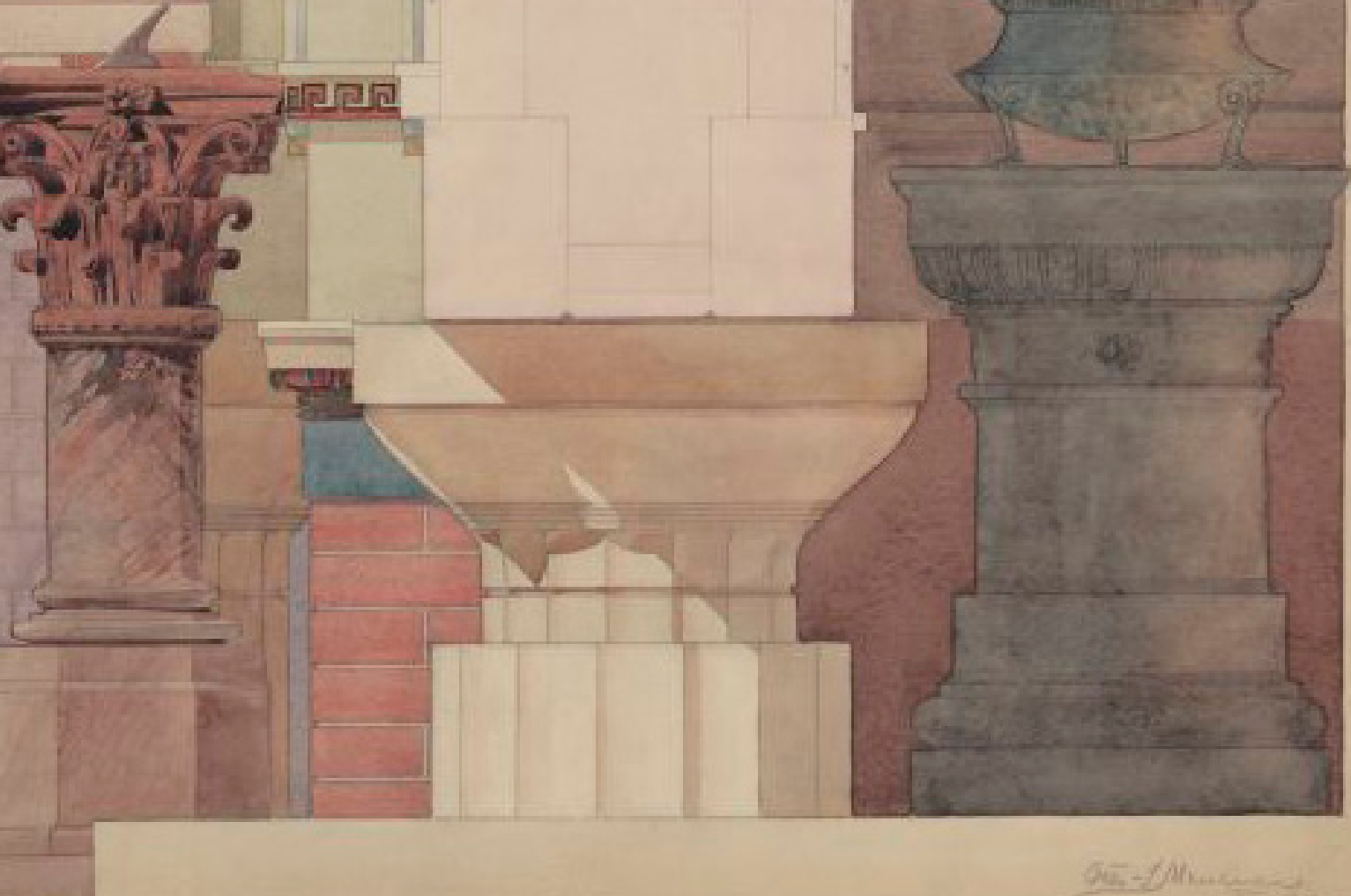
Keywords: building heritage, restoration, conservation, architectural paint research, historical color, polychromy

The originality of this thesis has been checked using the Turnitin OriginalityCheck service.

SISÄLLYSLUETTELO

1. Johdanto	11		
1.1. Tutkimuksen tausta	11		
1.2. Kysymyksen asettelu ja työn rakenne	14		
1.3. Tutkimusmenetelmät ja -aineisto	15		
1.4. Keskeiset käsitteet	18		
2. Varhainen pintakäsittelyiden tutkimus	24		
2.1. Antiikin väriälydyöt ja polykromia	24		
2.1.1. Tutkimukset antiikin raunioilla	24		
2.1.2. Polykromian popularisointi	30		
2.2. Tutkimus Suomessa – Kirkot ja koristeet	32		
2.3. Uudisarkkitehtuurin ja värityksen tavoitteet	34		
		2.3.1. Arkkitehtikoulutuksen alku Suomessa	35
		2.3.2. Arkkitehti Gustaf Nyström	36
		2.4. Kansallisarkiston ja Säätöytalon rakennushankkeet	38
		2.4.1. Uusi hallintorakennusten aukio muodostuu	40
		2.4.2. Ensimmäinen väriäsu	44
		3. Rakennussuojelu ja -tutkimus 1900–1950-luvuilla	50
		3.1. Väri osaksi restaurointia – 1900-luvun alku	50
		3.1.1. Rakennusperintö ja kaupunkikuva Helsingissä	52
		3.1.2. Vertailukohteet 1900-luvun alussa	54
		3.2. Säännöt restauroinnille – 1930-luvulta jälleerakentamiseen	58
		3.2.1. Asemakaavalaki 1931 ja historiallinen kaupunginosa	58
		3.2.2. Tutkimus Suomessa – Rakennusinventointeja ja värejä	62
		3.2.3. Vertailukohteet – Varhaiset ajoittamattomat muutokset	64

Anttiin tyyliuotoja. Kuva: Meurman 1910-11/ Aalto-yliopisto. Kuvaa rajattu.

4. Modernin restauroinnin värit	66	5. Palauttaa vai ei – väriasiu restauroinnissa	106
4.1. Välillä väriä – 1960–70-luku	67	5.1. Värietyksen suojele	107
4.1.1. Väritutkimus alkaa Suomessa	69	5.1.1. Rakennussuojele värietyksen osalta	108
4.1.2. Värietyksen tavoitteet – Väriperinteen puolesta	72	5.1.2. Antikvaaristen pintojen suojele	109
4.1.3. Vertailukohteet 1960–70-luku	74	5.1.3. Tutkimustiedon suojele	111
4.2. Väritutkijat ja värikaava 1980–90-luku	80	5.2. Väriasiu ja sen tulkinta	112
4.2.1. Tutkitut värit palautetaan	81	5.2.1. Alkuperäisen värietyksen palauttaminen	112
4.2.2. Vertailukohteet 1980–90-luku	85	5.2.2. Kerroksellisuuden säilyttäminen	113
4.3. Monitieteinen tutkimuskenttä 2000-	92	5.2.3. Vertailu Kansallisarkiston ja Säätytalon värietyksen tutkimushistoriasta ja restaurointitavoitteista	115
4.3.1. Väri(tys)tutkimus Suomessa	93		
4.3.2. Värietyksen tavoitteet 2000-luvulla – palautus 2.0	98	6. Johtopäätökset	119
4.3.3. Vertailukohteet 2020-luku, tuleva korjaus	100		
		Lähteet	124

ALUKSI

Opintojeni aikana väriä on käsitelty suunnittelelementtinä, teoriana tai taiteellisenä ilmaisukeinona. Väriä ei ole kuitenkaan käsitelty historiallisessa kontekstissa, eikä se ole ihme, koska aihe kätkee sisäänsä koko ihmisiän kestävän oppiaineen. Työtehtävissäni restauroinnin saralla, väriin suhtaudutaan objektiivisesti tutkimustuloksena, mutta suunnittelutehtävänä väri muuttuukin subjektiiviseksi ja sitä tulkitaan ja sovitetaan esteettisenä kokonaisuutena.

Jotta ymmärrystä pintakäsittelyiden tavoitteista ja niiden tutkimuksesta pystyi kasvattamaan, palasin työssäni tutkimuksen juurille etsimään tietoa, mitä se oikeastaan on pitänyt sisällään. Diplomityöni tutkimuskysymyksen muotouminen vaati työtä lähes yhtä paljon, kuin itse työn toteutus. Vaikka matkalla sain paljon oppia, niin samalla heräsi uusia kysymyksiä, korosten sitä, ettei aihetta ole vielä paljon Suomessa tutkittu.

Kiitän teitä, jotka suostuitte haastateltavikseni; Vilhelm Helanderia, Juha Lemströmiä, Rosemarie Schnitzleriä, Käpy ja Simo Paavilaista, Pentti Pietarilaa, Kati Winterhalteria, Katja Luomaa, Elina Järvelää ja Teemu Kajastetta. Kiitän lisäksi teitä ketkä jaoitte sähköpostitse tietoa aiheesta; Anni Hassia, Elisa Heikkilää, Nanna Kymäläistä, Arja Vehanen-Sindaa sekä Hulda Blixii. Erityisesti kiitän Senaatti-kiinteistöjen rakennuttajapäällikköä ja restaurointigurua Selja Flinkiä ehdotuksesta Kansallisarkiston sisällyttämiseksi toiseksi vertailukohteista, kuten myös näkemyksistäsi restaurointiväreihin.

Kiitos myös Risse ja Peeti kärsivällisyydestä ja Ida vertaistuesta!

26.1.2024 Tampereella

Aamu Koivistoinen

*”We should do our utmost to encourage for
the Beautiful, for the Useful encourages itself.”*

*alkuperäinen Goethe, siteeraus Owen Jones vuonna 1852
teoksessa An Attempt to Define the Principles Which Should
Regulate the Employment of Colour in the Decorative Arts.*

1. Johdanto

”Väri sen täytyy olla” ajattelin, kun diplomityön aiheen valinta tuli ajankohtaiseksi. Sen, värin tarkempi johdatus diplomityön muotoon, ei ollut kuitenkaan helppo tie. Aikaisempi koulutukseni restauroijana (artenomi AMK) on antanut diplomityön tutkimuskysymyksen käsittelyyn merkittävää taustatietoa niin materiaalitutkimusmetodien kuin julkisivuväriytyksien historiallisten tavoitteiden osalta.

Mitä sitten halusin päästä opintojen loppusuoralla syventämään väreistä. Tietoa ja perusteita eri aikakausina tehdyille värimuutoksille, kuten myös muutoksesta pintakäsittelyiden tutkimuksessa. Arkkitehtien rooli restauroinnissa on merkityksellinen kohteen antikvaaristen pintojen säilymiseksi. Restaurointiin liittyvä oleellisesti kohteen tutkimus sekä tuloksien tulkinta, joka vaatii onnistuakseen monitieteistä osaamista, useimmiten usean ammattilaisen yhteistyössä. Pintakäsittelyiden tutkimus on erikoistunut rakennustutkimuksen alalaji, jossa tutkimuksen sisältö ja tekijät ovat vaihdelleet tutkimushistoriansa aikana. Pintakäsittelyissä nähty arvo on samaten ollut riippuvainen aikakaudesta.

Restauroinnin parissa työskentelevän arkkitehdin tulee ymmärtää pintatutkimuksien tuloksia suhteessa yleisiin arkkitehtuurihistorian ihanteisiin. Kirjallisuus tarjoaa pääperiaatteita, mutta kohde itsessään tarjoaa yhden esimerkitapauksen, johon syventymällä voidaan laajentaa tietoa historiallisista väriytyksistä. Arkkitehdin tulee tämän lisäksi kyetä tunnistamaan rakennuksen antikvaarisia arvoja ja suunnitteluratkaisujen avulla myös säilyttämään ne. Siten ymmärrys tutkimusten tuloksista on oleellista perustelujen tulkintojen saavuttamiseksi. Riippumatta pyrkimyks-

stä toteuttaa restaurointi tietoon perustuvana, myös jokainen restaurointi jättää kädenjäljen arkkitehdista ja sen suhteesta rakennuksen aikaisempiin vaiheisiin. Mitkä arvot ovat aikakautena ohjanneet suunnittelua ja minkälainen ideologinen tavoite ohjaa restaurointia.

Diplomityössäni kartoitan julkisivuväriytysten tutkimushistoriaa sekä kulttuurihistoriallisesti merkittävien rakennuksien väriytyksen muutosta ja palauttamista restaurointikysymyksenä. Käsittelen työssäni väriytystutkimuksen sekä tutkimuksia hyödyntäneen värisuunnittelun taustoja Suomessa ja vertaan niitä kansainväliseen viitekehykseen. Julkisivuväriytysten tutkimusmetodien sekä väriytyksien tavoitteiden muutosta verrataan työssä myös Kansallisarkiston ja Säätytalon pintakäsittelyiden historiaan.

1.1. Tutkimuksen tausta

Arkkitehtuurissa käytettyjen pintakäsittelyjen sekä väriytyksen historiaa on tutkittu Suomessa arkkitehtien, taiteilijoiden, taidehistorioitsijoiden sekä konservattoreiden, restauroijien ja maalarien toimesta. Eri ammattiryhmien tutkimusten sisältöä tai tutkimusten painotuksen eroja historiallisesti ei ole laajasti tutkittu. Tutkimuskohteet ovat historiallisesti laajentuneet kattamaan laajemman osuuden rakennuskannasta. Väriytystä ja sen tutkimusta on käsitelty kuitenkin vähän ICOMOSin (International Council on Monuments and Sites) kansainvälisissä rakennusrestaurointia ohjaavissa julistuksissa tai peruskirjoissa. Nykyisin pintakäsittelyiden tutkimus on vakiintunut kulttuurihistoriallisesti merkittävien rakennusten korjauksien taustoittamisessa.

Tutkimusmetodien kehittyttyä, tutkimuskysymysten voidaan olettaa muuttuneen. Kansainvälisesti tutkimuksella

on myös laajempia viitekehyksiä, kuin aktiivisten restaurointihankkeiden taustoitus. Kuten pintakäsittelyiden tutkimuksen, myös alkuperäisen värityksen käsite ja sen palautus on myöhemmin laajentunut koskemaan yhä laajempaa rakennuskantaa sekä niiden korjausohjeistusta.

Rakennuksilla on usein monta väri- tai pintakäsittelyvaihtetta, joihin ovat vaikuttaneet sekä tarve huoltaa pintoja, mutta toisaalta myös muutokset arkkitehtonisissa ihanteissa. Erityisesti interiöörien osalta tyylien tai muotien muutokset ovat saattaneet muuttaa väriasua usein. Sisätiloissa pintakäsittelyille ei yleensä muodostu merkittävää kulumista suhteessa julkisivuihin, jolloin pintakäsittelykerroksien säilyminen on todennäköisempää ja värityksen tai pintamateriaalien maalikerrosten tutkimus mahdollistaa niiden värien, sideaineiden ja mahdollisesti pinnan struktuurin tutkimuksen. Sisätilojen pintakäsittelyissä on voitu myös käyttää kalliimpia väriaineita tai sideaineita sekä erityisiä pintakäsittelymenetelmiä, jolla voi olla erityistä merkitystä kohteen rakennushistorialliselle arvolle. Julkisivujen väritystutkimuksessa joudutaan huomioimaan juuri pintojen altistuminen kulutuksen kohteeksi ulkoisten tekijöiden kuten sadeveden, tuulen, likaantumisen, mutta myös myöhempien huoltomaalausten pohjatöiden takia, jolloin pintoja on voitu tarkoituksella poistaa tulevan maalaus käsittelyn tartunnan varmistamiseksi.

Värien ja pintakäsittelyiden tutkimus on osa laajempaa rakennustutkimusta. Suomessa tutkimus kuului pääsääntöisesti valtion rakennusperinnön viranomaistaholle tutkimusten alkamisesta 1800-luvun lopulla noin 1980-luvulle asti. Museovirasto vastasi tutkimuksista osittain vielä 2000-luvun alkuun, mutta 1980-luvulta alkaen yksityisten väritutkijoiden tutkimukset tulivat merkittäväksi osaksi tutkimuskenttää (Setälä 2011, s. 62; Kymäläinen 2023).

Tutkimuksissa on perinteisesti pyritty tunnistamaan ja ajoittamaan värien käyttöä eri aikakausina. Pintakäsitte-

lyiden tutkimus perustui tutkimushistorian alussa asti *in situ* eli paikalla tehtävään pintatutkimukseen eli värien ja toisinaan sideaineiden tunnistamiseen silmämääräisesti havainnoimalla eli arvioimalla maalin koostumusta tai pintakäsittelyiden lukumäärää ilman kemiallista analyysiä. Tutkimusmenetelmien kehittyessä materiaalianalyysi ja maalikerrosten analysointi siirtyi laboratorioon ja pintakäsittelystä irrotettua poikkileikkausnäytteitä tutkittiin stereomikroskoopilla. Euroopassa ja Yhdysvalloissa väritutkijoiden käyttämät menetöt jakautuivat poikkileikkausnäytteiden hyödyntämisen osalta, joka muodosti alan sisällä jaon omiin koulukuntiin jo 1960-luvulla. Arkistolähteiden, kuten suunnitelma-asiakirjojen, vakuutuskiirjojen, kuittien ja valokuvien hyödyntäminen ajoittui materiaalitutkimuksen kehityksen kanssa samaan aikaan.

Konservaattoreille ei ole Suomessa tarjolla yliopistotasoisista jatkokoulutusta, vaan ylempi korkeakoulututkinto voidaan suorittaa ylemmän ammattikorkeakoulututkinnon (YAMK) kautta. Konservatorit ja restauroijat jatkavat opintojaan myös filosofian maisteriopinnoissa taidehistorian, museologian, tai kulttuuriympäristön tutkimuksen tutkinto-ohjelmissa. Varsinaisten konservointi- tai restaurointiarkkitehtien koulutuksen puute Suomessa on edellyttänyt arkkitehtien itseopiskelua ja kokemuksen kartoittamista konservointialan ammattilaisilta restaurointihankkeissa. Arkkitehtien ja konservattorien jatkokouluttautuminen on mahdollista eurooppalaisissa yliopistoissa, mutta Suomessa ei ole erityisesti väritys- tai pintatutkimukseen oppia hakevia arkkitehteja.

Väritutkimuksen metodologiaa on Suomessa tutkittu konservoinnin alemman ja ylemmän ammattikorkeakoulututkintojen opinnäytetöissä, sekä taidehistorian maisterin pro gradu -tutkielmissa konservattorien toimesta. Tutkimuskysymykset korostavat käytännön tutkimusmetodologian laadullista kehittämistä. Väritutkimusten rinnalla

julkisivujen muutosta on tutkittu rakennushistoriaselvityksien (RHS) ja yksinomaan julkisivujen muutoshistorian tutkimuksissa, joissa rakennushistoriaselvityksen tutkimuskysymystä on rajattu ja tarkennettu julkisivujen rakennusosiin sekä materiaaliin. Julkisivujen rakennusselvityksessä väritys liittyy usein osaksi rakennushistoriaan. Tutkimusmetodi sisältää toisaalta kansainvälisessä vertailussa samoja sisältöjä, kuin konservaattorien tekemät tutkimukset. Suomessa konservaattorien ja restauroijien väritystutkimus kohdistuu usein in situ eli paikalla tehtäviin tutkimuksiin ja tarkentaviin laboratoriotarkasteluihin. Väritystutkimuksen laajuuteen vaikuttaa merkittävästi kuitenkin tilaajien ymmärrys siitä, mitä väritystutkimus tulisi sisältää. Konservointi- ja restaurointialan tutkijoiden mukaan tilaajilla ei yleisesti ole tietoa tutkimusalasta ja sen vaatimista resursseista. Pintakäsittelyiden tutkimusta ei ohjaa Museoviraston tai Konservointiliiton laatima yleinen termistö, jolloin tutkimusten nimeäminen on tutkijasta riippuvaista.

Julkisivujen väritykselle asetetaan usein suojelutavoitteita, mutta väriksen suhdetta muuttuneeseen kaupunkikuvaan ei ole laajasti tutkittu. Rakennussuojelun kohteiden laajennuttua väriksen tavoitteita esitetään usein myös asuinalueiden suojelumääräyksissä ja korjausohjeistuksessa. Maankäyttö- ja rakennuslain (MRL) myötä ohjeistuksen nimitys ja formaatti on vakiintunut rakennus- tai korjaustapaohjeistukseksi. Suojellut asuinalueet edustavat toisinaan ajallisesti yhtenäistä rakennuskantaa ja alueiden arvotus liittyy usein alkuperäiseen arkkitehtuuriin. Historiallisesti kerroksellisten eli eri-ikäisistä rakennuksista muodostuvien alueiden osalta väriyksien palautus alkuperäisen mukaiseksi ei ole kuitenkaan yksiselitteinen kaupunkikuvan kannalta.

Aikaisemmat tutkimukset väritystutkimusten metodologiaan

Pintakäsittelyitä ja historiallista värienkäyttöä arkkitehtuurissa on tutkittu kansainvälisesti runsaasti viimeisen viidenkymmenen vuoden aikana. Tutkimusta on tehty laaja-alaisesti niin historiallisen väriksen, tutkimusmenetodien, kuin restaurointieettisten kysymysten osalta. Kohdetutkimusten lisäksi alalla on paljon artikkelijulkaisuja akateemisissa aikakauslehdissä. Tutkimusalan historiasta ei ole kuitenkaan kansainvälisesti kirjoitettu merkittävästi. Kirjallisuudessa korostuu 1920-luvun lopulla alkanut tutkimus Yhdysvaltojen Virginian osavaltiossa sijaitsevan Colonial Williamsburgin alueella. Muun muassa julkaisuja tutkimushistoriasta Britteinsaarilla ei löytynyt kirjallisuuskatsauksessani.

Suomessa tutkimus on perinteisesti kohdistunut yksittäisien kohteiden väriyshistorian tutkimukseen, liittyen restaurointien tai korjauksien taustatutkimukseen. Suomalaisia artikkeleita väritystutkimuksen metodologiasta on vähän. Konservoinnin ylemmän ammattikorkeakoulu tutkintojen (YAMK) opinnäytetöissä sekä konservaattori-taustaisten taidehistorian pro gradu tutkielmissä väritystutkimusten metodologiaa ja problematiikkaa on jonkin verran käsitelty.

Kansainvälisten väritystutkimusseminaarien (Architectural paint research) myötä vuodesta 2000 alkaen, tutkimusala on tullut tietoisemmaksi ulkomaisista tutkimusmetodeista ja käytännöistä. Seminaarien puheenvuoroissa on esitelty sekä ulko- että sisätilojen pintakäsittelyiden tutkimusta, kuten myös käsitelty restaurointitavoitteita ja -toteutuksia.

1.2. Kysymyksen asettelu ja työn rakenne

Tutkimukseni pääongelma on, minkälainen on julkisivujen pintakäsittelyiden tutkimushistoria ja milloin kulttuurihistoriallisesti arvokkaiden rakennusten alkuperäisen värityksen palautus on muotoutunut tavoitteeksi. Tutkin työssäni väritystutkimusten metodiikan kehittymistä sekä sitä, mitkä ammattiryhmät ovat vastanneet tutkimuksista. Sidon rakennuksille tunnistetun kulttuurihistoriallisen arvon rakennussuojeluun, jonka käsite on sidonnainen aikakauteen, jossa sitä käsitellään. Käsitelen työssäni rakennussuojelun lainsäädännön kehittymistä yleispiirteisesti käsitteen määrittämiseksi kulloisella aikakaudella.

Tutkimuskysymykset

/ Minkälainen on pintakäsittelyiden tutkimushistoria?

- / Kuka tutkimuksia on tehnyt ja mihin tutkimus on kohdistunut?
- / Mikä on ohjannut värityksen tutkimusta tai arvoa?

/ Koska alkuperäiset julkisivuvärit ovat tulleet restauroinnin tavoitteeksi?

- / Kuinka väritysmuutosta tai palautusta perustellaan?

Pyrin työssäni tunnistamaan, koska historiallisesti arvokkaiksi tunnistettujen kohteiden tai alueiden värimuutoksiin on muodostunut erityinen suhtautuminen ja miten se ajoittuu suhteessa kansallisiin ja kansainvälisiin restaurointifilosofisiin suuntauksiin ja tutkimukseen alalla. Käsitelen työssäni myös julkisivuvärityksen kaupunkikuvallista ohjauksen historiaa Helsingissä ja limittymistä rakennussuojelun teemoihin ja vertailukohteisiin. Vertailen tutkimuksessani pintakäsittelyiden tutkimushistoriaa sekä

värityksen tavoitteiden muutosta restauroinnissa myös kahteen vertailukohteeseen: Kansallisarkistoon ja Säätytalon. Työtä ei ole tehty toimeksiantona Senaatti-kiinteistölle, mutta Säätytalon ajankohtaisen kunnostuksen takia innostuin kohteen väritystavoitteiden muutoksesta ja halusin vertailla ilmiötä diplomityöni tutkimusongelmaan. Oltuani yhteydessä Senaatti-kiinteistöjen rakennuttajapäällikköön arkkitehti Selja Flinkiin, sain ehdotuksen ottaa mukaan vertailuuni myös Kansallisarkiston, jolla on vahva historiallinen ja kaupunkikuvallinen liitos Säätytalon. Senaatti-kiinteistöjen yhteyshenkilönä tutkimukseni aikana toimi Selja Flink.

Kansallisarkisto (vuoteen 1994 asti Valtionarkisto) ja Säätytalo ovat arkkitehti Gustaf Nyströmin suunnittelemaa autonomisen Suomen hallintorakennuksia, jotka sijoittuvat Senaatintorin ja Helsingin Tuomiokirkon välittömään läheisyyteen. Kansallisarkisto otettiin käyttöön vuonna 1890 ja Säätytalo vuonna 1891. Kohteet edustavat saman arkkitehdin ja saman aikakauden arkkitehtuuria. Rakennusten väritysmuutosten ja julkisivukorjausten myötä rakennusten kaupunkikuvallinen suhde toisiinsa on kuitenkin hälvynyt.

Vertailukohteiden julkisivukunnostus on ajankohtainen ja diplomityöni tekohetkellä syksyllä 2023 alkoi Säätytalon peruskunnostus, jonka pääsuunnittelijana toimii arkkitehti Simo Freese. Säätytalon kohdearkkitehtina toimii arkkitehti Kati Winterhalter, joka toimii rakennushistorian asiantuntijana ja vastaa sisäpuolen konservoinnin ohjauksesta sekä julkisivujen uudesta väriasusta. Kansallisarkiston julkisivukorjauksen ajoitus ei ole varmistunut. Mallityön toteutuksen aikana arkkitehtisuunnittelusta vastasi arkkitehti Arja Vehanen-Sinda. Molempien kohteiden peruskorjauksia on taustoitettu julkisivujen rakennushistoriaselvityksessä ja tutkimusta on selvityksien jälkeen tarkennettu pintakäsittelyiden ja värityksen tutkimuksen osalta.

Tutkimuksen rakenne

Työni etenee kronologisesti käyden läpi julkisivujen pintakäsittelyiden tutkimushistoriaa ja tavoitteita värikyksen osalta restauroinneissa, verraten niitä vertailukohteiden muutoksiin. Käsittelen julkisivuvärikyksen varhaista tutkimushistoriaa 1800-luvulla sekä sen kytköstä uudisarkkitehtuuriin aikakaudella luvussa 2 *Varhainen pintakäsittelyiden tutkimus*. Jatkan tutkimushistoriaa ja syvennyn julkisivuvärikyksen tavoitteiden muutokseen suojelukohteissa luvussa 3 *Rakennussuojelu ja tutkimus 1900–1950-luvuilla*. *Modernin restauroinnin värit* luvussa 4, jatkan julkisivuvärikyksen tutkimushistoriaa sen limittyessä kansainväliseen ja pohjoismaiseen väritutkimusalaan. Käsittelen luvussa myös aikakaudella historiallisiin rakennuksiin liitettyä väriperinteen käsitettä sekä pintakäsittely- ja väriaineissa tapahtunutta materiaalikehitystä.

Luku 5 *Palauttaa vai ei – väriasi restauroinnissa*, on analyysiluku, jossa pohdin pintakäsittelyiden tutkimuksen ja restauroinnin tavoitteiden asettamisen problematiikkaa. Ensimmäisessä alaluvussa 5.1. *Värikyksen suojeleminen* käsittelee teemaa värikyksen ja pintakäsittelyihin kohdistuvaan rakennussuojeluun, antikvaaristen pintojen suojeleluun ja tutkimustiedon suojeleluun jakaen. Alaluvussa 5.2. *Väriasi ja sen tulkinta* analysoin värikystavoitteita perustelua alkuperäisen tai myöhemmän väriasiun osalta. Luvun lopussa käsittelen myös vertailukohteiden värikyksen tutkimuksen ja muutoksen suhdetta toisiinsa sekä yleisiin aikakauden ilmiöihin.

1.3. Tutkimusmenetelmät ja -aineisto

Diplomityöni tutkimusmenetelmät koostuivat kirjallisuuskatsauksesta sekä haastatteluista. Tutkimuskysymyksiä tarkasteltiin sekä kvantitatiivisten että kvalitatiivisten tutkimusmenetelmien avulla. Tutkimusaineisto koostuu tutkimuskirjallisuudesta sekä haastatteluaineistosta. Tutki-

musongelman kronologisen käsittelyn kannalta, tutkimuskirjallisuus osoittautui kuitenkin puutteelliseksi, joilta osin hyödynsin tutkimuksessani primäärilähteitä, kuten tutkimusraportteja. Tutkimusaineisto ei ole jakautunut kvalitatiivisten tai kvantitatiivisten menetelmien välillä, koska suurin osa aineistosta on antanut tietoa sekä ilmiön esiintymisestä, mutta toisaalta myös siihen minkälaista arvottamista ilmiön ympärillä on tapahtunut.

Kvantitatiiviset tutkimusmenetelmät vastasivat kysymyksiin: *Minkälainen on pintakäsittelyiden tutkimushistoria?*, *Kuka tutkimuksia on tehnyt ja mihin tutkimus on kohdistunut?* sekä *Koska alkuperäiset julkisivuvärit ovat tulleet restauroinnin tavoitteeksi?* Näiden kysymysten vastaamiseksi hyödynsin vanhempien digitoitujen teoksien OCR-hakutoimintoa vapaasanahauulla, ja hain tutkimuskielen mukaan, muun muassa hakusanoilla ”väri”, ”maali”, ”maalaus”, ”alkuperäinen”, ”moniväri-syys/-nen” sekä erilaisten värien (sininen, punainen, jne..) nimillä tutkimuskirjallisuudesta. Osaa tutkimuskirjallisuudesta en olisi kyennyt hyödyntämään ilman käännohjelmia. Muun muassa ranskan- ja osittain saksankielisten teoksien osalta olen hyödyntänyt tätä menetelmää.

Kvalitatiiviset menetelmät vastasivat kysymyksiin: *Mikä on ohjannut värikyksen tutkimusta tai arvoa?* tai *Kuinka värikyksenmuutosta tai palautusta perustellaan?* Tutkimuskirjallisuus sekä -raportit kuvasivat osittain sisältönsä avulla tietoa näiden kysymysten käsittelyn kannalta, joita tarkastelin vertailemalla niitä haastatteluaineistossa nousseisiin väitteisiin.

Tutkimusaineisto

Olen hyödyntänyt työni kaikissa vaiheissa haastatteluita. Aloitin tutkimuskysymyksen kartoittamisen teemahaastatteluilla värikystudkimuksen soveltamisesta ja värikyksen tavoitteista restauroinnissa. Haastattelin tällöin useampaa restaurointihankkeissa toiminutta arkkitehtia: Rosamarie

Schnitzleriä, Kati Winterhalteria sekä Käpy ja Simo Paa-
vilaista. Haastattelin tällöin myös Museoviraston entistä
rakennuskonservaattoria Pentti Pietarilaa, joka toimi myös
Museoviraston edustajana Säätytalon 1980–90-luvuilla
toteutetun restauroinnin ja peruskorjauksen aikana.

Tutkimusongelman muotouduttua, syvensin aihetta
erityisesti Säätytalon korjauksen osapuolien haastattelulla,
jolloin haastattelin hankkeen pääsuunnittelijana toiminutta
emeritusprofessoria, arkkitehti Vilhelm Helanderia. Haas-
tattelin myös arkkitehti Juha Lemströmiä, joka toimi hank-
keen aikana Rakennushallituksen rakennuttajana. Selja
Flink järjesti 14.3.2023 Säätytalon julkisivuväriä – semi-
naarin, jossa sekä aiemman korjauksen väriä suunnit-
telija Vilhelm Helander ja tulevan väriä suunnittelija
Kati Winterhalter esittelivät Säätytalon väriä taustoja
ja tavoitteita.

Konservointialan termistöä sekä tutkimusmenetel-
mien hyödyntämisestä kartoitin konservaattorien Katja
Luoman, Elina Järvelän ja Teemu Kajasteen yhteisellä
teemahaastattelulla. Tämän lisäksi olen kartoittanut säh-
köpostitse tietoa Museoviraston roolista väriä tutkimuk-
sissa sekä eurooppalaisen tutkimusstandardin sisällöstä
ja valmistelutyöstä erikoisasiantuntijoilta Elisa Heikkilältä
sekä Nanna Kymäläiseltä. Säätytalon ja Kansallisarkiston
väriä tutkimuksista sain sähköpostitse lisätietoa arkkitehti
Arja Vehanen-Sindalta sekä rakennusrestauroija Anni Has-
silta, joka on tutkinut Kansallisarkiston pintakäsittelyitä ja
osallistunut mallialueen toteutukseen vuonna 2019. Hassi
osallistui myös Säätytalon mallityön toteutukseen vuonna
2020, jonka yhteydessä tutkittiin myös pintakäsittelyitä
sekä väriä

Työni alkuvaiheessa lähdeaineistossani alan tutki-
mushistoriasta korostui tutkimus Colonial Williamsburgin
alueella Yhdysvaltojen Virginiassa ja pohjoismaiset esimer-
kit ajoittuivat lähdeaineistossa vasta 1980-luvulle. Kartoitin

tätä pohjoismaista aukkoa sähköpostitiedusteluilla Ruotsin
ja Norjan museovirastojen pintakäsittelyiden tutkimuk-
seen erikoistuneilta tutkijoilta ja sain onnekseni vastauksen
Norjan museoviraston *Norsk institutt for kulturminnefors-
kning (NIKU)* taidekonservaattorilta Hulda Blixiltä. Sain
häneltä tietoa 1900-luvun alun norjalaisesta tutkimuksesta
sekä käyttööni konservaattori Kristin Solbergin (2006a)
artikkelin *Fargeundersøkelser i bygninger i Norge - en his-
torikk*, jossa Solberg oli tutkinut aihetta perusteellisesti
pohjoismaisesta näkökulmasta.

Tutkimuskirjallisuus

Työssäni käytetty tutkimuskirjallisuus jakautuu luvuit-
tain. Polykromian ja antiikin raunioiden tutkimusta tutkin
pääasiallisesti aikalaiskirjallisuuden avulla Getty Research
Institutin digitoimasta aineistosta. Vertailukohteiden his-
toriallisen taustoittamisen ja aikakauden suunnitteluide-
ologiaa sekä arkkitehti Gustaf Nyströmin esittelyn osalta
hyödynsin Eeva-Maija Viljon artikkelia *Arkitektur och poli-
tik kring några ständerhusprojekt* sekä Ville Lukkarisen
Säätytalon suunnitteluvaiheet 1885–1890. Teppo Jokisen
teoksessa *Gustaf Nyström – Arvorakennusten arkkitehti*
(2020) on kuvailtu vielä laajemmin Nyströmin ammatillis-
ta historiaa, jota hyödynsin aikalaiskuvan kuvailussa. Ville
Lukkarisen teos *Valtionarkiston rakennus* (1990) kuvailee
erityisesti Kansallisarkiston rakennushankkeen taustoja
sekä uudisarkkitehtuuria ja laajemmin arkkitehtuurin vii-
tekehystä klassismissa. Säätytalon 1980–90-lukujen restau-
roinnista ja peruskorjauksesta kertova teos Vilhelm Helan-
derin, Outi Karemaan, Juha Lemströmin ja Jukka-Pekka
Pietiäisen toimittama *Säätytalo – The House of Estates*
Helsinki (1999) on haastatteluaineiston lisäksi lähde-
käsitellessäni edellisestä kunnostusta. Teos on myös laa-
jentanut historiallista kontekstia rakennusvaiheesta ja var-
haisista muutoksista, kuten myös käyttöhistorian muutok-
sia. Kati Winterhalterin ja Mikko Bonsdorffin julkisivujen

rakennushistoriaselvitykset Kansallisarkistosta ja Säätöalasta ovat olleet päälähteitä vertailukohteiden muutoshistorian ja väritysmuutosten tarkastelussa

Helsingin kaupunkikuvan ohjauksen sekä alueellisen väritutkimuksen päälähteinä käytin Marja Hakala-Kauppinen teosta *Saanko luvan? 200 vuotta pääkaupungin rakennusvalvontaa* (2012) sekä Panu Kailan teosta *Maalari maalasi taloa: Julkisivuväriyksen historiaa* (2009). Kailan teos on ollut myös eräänlainen päälähteellinen väriyksen osalta, mutta myös tuonut sisältöä tutkimus- ja restaurointinäkökulmiin väriyteen liittyen.

Tutkimuskirjallisuus suomalaisesta pintakäsittelyiden tutkimuksesta ilmeni kirjallisuuskatsauksessa suhteellisen suppeaksi 1900-luvun ensimmäisellä puolella. Tämän osalta kartoitin Museoviraston Kyppi-tietokannan (Kulttuuriympäristöjen palveluikkunan) raportteja. Kartoituksessa ilmeni, että vasta vuodesta 1945 alkaen väritutkimus tai värit yleisesti ilmenevät rakennus- ja alueinventointiraporteista. Pintakäsittelyiden tutkimushistorian osalta Ulla Setälän pro gradu tutkielma *Väritutkimus rakennushistorian tietolähteenä* (2011), on ollut kattava lähde Muinaistieteellisen toimikunnan ja Museoviraston tutkimushistoriaan 1950–2000-luvuilla, vaikkakin Setälän tutkimus kohdistuu ennemmin sisätilojen tutkimukseen.

Pohjoismaisen pintakäsittelyiden tutkimushistorian osalta päälähteenäni käytin Kristin Solbergin artikkelia *Fargeundersøkelser i bygninger i Norge - en historikk* (2006a), jossa Solberg käsittelee pääasiassa Norjan, Tanskan ja hieman Ruotsin tutkimushistoriaa. Eurooppalaisesta tutkimushistoriaa tukevaa tutkimuskirjallisuutta en valitettavasti löytänyt kirjallisuuskatsauksessani.

Kansainvälisten väritutkimusseminaarien (the International Architectural Paint Research Conference) julkaisuja olen hyödyntänyt sekä tutkimushistorian kartoittamiseksi, mutta myös tutkimusmetodien sekä restaurointi- tai konservointietteiden kysymysten käsittelyssä analyysiluvussa.

Lyhenteet

APR	Architectural paint research (suom. arkkitehtonisten maalipintojen tutkimus)
HKM	Helsingin kaupunginmuseo
HTKK	Helsingin Teknillisen korkeakoulun piirustusaineistoa
KA	Kansallisarkiston arkisto
Kyppi	Kulttuuriympäristön palveluikkuna
MFA	Suomen rakennustaiteen museo
MV HK	Museoviraston historian kuvakokelma
NIKU	Norsk institutt for kulturminneforskning
RHO	Rakennushistorian osasto

1.4. Keskeiset käsitteet

Maalattujen rakennusten värykseen ovat vaikuttaneet paikallisesti saatavilla olevat materiaalit ja maalaustekniikat. Maalit koostuvat **väriaineista** eli **pigmenteistä** sekä maalin **sideaineista** ja mahdollisista täyteaineista. Julkisivujen maalauksessa käytetyt pigmentit olivat 1950-luvulle asti usein **maavärejä** eli savea tai savipitoista epäorgaanista maa-ainesta, koska ne olivat kustannuksiltaan edullisia. Pigmenttien sisältämien mineraalien laatu ja määrä muodostaa pigmentin sävyn, jota on voitu muuttaa polttamalla. Esimerkiksi keltaokra eli keltainen rautaoksidi muuttuu poltettaessa punaiseksi, jolloin siitä käytetään nimitystä punamulta. Niin kutsuttua teknistä punamultaa on valmistettu myös kaivosjätteestä liettämällä muun muassa Falunin kuparikaivoksella. Pigmenttien saatavuudessa on ollut alueellisia ja ajallisia eroja. Myös alueen sijainti kauppareiteillä tai rannikolla on vaikuttanut värykseen, koska tyylilliset ihanteet sekä pintakäsittelymateriaalit ovat olleet aikaisemmin ja helpommin saatavilla. (Fridell Anter & Svedmyr 2004, s.14; Pietarila 2004, s. 41.)

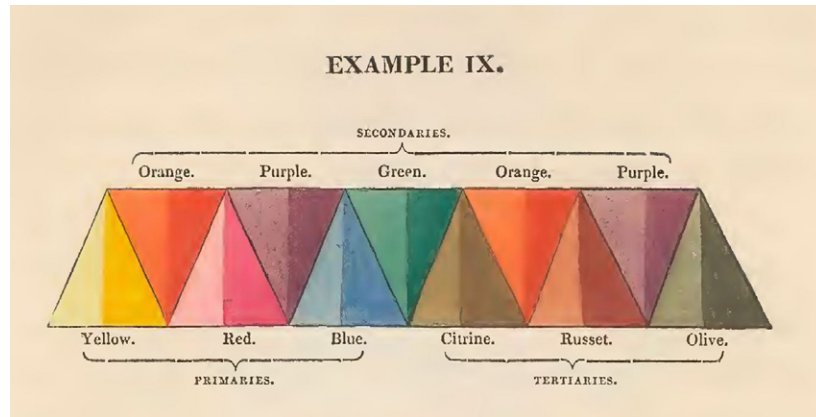
Arkkitehtuurin väryksen tavoitteet ovat muodostuneet kulttuurivaihdon myötä pyrkimyksellä toistaa esikuvien arkkitehtuuria. Suomessa, kuten muissakin Euroopan maissa, ihanteet ammennettiin toisista kulttuureista. Ulko-maalaisia vaikutteita pyrittiin toistamaan **imitoimalla** materiaaleja, joita ei ole ollut saatavilla. (Kaila 2009, s. 10; Rix & Emmitt 2022, s. 2.) Puulajien imitaatiomaalausta kutsutaan **ootraukseksi** ruotsinkielisen sanan *ådring* johdoksena. Kivilajien mukailumaalausta on yleisesti kutsuttu **marmoroinniksi**, vaikka tavoitteena olisi marmorista poikkeava kivilaji.

Maalimateriaaleissa ei historiallisesti tapahtunut merkittäviä muutoksia ennen 1960-lukua. Käytössä olleiden väriaineiden eli pigmenttien takia arkkitehtuurin värytys säilyi melko samanlaisena eri aikakausien ajan. Sen sijaan

historiallinen muutos näkyi tavassa käyttää väriä osana arkkitehtuuria eli **värirajauksissa tai värisommitelussa**. Värirajauksen eli julkisivun eri värien rajautuminen ilmeni yleensä rakennusosittain tai koristeaiheissa. Esimerkiksi uusklassistisen arkkitehtuurin värisommitelussa seinäpinta oli tummempi ja julkisivun jäsentely eli julkisivusta ulostyöntyvät osat, kuten pylväät tai koristeosat vaaleat. Tutkittaessa julkisivujen värytystä, tutkijalla tulee olla tietoa rakennusajan ja sen jälkeisten muutosten arkkitehtuurin väryksen tavoitteista tutkimusten paikallistamiseksi.

Arkkitehtoninen polykromia eli monivärisyys arkkitehtuurissa perustui antiikin kulttuurien arkkitehtuurin tutkimuksessa löytyneisiin viitteisiin värienkäytöstä ja ornamentiikasta. Tutkimus painottui 1700-luvun loppupuolelta 1800-luvun loppuun ja merkittävimpiä tutkimuskohteita olivat Rooman antiikkia edustanut Pompeji, ja Kreikan antiikkia edustanut Ateenan Akropolis. Löydöt muuttivat yleistä käsitystä varhaisien kulttuurien rakennustaiteesta ja tutkimustuloksien julkaisujen myötä värytys ja ornamentiikka siirtyi uudisarkkitehtuuriin.

Värytystutkimus, väritutkimus Pinta- ja väritutkimuksen termistölle ei ole Suomessa virallista sanastoa tai termistöä. Väri- tai värytystutkimus kohdistuu lähtökohtaisesti maaleihin. Maalatuissa pinnoissa voi olla myös muita pintakäsitteljiä kuten metallipintoja (kultausta) tai lakkoja. Pohjoismaisen konservointiliiton Suomen osasto (PKL) suosittelee termin *värytystutkimus* käyttöä (Ruuska-Jauhijärvi 2017, s. 11). Varhaisempi tutkimuksesta käytetty termi oli väritutkimus, joka on puhekielessä käytössä edelleen. Termin etuliitteellä värytys haluttiin korostaa sitä, että tutkimuksen tavoitteen ei tulisi olla yksittäisien värien tunnistus ja yksilöinti, vaan tunnistaa väryksen liittyminen kokonaisarkkitehtuuriin ja tunnistaa muutokset myös siinä. **Värytys** tai **väriasu** koostuu yhtenä aikakautena esiintyneestä kokonaisuudesta, joka voi olla julkisivun, interiörin eli sisätilojen tai yksittäisen huoneen värikokonaisuus.

yllä
Primääri-, sekundääri- ja tertiäriiväriharmoniat. Kuva: Field 1814. Teoksessa:
Field's Harmony of Colors.

vasen
simultaanikontrastin mukaan kuviossa esitetty harmaa toistuu erisävyyisenä
riippuen siitä, minkä värin vieressä se on esillä. Kuva: Chevreul 1861. Teoksessa:
The laws of contrast of colour. Getty research Institute.

Suomessa käytetty termi väritystutkimus eroaa englantinkielisestä termistä **architectural paint research** (APR) (suomennos: arkkitehtonisten maalipintojen tutkimus). Ruotsissa tutkimuksesta käytetään termiä *färgundersökning*. Termin ensimmäinen sana *färg* voidaan suomentaa joko väriksi tai maaliksi. Suomalaisessa termissä korostuu mahdollisesti se mihin tutkimuksen kiinnostus on kohdistunut, eli väriin eikä niinkään pintakäsittelyyn. Ruotsin museoviraston termi *färgarkeologie* (väriarkeologia) esiintyy ilmeisesti ensimmäisen kerran vuonna 2014 isännöidyn kansainvälisen pintakäsittelytutkimusseminaarin yhteydessä (Riksantikvarieämbetet 2017).

Väriteorialla käsitetään yleisesti värien havainnointia tai muodostumista selittäviä teorioita. Termiä väriteoria käytetään usein myös synonyyminä pääväri- tai värihar-

moniateorioille. Pääväriteoria selittää mitä värejä sekoittamalla on mahdollista tuottaa kaikki mahdolliset värit. Värien havaintojen muuntumista kuvaavia teorioita, kuten **simultaanikontrasti**, joka kuvaa vierekkäisten värien havaintojen muuntumista suhteessa, tai **väriharmonia**, joka koostuu muun muassa vastaväri-, yksiväri- ja lähiväriharmoniaista. (Arnkil 2021, s. 124–125.) Värihavaintoja selittäviä väriteorioita hyödynnettiin rakennuksissa ensimmäistä kertaa 1800-luvun puolessa välissä, käyttämällä tertiäriivärejä eli sitruunankeltaista, punaruskeaa ja oliivinvihreää, niiden muodostaman väriharmonian takia (Kaila 2009, s. 147–148). Julkisivuissa näitä värejä hyödynnettiin korosteosissa, koska niiden tuottaminen maaväreillä ei ollut mahdollista ja keinotekoiset pigmentit olivat vielä kalliita suhteessa maaväreihin (Pietarila 2004, s. 54–56).

Värikartasto esittelee värimalleilla joko väriteoriaan pohjautuvaa väriavaruutta tai teollisuuden käyttämiä väri-vaihtoehtoja. Varhaisimmat värikartastot esittivät teollisuuden tuotteiden värimalleja, kuten lankojen tai maali- en värejä. Nämä kartastot eivät kuitenkaan perustuneet väriteorioihin, vaan käytössä oleviin väriaineisiin. Osa 1800-luvun lopun ja 1900-luvun alun väriteorioista pyrki värien standardoituun esittämiseen, joka ei kuitenkaan ollut mahdollista laajassa mittakaavassa aikakauden painotekniikan keinoin. Amerikkalainen taiteilija Albert Munsell (1858–1918) ja saksalainen kemisti Wilhelm Ostwald (1853–1932) kehittivät omia väriteorioitansa 1900-luvun alussa. Teorioiden väriavaruuksiin perustuvat värikartastot olivat ensimmäisiä väriteoriaan perustuneita värikartastoja. (Arnkil 2021, s. 130, 172.)

Väritystutkimuksissa värikartastoja hyödynnetään värisävyjen tallentamiseen näköaistin varassa **havainnoinnalla**. Värisävyjä on mahdollista tallentaa myös kolorimetrisellä värimittarilla, joka tallentaa pinnan heijastuksen muodostaman spektrin ja muodostaa käytössä olevaa väriavaruutta vastaavan tunnisteen tai koodin. Suomessa pintakäsittelyiden tutkimukseen hyväksytyt värikartastot ei ole yksilöity, vaan väritutkija käyttää hallussaan olevia kartastoja ja osa tutkijoista saattaa tallentaa värin itsesävytetyllä värimallilla. Nykyisin tutkimuksessa käytetään yleisesti **NCS (Natural Color System) -järjestelmää**. Vaikka väriteoria kattaa kaikki mahdolliset värit, värikartastot koostuvat väriavaruuden ”standardiväreistä”, jotka ilmenevät värikoodin alun S-merkinnällä. Ennen NCS-järjestelmää ja vielä sen rinnalla tutkijat ovat käyttäneet maalitehtaiden värikartastoja, kuten Tikkurila Oy:n Monicolor Nova - ja Symphony- värikartastoja.

Maalitehtaiden värikartastojen käyttö ilman raportteihin tallennettua **värimallia** on todettu tekevän tutkimuksen jatkokäytön mahdottomaksi, koska kaupallisia kartastoja ei ole myöhemmin yleisesti saatavilla ja niissä on voinut

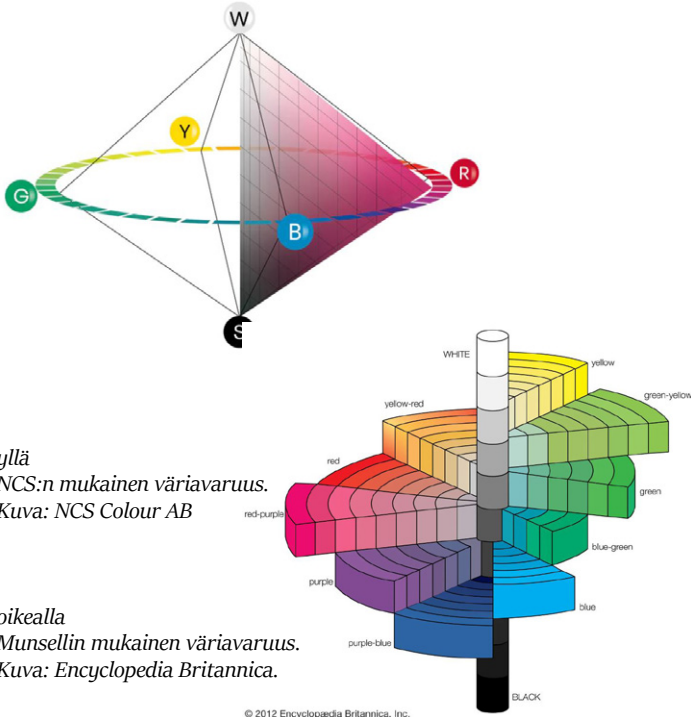

Värikartasto NCS Index 2050 viuhka. Kuva: Kraso Group.

lisäksi tapahtua muutoksia (Setälä 2011, s. 46). Maalitehtaiden valikoimista löytyy myös värikartastojensa mukaisia irrallisille lapuille tulostettuja värimalleja, joiden avulla on mahdollista tallentaa värimalli fyysiseen raporttiin. Värimallien tallentaminen on perinteisesti tehty väritutkijan itse sävyttämällä mallilla.

Julkisivujen väriksen tutkimusta vaikeuttaa pintakäsittelyiden pitkäaikainen altistuminen säärasiukselle. Myös myöhempien muutosten ja rakennusosien purkamisen myötä häviää tietoa käytetyistä pintakäsittelyistä ja väri-tyksistä. Pintakäsittelyiden jatkuvan huoltotarpeen kautta, myös väriksen on usein muutettu sopeuttamaan rakennus aina vallalla olevaan muotiin. Perinteisesti aiempia maalikerroksia ei ole poistettu huoltomaalauksen yhteydessä, joka on mahdollistanut pintakäsittelyiden **in situ** eli paikalla tehtävän maalikerroksien tutkimusten.

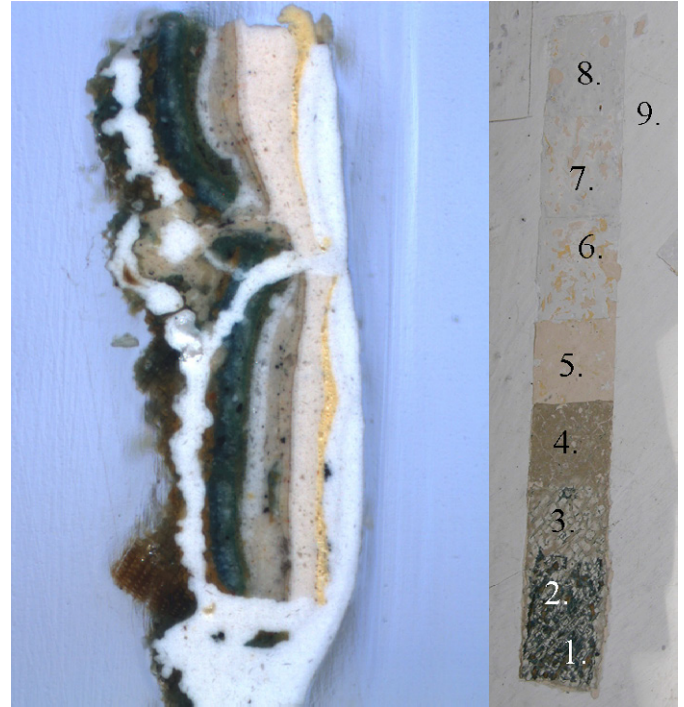
Paikalla tehtävä tutkimus voi koostua maalikerroksien **esiin ostoista tai avauksista** ja sideaineiden liukoisuustes-

yllä
NCS:n mukainen väriavaruus.
Kuva: NCS Colour AB

oikealla
Munsellin mukainen väriavaruus.
Kuva: Encyclopedia Britannica.

© 2012 Encyclopædia Britannica, Inc.

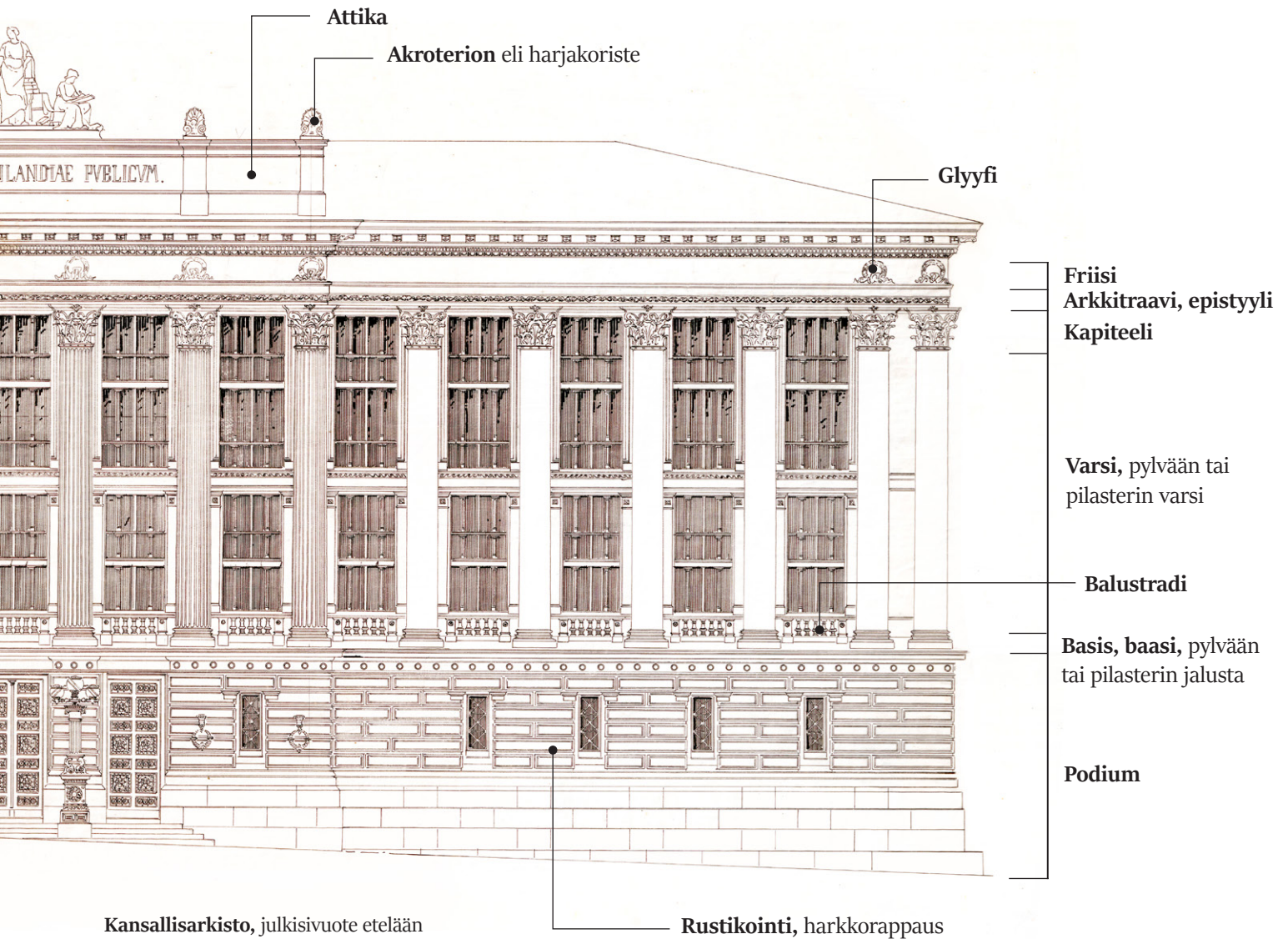
Vasemmalla mikroskooppikuva poikkileikkausnäytteestä ja oikealla samaan tutkimuskohtaan tehty väriportaikko.
Kuva: Aamu Koivistoinen, 2011

teistä. Esiin otto tarkoittaa laajaa yhden maalikerroksen paljastamista, jolla voidaan tutkia pinnan koristemaalusta tai värirajausta. Avauksella tarkoitetaan **väriportaikkoo**, jossa pyritään esittämään kaikki maalikerrokset tutkimuspaikalla. Tutkimuspaikalta voidaan myös irrottaa näytteitä jatkotyöstettäväksi laboratoriossa. Maalikerroksia on mahdollista tutkia **poikkileikkausnäytteillä**, jolloin suhteellisen pieni, muutaman neliömillimetrin kokoinen näyte valetaan hartsiin ja hiotaan sekä kiillotetaan mikroskooppitarkastelua varten. Poikkileikkausnäytteestä on mahdollista tehdä **materiaalianalyysi** eli tunnistaa sideaineita tai pigmenttejä kemiallisesti sekä UV-valon luoman fluoresenssin eli väriheijastuman avulla. Materiaalianalyysi voidaan tehdä myös erilaisilla spektrometrisillä tai SEM/EDS eli pyyhkäisyelektronimikroskooppi menetelmällä, joka mittaa menetelmän mukaan pintakäsittelyssä käytettyjä alkuaaineita tai kemiallisia rakenteita. Laastien ja kalvoa muodostamattomien pintakäsittelyiden, kuten kalkkimaalin, tut-

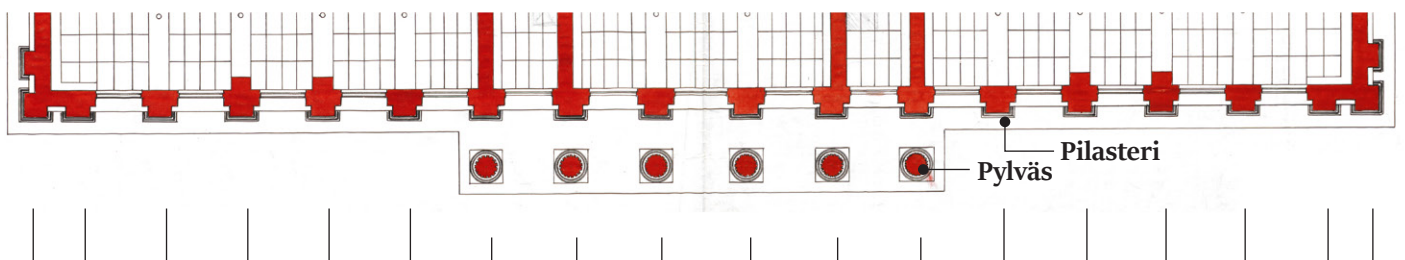
kimusta varten käytetään myös ohuthietutkimusta, jolloin julkisivusta otetaan lieriöporalla tai kulmahiomakoneella noin 10 x 10 senttimetrin kokoinen näyte, jota tutkitaan poikkileikkausnäytteen tavoin. (Heikkilä & Kymäläinen 2020.)

Julkisivuille sopimattomien materiaalien käytön myötä 1960-luvulla, on tullut vastaan uusi tilanne, jolloin aikaisemmat pintakäsittelyt sekä usein maalausalausta, eli rappaus tai laudoitus, on jouduttu uusimaan liian tiiviin maalikalvon vaurioitettua sitä. Tällöin **antikvaaristen rakennuspintojen** eli vanhojen rakennuspintojen, käyttö tutkimusaineistona menetetään. Rakennuspintojen tutkimus mahdollistaa niin värien ja pintakäsittelymateriaalien, kuin myös käytettyjen laastien resepteistä tai raaka-ainoiden tunnistuksen ja jopa paikallistamisen kiviaineksen geologisten tietojen perusteella. Antikvaaristen rakennuspintojen säilyminen on olennainen osa restaurointitoimenpiteiden suunnittelussa.

Klassisen arkkitehtuurin rakennusosat

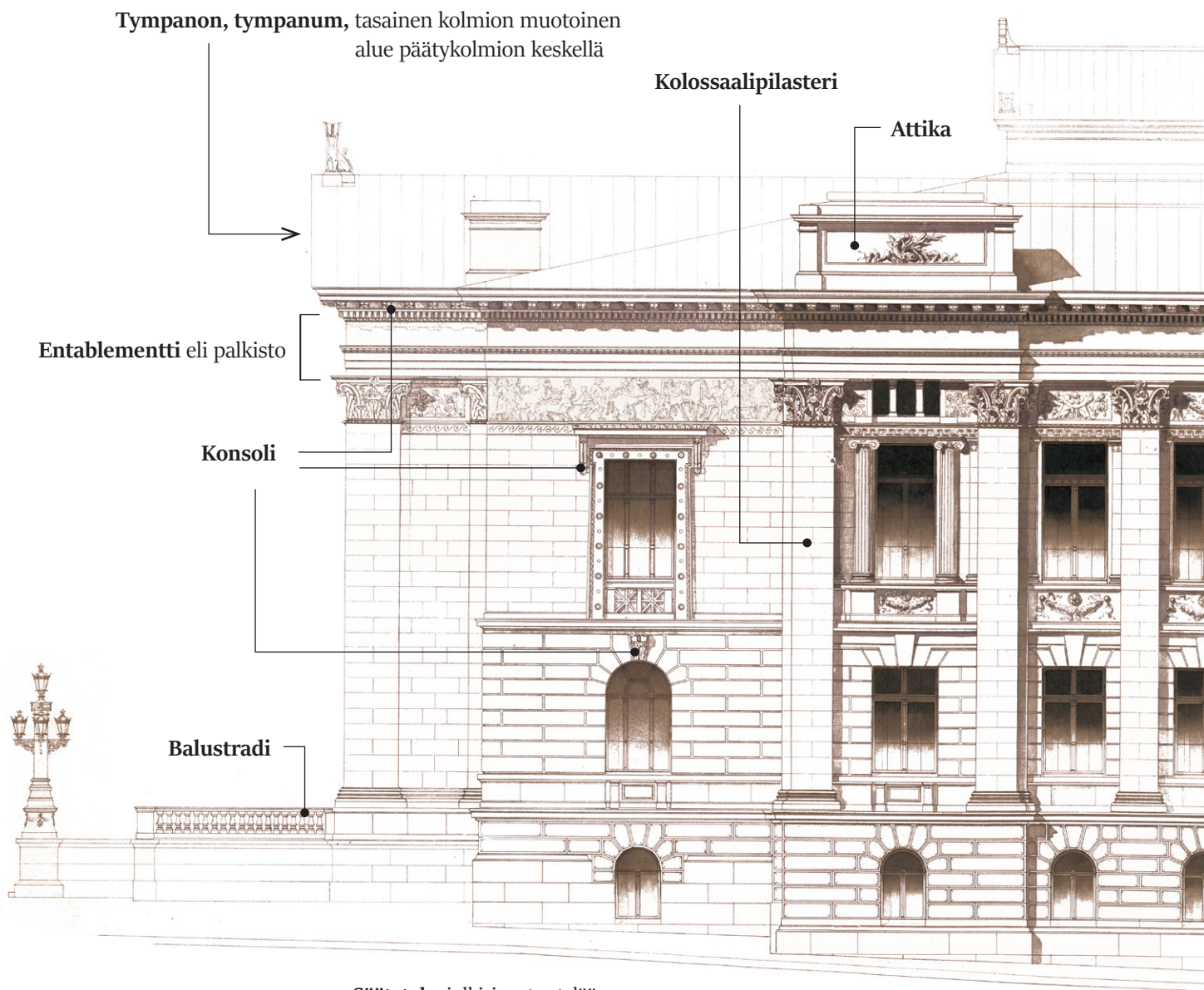
Kansallisarkisto, julkisivuote etelään
 Piirustus: Gustaf Nyström 1887, KA RakH II
 Ibb. 2:/- - 6-10. (004). Piirustusta muokattu.

Kolossaali järjestelmä

Keskirisaliitti

Kansallisarkisto, keskikerroksen pohjapiirustusote
 Piirustus: Gustaf Nyström 1887, KA RakH II Ibb. 1:/- - 1-5. Piirustusta muokattu.

Säätytalo, julkisivuote etelään,
Piirustus: Gustaf Nyström 1888, KA RakH II lca. 152:10-
11. Piirustusta muokattu.

Lähteet:

Vitruvius, (suomennus ja oheisteksti Hyppönen, Panu, Ockenström, Lauri & Vuola, Aulikki) 2022. Arkkitehtuurista. Gaudeamus: Helsinki. s. 642-645.

Jokiniemi, Erkki & Davies, Nikolas 2012. Kuvitettu rakennussanakirja suomi-englanti-suomi. Rakennustieto Oy: Helsinki. s. 388-391, 412, 522-523.

2. Varhainen pintakäsittelyiden tutkimus

Esikuvina toimineiden rakennusten väriytyksellä tai sen puuttumisella on ollut suora vaikutus uudisarkkitehtuuriin. Kirjallisuudessa esiintyneiden ja varhaisimpien säilyneiden pintakäsittelyiden väritys perustui symboliikkaan ja värinkäytön perinteen oletetaan säilyneen keskiajalle asti, kunnes uskonpuhdistuksen ja reformaation myötä maalauskoristelu joko maalattiin peittoon tai poistettiin (Pietarila 2004, s. 15). Renessanssin aikana Vitruviuksen ja Plinius vanhemman kirjoitusten innoittamana palattiin tutkimaan antiikin arkkitehtuuria, jonka pintakäsittelyt eivät olleet enää havaittavissa paljaalla silmällä. 1760-luvulla Vesuvius-tulivuorta ympäröineiden kaupunkien Pompejin, Herculaneumin ja Stabiaen kaivaukset paljastivat antiikin arkkitehtuuriin liittyneen väriperinteen ja se paljastui olleen moniväristä eli polykromista. (Kaila 2009, s. 30–33.)

2.1. Antiikin värilöydöt ja polykromia

Nuorten aatelismiesten keskuuteen syntyi 1600-luvun alussa käytäntö lähteä opintomatalle Eurooppaan. Matka kohdistui usein Roomaan, mutta merkittäviä kohteita olivat myös Venetsia, Napoli, Firenze ja Pariisi. Napolin merkitys matkakohteena kasvoi antiikin raunioiden kaivauksien myötä 1700-luvulla. Kreikka, Turkki ja Espanja kuuluivat harvemmin matkakohteiksi. Opintomatkan nimiitys ”grand tour” vakiintui vuonna 1670 julkaistun matkoppaan myötä. Matkojen tarkoituksena oli tutustua sekä antiikin että myöhempien aikojen arkkitehtuuriin ja taiteen mestariteoksiin, kuten myös vieraisiin kulttuureihin. Matka kesti keskimäärin yhden vuoden, mutta erityisesti taidehistoriaa tai arkkitehtuuria opiskelleet turistit

saattoivat viettää grand tourillaan useita vuosia. Vierailtuja kohteita tallennettiin piirtämällä ja maalaamalla. Ne, jotka eivät itse kyenneet piirtämään, palkkasivat taiteilijoita tallentamaan kierrettyjä kohteita ja näitä taideteoksia tuotiin matkalta tuliaisina. Grand tourit myötävaikuttivat arkkitehtuurin uuden tyyllisyyden, uusklassismin syntyyn. 1800-luvun alkuun grand tour nähtiin kuuluneen vain aatelisille, mutta hiljalleen käytäntö siirtyi aatelittomienkin keskuuteen. (Sorabella 2003; Royal Museum Greenwich n.d.)

2.1.1. Tutkimukset antiikin raunioilla

Vesuviuksen ympäristön ensimmäisten kaivauksien aikana 1700-luvun alussa, alue kuului Napolin kuningaskuntaan. Pompeji ja Herculaneum löytyivät sattumalta Elbeufin herttuan Emmanuel Mauricen huvilan rakennustöiden maankaivuun yhteydessä. Osa kaivauksessa löydetyistä marmoriveistoksista jäi hänen huvilalleen ja osa kuljetettiin lahjoina muualle Eurooppaan. Antiikin raunioiden kaivaustöiden päätarkoitus kohdistui myöhemmin kaivauksien laajentuessa nimenomana taideteoksien etsintään. Esineistön säilyminen kuningaskunnan hallussa tunnistettiin 1700-luvun puolessa välissä tehdyn lakimuutoksen myötä arvokkaaksi, mutta raunioihin ei vielä kohdistunut erityistä kiinnostusta. Kaivaustoimenpiteet olivat väkivaltaisia raunioille ja taideteoksien etsimisen ohessa saatettiin poistaa rakennusosia, tuhoisin seurauksin. (Jokilehto 1999, s. 56–57; Fridell Anter 2006, s. 333–334)

Antiikin arkkitehtuurin tulkinnat perustuivat nimenomaan *grand touria* kiertäneiden arkkitehtien ja taidehistorioitsijoiden näkemyksiin. Taidehistorioitsija ja arkeologi

Partenonin patsaiden irrotus, vuoden 1801 jälkeen. Maalaus: Edward Dodwell ja/tai Simone Pomardi/ The Packard Humanities Institute.

Johann Joachim Winckelmannin (1717–1768) teos *History of the Art of Antiquity* (*Geschichte der Kunst des Altertums*) vuodelta 1764 esitteli Välimeren alueen antiikin kulttuureita, mutta teoksen on nähty luoneen homogeeninen näkemys Kreikan taiteesta, joka perustui enemmän teoriaan, kuin havaintoihin kohteesta. Tätä selittää se, että Winckelmann ei koskaan käynyt Kreikassa. Teos muodostui silti klassikkoteokseksi uusklassismille sen näkemyksestä antiikin taiteesta ja arkkitehtuurista. Winkelmann muutti Roomaan vuonna 1755, jolloin hän pääsi tutustumaan ja dokumentoimaan antiikin Rooman taidetta. Roomassa asuessaan hän tutustui skotlantilaiseen arkkitehtiin **Robert Adamiin** (1728–1792) hänen grand tourinsa aikana. Adam oli yhtä lailla aikalaistensa tapaan kiinnostunut antiikin rakennustaiteesta. (Charitonidou 2022, s. 1053.) Adamista tuli yksi merkittävimmistä uusklassismia edustaneista arkkitehteistä. Hän tallensi Pompeijin sisätiloista paljastuneita seinämaalauksia ja toisti interiöörien väri- ja koristelmalleja omissa suunnittelutöissään, jotka nimettiin hänen mukaansa uusklassismin alatyylinä Adam-tyyliksi (engl.

Adams style). (Victoria and Albert museum n.d. a.)

Sisätilojen seinämaalaukset nousivat laajempaan tietoisuuteen saksalaisen arkkitehdin **Wilhelm Zahnin** (1800–1871) dokumentoitua niitä Pompejissa ja Herculaneumissa. Hän toimi kaivauksien valvojana vuosien 1824–27 aikana. Zahnin löydöt ja niistä laaditut maalaukset herättivät mielenkiintoa saksalaisessa yleisnerossa Johann Wolfgang von Goethessa (1749–1832), joka oli aikakaudella tutkinut väriä ja julkaissut kehittämänsä väriteoriaan perustuvan teoksen *Zur Farbenlehre* vuonna 1810. Goethen myötävaikutuksesta Zahn nousi taide- ja arkkitehtuurialan tietoisuuteen, ystävästyen muun muassa arkkitehti Karl Friedrich Schinkelin (1781–1841) kanssa. Laajan verkoston kautta hän sai tukea tutkimustuloksien julkaisuun vuonna 1828. Löytöjen arvostusta kuvaa mahdollisesti myös se, että hänet nimitettiin vuonna 1829 Preussin taideakatemian professoriksi, alle kolmekymmentävuotiaana. Zahn jatkoi tutkimuksia kaivauksilla 1840-luvulle asti. (Meyer 1898, s. 668–670.)

Zahnin teos *Die schönsten Ornamente und merkwürdigsten Gemälde aus Pompeji, Herculenum und Stabiae*

Väritetty julkisivupiirustus Herculeumista. Kuva: Zahn 1842/1844, taulu 64. kuvaa rajattu.

(Kauneimmat ja merkittävimmät maalaukset Pompejissa, Herculaneumissa ja Stabiaessa) julkaistiin kolmessa osassa vuosina 1828, 1842 ja 1852. Julkaisun nimestä poiketen, Zahn esitteli myös tutkimustuloksiaan rakenteista sekä irtaimistosta. Toisessa osassa hän viittaa tuloksiensa limitymisen myös antiikin kirjoituksiin Plinius vanhemman, Vitruviusen ja Ciceron teoksien kautta. (Zahn 1842, s. 83.)

Italialainen arkeologi **Giuseppe Fiorelli** (1823–1896) valvoi vuodesta 1863 eteenpäin Pompejin kaivauksia. Hän oli ollut mukana tutkimassa Pompejia jo aiemmin 1840-luvulla, mutta osallistumisestaan poliittiseen toimintaan Bourbon hallintoa vastaan, hänet vangittiin vuonna 1849 poliittisena vankina. Tuomionsa aikana hän tutustui aikaisempiin kaivausraportteihin ja laati niiden pohjalta kolmiosaisen Pomanarym Antiqvjtatvm Historia (History of Pompeian Antiquities). Poliittinen tilanne hankaloitti kuitenkin tutkimuksien julkaisua ja vasta Italian kuningaskunnan perustamisen aikaan teos julkaistiin vuosien 1860–

64 aikana. (Kelly 2020, s. 4232–4233.)

Varhaisimmissa arkeologisissa raporteissa korostui Fridell Anterin mukaan taideteoksien ja sisätilojen pintojen dokumentointi sekä tutkimus. Tutkimus kohdistui temppeleihin ja tämän jälkeen varakkaiden perheiden huviloihin. Kaupunkikuvaa tai arkiympäristöä ei tunnistettu tutkimuskohteeksi, siten julkisivujen tutkimus oli huomattavasti vähäisempää, joka näkyi dokumenttien määrässä. (Fridell Anter 2006, s. 332–333.) Zahn tutki pääasiassa sisätiloja, mutta dokumentoi myös Herculaneumin osalta yksittäisten rakennusten julkisivuja. Niiden löydöt julkaistiin vasta toisessa painoksessa vuonna 1842. Zahn tallensi sisätilojen osalta myös huomioita pigmenttien muutoksista. Hän esitti oletuksen, jossa useat punaisena havaitut maalaukset Herculaneumissa olisivat alun perin olleet keltaokraa ja muuttuneen vasta purkauksen lämmön vaikutuksesta punaiseksi. Kaivauksien yhteydessä Zahn kirjasi ylös myös sinooperinpunaisella maalattujen seinien muuttuvan ilman

kanssa kosketuksiin joutuessa mustiksi. Tähän osalta Zahn nosti esiin aikaisempien tulkintojen mustista seinistä olleen virheellisiä. (Zahn 1841, s. 2). Vasta 1870-luvulla Pompejin julkisivujen pintakäsittelyiden tutkimus alkoi laajemmin, mutta kiinnostus säilyi koristemotiiveissa eikä värejä mainittu kuin harvoin. Giuseppe Fiorelli dokumentoi löytäneen Zahnin tavoin osasta rakennuksista seinän alaosista punaista ja yläosista kiviharkkomuurausta imitoivaa maalausta. (Fridell Anter 2006, s. 333–334; Zahn 1841, taulu 64.)

Osaltaan julkisivujen laajempaa tutkimusta vaikeutti se, että kaivaustöiden yhteydessä julkisivujen laasteja oli ilmeisesti poistettu, ajatellen, että ne eivät liittyneet rakennuksiin. Ne pintakäsittelyt, jotka säilyivät kaivaustöissä, hävisivät sekä Zahnin (1841, s. 2) että Fiorellin (Fridell Anter 2006, s. 334) mukaan niiden altistuttua säävaihteluille, eikä niitä keretty dokumentoimaan. Fridell Anter (2006, s. 334) epäilee, että julkisivuja ei arvoitettu samoin kuin interiöörejä, eikä niihin siten kiinnitetty dokumentoinnissa erityisesti huomiota.

Antiikin Kreikan värien tutkimus

Turkin, silloisen Osmanien valtakunnan miehitys Kreikassa rajoitti antiikin arkkitehtuurin tutkimusta Kreikassa. Skotlantilainen arkkitehti ja arkeologi **James Stuart** (1713–1788) ja englantilainen arkkitehti **Nicholas Revett** (1720–1804) matkustivat kuitenkin vuonna 1751 Kreikkaan tutkimaan ja tallentamaan antiikin arkkitehtuuria. Rooman antiikin havaintojen osalta oli julkaistu jo muutamia teoksia, mutta Kreikan tutkimus oli jäänyt poliittisen tilanteen vuoksi. Stuart ja Revett löysivät maalauksia ja esittelivät niitä teoksessa *Antiquities of Athens* vuonna 1761. Julkaisussa kuvat esitettiin mustavalkoisina värillisen painotekniikan vielä puuttuessa. Väritystä kuvattiin tekstissä, mutta kirjoittajat esittivät myös epäilynsä maalauksien alkuperäisyydestä: ”... *Still we have our doubts ; not indeed as to*

the correctness of the testimony, but respecting the date of the practice. We cannot believe that the architects of the best days of Greece, would so carefully select the purest materials, in the prospect of their concealment by a mask of tawdry colour” (Stuart & Revett 1841, s. 4) Teos muodosti pohjan uudelle arkkitehtuurityylille, kreikkalaiselle uusklassismille. (Victoria and Albert museum n.d. b; Zink 2019.) Kreikka julistautui itsenäiseksi vuonna 1822 ja sitä seurannut vapaussota kesti kahdeksan vuotta. Iso-Britannia, Ranska ja Venäjä tunnustivat itsenäisyyden vuonna 1830, jonka myötä antiikin raunioiden arvostus nousi myös kansallisesti. (Charitonodou 2022, s. 1065.)

Jacques Ignace (Jakob Ignaz) **Hittorff** (1792–1867) nousi yleiseen tietoisuuteen erityisesti Kreikan antiikin polykromian tutkijana. Hittorff oli saksalaissyntyinen arkeologi ja arkkitehti ja hän tutki vuosien 1823–24 aikana Sisiliassa kreikkalaisia temppeleitä. Hän julkaisi arkkitehti Karl Ludvig Zanthin kanssa teoksen *Architecture antique de la Sicile* vuonna 1827 ja joutui yleisen kritiikin kohteeksi esittämiensä värillisten maalauskoristeluiden vuoksi (Curl & Wilson 2015). Hittorff ja Zanth esittivät aikaisemman Stuartin ja Revettin väitteen maalamattomasta arkkitehtuurista olleen väärä ja väitteidensä tueksi Hittorff esitti niiden liittymisen Vitruviusen kirjoituksiin. (Hittorff 1826, s. 4). Hittorff pyrki myöhemmin tuomaan antiikin polykromiaa esiin myös suunnittelemissaan uudisrakennuksissa. Polykromia nousi 1850-luvulla Lontoon maailmannäyttelyn myötä uudelleen ajankohtaiseksi ja Hittorff näki tällöin mahdolliseksi esittää näkemyksensä Empedoklesin temppelein julkisivun väriytyksestä kokonaisuutena. Hänen esittämä väritys perustui pääosin kuitenkin näkemykseen antiikin polykromian ideaaliin eikä niinkään tutkimukseen. Vaikka muut polykromian tutkijat kritisoivat esitystä, on Hittorff nähty kuitenkin ensimmäisenä tutkijana, joka pyrki muodostamaan kokonaiskuvan antiikin Kreikan jul-

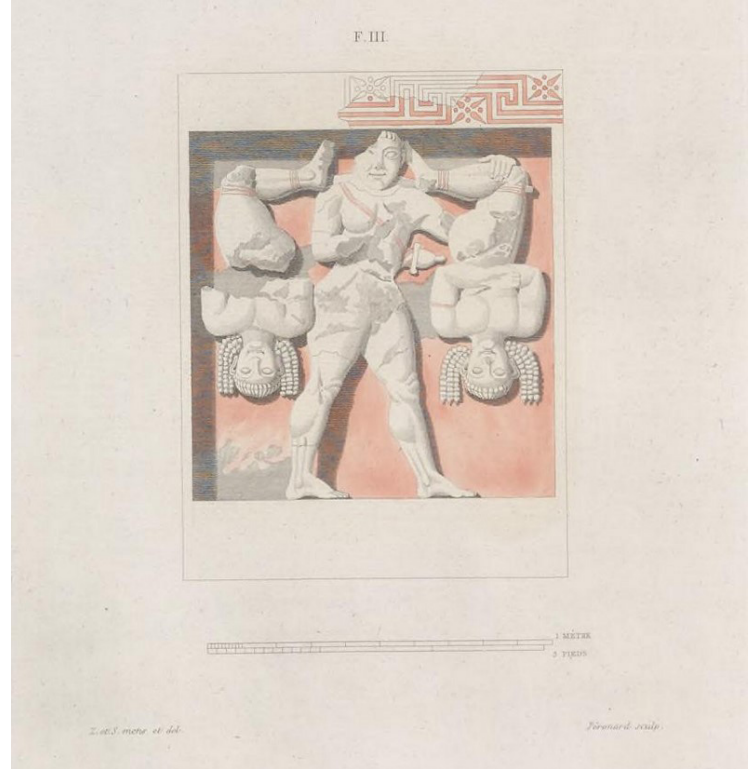
kisivujen värityksestä. (Zink 2019.) Toisaalta on mielenkiintoista myös todeta, että Hittorff ei tehnyt tutkimuksia lainkaan Kreikassa. (Charitonidou 2022, s. 1053.)

Kreikan antiikin värien tutkimus Ateenan Akropolisilla jatkui englantilaisten toimesta 1830-luvulla ja se kohdistui alussa materiaalitutkimukseen. Englantilainen fyysikko ja kemisti Michael Faraday (1791–1867) keräsi tutkimusryhmänsä kanssa näytteitä pintakäsittelyiden fragmenteista ja tunnisti laboratoriotutkimuksien avulla käytettyjä pigmenttejä. Tutkimusta jatkoi kreikkalainen tieteilijä **Xavier Landerer** (1809–1885), joka löysi sekä uusia pigmenttejä että tunnisti pintakäsittelyissä sideaineena käytetyn mehiläisvahaa. Materiaalitutkimusten merkinnät näytteidenottopaikoista olivat kuitenkin puutteellisia, jonka takia tuloksien paikallistaminen on myöhemmin osoittautunut vaikeaksi. (Aggelakopoulou & Bakolas 2022, s. 2.) Kemistien asiantuntemus oli nimenomaan analyttisessä kemiassa eli aineiden tutkimuksessa. Lähteistä ei kuitenkaan ilmene hyödynsivätkö taidehistorioitsijat, arkkitehdit tai arkeologit tuloksia lainkaan.

Saksalainen arkkitehti **Gottfried Semper** (1803–1879) tutustui polykromiaan Hittorffin kautta ja lähti itse tutkimaan arkkitehtuuria ja veistoksia nykyisten Kreikan ja Italian alueille vuonna 1830 (Sorensen (toim.) n.d. a). Matkan jälkeen julkaistussa teoksessa *Vorläufige Bemerkungen über bemalte Architectur und Plastik bei den Alten* (Preli-

yllä:
Selinunten akropolilla temppele C pääjulkisivun metooppireliefi, jossa esitetty fragmentit löydetyn mukaisesti. Kuva: Hittorff, Zanth, Renouard 1826. taulu 24. Teoksessa: Architecture antique de la Sicile, ou, Recueil des plus intéressans monumens d'architecture des villes et des lieux les plus remarquables de la Sicile ancienne.

alla:
Empedoclen temppelele julkisivu värityksenä Hittorffin esittämässä alkuperäisessä väriasussa. Kuva: Hittorff 1851. Teoksessa: Restitution du temple d'Empédocle à Sélinonte.

minary Remarks on Polychrome Architecture and Sculpture in Antiquity), Semper kuvailee yksittäisiä tutkimuslöytöjä, mutta aiemmista polykromiaa kuvanneista Scottin ja Revettin sekä Hittorffin teoksista poiketen, suuremmissa roolissa on polykromian historiallisen viitekehyksen esittäminen ilman piirustuksia. Polykromia liitettiin aikaisempien tutkimusten mukaan vain kreikkalaiseen antiikkiin, ja Semper laajensi polykromian käsitettä laajempaan perinteeseen, joka säilyi vielä renessanssijalla Brunelleschin töissä, mutta hävisi Michelangelon myötä. (Semper 1834, s. 37.)

Englantilainen arkkitehti **Francis Penrose** (1817–1903) tutki 1840-luvulla Akropoliilla muun muassa Parthenonin entasista eli pilarien kaarevuutta ja pääsi tällöin lähietäisyydeltä havainnoimaan maalauskoristelua. Penrose huomautti, että aikaisemmissa tutkimuksissa, joita hän ei kuitenkaan yksilöi, maalauskoristelu oli ajoitettu keskiaikaan, koska temppeleissä oli myös keskiaikaisia maalauksia. Hän kuitenkin esitti, että osa maalauksista olisi samanikäisiä temppelien rakennusosien kanssa ja niiden tunnistaminen perustui materiaalien sekä maalaus- tai piirustusjäljen laatuun. Ensimmäinen painos *An investigation of the principles of Athenian architecture* teoksesta julkaistiin vuonna 1851, juuri ennen maailmannäyttelyä. Penrose viittaa tutkimuksilla olleen tarkoitus jatkaa Stuartin ja Revettin työtä avoimiksi jääneiden kysymysten osalta (Penrose 1888, s. 6, 55.) Penrosen julkaisujen piirustukset esittävät tutkimustuloksien fragmentaarisuuden eivätkä pyri luomaan värityksen suhteesta kokonaisarkkitehtuuriin.

1800-luvulla Euroopassa tutkittiin myös keskiaikaista arkkitehtuuria ja pintakäsittelyä. **Emmanuel Viollet-le-Duc** (1814–1879) löysi Pariisin Notre Damen julkisivuilta moniväristä pintakäsittelyä, joista hän kirjoitti teokseensa *Dictionnaire raisonné de l'architecture française du XIe au XVIe siècle* vuonna 1875 (Callet et al. 2010, s. 65). Euroo-

passa keskiaikaisten kirkkojen restauroinneissa julkisivujen pintakäsittelyitä ei ilmeisesti kuitenkaan palautettu, vaikka sisätiloissa niitä rekonstruointiin. Chevreul käsittelee kirjassaan värien käyttöä niin vaatetuksen ja ihon värin sovituksesta, kuin arkkitehtuurin historiassa. Hän mainitsee goottilaisen arkkitehtuurin olleen julkisivuilta harvoin maalattu ja niissä yksittäisissä tapauksissa, joissa jäänteitä oli löydetty, edustivat ne harmonista ja pidättäytynyttä väritystä (Chevreul 1861, s. 141). Chevreul ei mainitse mihin väite julkisivuista perustuu, mutta on mahdollista, että antiikin Kreikan tavoin julkisivujen polykromista väritystä ei haluttu tunnustaa.

Notre Damen sisätiloista poiketen, värilöydöillä ei ollut yleensä roolia restauroinnissa 1800-luvulla, vaan niillä karutettiin tietoa historian esteettisistä ihanteista ja materiaaleista. Antiikin raunioiden restauroinnissa ei rekonstruoitu väritystä, mutta sitä tulkittiin ja rekonstruointiin havainnekuvina. Värilöydöt vaikuttivat kuitenkin aikakauden arkkitehtuuriin ja osa tutkijoina toimineista arkkitehteistä nousi vastustamaan värilöytöjen virheellistä toistoa uusissa rakennuksissa. Tiedon levittämisen mahdollisti aikakautena kehittynyt painotekniikka kromolithografia, jonka ansiosta värikuvien kustannukset laskivat. Uusiin tutkimustuloksiin verrattuna myös renessanssin ja uusklassismin arkkitehtuuri nähtiin nyt ”vääränä” suhteessa niiden ihanteiden alkuperään. (Kaila 2009, s. 37.) Arkkitehtuurin koulutus, kuten ala yleisesti perustui ajalla antiikin järjestelmien opiskeluun ja aitouteen, kuten grand tourit antaen mahdollisuuden havainnoida todellista antiikin arkkitehtuuria. Polykromian omaksuminen osaksi antiikin arkkitehtuuria, muutti arkkitehtien mahdollisuuksia aikaisemmin melko rajallisesta valikoimasta, yltäkylläiseen koristeellisuuteen ja värienkäyttöön arkkitehtuurissa.

2.1.2. Polykromian popularisointi

Antiikin väri löytöjen esikuvat vaikuttivat alussa sisätilojen värien käyttöön, ja 1800-luvulla uusien tutkimuslöytöjen myötä polykromia siirtyi myös uudisrakennusten julkisivuihin. Antiikin esikuvien lisäksi värien käyttöön liittyi aikakauden väriteoriat, joista yksi merkittävimmistä oli ranskalaisen kemistin **Michel Chevreulin** (1786–1889) vuonna 1839 julkaisema teoria simultaanikontrastista. (Kaila 2009, s. 30–33.)

Vuoden 1851 Lontoon maailmannäyttelyä Joseph Paxtonin suunnittelemissa Kristallipalatsissa, pidetään kään-
teentekevänä tapahtumana, jossa antiikin polykromista pintakäsittelyä esiteltiin ensimmäistä kertaa laajalle yleisölle. (Kaila 2009, s. 32, 35.) Rakennuksen värisuunnittelijana toimi arkkitehti **Owen Jones** (1809–1874), joka oli tutus-

tunut varhaisiin maalauskoristeluihin ja ornamentikkaan sekä itse paikan päällä kohteissa että koostamalla muiden kollegoidensa väri löytöjä. Hän suunnitteli maailmannäyttelyyn rekonstruktioita useiden kulttuurien muun muassa antiikin Kreikan ja Egyptin osastoilla, joissa väri löytöjä esiteltiin oikeassa mittakaavassa. Näyttelyn jälkeen vuonna 1854 julkaistussa *An apology for the colouring of the Greek Court in the Crystal Palace* Jones perustelee teoksen nimen mukaisesti näyttelyssä esillä olleen kreikkalaisen kentän väri tystä. Väri tystä oli ilmeisesti kyseenalaistettu aikakaudella, jolloin vasta osa arkkitehteistä oli omaksunut polykromian liittyneen antiikin arkkitehtuuriin. Kritiikki kohdistui erityisesti pilareihin, koska ne oli tutkimukseen vedoten esitetty monivärisinä. Jones perustelee väri tystä sekä Hittorffin, Semperin ja Penrosen tutkimustuloksiin

Owen Jonesin suunnittelema Kreikkalainen kenttä Lontoon maailmannäyttelyssä vuonna 1851.
kuva: Philip H. Delamotte/ Getty Museum.

Kreikkalaista ornamentikkaa teoksessa *The Grammar of Ornaments*. Kuva: Jones 1865/ Getty Research Institute.

viitaten, mutta hän liittää väriperinteen myös laajempaan historialliseen kontekstiin. Hän ei nähnyt mahdollisena, että antiikin kreikassa värienkäytössä olisi poikettu sitä edeltävistä ja sen jälkeisistä kulttuureista, joiden värien käytössä oli tutkimuksissa löytynyt luotettavia löytöjä. Kirjoitus viittaa siihen, että väriLöydöt Kreikassa olivat erittäin fragmentaarisia, johon oli vaikuttanut pintakäsittelyiden pitkäaikainen altistuminen ulkoisille tekijöille, kun esimerkiksi Pompejissa ne olivat suojassa tuhkeroksen sisällä. (Jones 1854, s. 9–12)

Jones esittää Semperin ja Hittorffin merkitystä laajemman arkkitehtuurin polykromian kontekstin luomisessa. Esimerkiksi Penrose esitti löytönsä, mutta ei uskonut, että tempelit olisivat alkuaan olleet kauttaaltaan maalattuja. Kun taas Hittorff, Semper ja Jones esittivät vielä pidemmälle vietyjä spekulatioita, kuten Jones Parthenonin pila-reista, jossa hän näkee mahdollisena keltaisten maalifragmenttien olleen kultauksen alusta, jota ei kuitenkaan ollut mahdollista tutkia hävinneiden pintakäsittelyiden takia. (Jones 1854, s. 9–11.)

Jones julkaisi useita teoksia, joissa kuvattiin historiallista värien käyttöä ja ornamenttiikkaa. Vuonna 1856 julkaistussa *The Grammar of Ornamentissa* Jones esittelee laajasti eri kulttuurien ja aikakausien koristeaiheita sekä värien käyttöä. Hän esittää muun muassa antiikin Kreikan, Pompejin, mutta myös kelttiläistä ja assyrialaista ornamenttiikkaa. Hän analysoi teoksessa ornamenttiikan kulkeutumista kulttuureissa ja tulkitsi muun muassa kreikkalaisten koriste-maalauksien olleen puhtaita koristeita eikä niihin liittynyt egyptiläisien tai assyrialaisien maalausten tavoin symboliikkaa. (Jones 1865, s. 31–33.) Kirjan sisältö ja kuvitus koskee pääosin kaksikulotteista ornamenttiikkaa, mutta Egyptin osalta Jones esitti myös värien liittymistä pilarien päihin eli kapiteeleihin. (Jones 1865, s. 47, 49.)

Kirjan johdannossa Jones esitti nähneensä tarpeen

”oikeiden” ornamenttien esittämiseen, koska aikaisemmin omaksutut antiikin koristeaiheiden kopiot olivat hänen mukaansa epäonnistuneita. Jones ei itse käynyt kaikissa esittämässään kohteissa, mutta hän viittasi teoksessa kenen löytöihin ne perustuvat. Muun muassa Antiikin Kreikan ornamenttiikka perustui osittain Penrosen löytöihin. Pompejissa Jones kävi myös itse, mutta osa ornamenteista oli Zahnin tutkimukseen perustuvia. Tutkimuskohteita löytyi myös lähempää Euroopasta, koska veistoksia ja rakennusosia oli siirretty eurooppalaisten museoiden kokoelmiin. Kirjan alussa Jones esittelee yleisiä periaatteita, joihin hän esitti ornamenttien maalaustavan ja värityksen perustuneen. Hän loi periaatteista 37 ehdotusta, joista muutama oli myös haettu vahvistusta perustelemalla niitä Chevreulin havaintoihin. (Jones 1865, s.1–3.) Jones ei kirjoita huomioita pigmenteistä, vaan hän kuvailee värejä nimillä kuten sininen tai punainen.

Semper oli omaksunut polykromian osaksi arkkitehtuuria jo esihistoriallisista ajoista. Lontoon maailmannäyttelyn innoittamana hän kehitti aikaisemmin luomaansa teoriaa arkkitehtuurin neljästä elementistä kaksiosaisessa teoksessa *Der Stil - in den technischen und tektonischen Künsten, oder praktische Ästhetik (Style in the Technical and Structural Arts, or Practical Aesthetics)* vuosina 1861 ja 1863. Teoksessa hän esittää muun muassa historiallisten motiivien eli koristeaiheiden polveutuneen aikaisemmin käytetyistä rakenteista, joiden muoto liittyi materiaalin ominaisuuksiin. Hän tutki kuinka koristeaiheet olivat varhaisista alkukantaisista kulttuureista asti säilyneet ja siirtyneet materiaalista toiseen, materiaalin ominaisuuksien mukaan. (Oxford University Press 2021.)

2.2. Tutkimus Suomessa – Kirkot ja koristeet

Kansallinen herääminen Suomessa alkoi 1800-luvun puolessa välissä ja linkittyi yleistyneeseen historian harrastamiseen sekä kansallisaatteen nousuun Euroopassa. Yliopiston kansatieteellisistä ja arkeologisten aineistojen kokoelmista muodostettiin vuonna 1840 Kansatieteellinen museo, jonka tutkimus liittyi kuitenkin pelkästään irtaimistoon (Kansallismuseo n.d.). Rahola kuvaa suomalaisten olleen tietoisia eurooppalaisesta rakennussuojelu- sekä restaurointikeskustelusta, jossa erityisesti kirjailijoiden rooli suojeluarvojen tunnistamisessa oli hänen mukaansa merkittävä. Rahola esittää, että Zacharias (Zachris) Topeliuksen (1818–1898) teos *Finland framstäldt i teckningar* vuonna 1845 oli eurooppalaisten esimerkkien tavoin ensimmäinen esitys Suomen rakennusmuistomerkkien suojelun puolesta. (Rahola 2019, s. 46.)

Ennen valtiollisen tahon tutkimuksia Muinaismuistoyhdistys oli aloittanut keskiaikaisten kirkkojen ja linnojen sekä raatihuoneiden dokumentoinnin taidehistoriallisten retkikuntien avulla. Yhdistys perustettiin vuonna 1870 edellisen vuosikymmenen aikana aloitettujen kirkkotutkimuksien osallisten toimesta. Perustajia olivat kirjailija Emil Nervander (1840–1914), arkeologi Johan Reinhold Aspelin (1842–1915), historiantutkija K. A. Castrén (1845–1873), arkistontutkija Oskar Hartman ja taiteen harrastaja Oskar af Heurlin. Retkikuntiin liittyi taiteilijoita, arkkitehteja, historioitsijoita ja kirjailijoita. Keskiaikaisten kirkkojen osalta kiinnostusta herättivät katolilaiset koristemaalaukset, joita taitelijat ottivat esiin ja rekonstruoivat. Paljastuneet koristemaalaukset tallennettiin myös akvarellimaalauksin. (Setälä 2011, s. 21; Pietarila 2004, s. 15; Museovirasto n.d. a.)

Muinaismuistojen suojelu alkoi Suomessa 1600- ja 1700-luvuilla Ruotsin vallan aikana. Venäjän liitettyä Suo-

mi valtaansa vuonna 1809, aikaisemmat ruotsalaiset lait ja asetukset jäivät voimaan, mutta säädöksiensä toimeenpanoa varten ei asetettu viranomaisia. Autonomisen Suomen 1860-luvulla alkaneen lainsäädäntötyön aikana Säätyvaltiopäivät esittivät keisarille vuonna 1867 tarpeen muinaismuistojen suojelua ohjaavan lain uudistamisesta sekä viranomaistahon perustamisesta, joka vastaisi määräysten valvonnasta. (Brown 1905, s. 204–205; Maaranen 2020.)

Lakiesitys hyväksyttiin ja vuonna 1883 astui voimaan Keisarillisen Majesteetin Armollinen Asetus muinaisainesten muistomerkkien rauhoittamisesta ja suojelemisesta (16/1883) (Maaranen 2020). Asetus suojeli kiinteät muinaisjäänökset, joihin luettiin rakennukset, kuten linnot, palatsit, linnoitukset, kirkot ja muut tärkeät julkiset rakennukset, mutta myös esihistorialliset aluerakenteet, kuten hautausmaat ja hautaröykkiöt (Brown 1905, s. 205). Asetuksen sisältö seurasi Ruotsin muinaismuistolainsäädäntöä, jota oli juuri uusittu (Maaranen 2020). Asetus johti Arkeologisen toimiston (Arkeologisk Kommission) perustamiseen vuonna 1884, minkä vastuulle tuli Suomen muinaismuistojen säilyttäminen ja tutkimus. Toimistoa johtivat valtionarkeologi Reinhold Aspelin sekä yliopiston, historiantutkimuksen seurojen sekä Muinaistieteellisen yhdistyksen edustajat. (Museovirasto n.d.a.)

Polyteknillisen opiston opetussuunnitelmaan sisällytettiin arkkitehti Gustaf Nyströmin johdolla vuodesta 1889 alkaen mittauspiirustusmatka historialliseen kohteeseen. Matkojen esikuvana oli eurooppalaisten koulujen vastaava toiminta, jota Nyström ilmeisesti seurasi. Mittauspiirustuksiin tallennettiin arkkitehtonisia massoja ja myöhemmin myös rakenteita. Restaurointisuunnittelua varten tutkimuksia tarkennettiin myös pintakäsittelyihin. Arkkitehtiopiskelijoita sekä vastavalmistuneita arkkitehtejä osallistui myös Muinaismuistoyhdistyksen dokumentointiretkiin. Dokumentointi koettiin tärkeäksi käynnissä olevien sekä alkavien restaurointien takia. Opetussuunnitelmaan sisälly-

yllä Muinaistieteellisen yhdistyksen retkikunnan dokumentointi Marttilan kirkosta. Piirustus: Kaarlo Vuori 1885. MV HK/ HK10004:378.
 alla Muinaistieteellisen yhdistyksen retkikunnan värimalli Karjaan kirkon maalauskoristelusta vuonna 1885.
 Kuva lainattu teoksesta *Saman taiteen lapset*, Valkeapää, 2020.

Retkikunnan matkalla dokumentoitu Saloisten kirkon interiööri, jota koristaa 1640-luvulla Christian Wilbrandtin maalauskoristelu. Kirkko tuhoutui tulipalossa vuonna 1930. Akvarelli: Armas Lindgren 1896. MV HK/ HK10000:5491.

tettynä mittauspiirustusmatkojen tarkoituksena oli Jokisen mukaan opiskelijoiden tutustuttaminen kansalliseen arkkitehtuuriin ja viriävän rakennussuojelun ja restauroinnin teemoihin. Matkat kohdistuivat 1910-luvun myötä puukirkkoihin. (Jokinen 2020, s. 155, 157–159.)

Raholan mukaan 1860-luvulla alkanut tutkimus kohdistui ”rakennusten ihoon” eli pintakerrokseen ja pintakäsittelyihin. Mielenkiinto kohdistui siten sisätiloihin, jossa pintakäsittelyitä oli löydettävissä. Keskiakaisissa kirkkoissa tutkimusta hyödynnettiin toisinaan myös restaurointiin, eli maalauskoristelun paljastamiseen ja rekonstruointiin. Vasta Gustaf Nyströmin ja Armas Lindgrenin myötä rakennustutkimus laajentui rakenteisiin. (Rahola 2019, s. 49.)

Varhaisimpien tutkimusten koristeaiheet siirtyivät myös Suomessa aikakauden taiteen ja arkkitehtuurin koristevalikoimaan, kuten antiikin väri löytöjen ja ornamenttiikan osaltakin oli tapahtunut. Suomalaisten keskiaikaisten kirkkojen julkisivujen väritystä ei näinä aikakausina kuitenkaan ilmeisesti tutkittu. Julkisivujen oletettiin olleen harmaakiven ja tiilen materiaalin luoman väriytyksen mukaisia, oletus, jonka mukaan antiikin arkkitehtuuria oli renessanssin ajalta tarkasteltu. Myös tämä ideaali harmaakivisestä julkisivusta siirtyi uudisarkkitehtuurin esikuvaksi, mutta vasta vuosisatojen vaihteessa sen voidaan nähdä edustaneen esikuviansa arkkitehtonista vaikutelmaa muun muassa vuonna 1901 valmistuneen Pohjola-talon tavoin.

Gustaf Nyströmin suunnittelema pääsisäänkäynti Munkkiniemen kartanoon kuvattu vuonna 1908, jolloin seinät ovat maalatut kiveä imitoiden. Kuva: Signe Brander 1908. HKM/ N377. Kuvaa rajattu.

Thaveniuksen talon julkisivujen kivi-imitointi. Kuva: Arild Vägen, 2017. Wikipedia Commons.

2.3. Uudisarkkitehtuurin ja värityksen tavoitteet

Väritys sovitettiin 1800-luvulla arkkitehtuuriin useiden tekijöiden kautta. Väriä arvioitiin sen suhteessa ympäristöön, yksittäisien sävyjen sointumisessa suhteessa väriteorioihin sekä rakennusmääräysten ohjeistamana. Pohjoismaissa värin käyttöä on ohjattu myös määräyksillä. Aikaisimmat 1600-luvulla Ruotsissa ohjasivat kaupunkien väritystä ensin punaiseksi, joka on myöhemmin tulkittu pyrkimykseen imitoida tiiltä. Seuraavan vuosisadan lopussa keltainen nousi linnojen ja kartanoiden väriksi, jonka taas on nähty imitoivan ranskalaista hiekkakiveä. Väri siirtyi kuninkaan määräyksestä myös hallitsemaan kaupunkien väritystä. (Kaila 2009, s. 104–105, 107, 117). 1800-luvun puolenvälin jälkeen värisävyt alkoivat vaaleta siihen pisteeseen, että vuonna 1895 Helsingin rakennusjärjestyksessä, seuraten muita pohjoismaisia pääkaupunkeja, kiellettiin valkoisen värin käyttö julkisivuissa sen aiheutta-

man häikäisyn vuoksi (Kaila 2009, s. 168).

1800-luvun puolen välin aikaan Euroopassa ja Pohjois-Amerikassa julkisivumateriaaliksi tavoiteltiin luonnonkiveä. Toisinaan kiveä ei ollut taloudellisesti mahdollista käyttää ja usein tavoite saavutettiin kivi-imitointimaalauksen avulla. Kivi-imitointia oli käytetty rapatuissa julkisivuissa jo antiikin aikana ja se säilyi käytössä Pohjoismaissa ainakin 1600-luvulle asti. Suomessa muun muassa 1600-luvun puolivälissä valmistuneen Louhisaaren linnan julkisivuilta havaittiin 1960-luvun restauroinnin yhteydessä merkkejä marmoroinnista, jotka ajoitettiin rakennuksessa tehtyjen ikkunamuutoksien takia vielä 1700-luvulle (Kaila 2009, s. 104).

Kivi-imitaation oletetaan jääneen pois julkisivuista uusklassismin myötä 1700-luvun kuluessa (Kaila 2009, s. 107). Lyhyen poissaolonsa jälkeen 1800-luvun puolen välin aikaan maalauskeino palasi julkisivuille Euroopassa ja Pohjois-Amerikassa. Euroopassa kivi-imitaatio liittyi rapattuihin julkisivuihin esimerkkinä Baijeriin Kelheimiin

vuosien 1843–63 aikana rakennettu Befreiungshalle ja vuonna 1884–84 Tukholmaan valmistunut Thaveniuksen talo (Helander 1999c, s. 148). Myös Helsingissä kivimukailumaalaus vaikuttaa olleen verrattain yleinen maalausmuoto 1880–90-lukujen aikana (Kaila 2009, s. 273; Helander 2023c). Pohjois-Amerikassa imitointimaalausta käytettiin jopa modernien valurautarakenteiden pintakäsittelyyn, jolloin valurautaiset pylväät marmoroititiin tai kivimukailtiin ja pylväiden väliset metalliset verhorakenteet ootratitiin (Jablonski 2006, s. 49). Imitointitekniikat menettivät arvostuksen 1800-luvun loppupuolella muun muassa englantilaisten kirjailijan John Ruskinin ja arkkitehdin Augustin Puginin kirjoitusten myötä, jolloin ”historialliset” tyyli ja niissä käytetty materiaalien imitointi koettiin valheelliseksi ja keinotekoisena (Rix & Emmitt 2022, s. 1, 3; Tomminen 1984, s. 14).

2.3.1. Arkkitehtikoulutuksen alku Suomessa

Heikkilä-Kauppinen (2012, s. 20) nostaa esiin, että Ruotsin vallan aikana rakentaminen ja mielenkiinto keskittyi linnoituksiin, ei kaupunkeihin itsessään. Valtiollista rakentamista Suomessa ohjattiin Ruotsin vallan aikana Tukholmasta yli-intendentinvirastosta käsin. Yleistä kunnallista hallintoa ja lainvalvontaa varten perustetut maistraatit vastasivat rakennusvalvonnasta yleisissä kohteissa. Suomen sodan lopputulemana Suomi liitettiin osaksi Venäjää vuonna 1809. Keisari Aleksanteri I antoi julistuksen Yleisten rakennusten intendentinkonttorin perustamisesta Turkuun vuonna 1811, tehtävänäään suunnitella, valvoa ja tarkastaa julkisten rakennusten suunnitelmat, ennen niiden lähettämistä keisarille. Näiden tehtävien lisäksi konttorissa aloitettiin heti perustamisen jälkeen arkkitehtien kouluttaminen ensimmäistä kertaa Suomessa. Opiskelijat aloittivat harjoittelijoina intendentin konttorissa ja valmistuttuaan arkkitehdit saattoivat hakea jatkokoulutusta Keski-Euroopasta esimerkiksi Wienistä, Pariisista tai Münchenistä.

(Heikkilä-Kauppinen 2012, s. 20, 22, 27, 126.)

Aikaisemmin arkkitehtien koulutus oli saatu joko Ruotsissa tai oppipoika-kisälli-mestari-tietä. Intendentinkonttorin ensimmäinen johtaja oli italialaissyntyinen Charles (Carlo) Bassi (1772–1840). Bassi opiskeli arkkitehdiksi Ruotsin kuninkaallisessa taideakatemiassa ja täydensi opintojaan Roomassa. (Bryggman säätiö 2023.) Suomeen Bassi tuli Ruotsin yli-intendentin valtuuttamana Turun akatemiatalon valvojaksi vuonna 1802, ja jäi Suomeen suuriruhtinaskaudella. (Örmä 2002)

Suomen jälleenrakentamisen kannalta merkittävin arkkitehti aikakaudella oli Carl Ludwig Engel (1778–1840). Hän valmistui vuonna 1804 arkkitehdiksi Berliinin Bauakademiasta ja työskenteli valmistumisensa jälkeen Preussin rakennushallituksessa vuoteen 1808 asti. Napoleonin sotien aiheuttama taantuma rakentamisessa johdatti Engelin töiden perässä Tallinnan, Turun ja Pietarin kautta Helsinkiin uudelleenrakennuskomitean arkkitehdiksi Johan Albrecht Ehrenströmin suostuttelemana. Engel asetettiin intendentinkonttorin johtajaksi Bassin jälkeen vuonna 1824. (Lilius 2000; Heikkilä-Kauppinen 2012, s. 24, 27.)

Bassin ja Engelin opiskeluiden aikana heräsi kysymys arkkitehtien koulutuksen sisällöstä. Perinteinen taideakatemiakoulutus oli alkanut 1600-luvun alussa Roomassa *Accademia dei Linceissä* ja perustuen klassismin tuntemukseen ja piirustustaitoon. Bassi opiskeli klassisen akatemiakoulutuksen, mutta lähes saman ikäinen Engel opiskeli maanmittariksi ja arkkitehdiksi juuri perustetussa Berliinin Bauakademiassa, jonka koulutus loi pohjan polyteknilliselle opistolle, jossa arkkitehdeille opetettiin myös rakenteita. (Salge n.d.; Örmä 2002.) Jokinen (2020, s. 15–16) kuvaa 1800-luvun puoleen väliin mennessä arkkitehtuurin painopisteen siirtyneen ulkoasusta toiminnalliseen, joka kattoi myös rakenteen. Arkkitehtien opetukseen syntyi täten ”kaksoistutkinto” polyteknillisestä rakennuskonstruktio oppeineen ja akatemiasta piirustustaitoineen.

Suunnitteluideologia

Tyylillisen yhteyden säilyttäminen (*conformita*) oli 1500–1800-luvuilla nähty suunnittelun periaatteeksi kesken jääneiden rakennusten laajentamiselle. (Lukkarinen 1990, s. 48). Uudet tyylit suhteessa vanhoihin oli nimetty aina vallitsevina aikoina moderneina, mutta 1800-luvun puolessa välissä osa arkkitehteistä herätti keskustelun siitä, mitä ”moderni” itseasiassa tarkoitti ja miten se ilmenisi arkkitehtuurissa. Curtis esittää, että itse asiassa Emmanuel Viollet-le-Duc, Gottfried Semper ja César Daly, jotka toimivat aktiivisesti myös rakennusarkeologian ja restauroinnin parissa, toivat esiin kirjoituksissaan kysymyksen oikeasti modernista tyylistä, vaikka eivät antaneet sille vielä arkkitehtonista muotoa. Viollet-le-Duc vei näkemyksensä niin pitkälle, että muodon tuli olla riippuvainen materiaalista ja rakennustekniikasta, kuten sen myös oli ilmennyt antiikissa ja gotiikassa. 1890–1920-lukujen aikana edistykselliset arkkitehdit haastoivat ja esittivät modernille uusia muotoja, joihin sekoittui välissä myös ajanjaksoon liittyntä kansallismielisyyttä ja toisaalta kriittisyyttä teollistumista kohtaan. Muodonanto modernismille arkkitehtuurissa tunnistettiin saavutetuksi 1920-luvun lopulla, jolloin arkkitehtien yksilöllinen näkemys oli Curtisin mukaan hallitsevampi kuin tyylit itsessään. (Curtis 1996, s. 11–12, 24, 163.)

1800-luvun lopun historialliset tyylit tuomittiin modernin tyylin etsinnän prosessissa kopioinniksi ja eklektismiksi. Eklektismia kuvattiin keinoksi hyödyntää tyylin vahvuuksia parhaaksi nähtävällä tavalla. Esimerkkinä eklektismistä Curtis esittää pohjan jaottelun perustuvan klassismiin, rakenteen selkeyden gotiikkaan, ulkoasun koristelu ja siluetti saavutettavaksi romaanisen tyylin keinoin ja rakenteiden osalta tarvittavin määrin ja kekseliäästi modernien materiaalien ja rakennustekniikoiden hyödyntäminen (Curtis 1996, s. 13, 24–25). Värien tai pintakäsittelyn ja tyylin yhteyttä ei käsitellä aikakauden tutkimuksissa. Kansainvälinen kirjallisuus esitti ornamenttiikkaa värillisinä

tulosteina ja uusia painoksia tuli jatkuvasti. Suomessakin arkkitehdeille opetettiin eri aikojen ornamenttiikkaa ja tyylioppia, mutta toisaalta opetukseen kuului myös geologiaa, joka aikakauden kivi-imitaatiomaalaukseen liittyen antoi suunnittelijoille realistisen näkemyksen kivilajien esteettisyydestä (Jokinen 2020, s. 147).

Suomalaisia teoksia tyyliopista tai ornamenttiikasta ei kuitenkaan julkaistu. Arkkitehti **Jac. (Johan Jacob) Ahrenbergin (1847–1914)** viisiosainen julkaisu *Finsk ornament = Suomalainen ornamenttiikki* vuosilta 1878–1882, ei sekään kuvannut maalaus- tai veisto-ornamentteja vaan tekstiiliornamentteja Suomesta ja Karjalasta. Pietarilan (2023) mukaan Suomessa maalarienkin käytössä olleet mallikirjat koristemaalauksien ornamenttiikasta olivat pääsääntöisesti keskieurooppalaisia. Salomo Wuorion maalausliikkeen käytössä olleet mallikirjat olivat peräisin Saksasta, Itävallasta ja Ranskasta. Mallikirjojen ornamenttiikkaa ei silti kopioitu sellaisenaan, vaan väritystä, mittasuhteita muokattiin maalarien kykyjen mukaan. (Jousi 2023, s. 63.)

2.3.2. Arkkitehti Gustaf Nyström

Gustaf Nyström (1854–1917) opiskeli arkkitehdiksi Helsingin polyteknillisessä opistossa valmistuen vuonna 1876. Arkkitehtuurin opettajana toimi tällöin **Frans Anotolius Sjöström (1840–1885)**. Sjöström toimi virkansa ohessa omassa suunnittelutoimistossa, johon useat menestyvät opiskelijat työllistyivät opiskeluaikanaan ja valmistuttuaan. Myös Nyström työskenteli opintojen ohella Sjöströmin toimistossa ja valmistuttuaan hän haki jatko-opintoihin Wienin polyteknilliseen opistoon, jonne Sjöström opettajan roolissaan kirjoitti suosittelukirjeen. Opiskelupaikan saatuaan Nyström suoritti jatko-opintoja vuoden 1878 marraskuusta seuraavan vuoden maaliskuuhun. Opintoihin kuului rakennuskonstruktio-oppia, jota tarjottiin nimenomaan polyteknillisen opiston kurssitarjonnassa. Jokinen esittää Nyströmin matkan kohdistuneen

Wieniin juuri polyteknillisen koulutuksen ja painopisteen takia. Arkkitehtiopiskelijoille oli Wienissä tarjolla myös runsaasti töitä taloudellisen nousukauden takia, joka heijastui rakentamiseen. Ulkomaan matkat olivat suomalaisille arkkitehteille tärkeitä myös ammattikirjallisuuden takia, koska niiden saatavuus oli kotimaassa huonoa. (Jokinen 2020, s. 15–18, 129.)

Nyström matkusti arkkitehtiopiskelijoiden ja taiteilijoiden tapaan opintojensa jälkeen Ranskaan ja Italiaan. Italiassa hänen tiedetään käyneen ainakin Firenzessä, mutta mahdollisesta vierailusta Napoliin Vesuviuksen ympäristön raunioille ei nouse esiin lähdeaineistoista. (Jokinen 2020, s. 17). Kuitenkin osa suomalaisista arkkitehteistä kävi myös antiikin raunioilla, kuten Helge Rancken (1857–1912), jonka laatimia luonnoksia muun muassa Pompejissa on säilynyt Arkkitehtuurimuseon kokoelmissa (Arkkitehtuurimuseo n.d.). Myös Jac Ahrenberg teki kaksi vuotta kestäneen opintomatkan Ranskaan, Italiaan, Kreikkaan, Turkkiin ja Tunisiaan (Parviainen 2021). Nyström oli erittäin tietoinen aikakauden kansainvälisistä arkkitehtuuri- ja tyylikysymyksistä. Teknillisen korkeakoulun kirjaston kokoelmien Semperin *Der Stil* -teokseen Nyström on muun muassa tehnyt muistiinpanoja. (Helander 2023b.)

Palattuaan Suomeen vuonna 1879, Nyström sai rakennuskonstruktio-opin opettajan paikan, joka oli sisällytetty Helsingin polyteknillisen opiston uudistettuun opintosuunnitelmaan. Nyström toimi opettajana myös Taideyhdistyksen koulussa ja tämän jälkeen vuodesta 1881 Helsingin rakennusmestarikoulussa kolme vuotta. Opetuksen ohella hän toimi suunnittelijana yksittäisissä hankkeissa, mutta suunnittelutehtävien kasvaessa osa opetuksesta jäi pois. Vuonna 1884 hän sai tehtäväkseen Malminkadun kansakoulun ja yliopiston kemianlaitoksen suunnittelun lisäksi pyynnön valtionarkiston hoitajalta tulevan Valtionarkiston tilaohjelman laatimiseksi, joka johti samana vuonna oman toimiston perustamiseen. Nyströmin opettajan professo-

*Arkkitehti Gustaf Nyström.
Kuva: K. E. Ståhlberg, 1890–1909. MV HK.*

ri Sjöströmin kuolema vuonna 1885 johti arkkitehtuurin vanhemman opettajan paikan vapautumiseen. Nyström oli viran ainoa hakija ja hänet valittiin ja nimitettiin arkkitehtuurin professoriksi. (Jokinen 2020, s. 21, 23, 146.)

Nyström oli laajasti verkostoitunut ja opetus- ja suunnittelutyönsä ohella poliittisesti sekä ammatillisesti aktiivinen. Vuonna 1884 hänet valittiin kunnallisvaltuustoon Ruotsalaisen puolueen edustajana, jonka Lukkarinen (1990, s. 46) näkee mahdollisesti vaikuttaneen svekomaanina tunnetun arkistonhoitajan Hausenin kääntymisen Valtionarkiston suunnittelutehtävän nimissä Nyströmin puoleen. Ammatillinen aktiivisuus näyttäytyi artikkelien kirjoittamisessa, joissa hän muun muassa kannatti modernien rakennustekniikoiden käyttöä. Virkasuhde oletettavasti edellytti myös tätä aktiivisuutta. Vuonna 1907 Nyström nimitettiin koulun johtajaksi, nimen muuttuessa Teknilliseksi korkeakouluksi. (Jokinen 2020, s. 142.)

Gustaf Nyströmin suunnittelema pääsisäänkäynti Munkkiniemen kartanoon. Kuva: Signe Brander 1908. HKM/ N377.

Palazzo dei Conservatori. Kuva: Notre Damen yliopisto.

Nyströmin opetus perustui klassiseen arkkitehtuuriteoriaan, joka ei Lukkarisen (1990, s. 63–64) mukaan tarkoittanut kuitenkaan eklektismia vaan ”humanistista taideteoriaa”, joka perustui omaperäisyyden sijasta esikuvien taitavaan imitaatioon klassismin sääntöjen sisällä. Nyströmin teoria ilmeni esimerkiksi Munkkiniemen kartanon uudessa pääsisäänkäynnissä, jossa Snellmanin ja Ripatin mukaan (Jokinen 2020, s. 149–150) Nyström hyödynsi Michelangelon suunnitteleman Rooman Campidoglion aukion Palazzo dei Conservatorin arkadikäytävän pilariaihetta. Pilariaihe oli keino liittää uusi osa rakennukseen, sen vanhoja siipiosia jakavien toskanalaisten pilastereiden muotokielellä. Kuvasta esiintyvän alaosan kivimukailumalauksen (katso s. 34) voisi päätellä myös kuuluneen Nyströmin suunnitelmaan esikuvan Campidoglion aukion tapaan.

2.4. Kansallisarkiston ja Säätytalon rakennushankkeet

Säätytalon ja Kansallisarkiston rakentaminen perustuivat autonomiselle suuriruhtinaskunnalle siirtyneisiin velvoitteisiin. Säätyvaltiopäivät periytyivät Ruotsin vallan ajalta, keisari Aleksanteri I luvuttua säilyttää ruotsalainen lainsäädäntö Suomessa (Kansallisarkisto n.d.). Säätyvaltiopäivien kutsujana toimi Venäjän keisari ja ensimmäisten vuonna 1809 järjestettyjen Porvoon säätyvaltiopäivien jälkeen seurasi pitkä tauko seuraavaan, joka järjestettiin vuonna 1863 Helsingissä (Sihvonen 1999). Säätyjen kokoontumista varten ei ollut virallista kokoontumispaikkaa, vaikka pyrkimyksiä rakentamiseen oli ollut jo 1820-luvulta alkaen. Aatelissäädty rakennuttivat toisiinsa säätyvaltiopäiviin käyttöönsä vuonna 1862 valmistuneen Ritarihuoneen, jonka suunnitteli arkkitehti Theodor Chiewitz (1815–1862). (Jokinen 2020, s. 49.) 1860-luvulla kaikki neljä säätyä kokoontuivat Ritarihuoneella kaikissa kolmessa kokoontumisessa. (Sihvonen 1999).

Valtion ja myöhemmin virastojen asiakirjat kerättiin senaatin yhteyteen keskusarkistoksi. Kansallisarkiston rakentaminen liittyi vuonna 1869 annettuun asetukseen, jolloin se itsenäistyi senaatin arkistosta. Aineistojen arkistointia ohjasi myöhempi johtosääntö, jonka oli laatinut vuodesta 1880 arkistonhoitajan sijaisena toiminut **Reinhold Theodor Hausen (1850–1942)**. Hän oli korostanut johtosäännössä arkistotilojen turvallisuutta ja asianmukaista järjestystä. Kun Hausen sai lopulta viran itselleen vuonna 1883, hän laati senaatille tarkasti laaditun esityksen valtionarkiston oman rakennuksen tarpeesta. Valtioarkisto oli jäänyt Senaatintaloon itsenäistyttyään ja perusteluissaan hän vetosi muun muassa tilojen ahtauteen ja pimeyteen sekä tulipalon vaaraan. (Lukkarinen 1990, s. 8, 10.)

Säätytalon suunnitteluprosessi alkoi 1870-luvulla Theodor Höijerin (1843–1910) luonnosten kautta, jossa Sää-

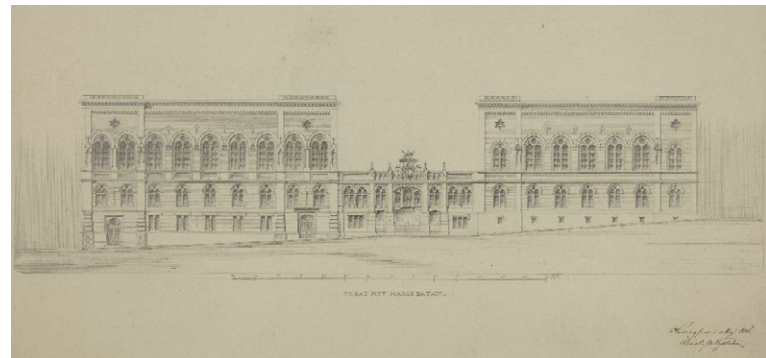
tytalolle esitettiin tonttia Ritarihuoneen takana servaalin korttelissa. Rakennuksen oli tarkoitus toimia kolmen aatelittoman säädyn; papiston, porvariston ja talonpoikien käytössä. Vuonna 1881 lopullista toteutusta varten järjestettiin kansainvälinen arkkitehtuurikilpailu, jossa oli säilytetty Höijerin luonnoksen mukainen sijainti. Kilpailun voitti Frans Sjöströmin ehdotus, jossa pääjulkisivu oli asemoitu pohjoiseen Kirkkokatua kohti. Tontin sijainti Ritarihuoneen vieressä herätti kuitenkin vastusta aatelittomissa säädyissä, eikä suunnitelmaa lähdetty toteuttamaan. Toimikunta oli myös muuttanut tilaohjelmaa ja sisällyttänyt tilat kaikille neljälle säädylle, rakennuspaikaksi esitettävän tontin siirrettyä Unioninkadun eteläpäähän Observatorionmäelle. Sjöströmille annettiin uuden tontin myötä kolme kuukautta aikaa työstää uutta ehdotusta. (Viljo 1988, s. 13, 17, 19, 25, 27.)

Aikaisempien ehdotusten arkkitehtoninen tyyli oli perustunut Ritarihuoneen tiiligotiikkaan, mutta Observatorionmäelle tehtyjen luonnosten myötä rakennuksen tyyli muuttui edustamaan renessanssipalatsia eli aikakauden uusrenessanssityyliä. Ehdotuksessa tilaohjelma oli kasvanut merkittävästi neljän säädyn vaatiman tilan takia. Koska kustannusarviot nousivat merkittävästi suhteessa servaalin tontille Ritarihuoneen viereen tehtyyn kilpailuehdotukseen, Säätyvaltiopäivät eivät hyväksyneet rakentamista, vaikka ehdotuksen arkkitehtuuri oli koettu onnistuneeksi. (Viljo 1988, s. 29; Winterhalter & Bonsdorff 2020, s. 13.) Tontin sijainnin sekä kaikkien säätyjen tilojen sisällyttäminen suunnitelmaan eivät olleet haastavia vain toimintojen sijoituksen tai kustannuksien takia, vaan hankkeeseen kärjistyi poliittinen ero puolueiden välillä, jossa aateli- ja porvarissääty näkivät neljän säädyn yhteisen rakennuksen epätoivottavana (Jokinen 2020, s. 49; Lukkarinen 1988, s. 49–50).

Frans Sjöström menehtyi vuonna 1885 ja Säätytaloehdoketta jatkoi Säätyvaltiopäivien nimittämä komissio, johon

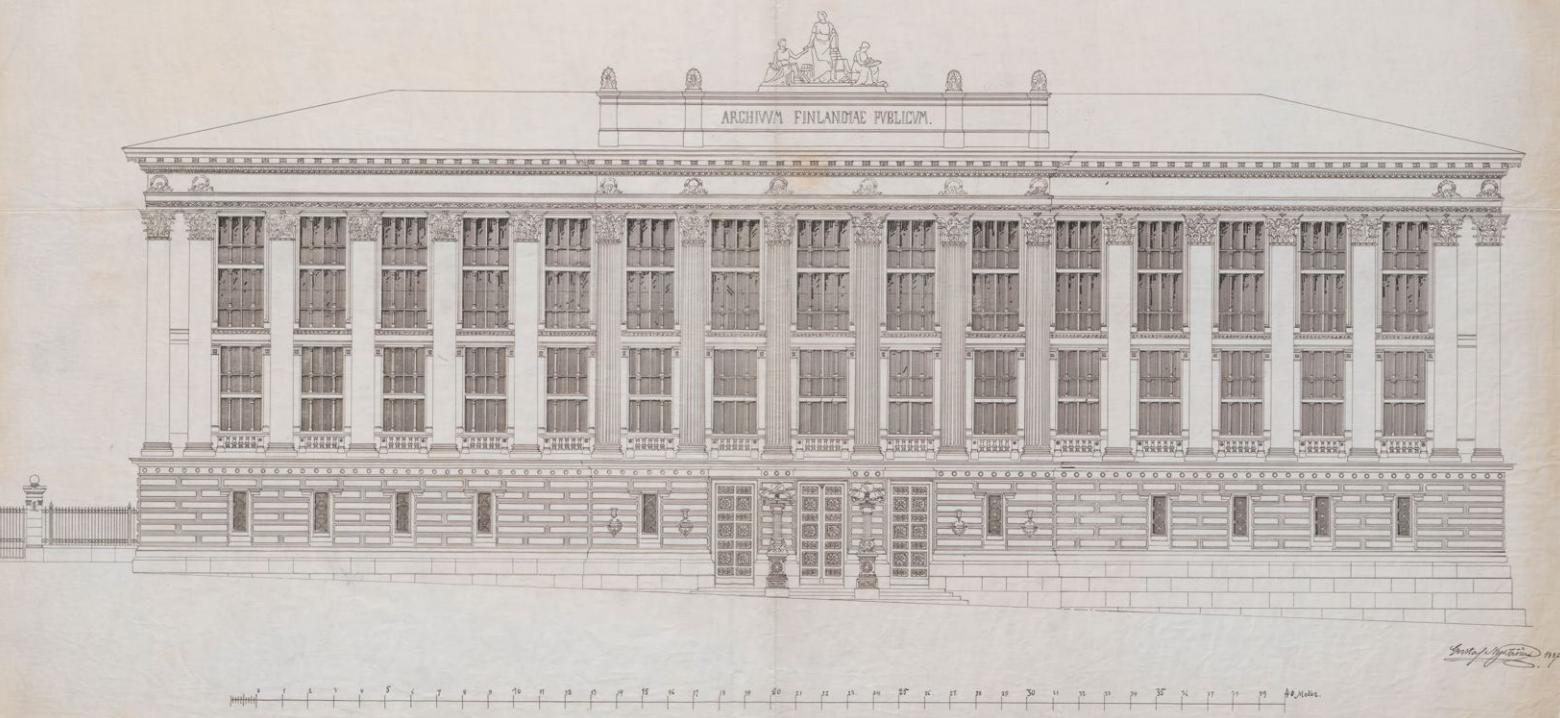

Sjöströmin hyväksytty ehdotus Observatorionmäelle. kuva: Piirustus: F. A. Sjöström 1884, Alternativ 4. TsV 1 2, KA. Lainattu teoksesta Säätytalo - Julkisivujen vaiheet, 2020.

Nyströmin ehdotus Ritarihuoneen viereen. Piirustus: Gustaf Nyström. Aalto-ylöpisto.

kuuluvat insinöörit Theodor Tallqvist ja Carl Sanmark sekä arkkitehdit Theodor Decker, Sebastian Gripenberg ja Gustaf Nyström. Komissio järjesti kaksi kilpailua, joista ensimmäinen oli komission arkkitehtijäsenille. Nyström voitti tämän kilpailun, jossa rakennustontti osoitettiin Ritarihuoneen viereen. Huomattavaa oli, että molemmissa kilpailuissa osallistujien ehdotukset toistivat Sjöströmin Observatorionmäelle laatiman ehdotuksen arkkitehtuuria. Toiseen kilpailuun vuonna 1887 tontiksi valikoitui majavan kortteli Suomen Pankkia vastapäätä. Kilpailuun kutsuttiin edellisen kilpailun lisäksi arkkitehdit Karl Wrede sekä Theodor Höijer, joka kuitenkin kieltäytyi osallistumasta. Komissio puolsi Deckerin suunnitelmaa, mutta valtuuskunta päätti antaa toteutuksen Nyströmille. (Jokinen 2020, s. 32, 49; Winterhalter & Bonsdorff 2020, s. 17–21; Helander 1999a, s. 30.)

Kansallisarkiston pääjulkisivu etelään. Piirustus: Gustaf Nyström 1887. KA RakH II Ibb. 2:/- - 6-10 (004). Piirustusta rajattu.

1. Kansallisarkisto
2. Säätöitalo
3. Suomen Pankki
4. Tuomiokirkko

2.4.1. Uusi hallintorakennusten aukio muodostuu

Nyström oli tutustunut Suomen Pankin ympäristöön Kansallisarkiston suunnittelun alettua vuonna 1884. Suomen Pankin rakennus valmistui arkkitehtuurikilpailun tuloksena vuonna 1876, suunnittelijana saksalainen arkkitehti Ludwig Bohnstedt (Helander 1999a, s. 35). Pankki-

talon edustalle muodostui puistoaukio, jonka eteläpuolella sijaitsi vuonna 1857 valmistunut saksalaisen arkkitehdin Ernst Lohrmannin (1803–1870) suunnittelema vanha postitalo (Manninen 2018, s. 8). Ympäristöä hallitsi viereinen kortteli, eli Engelin Senaatintori ja erityisesti Nikolainkirkko, johon Nyströmin suunnittelemat rakennukset sopeutuivat muotokielellään, kuten aiemmat luonnokset Ritarihuoneen viereen (Viljo 1999, s. 62).

Arkistorakennus oli rakennustyyppinä uusi Suomessa, eikä maistraatti siten edellyttänyt Yleisten rakennusten ylihallituksen osallistumista suunnittelutehtävään. Valtionarkistorahoitaja Reinhold Hausen sai täten vapaasti valita käyttämänsä arkkitehdin hankkeeseen. Talousosasto kehotti kuitenkin Hausenia hankkimaan ulkomaisten arkistorakennusten piirustuksia tilaohjelmaa varten, ja vain tarpeen vaatiessa kääntymään arkkitehdin puoleen. Hän kääntyi kuitenkin heti hankkeen alussa nuoren arkkitehdin Gustaf Nyströmin puoleen, joka oli juuri aloittanut rakennuskonstruktion opettajana teknillisessä koulussa. Tehtävään valikoiduttuaan Nyström haki stipendiä opin-

Säätytalon pääjulkisivu. Piirustus: Gustaf Nyström 1888. HTKK, KA. Piirustusta rajattu.

tomatkaansa Ruotsiin, Saksaan, Englantiin, Ranskaan ja Itävaltaan. Suunnitelmien valmistuttua Hausen lähetti ne yllättyneelle talousosastolle. (Lukkarinen 1990, s. 12–14.)

Arkistorakennuksen rakennusmassojen jako päämasaan, *aktimakasiiniin*, eli arkistoaineiston varastoon, *tutkijasaliin* ja näitä yhdistävään *virkaillijarakennukseen* perustui paloturvallisuuteen ja luonnonvalon lisäämiseen, koska rakennukseen ei alkuaan suunniteltu keinovaloa. Rakennusteknisesti arkisto edusti modernia aktimakasiinin valurautaisten välipohjien ja kattokannattajien käytön takia, jotka aikakaudella nähtiin edistyksellisenä oletetun paloturvallisuutensa takia. (Lukkarinen 1990, s. 66, 74)

Kansallisarkisto valmistui vuonna 1890 ja Säätytalo vuonna 1891. Kohteiden tyyllilliset lähtökohdat ovat lähes identtiset rakennusaikoinen ja saman arkkitehdin suunnittelemana. Rakennukset liittyivät tyyllisesti Senaatintorin ympäristön empirearkkitehtuuriin. Lukkarisen (1990, s. 23, 44) mukaan arkiston tyyllinen yhteys Kansalliskirjastoon on nähtävissä kolossaarijärjestelmässä eli koko julkisivua jäsentävässä kahden tai useamman kerroksen kor-

kuisissa pylväissä tai pilastereissa sekä pääsisäänkäynnin yksittäisessä keskirisaliitissa erottuen muista Engelin suunnittelemissa Senaatintorin rakennuksista. Kansallisarkisto liittyi Senaatintorin rakennuksiin myös sen sijoittumisella katulinjaan tontin laidalle, kun Suomen pankin ja Säätytalo sijoituivat tontin keskelle muodostaen aukiot pääsisäänkäyntien edustalle. Toisaalta aukion vastapäinen vanha postitalo sijoittui myös katulinjaan, ja aukion symmetrian vuoksi sillä on voinut olla vaikutusta arkiston asemointiin.

Säätytalossa erityisesti pääjulkisivun jäsentely sekä koristeaiheet liittyivät sen osaksi kreikkalaista klassismia, ja sen koristeaiheet sekä julkisivun polykromia korostivat mahdollisesti rakennuksen hierarkkista asemaa nyt valmistuneiden rakennusten muodostaman aukion ympäristössä. Muiden julkisivujen osalta Säätytalon arkkitehtonisen tyylin nähdään edustaneen yleisemmin aikakaudella muodissa ollutta uusrenessanssia. (Winterhalter & Bonsdorff 2020, s. 87–88; Helander 1999a, s. 34–35).

Wienin parlamenttitalo kuvattuna vuosien 1910–1920 aikana.
 Kuva: Library of Congress/2016821598.

yllä
 Parlamenttitalon mallialue. Kuva: Beyond art guide.
<https://beyondarts.at/guides/en/viennas-ringstrasse/parlament/theophil-hansen/>

alla
 Parlamenttitalon pääsisäänkäynti viimeisimmän korjauksen jälkeen. Kuva: Günter Nikles 2023.

Arkkitehtuurin ja värityksen esikuvat

Säädytalon 1990-luvun restauroinnin yhteydessä rakennuksen esikuvaksi tunnistettiin Itävallan Parlamenttitalo (Helander 1999a, s. 30–32). Parlamenttitalon suunnitteli tanskalainen arkkitehti Theophil Hansen (1813–1891). Rakennustyöt alkoivat vuonna 1874 valmistuen vuonna 1879, mutta rakennus otettiin käyttöön vasta vuonna 1883 (Itävallan parlamentti n.d.). Nyström suorittaessa jatko-opintoja vuosien 1878–1879 aikana Itävallassa hän pääsi tutustumaan lähes valmiiseen monumentaaliseen Valtio-päivärakennukseen. (Helander 1999a, s. 30–32.)

Parlamenttitalon uusklassistinen arkkitehtuuri viittaa erityisesti kreikkaan, johon uskotaan vaikuttaneen Hansenin pitkäaikainen työskentely Kreikassa ja Ateenan Akropolisilla ennen hänen muuttamistaan Wieniin vuonna 1846. Hansenin luoma tyyllinen yhteys antiikin Kreikkaan on nähty myös viittauksena demokratiaan, johon kuitenkin Hansen lisäsi Itävalta-Unkarin kaksoismonarkian ja sitä edeltäneen keisarikunnan symboliikkaa. Alkuperäisissä suunnitelmissa Hansen esitti julkisivuihin jäsentelyä väri-

en ja kultauksen avulla. Rakennustoimikunta kuitenkin kyseenalaisti useita Hansenin ehdotuksia, mukaan lukien värityksen, eikä julkisivuja lopulta toteutettu monivärisenä. (Itävallan parlamentti n.d.) Julkisivuissa käytettiin kalkkikiveä ja pilareissa sekä patsaissa Lasan marmoria. (Wolfgang Ecker Gesellschaft m.b.H. n.d.; Material Archiv n.d.) Seinille tehtiin kuitenkin suunnitelmien mukaiset koealueet, joissa pylvään pää eli kapiteeli ja jalusta eli baasi sekä friisinauhan reliefikoristeet oli kullatut. Friisinauhan tausta oli peittomaalattu punaiseksi. (Itävallan parlamentti n.d.) Koealueet ovat säilyneet ja vuoden 2023 kesällä otettu valokuva antaa viitteitä siihen, että koealue olisi myös kunnostettu viimeisimmässä korjauksessa, joka valmistui tammikuussa vuonna 2023.

yllä

Kansalliskirjasto ja näkymä Unioninkatua pitkin etelään.
Kuva: Riis, Charles, 1881 - 1896. HKM/ G16066.

keskellä

Näkymä Nikolainkatua (nyk. Snellmaninkatua) pitkin
Tuomiokirkkoa kohti. Kansallisarkiston ja Säädytalon
tulevien tonttien suuntaan vuosien 1869-1882 välillä.
Kuva: tuntematon. HKM/ G31707

alla

Kansallisarkiston tutkijasali.
kuva: Faltin. MV HK/ HK19730318:260.

Kansallisarkiston osalta Nyström viittasi käytettäväksi kauneinta tyyliä, jota Helsingin julkisissa rakennuksissa on esiintynyt, jolla Lukkarinen viittaa hänen tarkoittaneen Engelin Senaatintorin ympäristöä. Sekä Kansallisarkistossa että Säädytalon käytetty jalustan rustikoitu rappaus on nähty viittaavan Suomen Pankin talon kautta Engeliin, jota Nyström itse uskoi Bohnstedtin toistaneen pankkitalossa. (Lukkarinen 1990, s. 22, 24, 26.) Nyström kertoi itse artikkeleissaan Engelin toimineen esikuvanaan, mutta ei ilmeistä yhteyttä Hanseniin. Viittaus Engeliin liittyy Lukkarisen mukaan laajempaan tarpeeseen luoda Suomen arkkitehtuurikunnan historia. Engelin nähtiin 1800-luvun lopulla jatkaneen Senaatintorin suunnittelussa kustavilaista tyyliä kuvastaen Suomen historiaa osana Ruotsia, vaikka maksajat olivatkin Pietarissa. (Lukkarinen 1990, s. 44-47.)

Lukkarinen näkee Kansallisarkiston arkkitehtuurille toisaalta esikuvia myös 1600-1700-lukujen klassismissa Ranskassa, mutta toisaalta myös tyylin linkittymisen eurooppalaisen viitekehykseen. Kansallisarkiston osalta liittyminen Hanseniin näkyy Lukkarisen mukaan tutkijasalin muotoilussa, joka edustaa parlamenttitalon sivurisaliittien eli poikkipäätyjen tavoin doorilaista temppeliä. (Lukkarinen 1990, s. 27, 29.)

Kansallisarkisto, Suomen pankki ja Säätytalon pääjulkisivun portaikko Gustaf Nyströmin laveerauksessa. Laveerauksen tekoaika ei ole tiedossa. Kuva: Gustaf Nyström. MFA. Lainattu teoksesta *Säätytalo - Julkisivujen vaiheet*, 2020. Kuvaa rajattu.

2.4.2. Ensimmäinen väriasu

Kansallisarkistoa ja Säätytaloa tutkineet taidehistorioitsijat Seppo Jokinen ja Ville Lukkarinen eivät ota tutkimuksessaan kantaa Nyströmin intentioihin värityksen osalta. Rakennusaikaiset selostukset antavat kuitenkin selkeän kuvan siitä, että Nyström ohjasi maalaustyötä ja se kuului siten oleellisena osana kokonaisarkkitehtuuriin.

Kansallisarkiston ja Säätytalon ensimmäisten väriasuun tavoitteet ilmenevät Nyströmin päiväamättömästä laveerauksesta, joissa julkisivut näyttävät verhotun kiviharkoilla Wienin parlamenttitalon tavoin. Kansallisarkiston ja Säätytalon julkisivujen käsittely perustui kuitenkin Suomessa perinteisempään tapaan eli tiilimuurauksen rappaamiseen ja maalaamiseen. Julkisivujen maalausmenetelmä kivimukailu oli aikakauteen liittyvä maalausmenetelmä, eikä suinkaan yksittäistapaus Helsingissä (Helander 2023b). Kivimukailulle löytyi ulkomaisia esikuvia, joihin

arkkitehdit ovat mahdollisesti tutustuneet matkojensa tai kirjallisuuden kautta.

Säätytalossa maalausurakan sopimuksessa ulkomaalauksesta mainitaan lyhyesti, mutta kivi-imitaation tekotapa kuvaillaan toteutettavan maalaamalla ensin yksittäiset harkot eri sävyihin ja sen jälkeen marmorioimalla mukailemaan kiveä (Helander 1999c, s. 145). Kansallisarkiston osalta Maalausliike Koskisen urakkasopimuksessa mainitaan kalkkimaalaus tehtäväksi arkkitehdin määrittämällä sävyillä. Maininta kivi-imitaatiosta ei ilmene sopimuksessa suoranaisesti, mutta maininta väreistä ”*i skilda toner*” antaa viittauksen eri sävyjen käyttöön. Maalauksesta nousee esiin myös paikantamaton huomio aidon kobolttipigmentin käytöstä. Bonsdorff ja Winterhalter esittävät, että seinävärissä käytettynä pigmentti olisi muodostanut hohtavan vaaleaa sävyä. (Bonsdorff & Winterhalter 2015, s. 54.)

Kansallisarkisto oli valmistuttuaan lähes valmis koko-

Kansallisarkiston pääjulkisivu. Kuva: Daniel Nyblin, 1891. MV HK/ HK7878:77.

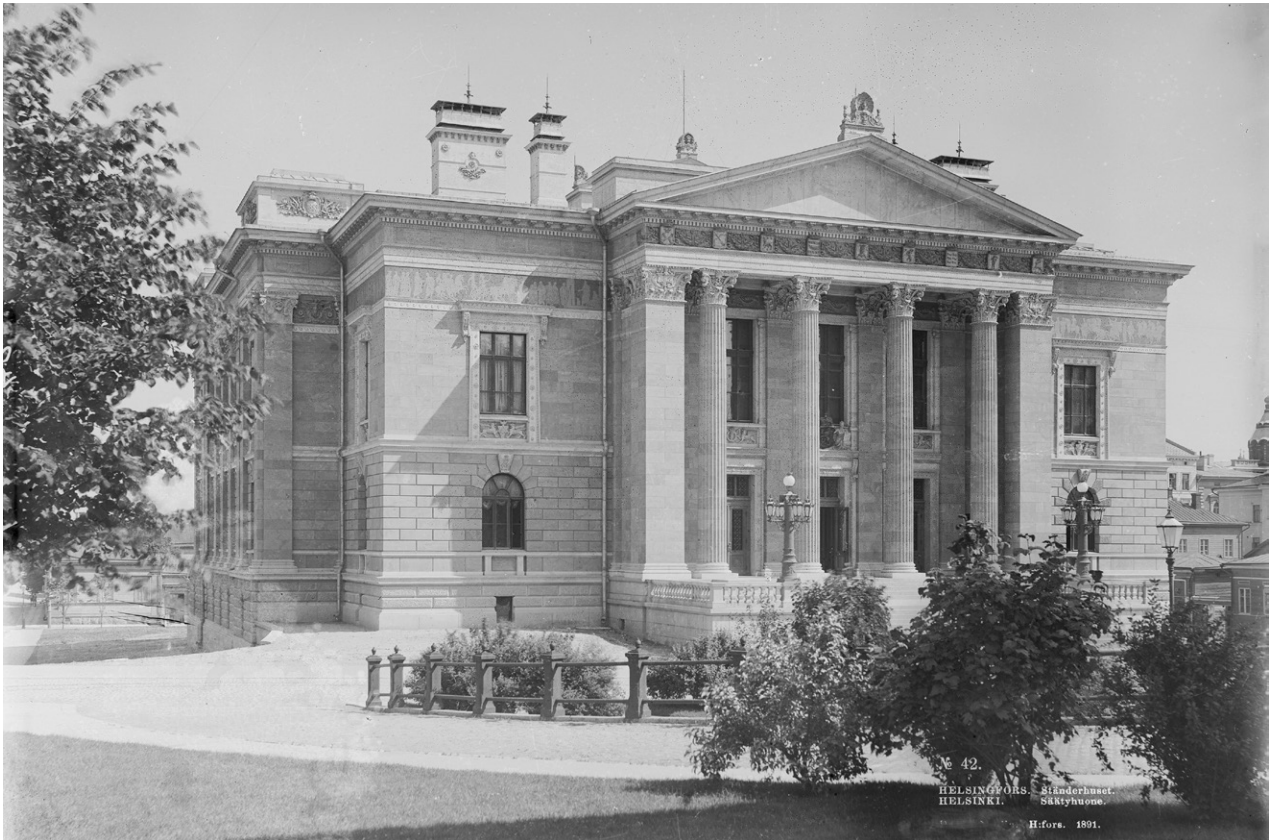
hallitsemiseksi toteutettu ”väliaikaisesti” maalattuna Salomo Wuorion liikkeen toimesta. (Viljo 1987, s. 4; Winterhalter & Bonsdorff 2020, s. 42.) Kuinka paljon Nyström pääsi itse vaikuttamaan friisin suunnitteluun, ei ole kuitenkaan tiedossa. Nyström kuului rakennustoimikuntaan ja hänen vastuullaan rakennuksen suunnittelijana oli hankkeen ohjaus. Nyström oli aiemmin esittänyt friisin teeman edustavan kansallisia aiheita, kun taas maalattu antiikkiin viittaava juhla-kulkuefriisi ei luonut Viljon (1999, s. 63) mukaan symbolisesti rakennukselle lisäarvoa. Mielenkiintoista suunnittelussa oli friisinauhan sijoitus pilasterien ja kapiteelien väliin, poiketen korinttilaisesta järjestelmästä, jossa friisi oli arkkitraavin päällä. Myös Wienin parlamentitalossa sekä Hansenin suunnittelemassa Ateenan akatemian päärakennuksessa, friisi sijoittui kapiteelien väliin.

Salomo Wuorio (1857–1937) opiskeli koristemaalauksia Tukholmassa Carl Grabowin maalausliikkeessä ja siirtyi

maalarikisällinä turkulaisen Koskisen maalausliikkeen työnjohtajaksi. Wuorio osallistui Koskisella työskennellessä Kansallisarkiston maalaustöihin ja perusti oman maalausliikkeensä työmaan aikana ja jatkoi työtä alirakoitsijana. Kansallisarkistoa seuranneeseen Säätytalon maalausurakkaan Wuoriosta tuli maalaustöiden pääurakoitsija. Kahden merkittävän valtiollisen rakennuksen maalaustöiden jälkeen Wuorion maalausliikkeellä riitti työtarjoajia ja se nousi merkittävimmäksi alan toimijoista 1890-luvulla. (Gerda ja Salomo Wuorion säätiö n.d.; Viljo 1999, s. 65.)

Värijaottelu julkisivussa

Kivimukailumaalauksen myötä julkisivujen rakennusosien ja ornamenttiikan väriajaukset monimutkaistuivat suhteessa esikuviinsa, Engelin arkkitehtuuriin. Rakennusten arkkitehtuurien päätavoitteet ilmenevät laveeratuista julkisivupiirustuksista, mutta ne eivät mittakaavallaan ker-

Säätytalon pääjulkisivu. Kuva: Daniel Nyblin, 1891. MV HK/ HK7878:8.

ro yksityiskohtien väritystä, mitkä osin myös toteutuivat suunnitelmista poiketen. Värirajauksien tutkimista varten saadaan lisäviitteitä juuri valmistuneiden rakennusten mustavalkoisista valokuvista.

Rakennusten seinäpintojen jako eroaa toisistaan. Kansallisarkiston seinäpinta jakautuu *podiumiin* eli alaosaan ja yläosaan. Podiumpintojen materiaalit ja struktuuri muodostuvat sileäksi hakatusta graniittisokkelista ja sokkelin mittakaavaa jatkavasta sileästä harkkorappauksesta syvillä urituksilla. Yläosassa seinien kalkkirappaus on sileää ja se on jaettu matalilla urituksilla imitoimaan kiviharkkoja. Yläosaa rytmittää korinttilainen kolossaalijärjestelmä ja ikkuna-aukotus. Kolossaalipilasterien väliin jäävien korkeiden ikkunoiden taakse kätkeytyy neljä kerrosta, sisäänkäyntikerroksen kanssa muodostaen yhteensä viisi, vaikka julkisivut antavat vaikutelman kolmikerroksisesta rakennuksesta. Ikkunoiden jäsentelyssä toistuu julkisivun pääaihe

eli kolossaalijärjestelmä pienoiskoossa (Bonsdorff & Winterhalter 2015, s. 30). Ylemmän ja alemman ikkunakentän välinen meandernauhalista, luo ikään kuin alempien ikkunoiden pilasterien kannatteleman palkiston, vaikka se todellisuudessa esittää välipohjajakoa julkisivussa.

Säätytalon osalta podiumin harkkorappauksen pinta on karkeampi. Podiumin päältä kolossaalipilasterien tausta kuitenkin eroaa Kansallisarkistosta. Sisäänkäyntikerroksen seinäpinnan laastiharkotus on sileä, mutta laastiharkkojen ura erottuu selkeästi. Yläkerroksen niin kutsutun ”piano nobilen” seinien pinta on samoin sileä, mutta harkotuksen ura huomattavasti matalampi. Pääsisäänkäynnin pylväiden ja julkisivun pilastereiden varsien laasti on jaettu seinien tavoin urilla esittämään kiviharkkoja. Molemmissa rakennuksissa pääjulkisivun keskirisaliitin kolossaalipylväät ovat uritettuja.

Kalkkimaalauksessa molempien rakennusten osalta

*Kansallisarkiston julkisivun yläosan sävyerot.
Kuva: Daniel Nyblin, 1890-99. MV HK/ HK7878:73. Kuvaa rajattu.*

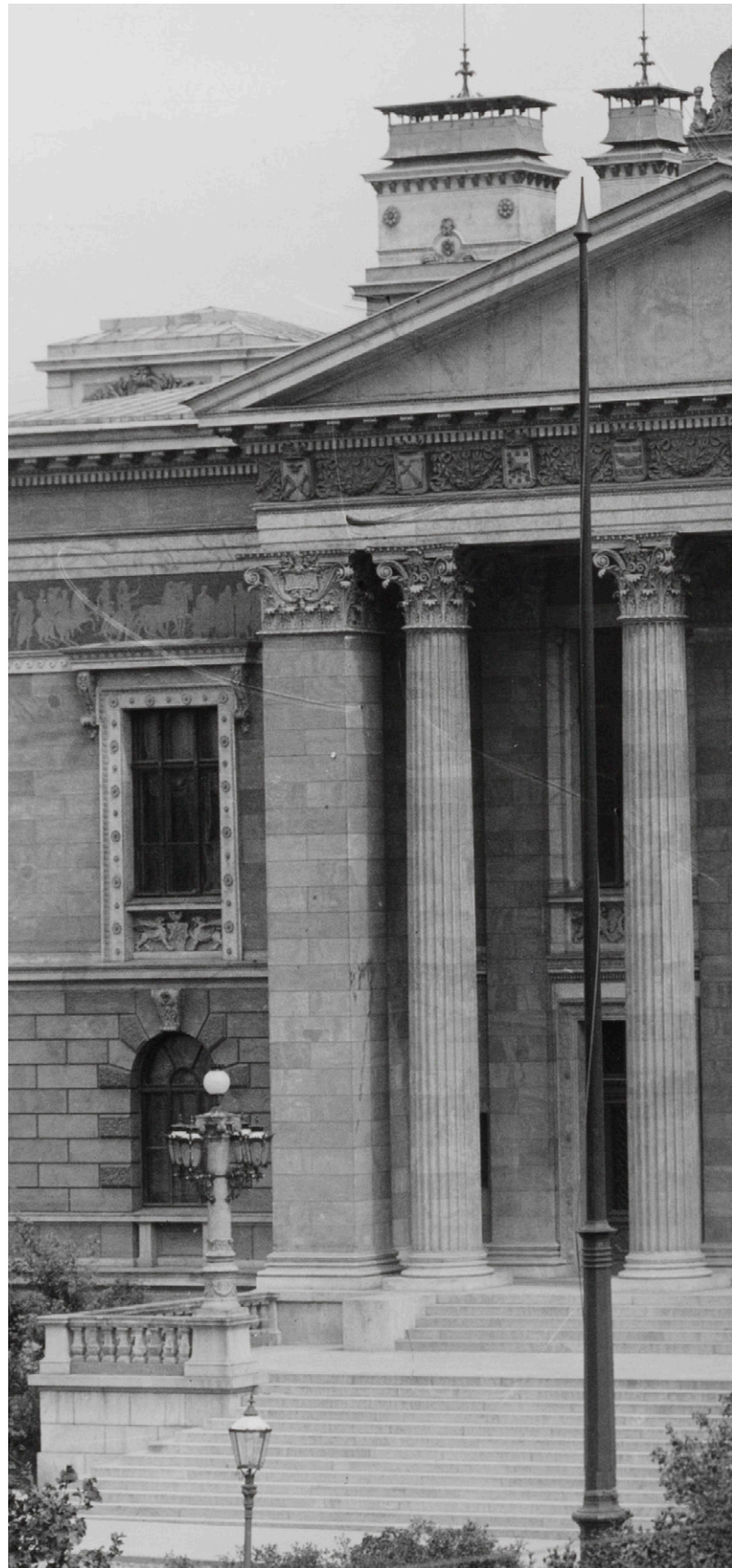
*Kansallisarkiston pääsisäänkäynti. Valopylväät vaikuttavat valokuvan perusteella olleen mukailumaalatut.
Kuva: Daniel Nyblin, 1895-99. Postimuseo/ PM-VA-4410. Kuvaa rajattu.*

*Kansallisarkiston julkisivun kivi-imitatio ilmenee hyvin kuvassa, kuten myös attikan kullattu teksti.
Kuva: Kuvaaja tuntematon, 1890-luku. HKM/ G31385. Kuvaa rajattu.*

pyrittiin kivi-imitaatioon, mutta suunnitelmat eivät kerro tavoiteltua kivilajia. Hufvudstadsbladetin artikkelissa vuonna 1890 Säätytalon väritystä kuvattiin hiekkakiven (sandsten) väriseksi, mutta ei sitä minkä sävyinen hiekkakivi oli kyseessä (Winterhalter, Hassi & Vaartio 2022, s. 14). Pylväiden ja pilasterien varret oli seinäpintojen mukaan kivimukailumaalattu. Ikkuna- ja ovikeyhykset maalattiin imitoimaan vaaleampaa kivilajia ja ikkunat laseerattiin eli kuultomaalattiin (Winterhalter & Bonsdorff 2020, s. 33, 40). Kapiteelit, basikset sekä julkisivun jakolistat vaikuttavat olleen seinäpintaa vaaleammat, mahdollisesti käsitelty jopa samaan tapaan kivimukailtuna kuin ikkunakehykset.

Kipsikoristeiden maalaukseen käytettiin urakkasopimuksen mukaan kahta väriä arkkitehdin määrittämänä. Winterhalter ja Bonsdorff (2020, s. 32) arvioivat, että kaksivärisyys saattoi viitata kipsikoristeidenkin osalta mukailumaalauksen käyttöön. Jo ennen Säätytalon valmistumista vuonna 1890 toteutettu julkisivuväriyty joutui tuntemattoman nimimerkin, Viljon (1999, s. 64) oletaman mukaan Jac Ahrenbergin, kritiikin kohteeksi Nya Pressenissä: *”Voihan olla, että tämä keveyden ja epämiehekkyyden vaikutelma vähenisi, jos friisin epäkauniit majolika- ja heraldiset värit vaihdettaisiin toisiin ja jos aiheeltaan kertakaikkisen tyhjä juhlakulkue poistettaisiin. Tämä kulkuemaalauksen mielestämme täysin sopimaton aiheeltaan ja mitä tulee värien valintaan, häiritsevää ja epäkaunis.”* (suomennos Winterhalter & Bonsdorff 2020, s. 42). Winterhalter ja Bonsdorff tulkitsevat, että 1990-luvun korjauksessa kipsileijonista löydetty siniset maalijäänteet olisivat kuuluneet mainittuihin majolikaväreihin ja siten liittyneet ensimmäiseen asuun (Winterhalter & Bonsdorff 2020, s. 40). Kipsikoristeiden sinisen värityksen ajoitus ei kuitenkaan varmistunut vuoden 2023 väritystutkimuksessa, koska kipsikoristeiden maalikerrokset on pääosin poistettu tai koristeet uusittu 1970- ja 90-lukujen julkisivukunnostuksien yhteydessä (Winterhalter 2024b).

Säätytalon pääjulkisivu. Keskirisalitiin pylväissä näkyvä seinäpintojen kivi-imitoinnin mukainen pintakäsittely.
Kuva: Kuvaaja tuntematon, 1891. HKM/ 2095 -1. Kuvaa rajattu.

3. Rakennussuojelu ja -tutkimus 1900–1950-luvuilla

Tutkimukset jatkuivat antiikin kaivauksilla, mutta pääsääntöisesti tutkijat olivat arkeologeja. Värit eivät kiinnostaneet enää suurta arkkitehtikuntaa, vaikka opintoretket antiikin raunioille jatkuivat. Muun muassa Le Corbusier vietti kuukauden Akropoliilla matkallaan Välimerelle ja Vähä-Aasiaan vuonna 1911 (Curtis 1996, s. 165). Matkalla tehdyt piirustukset kuvasivat antiikin innoituksen siirtyneen tilalliseen havainnointiin.

Historialliset värit vaikuttavat seuraavaksi esittämiäni esimerkkien kautta kiinnostaneen aikakaudella muuta ammattiryhmää, kuin arkkitehteja. Pintakäsittelyiden tutkimus liittyi laajemmin vielä koristemaalauksiin ja niiden restaurointiin. Materiaalitutkimusta tehtiin taidekonservoinnin puolella kemistien toimesta, muun muassa englantilaisen Arthur Laurien ja amerikkalaisen Rutherford John Gettensin toimesta, kehittäen omissa tutkimuksissaan poikkileikkausnäytteiden sekä materiaalien tunnistamisen tutkimusmetodeja (IIC 1974).

3.1. Väri osaksi restaurointia - 1900-luvun alku

Julkisivujen väritutkimusten esiintymisestä Euroopassa tai Britteinsaarilla ei esiinny lähdeaineistossani tällä tarkastelujaksolla. Pohjoismaissa pintakäsittelyiden tutkimus ja alkuperäisten värien palautus liittyi kirkkojen sisätilojen eli interiöörien pintakäsittelyihin. Norjassa tutkimus alkoi koristemaalari Domenico Erdmannin toimesta, aloittaessaan vuonna 1918 Norjan museoviraston restaurointikonsulttina vanhojen kirkkojen tutkijana. Erdmann vastasi myös kirkkojen restauroinneista, joissa tutkittuja väryksiä

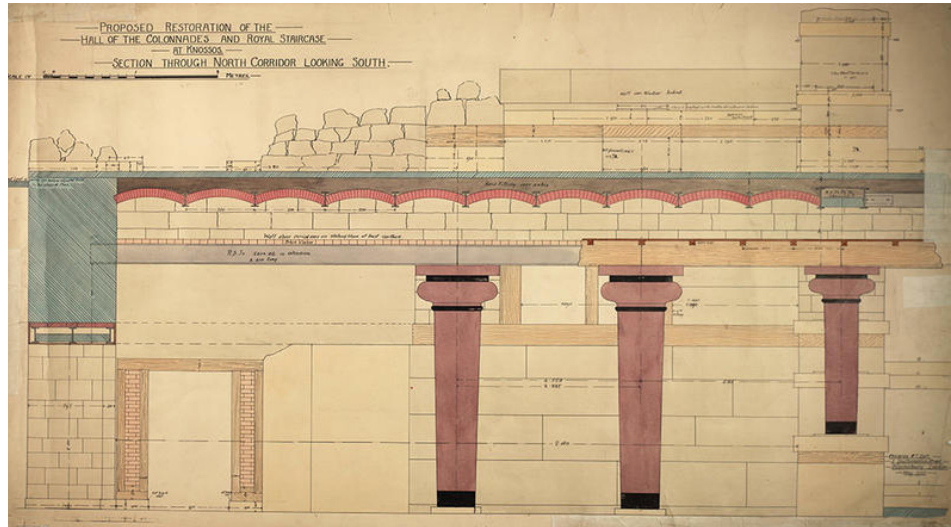
palautettiin interiööreihin. Tutkimusraportit olivat aikakaudella lyhyitä kirjallisia kuvauksia tai puuttuivat kokonaan eivätkä usein sisältäneet tietoa käytetyistä tutkimusmetodeista. (Solberg 2006a, s. 291.)

Suomessa värejä tai pintakäsittelyitä tutkittiin 1900-alkupuolella harvoin rakennuksessa yksittäin ja tutkimukset liittyivät pohjoismaisten verrokkien tavoin pääosin kirkkojen sisätilojen restaurointiin. Muinaistieteellisessä toimikunnassa kirkkojen tutkimuksista vastasivat taidekonservoiijat, jotka pääosin olivat koulutukseltaan taidemaalareita. (Setälä 2011, s. 25–26; Reijonen 2022, s. 108–110.)

Varhaisimpia tutkimuksia julkisivuvärytyksen alkuperäisen värin selvittämiseksi on nähty amerikkalaisen **Susan Higginsson Nashin** (1893–1971) aloittamana 1920-luvun lopulla Yhdysvaltojen Virginiassa Colonial Williamsburgin alueen restauroinnin yhteydessä. Nash vastasi alueella sisustus- sekä värisuunnittelusta. (Alam 2017, s. 37; Colonial Williamsburg Foundation n.d.) Nash ei ilmeisesti itse kuitenkaan omannut kokemusta konservoinnista tai tutkimuksesta. Nash huomasi, että aiemmat pintakäsittelyt olivat säilyneet niin sisätiloissa kuin julkisivuilla ja aloitti värien kartoittamisen. Hän käytti tutkimusmenetelmänään mekaanista esiin ottoa, eli raaputti yksittäisiä maalikerroksia esiin veitsellä edeten kohti alusmateriaalia. Paljastamansa maalikerrokset Nash tallensi vesiväreillä, sävyttäen värinäytteet esiin otettujen mallien mukaiseksi. Vesiväreillä tehdyt mallit eivät kuitenkaan kestäneet käsittelyä ja myöhemmin 1930-luvulla Nash siirtyi värimallien tallentamisessa alkydimaaleihin. (Alam 2017, s. 37.)

Knossoksen temppeli. Kuva: Abariltur. Flickr.

Knossoksen temppelin pylväshallin väritetty restoroitintuunnitelma. Kuva: 1905, Christian C. T. Doll Ashmolean Museum.

Alkuperäisten maalikerrosten yksilöimiseksi Nash tarkensi tutkimuksiaan sekä maalityyppien kemiallisella tunnistuksella että historiallisten asiakirjojen avulla. Maalityyppien laboratoriotutkimukset hän teetti maalinvalmistajien laboratorioissa kemisteillä, keräten näytteet itse kohteella. Historiallisista asiakirjoista Nash kartoitti maalinvalmistajien esitteitä 1700-luvulta, sekä kohteiden rakennusasiakirjojen maininnat maalien ja värin osalta, sikäli kun ne olivat mainittu. Nashin tutkimustuloksiin pohjautuen maalitehdas John W. Masury & Son laati vuonna 1937 alueen ensimmäisen värikartaston, jota hyödynnettiin restaurointien yhteydessä 1960-luvulle asti. (Alam 2017, s. 37–38, 41, 45.) Nashin tutkimustuloksiin pohjautunut värikartasto vaikuttaa olleen varhaisin esimerkki aikakauden värityksen käytöstä julkisivujen värityksen palautuksessa restauroinneissa.

Kun aikaisemmin arkeologisten raunioiden värityksiä oli rekonstruoitu havainnekuvilla, Kreetalla Knossoksen palatsin raunioiden kaivauksien restauroinnin ja rekonstruoinnin yhteydessä 1900–1950-luvuilla raunioiden rekonstruoinnin yhteydessä rekonstruointiin myös väritystä sekä seinämaalauksia. Knossoksen temppeli edusti 1300 eaa. ajoittuvaa minolaista kulttuuria. Kaivauksista vasta-

Maalitehdas John W. Masury & Son värikartasto Colonial Williamsburgin sisä- ja ulkovaäreistä vuonna 1937. Kuva lainattu teoksesta: Alam, 2017.

si englantilainen arkeologi Sir Arthur Evans (1851–1941) sekä useita arkkitehteja eri vaiheissa restaurointityötä. Viimeisimmässä restaurointivaiheessa arkkitehti Piet De Jongin kanssa vuosien 1922–1953 aikana, raunioissa käytetyt materiaalit muuttuivat aiemmin käytetyistä puusta, kalkkikivestä ja luonnonkivimuurauksesta teräsbetoniin. Rekonstruktioita kritisoitiin jo aikakaudella ja niiden koettiin pohjautuvan puutteelliseen tietoon. Osa rekonstruktioista toteutettiin myös löytöpaikoista poikkeavasti. (German 2018; Shapland n.d.)

3.1.1. Rakennusperintö ja kaupunkikuva Helsingissä

Helsinki kasvoi 1900-luvun alussa nopeasti ja siihen liittynyt kaupunkikuvan muutos sekä rakennusten purkamisen johtivat kaupunginvaltuuston jäsenten Nyströmin ja Hausenin ehdotukseen ”häviävän Helsingin” tallentamiseen. Ehdotus hyväksyttiin vuonna 1905 ja sen pohjalta perustettiin Helsingin muinaismuistolautakunta. Lautakunta sai tiedon tulevista purkutöistä sekä uudisrakennuksista ja varmisti, että ne dokumentoitiin valokuvaten ennen purkua. Lautakunta palkkasi valokuvaajaksi **Signe Branderin (1869–1942)**, joka jatkoi työtä vuoteen 1913 asti. (Heikkilä-Kauppinen 2012, s. 210–211.)

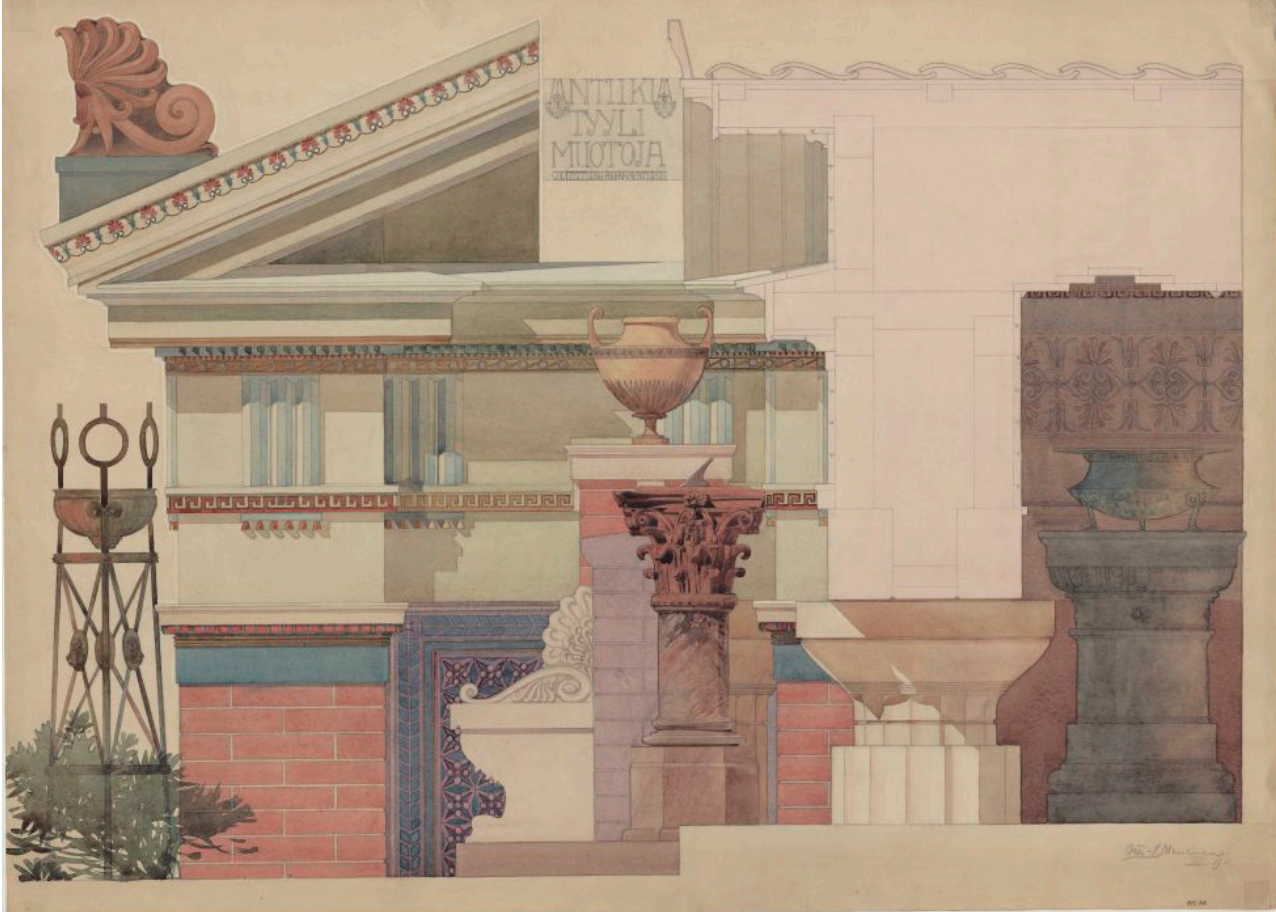
Rakentamisen ja kaupunkikuvan ohjaaminen koettiin nopeasti kasvavassa Helsingissä riittämättömäksi. Rakennustarkastajan viran perustamista vauhditti työmailla tapahtuneet rakennussortumat. Helsingin rakennusvalvonnan ensimmäisenä rakennustarkastajana toimi vuodesta 1908 alkaen arkkitehti Mauritz Gripenberg (1869–1925). (Heikkilä-Kauppinen 2012, s. 43.) Rakennustarkastuskonttorille varatut määrärahat sekä virat olivat sen perustamisesta olleet Gripenbergin mukaan riittämättömät, jonka takia hän esitti huolensa kaupunkikuvan valvonnan puutteille (Tilastotoimisto 1920, s. 294–295).

Gripenbergin jatkuvaan kritiikkiin vastattiin lopulta ja kaupunkikuvan valvontaa varten perustettiin vuonna 1923 *Julkisivupiirustusten tarkastustoimikunta*. Toimikunnan tehtävänä oli antaa uudisrakennuksien sekä rakennus- ja julkisivumuutossuunnitelmien kaupunkikuvallisesta näkökulmasta lausunto maistraatille rakennusluvan saamiseksi, jota tänä aikana ei vielä asemakaava ohjannut. Toimikunta koostui rakennustarkastajasta, kaupungin asemakaava-arkkitehdistä sekä kaupunginarkkitehdistä. Lisäksi kaupunginvaltuusto nimitti toimikuntaan vuosittain kaksi henkilöä. (Heikkilä-Kauppinen 2012, s. 57, 72.)

Värit ja värisuunnittelijat

Aikakautena oman merkityksensä arkkitehtuuriin ja värien symboliikkaan Suomessa syntyi kireästä poliittisesta tilanteesta. 1900-luku alkoi venäläistämiskaudella, johon arkkitehtuurin keinoilla vastattiin kansallismielisyydellä ja Suomen historian uudelleen tulkinnalla. Uudelle kansalliselle arkkitehtuurille haettiin uutta ilmaisua, joka olisi jotain muuta kuin menneeseen vuosisataan ja vanhaan valtaan viittaavaa akateemista, klassista koristeellisuutta (Winterhalter 2023). Ensimmäisen maailmansodan siivittämänä Suomi julistautui itsenäiseksi valtioksi, jota seurasi kansaa jakanut sisällissota. Sisällissodan jälkeen kansallisuus nähtiin klassismissa, jota kuvaa Lukkarisen mukaan Senaatintorin muodostuminen osaksi yhteistä kansallista perinnettä (Hakala-Zillachius 2002, s. 54). Läpi 1920-luvun kommunistien ja äärioikeiston aktiivit pyrkivät kuitenkin omilla tahoillaan vallankaappaukseen. Hakala-Zillachius (2002, s. 296) nostaa värisymboliikan näkyneen muun muassa Eduskunnan sisätilojen värytyksessä, jossa vältettiin aikakauden muotiväriä ”pompejinpunaista”, siihen liittyneen arvolatauksen takia.

Sisällissodan jälkeen värytyksessä tapahtui lopulta muutoksia. Pohjoismainen klassismi sai alkusysäyksensä Göteborgin 300-vuotisjuhlanäyttelystä *Jubileumsutställningen i Göteborg* vuonna 1923. Simo Paavilaisen (2023) mukaan 1920-luvulla uudisrakennusten julkisivujen muututtua yksinkertaisemmiksi ja huomion keskittyessä nimenomaan kaupunkikuvaan julkisivukaavioiden muodossa, väri antoi rakennukselle sen luonteen yhdessä julkisivun rappauksen struktuurin kanssa. Aikaisemmasta poiketen värytys ei pyrkinyt enää imitoimaan luonnonkiveä, eikä luonnonkiveä itsessään käytetty yleisesti. Kivirakennusten osalta julkisivuja alettiin taas rappaamaan tai julkisivu jätettiin punatiiliseksi. (Hakala-Zillachius 2002, s. 73, 296; Paavilainen & Paavilainen 2023.)

Antiikin tyyli muotoja mittauspiirustus. Kuva: Otto-Iivari Meurman, 1910-11/ Aalto-yliopisto.

Koristeaiheisiin suhtauduttiin tänä aikana vapaammin ja allegorisemmin. Väriä käyttivät pompejilaiset värit muiden klassismin aiheiden mukaan, mutta suhteutuminen oli tässäkin vapaamuotoisempaa. Väritystä saatettiin hyödyntää myös optisen vaikutelman luomiseksi, kuten Göteborgin juhlanäyttelyn muistohallin sinisellä värillä perspektiivin pidentämiseksi. Aikakauden arkkitehtien opintomatkat Italiaan toivat myös uusia väri-ihanteita julkisivuihin (Paavilainen & Paavilainen 2023). Suomessa alkoi vuonna 1924 taloudellinen nousukausi, joka heijastui myös rakentamiseen (Hakala-Zillachius 2002, s. 73, 296).

Winterhalterin (2022) mukaan 1910–1960-luvuilla tehtyjen julkisivukorjausten värisuunnitelmista on vähän tutkittua tietoa. Tiedetään kuitenkin, että myös taiteilijat vastasivat värisuunnitelmien ja maalausselostuksen laatimisesta. Esimerkiksi Bruno Tuukkanen ja Eino Kauria kiersivät arkkitehtitoimistoja tarjoten värisuunnittelua

sekä koristemaalauksia esimerkiksi porraskäytäviin, mutta myös julkisiin rakennuksiin. (Paavilainen & Paavilainen 2023; Hakala-Zillachius 2002, s. 300.) Taiteilijat tekivät myös yhteistyötä maalausliikkeiden kanssa (Gerda ja Salomo Wuorion säätiö n.d.). Julkisivupiirustusten tarkastustoimikunnan pöytäkirjat muodostavat kuvan siitä, että julkisivumuutoksista vastasivat tänä aikana sekä arkkitehdit että rakennusmestarit. Ilman syvempää tutustumista muutoksien lupa-asiakirjoihin ei saada kuitenkaan selville kuka oli vastuussa rakennusten väreistä. (Julkisivupiirustusten tarkastustoimikunnan pöytäkirjat 1923–1939.)

Setälän (2011, s. 83) mukaan maaliteollisuudessa tapahtunut kehitys mahdollisti räikeiden värien käyttöön 1920–30-luvuilla, joka aloitti keskustelun väreistä myös arkkitehtien piirissä. Tällöin esiintyi ensimmäistä kertaa näkemys palaamisesta perinteisten värien ja sideaineiden käyttöön. (Setälä 2011, s. 83.)

3.1.2. Vertailukohteet 1900-luvun alussa

Säätalokatu käytti koki 1900-luvun alussa merkittäviä muutoksia. Rakennuksen viimeinen virallinen käyttö säätövaltiopäivien kokoontumistiloina ajoittui vuosille 1905–06, jolloin säätövaltiopäivät tekivät keisarille esityksen yleisestä äänioikeudesta ja yksikamarisesta eduskunnasta. Keisari hyväksyi esityksen vuonna 1906, jolloin seuraavana vuonna valittiin 200 kansanedustajan joukko ei enää kokoontunut Säätalokatuun, koska tilat eivät soveltuneet siihen. Nyström oli laatinut ensimmäiset luonnokset Säätalokatuun laajentamisesta tontin itäpuolelle jo vuonna 1905, kun esitystä eduskunnasta valmisteltiin. Päätöstä laajennuksesta ei saatu kuitenkaan tehtyä ennen Nyströmin kuolemaa vuonna 1917. Lopulta tehtiin päätös uuden eduskuntatalon rakentamisesta ja vuonna 1923 hanketta varten perustettiin eduskuntatalolautakunta. (Selovuori 1999, s. 19–20; Winterhalter & Bonsdorff 2020, s. 52.) Eduskunta käytti Säätalokatuun uuden J.S. Sirénin suunnitteleman Eduskunta-

talokatuun valmistamiseen saakka vuoteen 1931, mutta sen rooli edustuksellisenä valtion hallintorakennuksena oli loppunut yksikamarisen eduskunnan istuntojen siirryttyä muihin tiloihin. (Winterhalter & Bonsdorff 2020, s. 52.)

Kansallisarkiston käytössä ei tapahtunut muutoksia, mutta rakennuksen suunnittelun alusta oli tiedostettu myöhempi laajentamistarve arkistotilojen kasvattamiseksi. Hausen esitti senaatille tarpeen lisärakentamiselle ensimmäisen kerran vuonna 1909, mutta laajennuksen ensimmäiset luonnokset laadittiin vasta vuonna 1922 Yleisten rakennusten ylihallituksen yliarkkitehdin Magnus Schjerfbeckin toimesta. Laajennus sijoittui tutkijasalin itäpuolelle Nikolainkadun (vuodesta 1928 Snellmaninkatu) varrelle penkereen päälle. Laajennus rakennettiin vasta vuosien 1927–28 aikana. Työpiirustuksien signeeraaja oli Ernst Kranck, mutta suunnitelma perustui täysin Schjerfbeckin luonnokseen. (Lukkarinen 1990, s. 81.) Myös virkailijarakennusta korotettiin muutosten yhteydessä (Bonsdorff & Winterhalter 2015, s. 66).

Julkisivumuutokset 1900-luvun alkupuolella

Säätyvaltiopäivien käsitellessä Säätytalon huoltomaalaus-
ta vuonna 1900, esitetään korjauksen maalityypiksi öljymaalia
(Winterhalter & Bonsdorff 2020, s. 46). Alle kymmenen vuotta
vanha kalkkimaalaus vaati huoltomaalausta ja aiemmin käytetyn
kalkkimaalin uusiminen nähtiin soveltumattomaksi. Uuden maa-
lityypin koettiin mahdollisesti luovan kivi-imitaatiomaalaukselle
pitkäikäisyyttä. Vuoden 1903 maalauksessa käytettiin kuitenkin
kvartsiittiväriä eli silikaattimaalia, jonka Wuorio toi juuri tähän
aikaan markkinoille Suomeen. (Winterhalter & Bonsdorff 2020,
s. 50–51; Winterhalter, Hassi, Vaartio 2023, s. 17). Kansallisarkis-
ton julkisivujen selvityksessä vuosisadan alkuun ei ole ajoitettu
maalauksunnostuksia.

Säätytalon toisessa asussa vuonna 1903 julkisivun väritys
muuttui periaatteiltaan Nyströmin ohjeistuksessa ja Wuorion
toteuttaessa huoltomaalaus. Seinät maalattiin taas imitoiden
kiveä, mutta kokonaisuudessa tavoiteltiin valokuvien perusteella
vaaleampaa kivilajia. Myös pylväiden ja pilasterien kivi-imitaatio
vaalentui sekä imitoitu harkkojako kasvoi. Julkisivujen kipsiosat,

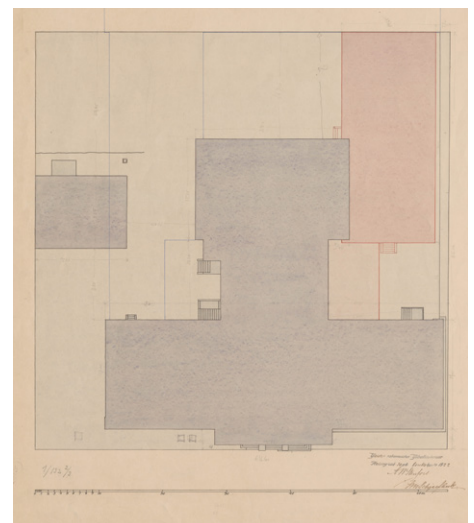
edellinen sivu

*Kansallisarkiston keskirisaliitin kapiteelit ovat
tummemmat suhteessa alkuperäisen asuun. Kuva:
Nils Jakob, Wasastjerna, 1910–1915. HKM/ N1756.*

yllä

Säätytalo vuoden 1903 väriäsuissa.

Kuva: Nils Jakob, Wasastjerna, 1910. HKM/ N1616.

*Kansallisarkiston asemapiirustus, johon
laajennus merkitty vaaleanpunaisella.
Piirustus: KA/ RakH II Ibb. 3:- - 1-7.*

Säätytalo vuoden 1903 väriassussa.
 Kuva: Nils Jakob, Wasastjerna, 1903. MV HK/ HK10000:4967.
 Kuvaa rajattu.

Säätytalon porrashalli alkuperäisessä asussa.
 Kuva: Karl Emil, Ståhlberg, 1894.
 HKM/G182908.

Porrashalli vuoden 1903 muutoksen jälkeen.
 Kuva: Signe Brander, 1908.
 HKM/N580.

vaakunat sekä pääsisäänkäynnin keskirisaliitin pylväiden ja pilastereiden kapiteelit muuttuivat tummemmaksi ja niitä korostettiin kultauksella tai pronssauksella. Sgraffito imitaatiomaalattu friisikulkue maalattiin peittoon, vaikka Nyström oli vielä tässä vaiheessa esittänyt maalatun friisin korvaamista alkuperäisen suunnitelman mukaisilla reliefikoristeilla. Muutoksessa pääsisäänkäynnin päätykolmioon lisättiin kuitenkin Nyströmin alkuperäisen esityksen mukainen, vuonna 1891 veistoskilpailun voittanut Wikströmin teos, joka asennettiin maalaustyön yhteydessä. (Helander 1999, s. 147; Winterhalter & Bonsdorff 2020, s. 51.) Kuten aiemmin mainitsin, erosi tympanonin veistoksen materiaali alkuperäisestä suunnitelmasta. Tällä on voinut olla vaikutusta myös keskirisaliitin kapiteelien käsittelyyn, koska muilla julkisivuilla kapiteelit jäivät alkuperäisen väriassun mukaan vaaleiksi.

Winterhalter esittää, että julkisivujen värityksen rahoittamiseen saattoi vaikuttaa valmistumisen jälkeen sanomalehdissä esiintynyt arvostelu värien käyttöä kohtaan.

Toisaalta hän näkee myös sortokausien vaikutuksen kansallismielisyyteen, jolloin myös koristeellisesta arkkitehtuurityylistä muodostui Venäjän vallan symboli. (Winterhalter 2023.) Vaikutusta on varmasti ollut myös yleisesti arkkitehtuurin ihanteiden muutoksesta vain kymmenen vuotta rakennuksen valmistumisen jälkeen. Väriytyksen muutos ulottui myös sisätiloihin, jossa samana aikaan vaalennettiin ja yksinkertaistettiin maalauskoristelua Nyströmin ohjeistuksessa. Sisätiloissa maalauskoristelun yleisilme vaalentui ja osassa huoneista koristeaiheet tyyllitettiin kansallistemoihin. Muutoksen yhteydessä myös sisätiloissa kapiteelit kullattiin, tosin julkisivuista poiketen lyöntimetallilla eli kultausta imitoivalla metalliseoksella. (Helander 1999, s. 54.)

Vaikka Kansallisarkiston maalauskuunnostuksesta 1900-luvun alussa ei löydy asiakirjoja, on mahdollista, että siinä tehtiin Säätytalon mukainen huoltomaalaus, johon viittaa 1900-luvun alun valokuvat, joissa keskirisaliitin kapiteelien tummuuden perusteella on lisätty kultausta

*Kansallisarkiston laajennuksen julkisivuote
Piirustus: KA/ RakH II Ibb. 3:/- - 1-7. Kuvaajaa rajattu.*

*Kansallisarkiston laajennus valmistuttuaan.
Kuva: Kuvaaja ei tiedossa, 1928. MV HK/ HK19730318:263.*

tai pronssia Säätytalon mukaisesti. Virkailijarakennuksen korotuksen takia aktimakasiinin päähän jäi välikkö, jossa on säilynyt esillä aktimakasiinin väritys ennen vuonna 1928 valmistunutta laajennusta (Hassi 2023).

Kansallisarkiston laajennus liittyi arkkitehtonisesti Nyströmin arkistorakennuksen klassismiin, vaikka koristeiden osalta laajennus yksinkertaistui aikakauden uudisarkkitehtuurin mukaisesti. Väriytyksen osalta laajennuksesta mainittiin maalaaminen vanhan osan mukaisesti kalkkimaalilla kahteen kertaan. Myös syöksytortvet maalattiin vanhan arkistorakennuksen mukaan seinän väriin. (Bonsdorff & Winterhalter 2015, s. 65.)

*Kansallisarkiston aktirakennuksen julkisivun osa, joka on jäänyt piiloon tutkijarakennuksen korotuksen myötä vuonna 1928.
Kuva: Anni Hassi, 2018.*

3.2. Säännöt restauroinnille – 1930-luvulta jälleenrakentamiseen

Vuosisadan alussa Saksassa aloitettiin muistomerkkien sekä kaupunkien inventointi ja niitä kuten tehtyjä korjauksia esiteltiin rakennusperinnön päivillä (*Tage für Denkmalpflege*), joka järjestettiin lähes vuosittain 1920-luvun alkuun asti. Seminaareissa haettiin vielä laajoja suuntaviivoja sille mitä restaurointi itse asiassa oli, eikä värien merkitys noussut vielä esiin. Seminaareissa käytiin keskustelua siitä, tulisiko korjausten erottua John Ruskinin ja Camillo Boiton näkemyksen mukaisesti vai toistaa alkuperäistä tyyliä. Keskusteluissa pohdittiin myös sitä, tarvitseeko muistomerkkien restaurointi yleisiä sääntöjä tai ohjeita vai tulisiko toimet olla kohteesta riippuvaisia. (Jokilehto 1999, s. 196–197; Schwarzkopf 2004, s. 15.)

Ensimmäinen kansainvälinen restaurointikonferenssi (*the First International Congress of Architects and Technicians of Historic Monuments*) järjestettiin Ateenassa vuonna 1931. Konferenssin yhteenvedona laadittiin Ateenan julistus, ensimmäinen kansainvälinen ohjeistus restaurointeihin. Kongressissa keskusteltiin edellisen sadan vuoden aikana tehtyjen restaurointien korjaamisesta ja tunnistettiin, että tyylien yhtenäisyyden tavoittelu ei ollut enää nykytieteen valossa tavoiteltavaa, vaan historiallinen autenttisuus nähtiin tavoiteltavampana. Yhtä aikaa tunnistettiin restauroinnin eriytyminen uudisarkkitehtuurista ja restaurointien käytännön toteuttamista uhkasi perinteisten käsityöläisten ja materiaalien katoaminen. Pintakäsittelyiden restaurointi- ja konservointitekniikoiden kehittymistä toivottiin muun muassa Pompejin seinämaalauksien säilymiseksi. (Genovese 2021, s. 116–117.)

Silti restaurointi käsitettiin Kairamon (1992) mukaan tarkoittavan vielä rekonstruktiota. Ateenan julistuksessa hyväksyttiin modernien materiaalien ja rakenteiden, kuten teräsbetonin käyttö. Restaurointien kohteena oli vielä his-

torialliset monumentit, mutta julistuksessa käsite laajeni kattamaan myös niiden välittömän ympäristön. (ICOMOS 2011.)

Euroopan varhaisin restaurointikoulu Istituto Centrale del Restauro perustettiin vuonna 1939. Koulun johtajana toimi vuoteen 1959 asti Cesare Brandi ja hänen varovainen restaurointiteoreettinen näkemyksensä siirtyi myös instituutin opetusperiaatteisiin. Koulun opetus perustui tutkimuksen ja käytännön entistämisen tai restauroinnin yhdistämiseen. Koulutus pyrki muokkaamaan restaurointien painopistettä esteettisestä lopputuloksesta monitieteiseen tutkimukseen. Restauroinnista oli perinteisesti vastanneet taiteilijat, joiden ei nähty noudattaneen historiallisten tutkijoiden, kuten arkeologien tavoin tieteellistä ja kriittistä lähestymistä käytettäviä menetelmiä kohtaan. Kriittinen tutkimus nähtiin muodostuvan laboratoriotutkimuksien ja usean alan ammattilaisen tietotaitoa yhdistämällä. (ICR n.d.; Sorensen n.d. b.)

3.2.1. Asemakaavalaki 1931 ja historiallinen kaupunginosa

Suomessa kaupunkisuojelelun alku on liitetty vuoden 1931 asemakaavalakiin, joka kumosi vuoden 1856 valtakunnallisen kaupunkien yleisen rakentamissäännön. Lakia valmistettiin vuodesta 1919 ja sen päätarkoitus oli ohjata rakentamisen käyttötarkoitusta myös alueilla, jotka eivät olleet kaupunkien omistuksessa. Asemakaavakarttojen lisäksi käyttöön tulivat asemakaavamääräykset, vaikkakin Helsingissä julkisivujen suunnittelua ja muutoksia ohjasi vielä julkisivuntarkastustoimikunta. (Asemakaavalaki 145/1931 §3, kohta 3; Heikkilä-Kauppinen 2012, s. 71–72.) Rakennussuojele ei ollut perustunut ennen asemakaavalakia säätelyyn, eikä kaupunkikuvan säilymistä siten nähty Muinaistieteellisen toimikunnan tehtäväksi. (Salmela 2020a.)

Asemakaavalaissa mainitaan rakennussuojelelusta: ”...
Asemakaavaa muodosteltaessa on kauneusarvoja ja kult-

tuurimuistomerkkejä sekä miellyttäviä maisemakuvia suojeltava ja säilytettävä.” (Asemakaavalaki 145/1931 §2). Muut maininnat suojelusta liittyvät vain kustannuksiin, johon suojelu ei saanut lain mukaan muodostaa kohtuuttomiksi. Itse tavoitteet muistomerkkien suojeluun ilmenevät seuraavana vuonna laaditussa rakennussäännössä, jossa historiallisesti ja taiteellisesti arvokkaiden rakennuksien ja kaupunkikuvan turmelu kiellettiin 34 §:ssä ja arvokkaiksi nähtyihin ympäristöihin rakennettaessa velvoitettiin niiden sopeuttaminen nykyiseen rakennuskantaan. Arvokkaiden alueiden suojelu edellytti, että ne merkittiin kaavaan nimeten alueet ”vanhaksi kaupunginosaksi”. Merkintä mahdollisti tavanomaisista poikkeavat määräykset arvojen suojelemiseksi. Ensimmäisenä alueena tähän pohjautuen suojeltiin Porvoon vanha kaupunki vuonna 1936. Muinaistieteellinen toimikunta jätti aloitteen Senaatintorin ympäristön julistamiseksi vanhaksi kaupunginosaksi kuitenkin vasta reilu kymmenen vuotta myöhemmin vuonna 1947 ja sisäministeriön päätöksellä Helsingin empirekeskusta suojeltiin vuonna 1952. (Salmela 2020a.) Säätytalon ja Kansallisarkiston korttelit kuuluivat tähän määritettyyn vanhaan kaupunginosaan, mutta niitä koskeva asemakaava uusittiin vasta vuonna 1985. (Asemakaavaselostus 8980, s. 3; Säätytalon peruskorjauksen perustamissuunnitelma 1979, s. 12.)

Rakennuslaki vuonna 1958 korvasi Asemakaavalain määräyksellä ”...*kulttuurimuistomerkkejä sekä kauniita näköaloja ja muita kauneusarvoja mahdollisuuksien mukaan suojeltava ja säilytettävä*”. Kaupunkikuvan ohjauksena määräyksissä mainittiin ”*rakennus on muodoltaan sopusuhtainen ja ympäristöön sopeutuva* §53, kohta 6” ja ”*Rakennuksen tulee olla käyttötarkoitusta vastaava. Rakennuksella pitää olla ympäristöön sopeutuva muoto ja väri.* §77”. Lain myötä Muinaistieteellisen toimikunnan tehtävät laajenivat kattamaan lausuntojen sekä tutkimuksen osalta suuremman osan rakennuskantaa. (Heikkilä-Kauppinen 2012, s. 97; Salmela 2020a; Salmela 2020b.)

Suomen Matkatoimisto Oy:n esitteen kansi vuonna 1931. Kuva: Kansalliskirjasto.

Historiallinen väri

Uudisrakennusten julkisivujen värityksessä tapahtui 1920-luvun lopussa murros, jolloin modernismin myötä värit vaalenivat. Vuonna 1931 asemakaavalain myötä alue-suojelun ja historiallisen kaupungin käsitteeseen liittyen Helsingin historiallinen keskusta sai uuden nimityksen Carolus Lindbergin kirjan *Helsinki – Suomen valkea kaupunki* mukaan. Nimityksellä pyrittiin mahdollisesti luomaan identiteettiä nuorelle valtiolle ja ”brändi” esiintyykin 1930-luvun alulta alkaen matkaoppaissa. Nimeen valittu termi valkea eroten valkoisesta huomioi todennäköisesti aikakaudella sanaan ”valkoinen” liittyvän symboliikan suhteessa äärioikeiston käyttämään retoriikkaan. Lindbergin kuvaus väreistä kuvastaa nimenomaan kaupunkikuvaa ja sen paikallisia eroja:

”Helsinki on saanut nimen ”Pohjolan valkea kaupunki”. Nimityksen oikeuttaa ennen, mutta se näky, jonka kohtaa mereltä käsin saapuvaa matkamiestä. Tuo sama valkoinen, jota Suomenlinnan alati liehuvan valtakunnanlipun pohjaväri edustaa, toistuu tuon tuostakin kaupungin ulkoku- vassa. Valkeina hohtavat huvilat Kaivopuiston vihreyden keskellä, valkeina loistavat ulkorantaa reunustavat talot, valkeita ovat vihdoin sisintä satama-allasta kehystävät seinämät ja monumentaalirakennukset. – Pohjolan ”mar- morin” – laastin ja maalin – vaaleat väriyhdistelmät ovat täällä todella silmään pistävämmät kuin missään muussa Itämeren kaupungissa. – Tallinnassa määräävät kaupungin päävärin tummahkot laastit ja kalkkikiviset rakennukset, joita peittävät punaiset tiilikatot harjasaumoinen; Riikaa, mutta varsinkin Pohjois-Saksan rannikkokaupunkeja – Danzigista Lyypekkiin – hallitsee peittämätön tiili, jonka luomat väriyhdistelmät ovat tämän sarjan tummimmat, Tanskan edustavimpien kaupunkirakennusten aineena on yleensä käytetty värikkäitä luonnonkivilajeja tai tiiltä ja niiden katteena kuparia, joka täällä homehtuu kauniin vihreäksi, ja lopuksi on Tukholma, joskin se on tässä mai- nittuja kaupunkeja vaaleampi, kuitenkin värisävyiltään Helsinkiä kirjavampi, mikä lähinnä johtuu luonnonkiven ja sitä lähentelevän julkisivuvärin käytöstä.” (Lindberg 1931, s. 3-4.)

Ensimmäisiä mainintoja historiallisten värien käytöstä esiintyi Wickströmin artikkelissa vuonna 1936 Arkkitehti-lehdessä, jossa hän esittää empiretalojen hyväksyttäväksi väriasiaksi vaalean keltaisen, jota korostaa valkea listoitus. Värytys oli ”palautettu” kirjoituksen aikoihin Pohjoisesplanadi 5 ja 9 Ruotsin suurlähetystön viereisiin rakennuksiin. Historiallisen värin perusteluna Wickström kuvaa vuoden 1825 Helsingin rakennusmääräyksen ohjeistusta väryyksestä, joka ohjasi keltaisen ja harmaan käyttöön, vaikkakin puutalojen osalta. Tämän lisäksi Wickström nostaa alkupe-

Kauppatorin viereiset rakennukset sekä Tuomiokirkko mereltä nähtynä. Kuva: Constantin Grünberg, 1960 -luku. HKM/ XLVIII-1347.

räisten kivipiirustusten eli litografioiden värytyksen roolia arkkitehdin alkuperäisen intention esittäjänä. (Wickström 1936, s. 21-22.)

Arkkitehti **Nils Erik Wickström** (1909–2002) toimi vuosien 1955–1972 aikana Teknillisen korkeakoulun rakennustaitteen ja tyyliopin professorina. Heikkilä-Kauppinen (2012, s. 212) nimittää Wickströmiä historiallisten aikakausien ja ympäristöjen ehdottomaksi asiantuntijaksi ja hänen mielenkiintonsa kohdistuneen erityisesti Engelin arkkitehtuuriin. Hän toimi rakennustarkastustoimikunnan julkisivukatselmusmiehenä sekä kuului vuonna 1956 perustettuun Helsingin sivistyksellistä rakennushuoltoa valvovaan toimikuntaan ja sitä seuraavaan rakennuskulttuuritoimikuntaan. (Heikkilä-Kauppinen 2012, s. 212.) Wickström toimi myös Empirekeskustan suojelutoimikunnan sihteerinä (Helander 2023b). Wickström kuvailee 1930-luvulla empire-rakennusten arvostuksen puutetta, erityisesti puurakennusten osalta. Myöhemmin 1960-luvulla Wickström kuului eturiviin uusrenessanssin arvostuksen herättäjänä (Wickström 1960, s. 109). Helanderin (2023b) mukaan Wickström oli nimenomaan kiinnostunut kaupunkikuvan

Kauppatori ja Havis Amandan patsas 1930-luvulla Kuva: Kuvaaja ei tiedossa, 1930-luku. HKM/XLVIII-1663. Kuvan värejä muokattu.

kannalta esteettisistä aiheista, johon väritys liittyi.

Arkeologi **Carl Jacob Gardberg** (1964, s. 11–12) toistaa noin 30 vuotta myöhemmin keltaisen ja valkoisen muodostaman ”empirevärityksen” olleen käytössä 1930-luvulla. Sekä Wickström että Gardberg paheksuvat 1880-luvulla käytössä ollutta muotiväriä ruskeaa, jonka väriseksi klassisia rakennuksia oli heidän mukaansa maalattu. (Gardberg, Matjejev & Törmä 1964, s. 12; Wickström 1936, s. 21–22.) Värityksen tavoite empirevärityksen mukaisena kuvastaa ajatusta yleisestä historiallisesta värityksestä, sillä se ei perustunut aikakauden väritykseen tai rakennuksen oman värihistorian tutkimukseen ja sen palauttamiseen. Aikakautena kaupunkien historiallisesti oikeana nähtyyn väritykseen kuului empirekautta kuvaava väritys. 1800-luvun lopun väritystä kuten arkkitehtuuriakaan ei koettu 1900-luvun alussa rakennustaiteellisesti arvokkaiksi ja sitä siten mielletty historialliseksi.

Winterhalter (2022) ja Helander (2023b) ovat tunnistaneeet julkisivuhankkeiden myötä Helsingin olympialaisten vaikutuksen maalauskorjauksissa, joita on nimitetty ”kaunistuskalkkauksiksi” tai ”hätäkalkkauksiksi”. Kesäolympialaiset oli tarkoitus järjestää vuonna 1940, mutta toisen

maailmansodan myötä kilpailu peruttiin ja ne järjestettiin vasta vuonna 1952. Molempiin kilpailuihin valmistauduttiin kohentamalla Helsingin kaupunkikuvaa huoltomaalauksilla, jotka toimivat Winterhalterin (2022) mukaan apuna maalauskerroksien ajoittamisessa. (Museovirasto 2009; Helsingin kaupunki n.d. a)

Helsingin empirekeskustan julkisivutarkastus

Helsingin rakennustarkastuskonttorin organisaatiomuutoksen myötä julkisivupiirustusten tarkastustoimikunnan nimitys muuttui julkisivujen katselmusmiehiksi. Toimikunnan kokoonpano säilyi kaupungin edustajien osalta ennallaan. Vaihduvat kaksi jäsentä nimitti kaupungin valtuuston sijasta jatkossa maistraatti. Tehtävään veloitettiin tuntemusta rakentamisesta ja nimitys kesti kolme vuotta. Ensimmäiseen kokoonpanoon valittiin arkkitehdit Nils Erik Wickström ja Jorma Järvi. Muutoksen myötä katselmuksien kuitenkin käytännössä loppuivat ja tarkastus siirtyi lähes yksinomaan piirustusten tarkastukseksi. (Heikkilä-Kauppinen 2012, s. 90.) Tätä selittää todennäköisesti jälleenrakentamisen aikainen äkillinen kasvu rakennushankkeiden määrässä.

Senaatintori 1930-luvulla Kuva: Kuvaaja ei tiedossa, 1930-luku. HKM/XLVIII-313. Kuvan värejä muokattu.

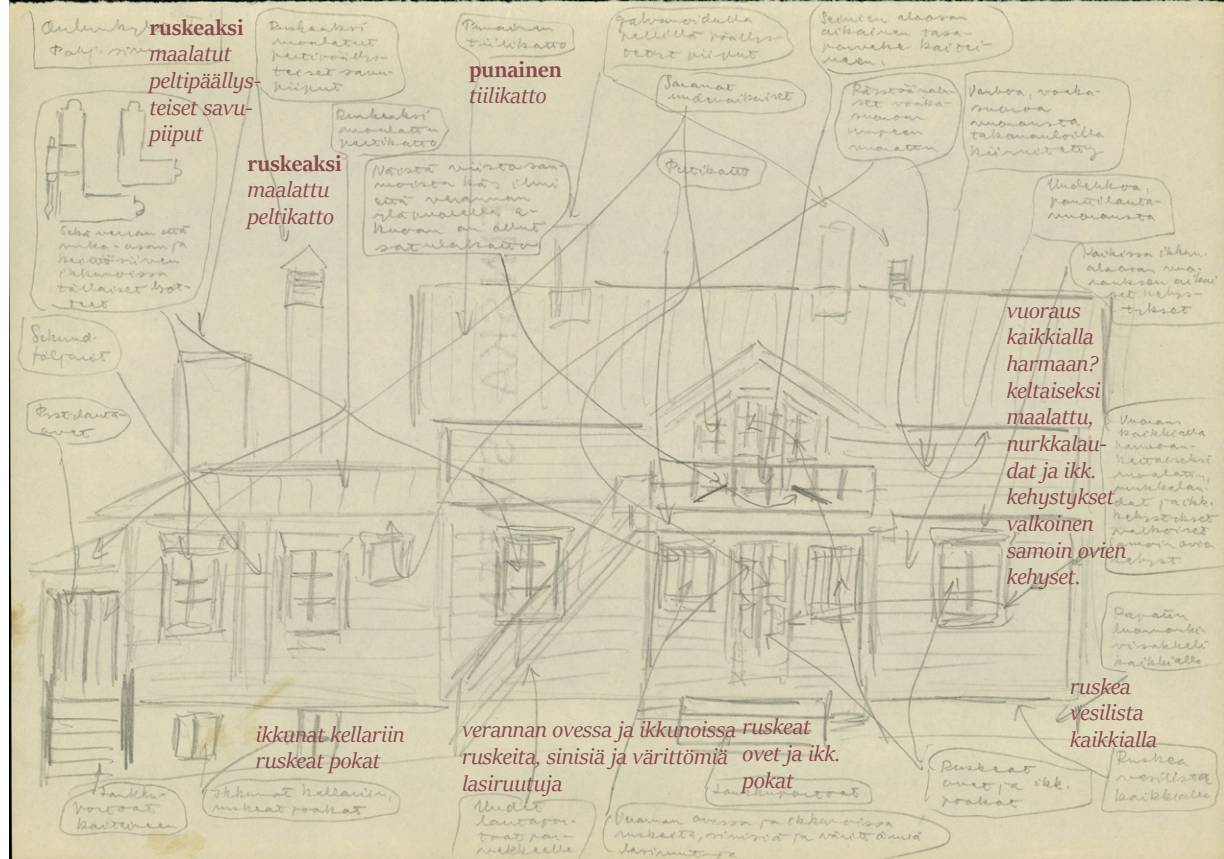
Helsinkiin rakennusjärjestykseen lisättiin vuonna 1956 ensimmäistä kertaa ohjeistusta rakennussuojelun osalta koskien suojeltua empirekeskustaa. Samana vuonna perustettiin *Sivistyksellistä rakennushuoltoa valvova toimikunta*, jonka tehtävänä oli antaa maistraatille lausunto rakennusluvista tai purkamistapauksista, joissa ”sivistyshistorialliset tai rakennustaiteelliset” arvot vaarantuivat. Toimikuntaan kuului puheenjohtaja ylipormestari Eero Rydman, jäseninä kaupunkia edustivat asemakaavapäällikkö Väinö Tuukkanen, kaupunginarkkitehti Lauri Pajamies, rakennusvalvontapäällikkö Aulis Salo, rakennushallitusta edusti Heimo Kautonen, Muinaistieteellistä toimikuntaa valtionarkeologi Carl Nordman ja SAFAn (Suomen arkkitehtiliitto Finlands Arkitektförbundet) edustaja oli Nils Erik Wickström. (Heikkilä-Kauppinen 2012, s. 213.)

3.2.2. Tutkimus Suomessa – Rakennusinventointeja ja värejä

Rakennustutkimus laajeni Suomessa vasta 1940-luvulla toisen maailmansodan päättymisen jälkeen kartanoihin, keskiajan jälkeisiin kirkkoihin sekä vanhoihin asuinalu-

eisiin kuten Porvoo ja Rauma. (Kyppi tutkimusraportit 1945–1950.) Tutkimuksille nähtiin mahdollisesti tarvetta juuri sodissa säilyneiden kulttuuriympäristöjen dokumentoimiseksi. Osa tutkijoista, kuten taidehistorioitsija **Lars Pettersson** (1918–1993), oli sodan aikana ollutkin dokumentoimassa rakennusperintöä Karjalassa (Lilius 2006).

Tutkimus koostui lähinnä inventoinneista, joissa dokumentointiin rakennustekniikoita, rakennuksien massoitte-lua ja pohjakaavoja. Inventointi koostui usein mittapiirustuksista sekä kirjallisesta selostuksesta, joissa kohteittain saatettiin myös kuvailta rakentumista tai alkuperäisyyttä. Pientä osaa rakennuksista dokumentoitiin myös valokuvaamalla. Inventointien yhteydessä kartoitettiin myös värejä, mutta vain osa tutkijoista on kirjannut ylös tiedon, mistä värikerroksesta on kyse. (Pettersson/Kyppi 1945, s. 3–6, 14–18, 22–25.) Gardbergin inventoinneissa Porvoosta (Kyppi 1947) ja Raumalla (Kyppi 1950) on myös tallennettu värejä, mutta merkinnät eivät lähtökohtaisesti anna viitteitä mikä väri on dokumentoitu. Yksittäisissä rakennusosissa mainitaan kuitenkin *alkuperäinen* tai *alla oleva* värisävy. (Gardberg/Kyppi 1947; Gardberg/Kyppi 1950.)

Oulunkylän kartanoinventointi. Piirustus: Lars Pettersson, 1945. Muinaistieteellinen toimikunta. MV Kyppi. Lisätyt tekstit: Koivistoinen, A.

1940-luvun lopulla Wickström (1949, s.4) toistaa kel-tavalkoisen värityksen soveltuvuudesta empirerakennuk-siin, mutta esittää myös, että vanhojen talojen maalauksen yhteydessä tulisi olla yhteydessä Muinaistieteelliseen toimi-kuntaan ja raaputtaa esiin vanhoja alkuperäisiä kerroksia. Metodi maalikerrosten tutkimiseksi sekä esitys alkuperäisen värityksen palautuksesta, Wickströmin tapauksessa empirerakennuksissa, oli siis jossain määrin tiedostettu tänä aikana, vaikka ilmiö ei vaikuta muuten esiintyvän res-tauroinneissa.

Suomenlinnassa väritykset tunnistettiin tutkimus-kohteeksi 1940-luvun lopulla, mutta tällöinkin sisätilojen osalta. Värejä tutki tällöin arkeologi Olof af Hällström (1916–1990). Hän toimi myöhemmin Suomenlinnan inten-denttinä vuosien 1951–1980 aikana (Välkevirta 1990). Hällström käytti väreistä nimityksiä kuten ”tummanpu-nainen”, mutta hän myös liitti tiedon maalin sideainees-ta osassa tutkimuskohtia. Raportissa oli usein merkitty

kaikki löydetyt maalikerrokset ja Hällström pyrkii myös ajoittamaan niitä. Huomioon pantavaa on myös se, että Hällström on kirjannut esiin avoimeksi jääneitä tutkimus-olettamia, jotka perustuiivat muualla rakennuksessa teh-tyihin löytöihin. (Hällström 1949.) Tutkimuksen metodo-logiaan vaikutti todennäköisesti Hällströmin arkeologinen tausta. Hänen tutkimuksensa ei perustunut vain värisä-vyjen tutkimukseen, vaan merkinnät sideaineista antavat käsityksen laajemmin pintakäsittelyyn tutkimuksesta.

Rakennustutkimuksen oppaassa vuodelta 1953 (Gar-dberg) esitellään rakennusinventoinnin tutkimusmetodeja. Värityksen osalta ohjeessa on nimenomaan huomioitu julkisivujen maalauskäsittelyiden tutkimus ja sisätilojen osalta mainitaan vain tapettikerroksien tutkimus. Ohjees-sa kuvataan pintakäsittelyiden tutkimusta melko laajasti, kuten miten ja mistä pintoja tulisi tutkia, sekä varmista-maan löytykö hirsirungosta tai laudoituksen toiselta puo-lelta viitteitä maalista. (Gardberg 1953, s. 26–28.)

3.2.3. Vertailukohteet – Varhaiset ajoittamattomat muutokset

Rakennukset tunnistettiin aikakaudella historiallisesti arvokkaiksi ja rakennukset esiintyvät yksin tai yhdessä muun muassa Ulkoministeriön tilaamassa videossa ”Suomi matkailumaana” (1931) sekä Suomen osuuskauppojen keskusliiton värillisessä lyhytelokuvassa ”Heinäkuista Helsingistä” (1938). Ilmeisesti rakennusten edustaman arkkitehtuurityylin epäsuosio sekä rakennusten nuoruus estivät kuitenkin vielä tässä vaiheessa niiden rakennustaiteellisten arvojen tunnistamisen.

Säätökeskus siirtyi Opetusministeriön hallintaan, joka luovutti sen Tieteellisten seurain valtuuskunnan käyttöön vuonna 1931. Tieteelliset seurat käyttivät rakennusta tapahtumien järjestämiseen sekä osittain kirjasto- ja varastotiloina. (Selovuori 1999, s. 23.) Kansallisarkiston osalta käytössä ei tapahtunut muutoksia.

1900-luvun alkuvuosien jälkeen tehtyjen huoltomaalauksien ajoituksesta ei ole löytynyt suunnitelma-asiakirjoja niin Kansallisarkiston kuin Säätökeskukseen osalta. Säätö-

keskustalon osalta Winterhalter ja Bonsdorff (2020, s. 58) ajoittivat huoltomaalauksen 1930- tai 1950-luvun olympialaisiin liittyneiden kaunistuskalkkauksien tavoin. Wickström mainitsee vuonna 1949 (s. 1, 4) useista juuri valmistuneista maalauksunnostuksista Helsingissä ja kritisoi näiden huoltomaalauksien värityksiä poikkeamisesta ”empireväri-tyksestä”. Samassa artikkelissa Wickström käsittelee myös Kansallisarkiston ja Säätökeskustalon väritystä, mutta artikkelissa ei suoranaisesti ilmene, että kyseisiä rakennuksia olisi tällöin maalattu, vaan hän kritisoi molempien rakennusten värityksiä vääriksi. Kansallisarkiston kapiteelit olivat maalattu hänen mukaansa niin tummiksi saven harmaiksi, että ne näyttivät sateella jopa mustilta. Säätökeskustalon kivimukailut harkot taas oli maalattu ”restauroinnissa” tasaisiksi beigen värisiksi öljymaalilla. (Wickström 1949, s. 1, 4.) Öljymaalin käyttöä maalauksessa ei kuitenkaan tue Museoviraston katselmusmuistio vuodelta 1959, joka esittää, että edellisessä maalaustyössä olisi käytetty kalkkimaalia. (Winterhalter & Bonsdorff 2020, s. 58.) Aikakauden valokuvat tukevat kuitenkin sitä, että kivi-imitaatiomaalausta ei pidetty enää aikakaudella yllä. Säätökeskustalon ylläpitoon ei vaikuta kiinnit-

tyneen erityistä huomiota ja peitetty friisimaalaus paljastui vuosien kuluessa huoltomaalausvälin harventuessa (Winterhalter & Bonsdorff 2020, s. 52).

Ensimmäiset värivalokuvat rakennuksista ajoittuvat 1930–50-luvuille. Valokuvien perusteella huoltomaalauksissa rakennuksen maalattiin useammalla sävyllä toteutettuun vaalean ruskeaan väriasiun. Sekä Kansallisarkiston että Säätytalon kipsikoristeissa ja kapiteeleissa säilyi kultausta tai pronssia jäljittelevä sävy. Kansallisarkistossa pylväiden ja pilasterien jalustat säilyivät valokuvien mukaan kuitenkin vaaleina 1900-luvun alun mukaisesti.

edellinen sivu, vasen
Suomen pankki ja Kansallisarkisto. Kuva: Arvo Kajantie, 1950-luku. HKM/D7128.

edellinen sivu, oikea
Kansallisarkisto. Kuva: Arvo Kajantie, 1950-luku. HKM/D7080.

tämä sivu, yllä
Säätytalo. Kuva: Arvo Kajantie, 1950-luku. HKM/D7076.

oikealla, ylin
Säätytalo lyhytelokuvassa ”Heinäkuista Helsinkiä”.
Video: SOK, 1938. Elonet.

keskellä
Säätytalo. Kuva: Arvo Kajantie, 1950-luku. HKM/D7076.

alla
Säätytalo lyhytelokuvassa ”Helsinki, pohjolan valkea kaupunki”.
Video: Fennada-filmi, 1959.

4. Modernin restauroinnin värit

Toisessa maailmansodassa tuhoutuneiden kaupunkien restaurointi herätti rakennussuojelupiireissä kysymyksen autenttisuuden eli alkuperäisyyden arvosta materiaalissa. Aikaisemmassa Kansainliiton museotoimiston kokouksen yhteenvetona julkaistussa Ateenan julistuksessa restaurointi olikin mielletty Kairamon mukaan vielä rekonstruktiksi. Toisen maailmansodan tuhot olivat massiivisia ja rekonstruktiossa oli kyseenalaistamatta otettu käyttöön moderneja rakenteita ja materiaaleja eikä historiallisella materiaalilla nähty arvoa. (Kairamo 1992.)

Aikakaudella merkittäviä kehityksiä tapahtui myös pintakäsittelymateriaaleissa, joissa tapahtuneet muutokset olivat suurempia, kuin koskaan pintakäsittelyiden tunnetun 40 000 vuotta kestäneen historian aikana (Riksantikvarieämbetet 2013, s. 148). Pintakäsittelymateriaalien muutos ei rajoittunut pelkästään vesiohenteisiin muovisideaineisiin maaleihin, vaan mutta myös väriaineisiin. Perinteisesti maalien sävyttämiseen oli käytetty maapigmenttejä, jotka sekoitettiin työmaalla haluttuun sävyyn. Modernien maalien sävytykseen käytettiin synteettisistä väriaineista tehtyjä väripastoja ja sävytyskoneeseen ohjelmoiduilla resepteillä käytettävissä olevia värejä ei rajannut enää mikään. (Heikkilä-Kauppinen 2012, s. 260.)

Vuosina 1957 ja 1964 Unescon (*the United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization*) järjestämissä kokouksissa rakennusmuistomerkkien suojelusta *Congress*

of Architects and Specialists of Historic Buildings, pyrittiin muodostamaan kansainvälinen periaate restaurointien perustaksi. Ensimmäisessä kokouksessa hyväksyttiin ehdotus eri maiden yhteisen tutkimuskeskuksen ICCROMin (*The International Centre for the Study of the Preservation and Restoration of Cultural Property*) perustamisesta, joka aloitti toimintansa vuonna 1959. Tutkimuskeskuksen tehtävänä oli restaurointimetodien kehittäminen ja opetus. ICCROM sijoitettiin Roomaan ja se teki yhteistyötä Rooman yliopiston ja Istituto Centrale del Restauroin kanssa. (ICCROM n.d. a) Melko alusta ICCROMin koulutukseen sisällytettiin seinämaalausten konservointikurssi (Mural Painting Conservation Course) vuosien 1968–1998 aikana, mutta pintakäsittelyiden tutkimuksen opetuksen aloituksesta Architectural Conservation kurssilla (järjestettiin vuosien 1965–1998 aikana, aiempi nimitys the Course of Specialization in the Conservation of Monuments and Historical Sites), ei ole tietoa. (ICCROM n.d. b.)

Venetsian julistuksen suhde pintakäsittelyihin

Viimeisimmässä Unescon rakennusmuistomerkkien suojelukokouksessa hyväksytystä kansainvälisestä restaurointijulistuksesta eli Venetsian julistuksesta, muodostui perusta monumenttien suojelun ja restauroinnin tavoitteiden asettamiselle. (Kairamo 1992.) Kokouksessa päätettiin myös kansainvälisen asiantuntijajärjestön ICOMOSin

(*International Council on Monument and Sites*) perustamisesta. ICOMOS perustettiin seuraavana vuonna ja se otti perussäännökseen Venetsian julistuksen. (Jokilehto 1999, s. 289.)

Venetsian julistuksessa esitetyt 16 artiklaa ottivat kantaa monumenttien ja historiallisten alueiden suojeluun ja restaurointiin. Artiklat olivat yleispiirteisiä, mutta ne loivat perustan, jossa tutkimus liitettiin oleelliseksi osaksi restaurointia. Yleispiirteisyyden vuoksi, artiklojen suhdetta on mahdollista verrata myös pintakäsittelyihin ja niiden tutkimukseen, vaikka aikakaudella yhteyttä ei välttämättä ollut. Julistuksen artikla 9 ottaa kantaa kuitenkin kohdistetusti väriin mainitsemalla ”... *No new construction, demolition or modification which would alter the relations of mass and colour must be allowed.*” [”*Monumentin suhteita tai sävyjä muuttavaa uudisrakentamista, purkamista tai muunnosta ei pidä sallia.*”] (suomennos Antero Tiusanen 1986. ICOMOS 1992a.)

Väriin voidaan olettaa tarkoittavan alkuperäistä tai historiallista, koska artiklan 9 mukaan ”... *Sen [restauroinnin] tavoitteena on säilyttää ja tuoda esiin monumenttien esteettinen ja historiallinen arvo ja se pohjautuu alkuperäiseen materiaaliin ja autenttisten dokumenttien kunnioittamiselle...*”. Artiklan loppuosa sekä artikla 11 kuitenkin edellyttävät restauroinnilta rehellisyyttä ”...*Restauroinnin on päätyttävää siinä, missä otaksuma alkaa. Lisäksi kaiken välttämättömän lisärakentamisen on erotuttava arkkitehtonisesta kompositiosta ja sillä on oltava nykyajan leima...*”. eli oletuksia ei tulisi esittää ”väärennöksenä” tyylin yhtenäisyyden nimissä samoin, kuin autenttisia materiaaleja tai rakennusosia. (ICOMOS 1992a.) Artikla 11 esittää kerroksellisuuden eli lisäyksen merkitystä ja niiden arvottamista. Myöhempien kerroksien poistaminen edellyttää alkuperäisen tai piilossa olevan rakenteen huomattavaa historiallista, arkeologista tai esteettistä arvoa. Artikla 12

kuvaa hävinneiden osien täydentämistä harmonisesti alkuperäiseen, mutta lisäysten tavoin ne tulisi olla erotettavissa. (ICOMOS 1992a.)

Julistus otti kantaa myös modernien materiaalien käyttöön: *10. artikla: ”Jos perinteinen tekniikka osoittautuu riittämättömäksi, monumenttia voi vahvistaa käyttämällä kaikkea nykyaikaista konservointi- ja restaurointitekniikkaa, jonka tehon tieteellinen tieto on vahvistanut ja kokemus koetellut.*” (ICOMOS 1992a.). Vaikka modernit materiaalit tiettyssä mielessä hyväksyttiin julistuksen myötä käytettäväksi rakennusten konservoinnissa ja restauroinnissa, ei lähdeaineistoni ei anna viitteitä siihen, käsittikö modernit materiaalit aikakaudella myös julkisivuissa käytettäviä pintakäsittelymateriaaleja.

4.1. Välillä väriä – 1960–70-luku

Colonial Williamsburgiin Nashin aloittaman väritutkimukseen kuuluneet sideaineanalyysit ja historiallisten aineistojen tutkimus unohdettiin ja Nashin metodia alettiin kutsumaan ”*scratch and match*”-menetelmäksi. Tutkimuksen nähtiin sisältävän vain maalipintojen esiin ottoa ja värien tallentamista. Menetelmä koettiin 1960-luvulla vanhentuneeksi ja kritiikki aloitti Yhdysvalloissa Chappellin (2009, s. 31) sanoin esiin ottojen vastaisen aikakauden (*anti scrape era*). Taidekonservaattori Anne Clapp ja arkkitehti Penelope Hartshorne Batcheler kehittivät pintakäsittelyiden tutkimusmetodia toimiessa Yhdysvaltojen museoviraston (The National Park Service) viroissa. Tutkimustuloksia hyödynnettiin Nashin tavoin restauroinnissa, mutta aikaisemmasta poiketen tutkimustuloksia ei julkaistu. (MacDonnell 2020, s. 142.) Toisinaan värikerroksia tallennettiin siinä yhteydessä, kun niitä poistettiin rakenteiden tarkemman ajoituksen ja tutkimuksen tieltä. Värihistoriassa oltiin kiinnostuneita vain alkuperäisestä ja nimenomaan väristä ei materiaaleista. (Lee 2005, s. 42–43.)

Rakennuspintojen maalikerrosten poikkileikkausnäytteiden analysointi esitetään Clappin ja Hartshornen kehittämänä metodina. Näytteen tarkastelu stereomikroskoopilla mahdollisti pintamaalikerroksien erottamisen pohja- ja välimaalikerroksista, pinnassa olleen patinan ja lian avulla. Hartshorne käytti värien tallentamiseen Munsellin värikartastoa eroten Nashin käsin sekoittamista värimalleista. Clapp ja Hartshorne osoittivat metodillaan Nashin värikyksien virheet. (Alam 2017, s. 82.) Colonial Williamsburgissa julkisivuvärit kokivat tutkimuksiin perustuen muutoksen kohti monivärisempää ja laajempaa valikoimaa sävyjen osalta 1960-luvulta alkaen. Chappell (2009, s. 31) esittää, että värien muutokseen olisi vaikuttanut samana aikana näyttelytoiminnassa aloitettu historian elävöitys ”*life on the scenes*”, joista molemmilla oli oma roolinsa mielenkiinnon kasvattamisessa aluetta kohtaan.

Konservointiala Pohjoismaissa

Pohjoismainen konservointiliitto (PKL) Nordiska Konservatorförbundet (NKF) perustettiin vuonna 1950 IIC:n (*International Institute of Conservation of Historic and Artistic works*) paikallisryhmäksi. Ensimmäiset paikallisosastot perustettiin Ruotsiin ja Tanskaan. (Setälä 2011, s. 30; NFK n.d.) Seuraavana vuonna perustettiin paikallisosasto Norjaan, jonka myötä pohjoismaisten konservaatoreiden yhteistyö syveni. (Solberg 2006a, s. 292.) Suomalaisien konservoijat saivat oppinsa ulkomailla vielä 1980-luvulle asti ja opiskelu muissa Pohjoismaissa oli varmasti vaikutteena Suomen osaston perustamiseen vuonna 1963 (Setälä 2011, s. 30–31).

Norjassa kirkkojen sisätilojen pintakäsittelyiden tutkimus sekä palautus oli alkanut jo 1910-luvulla, mutta vasta 1950-luvun lopussa tutkimusraportit nimettiin väritutkimukseksi (*fäргеundersøkelse*). Samaan aikaan alkoivat myös julkisivujen väritutkimukset kirkkojen restauroinnin yhteydessä, joiden tutkimuksista NIKU vastasi. Tutkitut

alkuperäiset värikykset myös palautettiin restauroinnissa. (Blik 2023; Brydolf 1979, s. 29.)

Ruotsissa väritutkimuksia tai tutkimukseen perustuvaa värien palautus ei vaikuta ajoittuvan vielä 1960- tai 70-luvuille. Einar Brydolf (1979, s. 29) raportoi vuonna 1979 Oslon väriseminaarin aiheita Ruotsin museoviraston julkaisussa *Kulturminnesvård* ja kertoo, että Norjassa oli laajemmin kartoitettu historiallista värien käyttöä. Kalmarin läänin antikvaari Britt-Marie Hammarskiöld kuvailee samassa julkaisussa artikkelissaan *Hur förhåller sig den svenska färgtraditionen till den norska?* ruotsalaisten tietämystä Ruotsi-Suomen värihistoriasta puutteelliseksi suhteessa Norjaan. Hänen mukaansa ruotsalaisesta väriperinteestä oli kattavasti tutkittu vasta rapattuja tukholmalaisia taloja sekä punaisen värin eli falunpunaisen perinne, vuonna 1932 julkaistussa *En bok om rödfärg* etnologi Sigurd Erixonin, taidehistorioitsija Axel Romdahlin, arkkitehti Cyrillus Johanssonin ja kemisti Johan Lundbergin kirjoittamana. (Hammarskiöld 1979, s. 31–32.)

Brydolf ja Hammarskiöld viittasivat konservaatoreiden Jon Brænnen ja Tone Marie Olstadin tutkimukseen Sørlandin saarella vuonna 1978, joka oli ensimmäinen laajempaan alueeseen kohdistunut väritutkimus Norjassa. Tutkimustuloksia esiteltiin näyttelyssä ja seminaarissa *Fäргеundersøkelser og färgesetting av eldre trehus*. (Solberg 2006a, s. 293) Tutkimuksissa kartoitettiin myös maalien sideaineita ja alkuperäisten maalityyppien käyttämistä suositeltiin uudismaalauksessa (Brydolf 1979, s. 30).

Ennen Sørlandin tutkimuksia myös Norjassa tutkimukset olivat kohdistuneet yksittäisiin rakennuksiin tai pihapiireihin. Maalikerroksia tutkittiin pääasiassa väriportaikoin, mutta tutkimuksia syvennettiin toisinaan myös poikkileikkausnäytteiden mikroskooppitutkimuksella sekä kemiallisella pigmenttianalyysillä. Poikkileikkausnäytetutkimuksen opetus kuului 1970-luvulla NIKUn järjestämän

restaurointielteen koulutukseen, ja poikkileikkauksia hyödynnettiin väriportaikon tuloksien varmentamisessa. Myös Kööpenhaminan Kuninkaallisessa akatemiassa arkkitehtikoulun rakennusarkeologien koulutuksessa aloitettiin poikkileikkauksinäytetutkimuksen opetus vuonna 1976. (Solberg 2006a, s. 293–294.)

Tutkitettujen värien tallentaminen oli vakiintunut Norjassa sävyn sanalliseen kuvailuun, mutta 1970-luvulla raporteissa siirryttiin värien tallentamiseen värikoodeihin. Värikoodit perustuivat vuonna 1963 julkaistun tanskalaiseen väriatlatukseen *Farvene in farver*, joka julkaistiin norjaksi vuonna 1969. (Blix 2023; Solberg 2006a, s. 292). Norjassa ja Tanskassa julkaistiin 1960- ja 70-luvuilla myös useita artikkeleita pintakäsittelyiden tutkimusmenetelmistä. (Solberg 2006a, s. 292).

Brydolfin raportissa Oslon väriseminaarissa pohdittiin myös värityksen tavoitteita uusintamaalauksissa. Alkuperäisen ja varhaisien muutoksien väritys nähtiin liittyneen paremmin kokonaisarkkitehtuuriin, kuin väritys myöhemmissä muutoksissa. Hän pohtii, tulisiko väritys palauttaa alkuperäiseen tai johonkin aikaisempaan tai kenties jättää nykyiselleen vai saisiko väritystä esteettisyyden nimissä muokata miten vain. Riippumatta tavoitteesta, tutkimustiedon levitys nähtiin seminaarissa tärkeänä, vaikka sen tunnistettiin mahdollisesti johtavan kaupunkikuvan sekoittumiseen. Myös maalityyppien säilyminen esitettiin seminaarissa kunnossapidon sekä kulttuurihistoriallisen arvon kautta merkittäväksi. (Brydolf 1979, s. 29–30.) Brydolf ei siis pyri perustelemaan väriä esimerkiksi Venetsian julistuksen artikloihin perustuen, joka viittaa siihen, että värityksen roolia restauroinnissa ei ole mielletty julistukseen liittyväksi.

4.1.1. Väritutkimus alkaa Suomessa

Muinaistieteellisen toimikunnan sisälle muodostui Pekka Kärjen (2020) sanoin ”rakennushistoriallinen jaosto”, johon oli vaikuttanut arkkitehti Antero Sinisalon nimitys vuonna 1960 historiallisen osaston intendentiksi päätehtäväänään erityisesti rakennushistorian tutkimus. Kärki (2020) linkittää sodan jälkeisen kulttuuriympäristön ja yhteiskunnallisten muutosten luoneen tarpeen rakennuksiin erikoistuneen jaoston syntymiselle. Henkilöstö kasvoi uusien virkojen myötä, mutta virallisesti jaosto kuului vuoteen 1966 asti historialliseen osastoon, kunnes se erotettiin valtionarkeologi Nils Cleven alaiseksi rakennushistorialliseksi toimistoksi. (Kärki 2020.)

Aikaisemmissa Muinaistieteellisen toimikunnan inventoinneissa väritystä tutkittiin samaan tapaan, kuin kiinteitä rakennusosia. Pintakäsittelyiden tutkimusta ohjasi mahdollisesti vielä Gardbergin ohje vuodelta 1953. Kuitenkin 1950-luvun lopulla värien tutkimuksessa on nähtävissä erikoistumista omaksi tutkimusalakseen, usein tarkoituksena perustella värien palauttamista maalaukunnostuksessa. Näissä tutkimuksissa **Thorvald Lindqvistillä** (1912–1994) oli suuri rooli.

Lindqvist toimi Muinaistieteellisen toimikunnan rakennuspiirtäjänä, mutta toimi myös kirkkojen sekä julkisten rakennusten pintakäsittelytöiden valvojana ja suunnittelijana. Lindqvist oli koulutukseltaan koristemaalari ja sai maalarimestarin nimikkeen vuonna 1948. Hän oli toiminut jo 1940-luvulla historiallisella osastolla rakennuspiirtäjänä, kuten myös Turun kaupungin historiallisessa museossa konservaattorina. Vuonna 1947 Lindqvist opiskeli konservointia puolen vuoden ajan Ruotsin museovirastossa (Riksantikvarieämbetet) konservaattori Alfred Nilssonin opissa. Lindqvistin nähdään kuitenkin toimineen enemmän taiteilijana kuin konservojjana, joka palauttaisi rakennuksen tutkittuja sävyjä. (Setälä 2011, s. 27–28.) Helanderin (2023c)

mukaan Lindqvistiltä saattoi tilata väritutkimuksen, jolloin hän antoi arkkitehdin käyttöön värisuunnitelman.

Mielenkiintoinen esimerkki ensimmäisistä *alkuperäisen* julkisivuväriin palauttamisesta Suomessa nousee Piippolan kirkon väryksestä vuonna 1957. Seurakunnan tilaaman arkkitehdin laatimassa värisuunnitelmassa ulkoväryksen tavoitteena kuvataan ensimmäinen väriasiu hieman alkupe- räistä vaaleampana. Lindqvist lähetti kaksi viikkoa seura- kunnalta tulleen esityksen jälkeen oman vastaehdotuksen- sa värykselle, jossa hän ei kuitenkaan perustele annettuja sävyjä tarkemmin tai viittaa tutkimukseen. (Lindqvist 1957.)

Pintakäsittelyiden tutkimuksessa toinen merkittävä toimija oli Veikko Kiljunen (1927–2011), joka valmistui Suomen taideakatemia koulusta taiteilijaksi vuonna 1951. Vuosien 1953–55 aikana Kiljunen toimi taidekonservaattori Niilo Suihkon apulaiskonservaattorina Ateneumin taide- kokoelmien parissa. Tämän jälkeen hän opiskeli yhteensä viisi kuukautta vuosien 1955–57 aikana Roomassa Istituto Centrale del Restaurossa konservointiopintojen parissa, samana aikana, jolloin Cesare Brandi toimi instituutin joh- tajana (Setälä 2011, s. 26; Sorensen n.d b).

Opinnoilla Roomassa sekä Brandin muodostamalla näkemyksellä varovaisesta restauroinnista, on todennäköi- sesti ollut merkittävä vaikutus Kiljusen konservointiperi- aatteisiin. Setälä kuvailee Kiljusen kehittäneen 1950-luvulla konservointitöiden dokumentointia sekä periaatteita Suo- messa. Kiljunen toimi taidekonservaattorin virassa Mui- naistieteellisessä toimikunnassa vuosien 1957–1973 aikana. Konservointitöiden osalta painotus siirtyi hänen aikanaan restaurointityön esteettisestä lopputuloksesta käytettävien työmenetelmien arviointiin. (Setälä 2011, s. 26.)

Yksittäisenä esimerkkinä värien maininnasta inventoin- nissa nostan esiin Muinaistieteellisen toimikunnan arkki- tehti (myöhemmin Museoviraston Rakennushistorian osas-

ton johtaja) Pekka Kärjen inventoinnista Hämeenlinnassa Sibeliuksen syntymäkodissa Hallituskatu 11:ssä vuonna 1964. Julkisivujen kuvaukseen on aikaisempien vuosikym- menien tapaan mainittu huomio väryksestä, joko oma- na kappaleenaan tai rakennusosan käsittelyn yhteydessä. Julkisivujen väryksen osalta esitetään huomio nykyisestä ja alkuperäisestä väryksestä, joka on esiintynyt myös vaihtelevasti aikaisemmissa inventoinneissa. Inventoin- nin lopussa on kuitenkin aikaisemmasta poiketen laadittu rakennushistorian yhteenveto, johon Kärki on pyrkinyt ajoittamaan väryksen muutoksia suhteessa rakenteellisiin muutoksiin. (Kärki/Kyppi 1964, s. 30–31, 39–40.)

Muinaistieteellisen toimikunnan ja myöhemmin Museo- viraston rooliin tuli muutos asuinalueiden purkamisen pelossa tai alla inventointien muodossa. Tällöin muun ”purkuinventoinnin” lomassa tallennettiin myös alueellis- ta värien käyttöä. (Setälä 2011, s. 21.) Tutkimuksen lisäksi rakennushistorian osastolle (RHO) kuului rakennussuoje- lu- ja erillislaeilla suojeltujen rakennusten konservointityöt. Myöhemmin myös kirkkojen holvimaalaukset siirtyivät RHO:n vastuulle, kun aiemmin niiden konservointi oli kuu- lunut Kansallismuseon taidekonservaattoreille. (Setälä 2011, s. 25.)

Pentti Pietarilan perehtyminen restaurointialaan alkoi hotelli Kämpin uudelleenrakentamisen myötä, joissa hän vastasi muun muassa julkisivujen kipsilistojen profiileista. Pietarila lähti vuonna 1968 Firenzeen opiskelemaan kon- servaattoriksi ja palattuaan toimi rakennuskonservaattorin virassa Muinaistieteellisessä toimikunnassa, sittemmin Museovirastossa vuoteen 2008. (Pietarila 2023.)

Pintakäsittelyiden tutkimukseen osoitettu rahoitus kasvoi huomattavasti 1960–80-lukujen aikana (Kuitu- nen-Lammila 2021, s. 27). 1960-luvulla suurin osa tut- kimuksista oli Lindqvistin tekemiä, mutta 1970-luvulle tultaessa Pietarila laati suurimman osan RHO:n väritutki-

muksista sekä -suunnitelmista. Pietarilan tutkimusraportit olivat osittain myös selvityksiä muiden tekemistä väritutkimuksista. (Setälä 2011, s. 48, 61.) Setälä tunnisti RHOn arkiston väritutkimus- ja restaurointiraporttisarjasta, että 1960–70-luvuilla väritutkimuksia tehtiin restaurointeja varten pääasiassa vielä kirkkoihin. Painopiste siirtyi profaaneihin eli ei-kirkollisiin rakennuksiin 1970-luvun myötä. Näihin kuuluivat muun muassa yliopiston, valtion tai kaupunkien omistuksessa olevat rakennukset. (Setälä 2011, s. 39, 41.) Mahdollisesti lisääntyneen rahoituksen myötä, 1970-luvulla väritutkimuksia tilattiin ensimmäistä kertaa myös yksityisiltä toimijoilta (Kuitunen-Lammila 2021, s. 27; Setälä 2022, s. 61–62.)

Aikakaudella väritutkimuksien metodeja tai raporttien sisältöä varten ei ollut yhtenäistä Museoviraston ohjetta. Vuonna 1978 Museoliiton julkaisussa, *Rakennuskonservointi - Museokohteena säilytettävien rakennusten kunnos- tusopas*, Panu Kaila kuvaa julkisivujen pintakäsittelyiden tutkimusmetodeja, kuten värinäytteen irrottamista ja tutkimista mikroskoopin avulla (Kaila 1978, s. 91–93). Tutkimusraporttien sisältöön julkaisussa ei oteta kantaa.

Ensimmäinen rakennussuojelulaki

Rakennussuojelulain valmistelu Suomessa lähti liikkeelle vuonna 1946 hyväksytystä toivomusaloitteesta. Lailla pyrittiin suojelemaan nimenomaan yksityisomistuksessa olevia rakennuksia Tanskan ja Ruotsin vastaavien lakien mukaan. Samanaikaisesti rakennussuojelulain kanssa valmisteltiin muinaismuistolakia (295/1963) sekä asetusta valtion omistamien kulttuurihistoriallisesti huomattavien rakennusten suojelusta (278/1964). Suojeltavan rakennuksen arvoa määritti laissa sen rakennushistorian tai käytön huomattavaa kulttuurihistoriallinen merkitys tai liitos historialliseen tapahtumaan. Lain hyödyntäminen osoittautui käytännössä kuitenkin vaikeaksi, koska laki määritti, ettei suojelu saanut tuottaa omistajalle tarpeettomia kustannuk-

sia. Usein tapauksissa asemakaavaan sisällytetty hyödyntämätön rakennusoikeus johti siihen, että rakennuksia ei suojeltu. (Salmela 2020b.)

Helsingin *rakennuskulttuuritoimikunta* jatkoi Sivistyksellistä rakennushuoltoa valvovan toimikunnan tehtäviä purkamisten ja muutosten lausuntojen osalta vuodesta 1963. Kokoonpano säilyi muuten ennallaan, mutta Muinaistieteellisen toimikunnan edustaja korvautui kaupunginmuseon edustajalla. Vuonna 1965 toimikunnan tehtävääkettä laajeni vuonna 1965 hyväksytyyn *Luettelon Helsingin arkkitehtonisesti ja historiallisesti arvokkaiden rakennusten* myötä. (Heikkilä-Kauppinen 2012, s. 214–216.) Myös rakennustarkastusviraston rakenne muuttui vuonna 1964 ja tällöin uuden nimen saanut julkisivutoimikunta koostui totuttuun tapaan viranhaltijoista ja maistraatin valitsemista jäsenistä. Lisäksi lupaosastolle perustettiin *julkisivujen tarkastajan* virka, jonka toimenkuva laajeni kaupunkikuvan kokonaisuuden hallinnaksi. Yhtenä tehtävänä tarkastajalla oli erityisesti historiallisesti tai rakennustaiteellisesti arvokkaiden rakennusten muutosten lausunnot, mutta yhteistyöstä rakennuskulttuuritoimikunnan kanssa ei ole mainintoja, joten tiedossa ei ole, miten kohteet jakautuivat näiden kahden tahon välille. (Heikkilä-Kauppinen 2012, s. 102.) Rakennuskulttuuritoimikunta toimi virallisesti 1980-luvun alkuun asti, mutta koko 1970-luvun alusta sen toiminta harventui ja vuonna 1975 tehtävät käytännössä loppuivat, kun purkaminen tuli luvanvaraiseksi ja siirtyi rakennusvalvonnan lausuttavaksi (Heikkilä-Kauppinen 2012, s. 222–223).

*Kauppatorin laidan rakennukset ennen maalauskunnostusta.
Kuva: Sky-Foto Möller, 1970-luku. HKM/D589.*

*Kauppatorin laidan rakennukset Anitra Lucanderin väriasioissa
Kuva: Sky-Foto Möller, 1970-luku. HKM/D598.*

4.1.2. Väriytyksen tavoitteet – Väriperinteen puolesta

Rakennussuojelulain myötä osa historiallisista rakennuksista tunnistettiin arvokkaiksi. Huomioitavaa on, että uusrenessanssityyli tuomittiin vielä osan rakennussuojelutyönteisten henkilöidenkin toimesta arvottomaksi. Arkkitehti-lehden erikoisnumero *Helsingin uusrenessanssia* 1960/6 omistettiin kyseiselle arkkitehtuurityylille. Wickström (1960, s. 109) kirjoittaa artikkelissaan ”*Uusrenessanssin kohtalo*” 1930-luvun olleen kohtalokas empireajan puurakennuksille, kuten uusrenessanssikin oli artikkelin kirjoituksen aikana. 1960-luvulla empiren arvo oli viimein tunnustettu, mutta puiset empirerakennukset olivat käytännössä Helsingin keskustasta kadonneet. Hän pyrkii kirjoituksellaan kasvattamaan tyylin arvottamista ja esittää sen jopa kuvastavan rikkainta aikaa Suomen arkkitehtuurihistoriassa. (Wickström 1960, s. 109–111.)

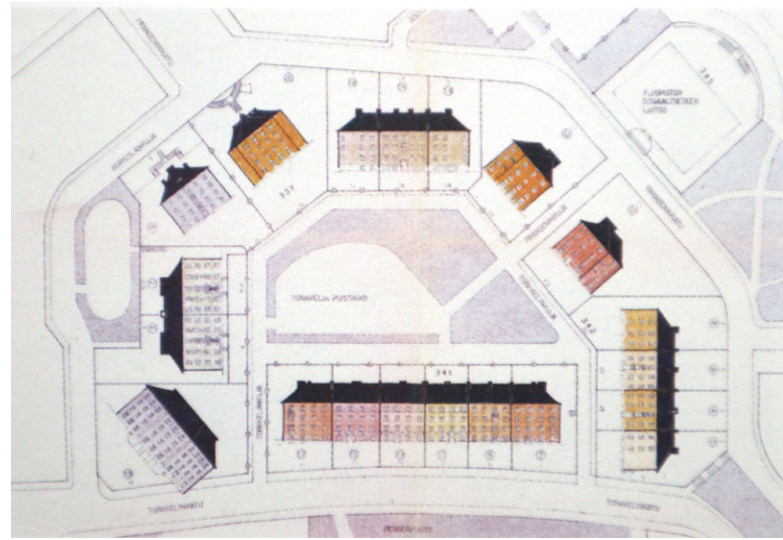
Gardberg ja Matjajew toteavat vuonna 1964 Suomen Väri- ja vernissa Oy:n julkaisemassa *Väri ja maisema* -vihossa väriperinteen säilyneen, johon he laskivat punaisen, keltaisen ja valkoisen käytön hierarkian. Matjajew viit-

taa Ruotsiin ja Norjaan, joissa oli 1960-luvulla jo siirrytty synteettisiin pigmenttien ja sitä myötä hävitetty väriperinne (Gardberg et al. 1964, s. 11–12, 15). Gardbergin määrittämä suomalainen väriperinne kattoi väriytyksen historialliset tavoitteet empirekaudelle asti, eikä kertaustyylien aikaisella väriytyksellä kuten arkkitehtuurillakaan nähty arvoa. (Gardberg et al., s. 9, 11–12.) Gardberg ohjeisti historiallisten talojen väriytykseen soveltuvaksi empireaikainen päämassan ja jäsentelyn erottelu niin, että päämassalla tai seinäpinnoilla on tunnistettava väri, mieluiten keltainen. Jäsentely, pilarit ja koristeet tuli maalata helmen valkoisella. (Gardberg et al. 1964, s. 9.)

Panu Kailan (Setälä 2011, s. 28) mukaan vielä 1970-luvulla väriytyksen tavoitteissa oli nähtävissä niiden perustuminen tutkimuksen sijasta mielikuviin. Lemströmin (2023) mukaan restaurointi ei yleisesti ollut pinnalla eikä vanhoja rakennuksia arvostettu 1960–70-luvuilla. Vielä 1970-luvulla säilyttäminen oli yksittäisten harrastajien ja Muinaistieteellisen toimikunnan varassa. Väriperinteen katkeaminen saavutti lopulta Suomenkin 1960–70-luvuilla, jolloin uuden tekniikan mahdollistamat kirkkaiden, jopa

Torkkelinmäki 1960-luvulla. Kuva: Kuvaaja ei tiedossa. HKM/ XLVIII-749.

Torkkelinmäen miljööselvityksen värisuunnitelma. Kuva lainattu teoksesta Saanko luvan? 200 vuotta pääkaupungin rakennusvalvontaa. Heikkilä-Kauppinen, 2012.

neonsävyn käyttö yleistyi (Kaila 2009, s. 386; Pietarila 2004, s. 42). Muun muassa Helsingin Kauppatorin varren talojen väritys uusittiin tällöin taitelija Anitra Lucanderin johdolla kirkkailla sävyillä, jonka käytössä olleet väriaineet ja muovisideaineinen maali mahdollistivat (Heikkilä-Kauppinen 2012, s. 260).

Rakennusmaalimestari Eero Laeslehdon (Roos 2021, s. 86) mukaan kalkkimaali itsessään nähtiin edustavan 1960-luvulle tullessa vanhaa aikaa, eikä 1970-luvulla edes kaikki maalarit osanneet maalata kalkkimaalilla. Vuosikymmenen loppupuolella Suomenlinnan kunnostuksen yhteydessä arkkitehti Vilhelm Helanderilta tilattiin noin kahdenkymmenen rakennusten värisuunnitelma, joka perustuisi ruotsalaiselta ja venäläiseltä kaudelta periytyneisiin sekä tutkimuksissa löytyneisiin väreihin. Suunnitelman yhteydessä nousi esiin myös kysymys kunnostuksessa käytettävästä maalityypistä. Alussa oli esiintynyt ajatus uusien pintakäsittelytuotteiden testaamista juuri alkavassa kunnostustyössä. Helanderin (2023c) tukemana päädyttiin kuitenkin vaihtoehtoon, jossa Suomenlinnassa käytetyt perinteiset maalaustekniikoiden maalaustekniikat ja mate-

riaalit säilyisivät. Perinteiset materiaalit puuverhouksiin käsittivät öljymaalin tai keittomaalin ja rappauksiin kalkkimaalin. (Helander 2021, s. 15–16.)

Helsingin rakennusvalvonnan aloittamien asuinalueiden korjausohjeiden laatimisen ”miljööselvitys” nimellä 1960-luvun lopulla, sisällytettiin alueiden ohjeistukseen myös värisuunnitelmat (Heikkilä-Kauppinen 2012, s. 231–233). Suunnitelmat oli laatinut konservaattori Lindqvist, joka laati myös 1970-luvulla ensimmäisiä alueväriyysuunnitelmia muun muassa Olympiakylään, Puu-Käpylään ja Puu-Vallilaan, joihin rakennuskulttuuritoimikunta antoi lausuntonsa. Suunnitelmat perustuivat ainakin osittain tutkimukseen ja siten niitä voidaan nimittää väriyksen palautuksiksi, vaikka värisuunnitelman perustumista tutkittuun väriyksen ei tarkasti tiedetä. (Heikkilä-Kauppinen 2012, s. 222, 233; Kaila 2009, s. 516–517.) Huoltomaalauksella ja värillä oli näiden asuinalueiden osalta kuitenkin erilainen tavoite, kuin Senaatintorin historiallisen keskustan tapauksessa. Puu-Vallila ja Puu-Käpylä olivat tällöin purku-uhan alaisia, ja julkisivujen kunnostus liittyikin niiden rakennustaiteellisen arvon tietoiseen nostattamiseen. (Heikkilä-Kauppinen 2012, s. 263.)

4.1.3. Vertailukohteet 1960–70-luku

Kansallisarkiston ja Säätytalon käytössä ei tapahtunut muutosta, mutta Kansallisarkiston osalta tilan tarve oli jälleen kasvanut. Uuden laajennuksen selvitys alkoi 1950-luvulla arkkitehti Ola (Olof) Hanssonin (1919–1995) johdolla. Ennen laajennustöiden aloitusta Kansallisarkiston ja Säätytalon julkisivujen kunnostukset tulivat kuitenkin ajankohtaiseksi.

Rakennushallitus vastasi Kansallisarkiston ja Säätytalon korjauksista ja julkisivujen kunnostushankkeen suunnittelu aloitettiin vuonna 1959 osana muita Helsingin keskustan rakennusten huoltomaalausta. Julkisivuhankkeessa Rakennushallitusta edusti yliarkkitehti Kauko Kokko, Helsingin sivistyksellistä rakennushuoltoa valvovan toimikuntaa edusti puheenjohtaja Eero Rydman. Muinaistieteellistä toimikuntaa edustivat valtionarkeologi Nils Cleve, rakennushistorian osaston intendentti Antero Sinisalo ja arkkitehti Esko Järventaus. (Edgren 2014; Uusi Suomi 19.11.1962, s. 20; Winterhalter & Bonsdorff 2005, s. 71, 73.) Säätytalon maalaustöiden työtapoohjeen laati tällöin maalarimestari Joonas Järvelä, joka toimi myös Kansallisarkiston maalaustöiden asiantuntijana (Winterhalter & Bonsdorff 2020, s. 58).

Joonas Järvelä (1881–1965) edusti aikakaudella vanhaa maalarien perinnettä. Ateneumin keskuskoulun opintojen jälkeen hän osallistui Säätytalon maalaustöihin vuonna 1903 suorittaessaan maalarinoppia Salomo Wuorion –maalausliikkeessä. (Durchman et.al, s. 274; Koch n.d.) Hän osallistui samana aikana myös Kansallisarkiston maalaustöihin Nyströmin ohjeistuksessa (Winterhalter & Bonsdorff 2020, s. 58). Järvelä perusti oman maalausliikkeen vuonna 1908 ja laajensi toimintaansa maalitehtaaseen vuonna 1923. Järvelä oli toiminut yritystoiminnan ohella opettaja-

na Ateneumissa 1927 ja mukana perustamassa Helsingin maalariamattikoulua vuonna 1930. Tämän lisäksi hän kirjoitti useita artikkeleita maalaustöihin liittyen ja julkaisi ammattikirjallisuutta, joista *Maalarin aine – ja ammattioppi* oli yksi merkittävimmistä sodan jälkeisistä oppikirjoista maalareille. (Durchman et.al, s. 274; Hintsanen 2021; Koch n.d.) Huomattavaa on kuitenkin, että oppikirja ei ottanut kantaa väreihin tai pigmentteihin.

Järvelä esitti molempien rakennusten julkisivuihin käytettäväksi maahantuomaansa vesilasimaalia eli silikaattimaalia, tuotenimeltään Keimsche mineralfarbe. Muinaistieteellinen toimikunta asettui kannattamaan ehdotusta, vaikka aiemmassa ehdotuksessa Nils Cleve ja Antero Sinisalo olivat esittäneet vuoden 1903 ”kauniin ja vahvan” julkisivumaalauksen esiin ottoa ja paikkaamista, jota myös Lindqvist oli Muinaistieteellisen toimikunnan arkkitehdin kanssa esittänyt toimenpiteeksi vuonna 1960. (Winterhalter & Bonsdorff 2020, s. 58.)

Järvelä muutti työselostustaan Säätytalon osalta vuonna 1960 ja esitti käytettäväksi lateksimaalia, vaikka Kansallisarkiston osalta suunnitelmissa oli vielä pitäydytty vesilasimaalissa. Oletan Järvelän lausunnon vuoden 1960 kesäkuussa kuvastavan pääsyitä lateksimaalin valinnalle: ”*Valtionarkiston samoin kuin Tieteellisten seurain talonkin voisi pohjapinnan vuoksi kylläkin käsitellä vesilasimaalilakin, mutta kun meillä ei toistaiseksi ole omassa maassa valmistettua vesilasimaalia eikä niiden käyttöön tottuneita ammattimaalareitakaan, joten meidän tulisi nyt tuottaa ulkomailta sekä maalit että maalarit.*” (Winterhalter & Bonsdorff (2020, s. 60). Todennäköisesti siis vesilasinin käyttö nähtiin toteutukseltaan suhteettoman vaikeana, työläänä ja mahdollisesti kalliina suhteessa lateksimaalilla tehtävään maalaukseen.

kohtaan.
— Lyhyesti sanottuna kysymys on siitä, että tietty osuus verovarosta luovutettaisiin kunkin seurakunnan omaharkintaiseen käyttöön, tri Apajalahti huomautti. Nyt käy yleisesti niin, että muut kuin seurakunnan omat edustajat joko hylkäävät tai hyväksyvät tehdyt esitykset ja toivomukset. Hyvä välttämättömyys aloite voi tulla työnnettyksi syrjään.

Myönteisiä muutoksia, uusia tehtäviä

Niiden 43 vuoden aikana, jonka haastateltavamme on palvelut Helsingin seurakunnassa, myös työmenetelmät ovat kehittyneet ja kirkolle annetut työtehtävät lisääntyneet. Sosiaalisessa kentässä on tapahtunut muutoksia, kirkko ja työväestö ovat lähestyneet toisiaan.

asiainneuvonnan, josta on ollut selvästi apua vaikeuksiin joutuneille ihmisille ja perheille. Toiseksi korostan tiedotustoiminnan merkitystä, ja sitäkin on parannettu ratkaisevasti mm. viikkotain ilmesivän KirKKo ja kaupunki-lehden avulla. Televisioonkin ovat yhteydet rakentuneet ja laajenevat edelleen alan kehityksen mukana.
Lopuksi käikäs kirkonmiehes palasi ikään kuin alkuaikaillee toteamalla: — Paljon on työtä ja suuria ulkomaisia puutteita tarvitaan, mutta kirkon päätehtävä on tänäänkin ja tulevaisuudessa evankeliumin vieminen ihmisille. Jotkut katedotus — ja -välineet tehostuvat, kytveihin laajalle ja nopein vedoin. Silti tärkeämpää on ja sellaisena pysyy evankeliumin vieminen henkilökohtaisesti, ihmisestä ihmiseen.

Alkuperäiset värisävyt Kruunuhaan merkkitaloihin Kalkkimaalissa käytetty sideaineena lasivettä

Kruunuhaan vanhoissa julkisissa rakennuksissa on suoritettu myöhäissyksyn saakka jatkuneita ulkomaa-alaustöitä. Viimeksi ovat olleet vuorossa Valtionarkiston talo ja

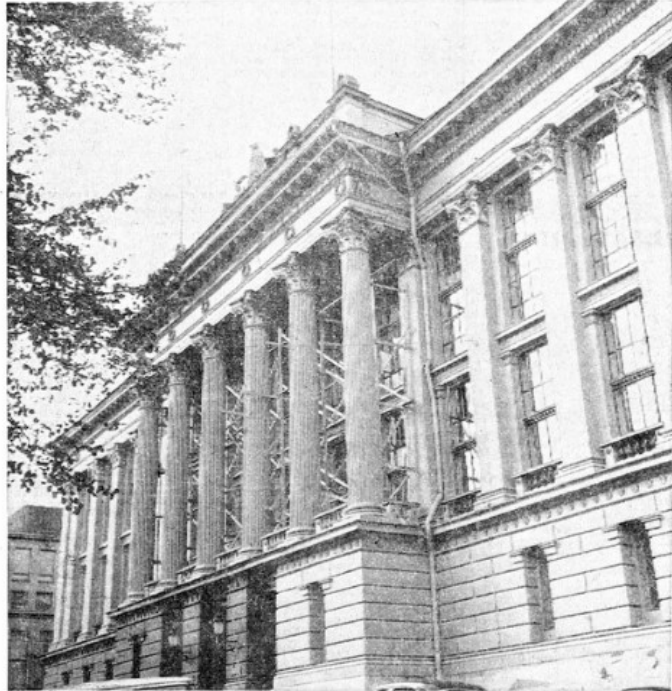
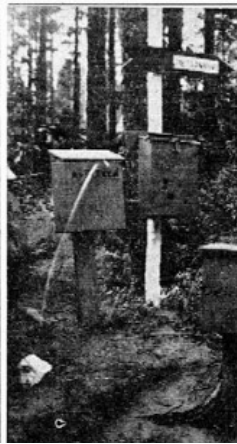
Tieteellisten seurojen talo. Edullisen syksyn johdosta työt on saatu päätökseen myös viimeksi mainitun osalta, vain eräitä koristeitöitä jää ensi kevääseen.

murmikolle, mutta ei vahingoittunut. Aikuisen veistokset olivat semettia, arkkitehti ja opettaja Sjöstrandin käsialaa, mutta ne rapantuivat. Kuvanveistäjä Johannes Haapasalo veisti nämä tieteeseen ja viisauden symbolit uudelleen Karjalain vuokkiva.

Kruunuhaassa on vielä korjaus- ja ulkomaa-alaus vuorossa valtion talot Rauhankatu 4:ssä ja Kirkkokatu 3:ssa. Ne maalattaneen ensi kesänä. Kun kaukolämmitys yleistyy on syytä odottaa, että savukaasujen väheneminen kaupungin yläpuolella vaikuttaa edullisesti talojen ulkomaa-alausten säilymiseen.

Tasakattoihin tuuletus

Tasakatot ovat tuottaneet harmaita hiuksia kiinteistöjen huoltajille. Kuluneena kesänä ja syksynä jouduttiin korjaamaan mm. Metsätalon tasakatto, joka oli alkanut vuotaa. Nyt sijoitettiin katon eristyskerrokseen kupariputkiverkko, joka ohjaa tuuletuksen kattorakenteen tähän osaan ja sen odotetaan estävän vesikatton halkeilemisen.

Valtionarkiston talo on muuan niistä Kruunuhaan kulttuurihistoriallisista taloista, jotka on maalattu ja muutenkin "patsattu" kuluneen syyskauden aikana.

Työt on suoritettu Rakennushallituksen toimesta. Paitsi maalausta on samalla jouduttu korjaamaan ulkorappausa ja kipsikoristeita. Molemmat mainitut talot on nyt maalattu alkuperäisiin värisävyihin. Asiantuntijoina työssä ovat olleet ylikirjuri Kauko Kokko Rakennushallituksesta, Helsingin sivistyksellistä rakennus- ja muinaistieteellisen toimikunta.

Edellisen vuorokautena on valtionarkiston pormestari Eero Rydman ja jälkimmäisen valtionarkiteologi. Korjausten ja maalausten aikana on jouduttu monesti puhlennin eteen. Ilman ja savukaasujen vaikutuksesta paikotellen murentunut sisäpuolelta jauhoksi, ja tällaiset kohdat vaativat uusimisen. Jo Valtioneuvoston talon maalausten yhteydessä todettiin, että kalkkimaalien käyttäminen — edellisen vuorokautena ei tullut kysymykseen, vaikka maaliin sekoitettiin erilaisia lisäaineita, mm. cabarol-nimistä muovisideainetta. Kalkkimaali ei pysy kuin lyhyen ajan seinissä, jotka on aikoinaan maalattu kyläin kalkkimaalilla, mutta sideaineena on silloin käytetty lasivettä.

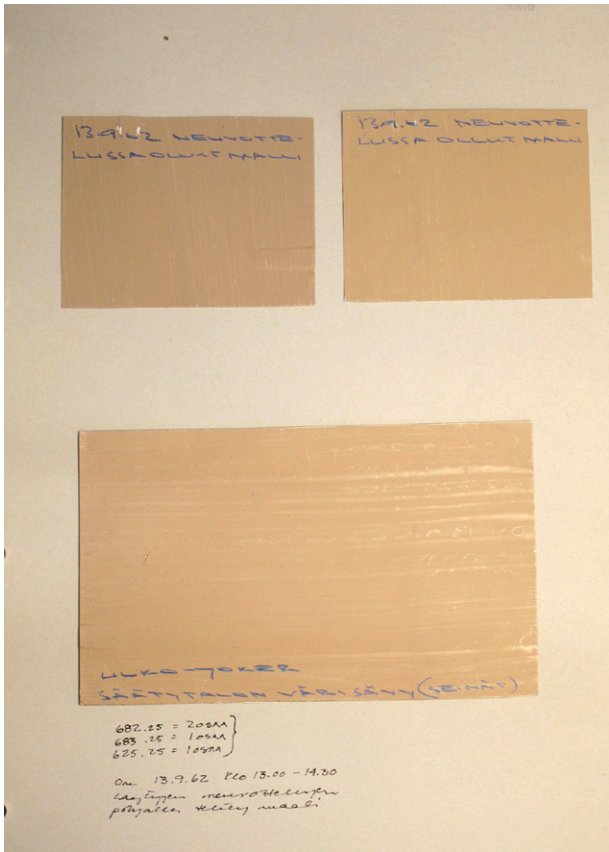
Kuten tuomiokirkossa, käytettiin Kruunuhaan muissakin kunnianarvoissa taloissa latexmaaleja. Valtioneuvoston talon seinäpinnat käsittävät n. 1,5 hehtaaria. Tämän maalin on todettu pysyneen hyvin kalkki-lasivesipohjasta huolimatta, Valtionarkiston ja Tieteellisten seurojen talon runsaat kipsikoristeet maalattiin pronssilla, joka patinoitu nopeasti. Edellisen maalaus on nyt täysin valmis, mutta jälkimmäisestä viikossa kiertävä, punertavan musta kuvio-ornamentti, vaakunakilvet ja eräät muut yksityiskohdat maalataan ensi keväänä. Molempien rakennusten sokkelit on pesty uusilla pesuaineilla.

Tieteellisten seurojen talon oisikkofriisi, Emil Wikströmin muinaistieteellisen veistoksen kanteen kohdissa tein ja tais-

Viellä huhtikuussa vuonna 1962 Lindqvist ehdotti aikaisempien kalkkimaalikerroksien poistamista hiekkapuhalluksella ja seinien maalaamista Caparol-muovisideaineella vahvistetulla kalkkimaalilla. Mallialueet eivät tehdyistä toimenpiteistä huolimatta onnistuneet, mikä ilmeisesti johti Rakennushallituksen edustajat puoltamaan lateksimaalin käyttöä. Lateksimaalista oli saatu positiivista kokemusta Tuomiokirkon sekä Valtioneuvostonlinnan maalauksessa. Lars Pettersson oli Valtioneuvostonlinnan korjauksessa todennut maalin olevan rakennustaiteellisilta ominaisuuksiltaan hyvä ja täten Rakennushallituksen edustajien mielestä luonut Muinaistieteellisen toimikunnan yhtenäisen puoltavan näkemyksen lateksimaalin käytölle. (Winterhalter & Bonsdorff 2005, s. 71, 73; Winterhalter & Bonsdorff 2020, s. 58, 60).

Väriytyksen osalta korjauksen tavoitteeksi asetettiin palautus alkuperäiseen, jota käsiteltiin Uusi Suomi -lehdessä 19.11.1962 maalauskorjauksen valmistuttua artikkelissa ”Alkuperäiset värisävyt Kruunuhaan merkkitaloihin”. Säätytalon julkisivujen alkuperäistä seinäväriä oli kartoitettu ja siitä tallennettiin lateksimaaleilla (Ulko-Joker) tehdyt värinäytteet. Winterhalterin & Bonsdorffin mukaan ei ole kuitenkaan tiedossa tehtiinkö Säätytalon vuoden 1962 maalaus juuri näillä, vai olivatko nämä dokumentointia ”alkuperäisestä” vuoden 1903 tai jopa vuoden 1890 väriytyksestä. Kuitenkin kolme vuotta maalaus-kunnostuksen jälkeen Museoviraston arkkitehti Heikki Havas kirjasi muistioon huomioita Säätytalon *alkuperäisestä* julkisivuväriytyksestä. Hän kuvailee väriytyksen samankaltaisuuden

Uusi Suomi 19.11.1962. Kuva: Kansalliskirjaston digitaaliset aineistot.

vasen
Säätytalon julkisivun värimalli.
Kuva: MV.

oikea
Wasa bankenin julkisivumateri-
aali on Orsan hiekkakiveä.
Kuva: Jari Vääräinen, 1998. Geo-
logian tutkimuskeskus.
Kuvaa rajattu.

vuonna 1900 valmistuneen Wasa Bankenin julkisivuissa olevaan Gävlen hiekkakiveen (joka todellisuudessa olikin Orsan hiekkakiveä). Havas kuvailee korjauksessa pyrkimystä samantapaiseen väriytykseen, mutta sen palautus imitoiden nähtiin teknisesti mahdottomaksi. (Winterhalter & Bonsdorff 2020, s.62.) Kansallisarkiston osalta käytetyistä väreistä ei ole löytynyt asiakirjalähteitä (Bonsdorff & Winterhalter 2015, s. 73).

Kunnostuksessa kapiteelit ja osa kipsikoristeista maalattiin joko pronssimaalilla tai patinoituneen pronssin sävyisellä peittomaalilla. Vaakunat ja osa kipsikoristeita maalattiin kauttaaltaan yksivärisenä seinävärin mukaisella lämpimällä vaalean ruskealla. (Winterhalter & Bonsdorff 2020, s. 64.) Lindqvist laati suunnitelmat myös friisin kunnostuksesta, mutta ilmeisesti julkisivumaalin koemaalaukset viivästyttivät hanketta niin, että friisin kunnostukselle

ei jäänyt aikaa (Winterhalter & Bonsdorff, s. 62).

Korjauksen tavoite väriytyksen osalta ja myöhempi Havaksen kuvaama mainita alkuperäisestä väristä eivät kerro kuitenkaan sitä, käsittikö 1960-luvun väriytyksen tavoitteena ollut alkuperäinen väri rakennuksien valmistusaikaisen vai toisen, vuoden 1903 väriäsun. Muinaistieteellisen toimikunnan esittämä toimenpide vesilasimaalauksen esiin ostopa ja paikkaamisesta antavat viitteitä siitä, että toinen väriäsu olisi ollut tavoiteltu kyseisessä korjauksessa, joka taas viittaa siihen, että toinen ”vaalennettu” väriäsu olisi ollut melko sävykäs.

Vaikka vertailukohteiden väriytyksissä tavoiteltiin alkuperäistä, ei tavoite vaikuta muodostuneen yleiseksi kulttuurihistoriallisten rakennusten väriytyksen tavoitteiden osalta, kun vasta yksittäisissä kirkkorestauroinneissa. Aikaisemmassa esimerkissä Piippolan kirkossa vuonna 1957 väri-

*Kansallisarkiston väritys vuoden 1961 maalauksen jälkeen.
Kuva: Teuvo Kanerva, 1957–1969 kuvan tarkka ajoitus ei ole tiedossa.
MV HK/HK19940104:2893.*

Säätytalon vuonna 1962 maalattu 1970-luvun alussa ennen alkavaa uutta kunnostusta. Kuva: Peter Backman, mahdollisesti 1973.

tyksen tavoitteeksi kuvattiin alkuperäinen, mutta suunnitelmissa esitetyt värikoodit ilman värin kuvailua eivät kuitenkaan kerro alkuperäisen värityksen suhdetta väriperinteeseen.

Kansallisarkiston laajennus

Kansallisarkiston laajennus rakennettiin vuosien 1968–1972 aikana. Laajennus kattoi käytännössä tontin pohjoisosan ja pääsisäänkäynti siirrettiin Nyströmin aktiamakasiiniin länsipuolelle. Uuden osan julkisivumateriaaliksi tuli ”edustusjulkisivuille” Snellmaninkadun ja pääsisäänkäynnin osalta punainen hakattu graniitti. Muissa osissa julkisivut olivat happopestyä betonia, joka mukaili muiden julkisivujen punaista graniittia. Hansson kuvaili laajennuksen arkkitehtuurissa pyrkimystä alistaiseen asemaan suhteessa vanhoihin arkistorakennuksiin. (Bonsdorff & Winterhalter 2015, s. 88, 90, 92.)

*Kansallisarkiston vuonna 1972 valmistunut laajennus.
Kuva: Aamu Koivistoinen, 2023.*

Säätytalo 1970-luvun värimuutoksen jälkeen. Kuva: Teuvo Kanerva, 1970-luku. MV HK/HK19940104:2894.

Säätytalon 1970-luvun julkisivukorjaus

Edellisessä maalaustyössä 1960-luvulla käytetty lateksimaali muodosti maalikalvon liian tiiviiksi vesihöyryn siirtymiseksi ulos seinärakenteesta. Tämä johti rappauspintojen ja kipsikoristeiden pakkasvaurioihin molemmissa rakennuksissa. Kansallisarkiston ja Säätytalon maalauskunnostukset erkaantuivat ajallisesti ja värityksien tavoitteiltaan viimeistään rappausvaurioiden korjaamisen myötä. Säätytalon julkisivujen kunnostus ajoittui vuosille 1973–78 ja Kansallisarkiston vuodelle 1981. Rakennuksista tehdyt julkisivujen rakennushistoriaselvityksissä ei ole kuitenkaan esitetty tai löydetty viitteitä siihen, johtuiko korjauksien eriaikaisuus myös vaurioitumisen eriaikaisuudesta. Ennen julkisivujen kunnostusta vuonna 1971 friisi kunnostettiin Museoviraston toimesta. Kunnostuksen kartoitettiin mahdollisesti käytettyjä pigmenttejä (Säätytalo julkisivujen

värisuunnitelma 13.10.2023, s. 30).

Säätytalon julkisivukorjauksen suunnitelma-asiakirjoista on säilynyt vain Lindqvistin laatima väritysehdotus vuodelta 1976. Julkisivujen rakennushistoriaselvityksessä esitetyt toimenpiteet perustuvat 1990-luvulla tehtyihin havaintoihin ja 1970-luvun maalaus- ja kipsiurakoitsija Entisöinti Pullan työntekijän Peter Backmanin valokuviiin. (Winterhalter & Bonsdorff 2020, s. 63, 66.)

Pitkä julkisivuhanke alkoi kipsikoristeiden mallien irrottamisella vuonna 1973 ja seuraavana vuonna uudet kipsivalokset asennettiin paikoilleen. Kipsitöiden jälkeen oli vuorossa seinäpintojen käsittely. Seinäpinnoilta poistettiin aiemmat maalikerrokset joko mekaanisesti tai kemiallisesti. Korjauksen yhteydessä uusittiin ilmeisesti myös sileitä pintarappauksia, johon viittaa Winterhalterin ja Bonsdorffin (2020, s. 66) mukaan nykyisin seinäpinnalla erottuvat pintarappauksien karkeuksien erot, jotka ajoit-

yllä
Keskirisaliitin kapiteelit uusittuina ja pintakäsittelemättöminä.
Kuva: Eeva Rista, 1975. HKM/ser531733.

vasen
Säätytalo rappausvaurioiden aikaan puistikon suuntaan.
Kuva: Eeva Rista, 1975. HKM/ser422022.

tuvat heidän mukaansa 1970- ja 1990-luvun korjauksiin. Rappauspinnat maalattiin lopuksi kalkkimaalilla. Winterhalter ja Bonsdorff esittävät, että listoituksien sekä alaosan karkeapintaisten harkkorappauksien osalta maaleja ei olisi poistettu, johon viittasi seuraavassa julkisivukunnostuksessa valittu maalityyppi. (Winterhalter & Bonsdorff 2020, s. 66.)

Säätytalon uusi väri ei perustunut tutkimukseen tai alkuperäisen kaltaiseen. Helanderin (2023c) mukaan tutkimus, jos sitä edes tehtiin, oli hätäinen. Lindqvistin väriyksessä seinäväri muuttui tumman punaruskeaksi ja pylväät sekä pilasterit maalattiin kontrastisesti vaaleiksi. Väriysmuutoksen yhteydessä pääsisäänkäynnin vaakunat maalattiin monivärisiksi ja vesikaton pystysuorat pinnat ja piippujen varret maalattiin seinävärin mukaan. (Winterhalter & Bonsdorff 2020, s. 66.) Väriksen myötä Säätyta-

lon liittyminen Kansallisarkistoon, kuten Senaatintorin ja Tuomiokirkon kaupunkikuvaan katkesi.

Puutteelliset suunnitelma-asiakirjat sekä muistiot antavat kuvan siitä, että Lindqvist vastasi suunnittelusta ja väriyksistä yksin, vaikka edellisessä korjauksessa maalityypin valintaan ja väriksen tavoitteen ohjaamiseen osallistui Sivistyksellistä rakennushuoltoa valvova toimikunta sekä Lindqvistin lisäksi muita Muinaistieteellisen toimikunnan edustajia. Gardberg toimi tänä aikana Museoviraston johtajana (Edgren 2015), ja mielenkiintoista on muistella hänen kielteinen kantansa uusrenessanssväriykseseen vielä kymmenen vuotta aiemmin. Helsingin rakennuskulttuuritoimikuntaan ei kuulunut enää Museoviraston edustajia, eikä toimikunta vaikuta osallistuneen Säätytalon 1970-luvun julkisivuhankkeeseen.

4.2. Väritutkijat ja väriskaava 1980–90-luku

Väritutkimuksen rinnalle nousi 1970-luvun lopulla Euroopassa myös uusi laajempi kaupunkikuvallinen tutkimus. Italiassa Giovanni Brino oli ensimmäisiä arkkitehtejä, joka kehitti tutkimukseen perustuvan restauroinnin metodologiaa kaupungin mittakaavassa. Tutkimuskohteena oli tällöin historiallisten keskustojen väritys, jonka palauttamista ohjattiin niin kutsutun väriskaavan avulla. Brino tutki Torinon kaupungin väritystä vuosien 1978–83 aikana, jonka pohjalta hän laati alueen väriskaavan. Tutkimusmetodina käytettiin pääasiassa arkistotutkimusta. (Caivano 2006, s. 359.) Myös aiemmin esittämäni Sørlandin alueen värien tutkimus Norjassa ajoittui samaan aikakauteen.

Aikakaudella rakennusuojelu laajentui kattamaan laajempia rakennustyyppisiä, kuten myös historiallisia kaupunkeja. ICOMOSin *Julistus historiallisten kaupunkien ja kaupunkimaisten alueiden suojelusta* eli Washington Charter julkaistiin vuonna 1987, vastaamaan laajempien alueiden suojelun menetelmiin, joiden tarve oli tunnistettu jo vuoden 1976 ICOMOSin yleiskokouksessa (ICOMOS n.d.) Julistuksessa väri kuvataan yhdeksi säilytettäväksi ominaisuudeksi. “2. Säilytettäviä ominaisuuksia ovat kaupungin tai kaupunkimaisen alueen historiallinen luonne sekä kaikki sitä ilmentävät aineelliset ja henkiset elementit. Näistä ovat erityisesti: ...c) rakennuksen muoto, sisätilat ja ulkoasu sellaisina kuin mittasuhteet, koko, tyyli, rakenteet, materiaalit, **värit** ja koristeet sen muodostavat... .. Jokainen näihin ominaisuuksiin kohdistuva uhka vaarantaa historiallisen kaupungin tai kaupunkimaisen alueen autenttisuuden.” (ICOMOS 1992b, s. 18). Vaikka julistus ottaa kantaa väriyksen säilymistä puolesta, ei se anna Venetsian julistuksen tavoin syvempää perustelua sille, onko kyseessä yksittäisen rakennuksen alkuperäinen vai laajempaan kaupunkikuvaan liittyvä mahdollisesti myöhempi väritys.

Giovanni Brino & Franco Rosson Torinon väriskaavan julkaisun *Colore e Città* ' kansi. Kuva lainattu sivustolta AbeBooks <https://www.abebooks.co.uk/Colore-Citt%C3%A1-Piano-Torino-1800-1850-Brino/30929806648/bd>.

Julistus ei ota myöskään esitä erityisesti väriyteen tai pintakäsittelyihin kohdistuvaa tutkimusta, vaikka muuten tutkimus esitetään oleellisena taustoitukseksi suojelusuunnitelmissa (ICOMOS 1992b, s. 19).

Williamsburgissa pintakäsittelyiden tutkimuksessa poikkileikkausnäytteiden hyödyntäminen alkoi laajemmin 1980-luvun lopulla. Konservattori Frank Welsh tutki pintakäsittelyitä poikkileikkausnäytteiden avulla, joilla tunnistettiin myös käytettyjä pigmenttejä polarisaatiomikroskoopin sekä kemiallisen analyysin avulla. Tunnistettujen pigmenttien avulla oli myös mahdollista ajoittaa kerroksia niiden saatavuuden mukaan, kuten esimerkiksi Yhdysvalloissa 1800-luvun puoliväliin ajoittuneen sinkkivalkoisen avulla. (Alam 2017, s. 39.)

Solbergin (2006a, s. 293) mukaan 1980-luvulla Norjassa väritutkimuksia koskevien artikkelien määrä kasvoi merkittävästi, mutta niiden määrä oli vielä pientä suhteessa muuhun konservointialan kirjallisuuteen. Luonnon-

tieteellisiä tutkimusmetodeja oli tähän mennessä totuttu käyttämään lähinnä taidekonservoinnissa, mutta menetelmät yleistyivät aikakautena myös rakennustutkimuksessa ja -konservoinnissa. Tällöin myös historiallisen aineistojen tutkimus yleistyi materiaalitutkimuksen tukena. (Solberg 2006a, s. 293.)

Tanskassa väritutkimuksien termiksi muuttui *farvearkæologisk undersøgelse* eli väriarkeologinen tutkimus, jonka Solberg (2006a, s.295) tulkitse silti sisältäneen samat tutkimusmenetelmät, kuin Norjassa oli käytössä. Kuitenkin 1990-luvulle tultaessa yksittäisissä tanskalaisten tutkimuksissa oli nähtävissä muutos restauroinnin tausta-aineistosta, historialliseksi tutkimukseksi värikysestä ja maa-laustekniikoista. (Solberg 2006a, s.295.) Myös Norjassa NIKUn toimintatavat kehittyivät, kun organisaatiomuutoksen yhteydessä 1990-luvulla arkeologien, arkkitehtien ja taidehistorioitsijoiden yhteistyö tiivistyi ja tuotti uutta tietoa materiaalitutkimuksen ja -ajoutuksen tutkimuksessa. Samalla nousi tarve dokumentointimenetelmien ja -raportoinnin yhdenmukaistamiselle tuloksien vertailua varten. Dokumentoinnin yhdenmukaistaminen johti myös suosittuun värien tallentamisesta NCS-koodien avulla. (Solberg 2006b, s. 11.)

Väritutkimuksen metodiikka ja opetusta kehitettiin 1980-luvulla myös ICCROMin Architectural Conservation kursseihin kuuluneiden laboratoriokurssien yhteydessä. Pintakäsittelyiden tutkimuksen osalta kurssi laajeni laastien ja rappauksien opetukseen sekä kokonaiseen viikkoon pintakäsittelyiden tutkimuksen osalta yhdysvaltalaisen konservاتورin Frank Materon opissa. (Teutonico 2009, s. 51-52.)

4.2.1. Tutkitut värit palautetaan

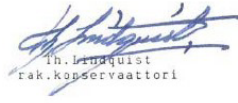
Restaurointi nousi 1980-luvulla Suomessa myös laajemman yleisön mielenkiinnon kohteeksi ja ilmeni vanhojen puutalojen kunnostamisessa (Setälä 2011, s. 35; Tuominen

2020). Myös Suomessa rakennussuojelun muutos ajoittui Washington Charterin tavoin 1980-luvulle. Aiemmin rakennussuojelulaille suojellut rakennukset olivat jääneet irrallisiksi muusta aluesuunnittelusta, joka huomioitiin rakennussuojelulain (60/1985) ja rakennuslain (460/1958) muutoksessa. Uudistusten myötä rakennussuojelu laajentui yksittäisten rakennusten suojelusta laajempien rakennettujen alueiden suojeluun asemakaavalla tehtäväksi kaavasuojeluksi. (Tuominen 2020.)

Samana aikana väritutkimuksia tehtiin yhä enemmän ja myös yksityisten toimijoiden määrä tuplaantui kahtentoista. Pietarila teki silti merkittävän osan Museoviraston Rakennushistorian osaston arkiston (RHOA) väritutkimuksista. (Setälä 2011, s. 62.) Pietarilan tutkimukset kuvastavat sitä, että Museovirasto vastasi vielä värikyseiden ja pintakäsittelyiden tutkimuksesta asetuksilla tai laeilla suojeltujen rakennusten osalta, joiden restaurointia väritutkimuksen tuloksilla perusteltiin. Laajempien alueiden tutkimus ei vaikuta kuitenkaan kuuluneen Museoviraston tehtäväkenttään. Tutkimusmenetelmän käytettiin tällöin usein vain värisävyjen avauksia mekaanisesti, mutta raporteissa käytettyjä menetelmiä ei yleensä kuvattu (Setälä 2011, s. 47-49). Tutkimuksesta ja suunnittelusta vastasi osassa kohteista myös maalarimestarit ja tällöinkin värimuutoksia perusteltiin väritutkimuksen avulla (Kaila 2009, s. 595-597).

Helsingin kaupunkikuvassa värikyse oli kokenut 1960-luvun myötä merkittäviä muutoksia modernien pintakäsittelymateriaalien ja sävyjen myötä. Kaupungin rakennusvalvontaviraston kaupunkikuvatoimistossa julkisivujen värikyse tunnistettiin vuosien 1972-1985 aikana arkkitehti Marja Heikkilä-Kauppinen toimesta erityiskysymykseksi. Julkisivu- ja värikysemuutoksien suunnittelijoita ei koettu pätevinä eikä kaupunkikuvatoimistolla riittänyt resursseja neuvontaan kaikissa kohteissa. (Heikkilä-Kauppinen 2012, s. 260, 265; Kaila 2009, s. 532). Ratkaisuksi ongelmaan,

Helsingin värikaava

Puu-Käpylä

PK Sampsantie 40

Sampsantie 40
julkisivu
pohjakerros

julkisivu
yläkerrokset

listat ja pilasterit

ikkunapuitteet

ovet

pellit

katto

kattojuoksu

TVT H602 harmaa	TVT H640 sininen	TVT H615 harm.valkoinen	TVT 2386 tum.ruskea	ei värimallia	TVT 0202 musta	TVT 0202 musta	TVT H728 tum.punainen
--------------------	---------------------	----------------------------	------------------------	---------------	-------------------	-------------------	--------------------------

PK Sampsantie 46

Sampsantie 46
seinät

listat ja pilasterit

ikkunapuitteet

pellit

katto

kattojuoksu

TVT H696 harm.vihreä	TVT H679 valkoinen	TNT H714 harm.vihreä	TVT 0202 musta	TVT 0202 musta	TVT H729 tiilenpunainen
-------------------------	-----------------------	-------------------------	-------------------	-------------------	----------------------------

PK Pohjolankatu 37-41 saunarakennus

Pohjolankatu 37-41
seinät

puuosat

ei värimallia	TVT H728 tum.punainen
punatiili	

Värit näytöillä, tulosteissa ja värikartoilla ovat vain suuntaa antavia. Julkisivun värivaikutelmaan vaikuttavat mm. ympäristö ja sen värit, valaistus sekä julkisivun pintastruktuuri ja -materiaali. Lopullinen julkisivuväri tulee valita vasta kohteessa toteutettujen värimallien avulla.

Ote Helsingin värikaavasta "Puu-Käpylä".

Kuva: Helsingin kaupungin rakennusvalvontavirasto 2012.

Heikkilä-Kauppinen teetti selvityksen Helsingin julkisivuväriyksen periaatteista eri aikakausilta, laatijana Lindqvist vuosien 1981–1983 aikana. Selvitykseen liittyi värikerroksien tallentaminen, mutta itse värikaava muodostui väriehdotuksesta eli Lindqvistin värisuunnitelmasta. Värikaavan laajuudesta Kaila huomauttaa, että Lindqvist sisällytti värikaavaan vain itse laatimansa jo toteutetut uusintamaalauksien suunnitelmat. Kaila nostaa myös esiin, että kyse ei aina ollut alkuperäisväreistä, vaan osassa kohteita ehdotus saattoi olla esimerkiksi kolmas asu. Lindqvistin värikaava koostui pelkistä värikoodeista, eikä ehdotuksia perusteltu lainkaan. (Heikkilä-Kauppinen 2012, s. 265–266; Kaila 2009, s. 538–539.)

Historiallisen kontekstin ja aikakausien väriyksen taustoitamiseksi rakennusvalvontavirasto teetti värikaavaan sisältyvän julkaisun *Helsingin julkisivuväriyksen historiaa* arkkitehti Hannu Tommisen laatimana ja Lindqvistin aineisto nimettiin värikaavan perusaineistoksi (Helsingin kaupungin rakennusvalvontavirasto 2012; Kaila 2009, s. 539). Pietarilan (2023) mukaan kartoitetut värit antavat hyvän kuvan käytössä olleista pigmenteistä ja väriyksen

tavoitteista, vaikka Museovirastossa värikaavan tarkkuutta kritisoitiin. Tutkimuksen ajoituksesta on mielenkiintoista todeta sen limittyminen samaan aikaan eurooppalaisiin värikaavoihin, joka kuvaa joko samojen ongelmien toistumista tai ajantasasta tietoa Suomessa alan tutkimusmenetelmien kehityksestä. Helsingin lisäksi Lindqvist laati värikaavan vuosien 1986–89 aikana myös Tampereelle (Kaila 2009, s. 544).

Aiemmin 1960-luvulla Gardbergin näkemys väriperinteestä oli käsittänyt punaisen, valkoisen ja keltaisen värin käytön hierarkian rakennustyypeittäin. Aikakaudella väriperinteen käsitteen sisältö muuttui perinteisten pigmenttien ja sideaineiden mahdollistamaan rajalliseen väripalettiin. Helander sekä Pietarila pyrkivät säilyttämään ja elvyttämään perinteisen pigmenttisävytteisten maalien käytön, jonka perinne oli 1970-luvulle tultaessa jo lähes kadonnut (Helander 2004, s. 5). Ajatus siitä, että kaikki värit lähtevät maaväreistä oli Pietarilan mukaan lähtöään Lindqvistin luoma. Virassa ollessaan Pietarila pyrki edistämään epäorgaanisia maaleja käytettäväksi edes Senaattorin laidalla. (Pietarila 2023.) Arkkitehdit käyttivät jul-

kisivukorjauksissa myös teknisiä suunnittelijoita, yleensä maalarimestareita, joilla oli vankka tuntemus laasteista ja pintakäsittelymateriaaleista (Lemström 2023; Schnitzler 2022). Arkkitehtien materiaalituntemus ei siten ollut välttämätöntä, mutta perinteisten käsittelytapojen käyttäminen vaati erityistä tahtotilaa nimenomaan suunnittelijalta.

Osassa kulttuurihistoriallisesti arvokkaista rakennuksista värityksen tavoite korjauksissa ei kuitenkaan pohjautunut alkuperäiseen, vaan Gardbergin luomaan keltavalkoisen empiretyyliin pohjautuneen ”historiallisen värin” tavoitteeseen, jota Kaila (2009, s. 129) ehkä hieman sarkastisesti nimeää ”oikeaksi väriksi”. Väritys harmonisoitui yleiseksi historialliseksi väriksi, joka ei ollut riippuvainen rakennusaikakaudesta. (Kaila 2009, s. 129.)

Väritutkimus oli 1980-luvulle asti kuulunut pääosin Museovirastolle, joka muodosti yksittäisille väritutkijoille näkemyksen värityksen historiallisista tavoitteista tutkimukseen perustuen. Ensimmäinen julkaisu historiallisten väritusten tavoitteista ja kehityksestä oli mahdollisesti Panu Kailan teos *Talo kautta aikojen - Julkisivujen historiaa* vuodelta 1989. Tähän asti tieto historiallisesta värien käytöstä vaikuttaa puuttuneen kirjallisuuden takia siirtyneen suullisesti opetuksessa tai alalla toimineille tutkimuksista korjauksien yhteydessä. 1990-luvulla ainoina suomalaisina julkaisuina vaikuttaa olleen vuosien 1993–94 aikana Tikkurila Oy:n järjestämän väriasiantuntijoiden ”symposiumin” päätteenä julkaistut *Väri ja kulttuuri*, toimittajana arkkitehti Roger Widgren sekä Pentti Pietarilan teos *Väri ja tyyli*. (Setälä 2011, s. 29.)

Konservointikoulutuksen alku Suomessa

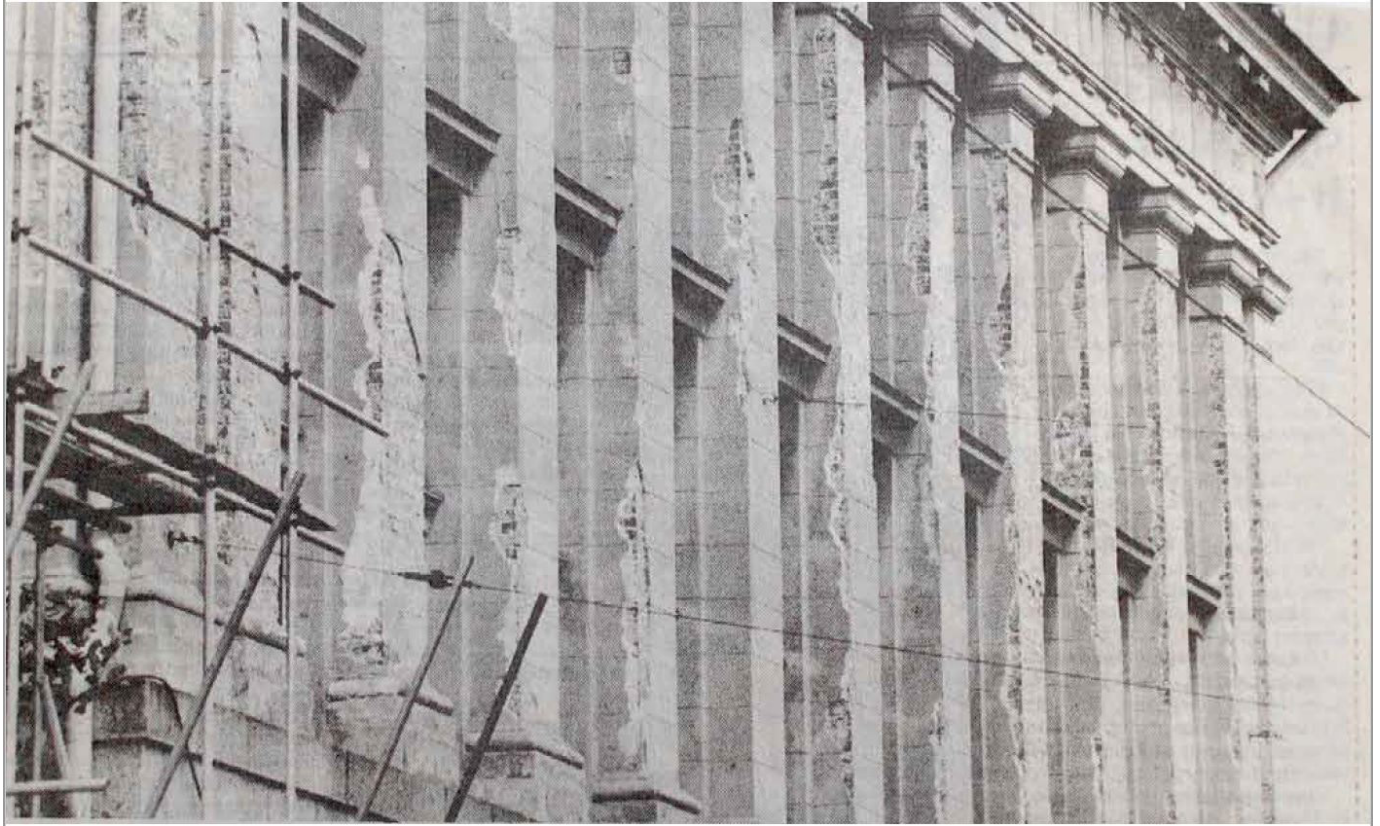
Ennen suomalaisen konservointikoulutuksen alkua opinnot oli suoritettava ulkomailla. Myös Pohjoismaisen konservaattoriiliitto (PKL) ja Helsingin yliopisto tarjosivat konservointialalla toimineille mahdollisuuden pätevyystutkimukseen. Museoliitto ja PKL laativat esityksen

koulutuksen aloituksesta 1970-luvun alussa, mutta vasta vuonna 1984 koulutus alkoi Vantaan käsi- ja taideteollisuusoppilaitoksessa. (Auer 2015, s. 63; Setälä 2011, s. 32–33.) Rakennuskonservointilinja siirtyi vuonna 1995 Seinäjoen ammattikorkeakouluun ja rakennuspintojen konservointilinja jäi Vantaalle. Seuraavana vuonna konservointikoulutus muuttui Vantaallakin ammattikorkeakoulutasoiseksi väliaikaisen Espoon-Vantaan ammattikorkeakoulukokeilun (EVTEK) aikana, jolloin Pietarila toimi myös opettajana. (Setälä 2011, s. 33; Pietarila 2023.)

Koulutuksen muodostuminen opistotasoiseksi herätti aikakaudella pettymystä konservointialalla. Tavoitteena oli ollut koulutuksen sijoittaminen Taideteolliseen korkeakouluun tai yliopistoon, vaikka esityksiä tehtiin myös koulutuksesta oppisopimuksen kautta. (Auer 2015, s. 64.) Kolmivuotinen opistotasoinen tutkinto jakaantui taide-, rakennuspinta-, puurakenteiden- ja paperikonservointiin. Kotimaisen ammattikirjallisuuden sekä pätevien opettajien puutteen takia opetukseen haettiin mallia kansainvälisen yhteistyön kautta. (Setälä 2011, s. 32–33.) Myös Pentti Pietarila toimi opettajana virkatyönsä ohella (Pietarila 2023.).

Metodien kehittäminen

Koulutuksen myötä konservaattorien määrä kasvoi Suomessa, kuten myös väritutkimusten laatiminen. Tänä aikana väritusten palauttaminen perustellen tutkimuksilla oli vielä alkuvaiheessa, mutta metodit ja tekijät löytyivät. Poikkileikkausnäytteitä ei kuitenkaan yleisesti hyödynnetty tutkimuksissa (Lemström 2023; Setälä 2011, s. 52–53). Englantilainen arkkitehti Ian Bristow esitteli tutkimusmetodia Suomessa esitelmässään ”*Väritutkimus historiallisissa rakennuksissa ja brittiläisiä esimerkkejä*” vuonna 1987 Mikkeliissä järjestetyssä seminaarissa *Väri ja rakennettu ympäristö*. Aikakaudella poikkileikkausnäytetutkimus oli Iso-Britanniassa jo laajasti käytössä, mutta Suomessa konservaatoreilla ei ollut käytössään tutkimuksen vaatimaa

Kansallisarkiston pilasterien rappaus on vaurioitunut tiiviin maalikerroksen alla. Kuva: Helsingin Sanomat 16.6.1981.

4.2.2. Vertailukohteet 1980–90-luku

Kansallisarkistossa ei tapahtunut julkisivuihin kohdistuneita muutoksia ja käyttö oli entisellään. Säätytalo siirtyi vuonna 1978 valtioneuvoston kanslian hallintaan ja tavoitteena oli kunnostaa rakennus valtion kokous- ja edustus-tiloiksi sekä kansainvälisten kokouksien ja kongressien tiloiksi. Tieteelliselle seuralle varattiin kanslia- ja kokoustiloja. (Selovuori 1999, s. 26.) Sisätilojen korjauksen valmistuttua vuonna 1990 Säädytalon käyttöä Tieteellisten seurain kokoustiloina rajoitettiin ja rakennus oli pääasiassa valtioneuvoston käytössä (Korppi-Tommola (toim.) 2011, s. 5).

Kertaustyylit eivät olleet kokeneet vielä arvonnousua, vaikka Säätytalo ja Kansallisarkisto olivat suojeltu jo Empi-rekeskustan mukana vuonna 1952. Arkkitehtuurityylin arvostusta oli pyritty herättelemään myös 1960-luvulla Arkkitehti-lehden artikkeleissa muun muassa Wickströmin ja Petterssonin artikkeleissa. Molemmat rakennukset suo-

jeltiin vuonna 1980 asetuksella valtion omistamien rakennusten suojelusta (278/65, muutettu vuonna 1985 480/85) (Museovirasto n.d b&c).

Kansallisarkiston julkisivukorjaus 1980-luvulla

Kansallisarkiston julkisivujen laasteja korjattiin ja rakennus maalattiin kauttaaltaan vuonna 1981, kun aikaisemmassa maalaus-kunnostuksessa käytetty lateksi vaurioitti rappauksia. Kunnostuksesta ei ole Bonsdorffin ja Winterhalterin ulkoasun rakennushistoriaselvityksen (2015) arkistotutkimuksessa löytynyt suunnitelma-asiakirjoja. Korjauksen ajoitus ilmeni Helsingin Sanomien artikkelista, jossa kunnostuksen mainitaan valmistuvan vuoden 1981 loppuun mennessä. Artikkelin valokuvassa pilastereista oli irronnut jo huomattavasti rappautta. Ilmeisesti juuri pilastereissa rappaus uusittiin ja maalauksessa käytettiin kalkkisementtimaalia, mutta pilasterien välisessä seinäpinnassa säilyi alkuperäinen rappauslaasti. (Bonsdorff &

*Kansallisarkisto vuoden 1981 maalauksen jälkeen.
Kuva: Volker von Bonin, 1982. HKM/ N212928.*

*Kansallisarkiston nykyinen väritys on peräisin vuoden 1981 kunnostuksesta
Ylemmässä kuvassa pohjoisen julkisivulla pilasterien väritys on yläosista säilynyt
tummempuna. Kuva: Aamu Koivistoinen, 2023.*

Winterhalter 2005, s. 106–107.) Säilyneillä laasti- ja kipsipinnoilla käytetty maalityyppi tai pinnoite sisälsi asbestia (Hassi 2019, s. 4).

Kunnostuksen värisuunnitelman laatijasta ei ole tietoa eikä itse suunnitelma-asiakirjaa ole löytynyt. Rakennuksen nykyinen väriäsu on peräisin vuoden 1981 korjauksesta. Säätytalon 1970-luvun julkisivujen korjauksen uuden värityksen myötä rakennusten väritysten tavoitteet erkaantuivat toisistaan. Kansallisarkiston korjauksessa ei pyritty yhtä tummiin sävyihin, kuin Säätytalossa, mutta muun muassa keskirisaliitin pylväät maalattiin Säätytalon tavoin valkoisiksi. Muuten Kansallisarkiston värirajaukset vaikuttavat säilyneen aikaisemman 1960-luvun maalauksen mukaisena ainakin tummuusasteiltaan. Kansallisarkiston pohjoisseinällä säilynyt pilasterien punertavan ruskea sävy viittaa jonkin asteisesta pyrkimyksestä rakennusten kaupunkikuvalliseen yhtenäisyyteen 1980-luvulla.

Säätytalon muutokset 1990-luvun alussa

Säätytalon käytön muutos aloitti peruskorjauksen ja restauroinnin suunnittelun 1970-luvun lopulla, jolloin pääsuunnittelijana toimi arkkitehti Vilhelm Helanderin. Peruskorjauksen esisuunnitelma valmistui vuonna 1980 ja siinä mainitaan julkisivujen restaurointitavoitteesta suhteellisen lyhyesti: ”*Talon ulkoasuun ei jouduta laajemmin kajoamaan... ...Ulkomaalauksen alkuperäiset yksityiskohdat ja sävyt on tutkittava.*”. Maininta siitä, ettei ulkoasuun oleteta merkittäviä muutoksia, viittaa tässä mahdollisesti rakennusmassan ja -osien säilymiseen. Toisaalta esisuunnitelmassa mainitaan, että edellisestä maalauksesta ei ole kulunut kauaa. Silti väritutkimus seinien päävärin ja koristeiden osalta mainitaan sisällytettäväksi peruskorjaukseen jo vuonna 1980. (Helander & Leiviskä 1980, s. 21–22, 57.).

Museoviraston asettamat suojelutavoitteet kuvataan esisuunnitelmassa: ”*Säätytalon asema rakennusmuistomerk-*

kinä ja sen monitahoinen kulttuurihistoriallinen merkitys on kiistaton. Suojeluohjelmassa ja käyttösuunnitelmassa on otettava määräävänä tekijänä huomioon rakennuksen poikkeuksellisen suuri säilyneisyys alkuperäisessä asuunsaan koskien niin ulkoarkkitehtuuria kuin sisätilojakin. Suojeluohjelmassa tämä merkitsee varsin pitkälle yksityiskohtiinkin ulottuvaa säilyttämistä ja eräiden myöhempien toisarvoisten lisäysten poistamista.” (Helander & Leiviskä 1980, s. 21).

Museoviraston edustajana hankkeessa toimi konservaat-tori Pentti Pietarila. Helander (2023c) kuvaa yhteistyötä Pietarilan yhteistyötä hankkeen aikana tiiviiksi. Hän arvioi myös, että rakennuksen aliarvostuksen takia hän sai Pieta-tilan kanssa melko vapaat kädet värityksen suhteen. Ainoat vakuuttelut liittyivät rakennushallinnon insinööreihin, jotka olivat halunneet maalata katon peltiset attikat katon sävyyn mustaksi. (Helander 2023b.)

Eeva-Maija Viljo oli tutkinut jo aiemmin artikkelis-saan *Arkitektur och politik kring några ständerhusprojekt* vuonna 1988 Säätytalon varhaisvaiheita, jonka takia hänet otettiin mukaan hankkeeseen tekemään arkistotutkimus-ta. Arkistotutkimus auttoi löytämään viitteitä käytetyistä materiaaleista ja menetelmistä. (Helander 2023.)

Arkkitehti Juha Lemström tuli mukaan Säätytalon hankkeeseen vuonna 1991 aloittaessaan rakennuttajana rakennushallituksessa Marjatta Erwen tilalla. Julkisivun kunnostus oli tällöin keskeytettynä ETYK-kokouksen takia ja korjaus toteutettiin vasta vuonna 1993. Lemström oli tutustunut väritutkimuksen metodologiaan ICCROMin kurssilla juuri ennen Säätytalon hanketta. Kurssilla väri-

tutkimusta käsiteltiin nimenomaan ohuthie- ja poikki-leikkausnäytteiden tutkimuksen avulla. Konservoiijat eivät kuitenkaan tänä aikana käyttäneet metodia Suomessa, jon-ka takia Lemström teki Säätytalon osalta itse poikkileikka-ukset yliopiston kuvalaitoksen laboratorioissa. (Lemström 2023.)

Tiimityön merkitys oli Helanderin (2023b) mukaan huomattava sekä tutkimuksessa että toteutuksessa, tar-joten mahdollisuuden myös oppia muilta asiantuntijoilta. Lemströmin myötä tutkimukseen sisällytettiin poikkileik-kausnäytteiden käyttö, aiemmin Viljo oli vastannut arkis-totutkimuksesta ja Pietarilalla oli ymmärrys materiaaleista ja tekniikoista. Säätytalon tutkimuksen ja suunnittelun yhteydessä arkkitehtiryhmä teki myös opintomatkan Tukholmaan ja Wieniin. (Helander 2023b.) Julkisivujen, kuten sisätilojenkin työmaa-aikana tehtiin lähes viikoittain mallikatselmuksia, joihin osallistui arkkitehti, Museoviras-ton konservaat-tori, rakennuttaja sekä tekijät. (Helander 2023a.)

Restauroinnin alkaessa Säätytalon arvo nähtiin yleisesti historiallisena jäänteenä eikä niinkään arkkitehtonises-ti merkittävänä rakennuksena. Uusrenessanssin arvoa ei ollut vielä kukaan yleisesti tunnustettu. Helanderin (2023b) mukaan oli kuitenkin onni, että julkisivujen kunnostus viivästy, jotta tavoitteen asettamiselle ja tutkimukselle jäi aikaa. Jo sisätilojen tutkimuksen yhteydessä oli ihmetelty, miksi julkisivut olivat niin yksitotiset suhteessa runsaasti koristeltuihin sisätiloihin. Tutkimusten alkaessa ja tarken-tuessa löytyi viitteitä restauroinnin tavoitteeksi. (Helander 2023b.)

yllä
1990-luvulla kaupunkivaakunoita pitelevien siivekkäiden
leijonista löytyneen sinisen pinnan avaus.
Kuva: Säätytalon julkisivujen dokumentointi 10.11.1993.

uloin vasen
Korjauksen varhaisempi värimalli. Kuva lainattu teok-
sesta Maalari maalasi taloa: julkisivuväriytyksen histo-
ria, Kaila 2009.

vasen
Korjauksen viimeinen värimalli pohjoisjulkisivulla.
Kuva: Simo Rista. Kuva lainattu teoksesta Säätytalo -
the House of Estates, 1999.

Säätytalon väriasu ja tutkimus restauroinnissa

Julkisivun ensimmäiset väritutkimukset tehtiin jo vuonna 1988 S. Wuorion Maalaamon toimesta. Entisöinti Pula tarkensi tutkimuksia pääsisäänkäynnin peristyylistä vuonna 1991, jolloin tehtiin myös koepuhdistuksia sekä maalaus- ja rappauskokeita. (Säätytalon julkisivujen dokumentointi 1993, s. 5.) Julkisivuille tehtiin ilmeisesti useampia mallialueita väriytyksen osalta (Kaila 2009, s. 656–657.) Restauroinnin tavoitteeksi muodostui vuoden 1903 väriytyt, jolloin tympanonin veistos oli asetettu paikalleen ja rakennus oli Helanderin (2023a) mukaan valmis. Väriäsuun tutkimusta hankaloitti kuitenkin aikaisempien pintakäsittelykerrosten puute, koska edellisen maalauskorjauksen yhteydessä suuri osa rappauksista ja kipsiosista oli uusittu. (Helander 2023a.)

Arkistotutkimuksessa löytyi kuitteja vuodelta 1903 Wuorion tekemästä kultauksesta kapiteeleihin, vaakunafiirisiin sekä muiden koristeiden kultaukseen, joka herätti kysymyksen, missä tarkalleen kultaukseen oli käytetty (Viljo 1987, s. 5–7). Yleisesti tunnustettiin, että sisätiloissa ei ole

historiallisesti käytetty aitoa kultaa, vaan lyöntimetallia eli metalliseoksesta valmistettua kultausta imitoivaa materiaalia. Tämä antoi viitteitä, että kultausta olisikin käytetty julkisivuilla. Tässä vaiheessa kuitenkin tiedettiin, että edellisessä korjauksessa uusittiin huomattava määrä julkisivujen kipsikoristeita, jonka takia epäiltiin, että fragmentteja kultauksesta ei enää löytyisi. (Helander 2023a.) Myös kipsikoristeiden maalauksesta uudelleen melko pian valmistamisen jälkeen, kuitenkin ennen vuotta 1903 löytyi kuitteja, jonka Viljo tulkitsee siten, ettei ensimmäiseen väriäsuun oltu tyytyväisiä (Viljo 1987, s. 5).

Seinien päävärin tulkinnan apuna hyödynnettiin ortokromaattisten eli mustavalkoisten valokuvien ominaisuutta, joka muuttaa punaisen valokuvassa erittäin tummaksi. Vertailun avulla perusteltiin julkisivujen seinäväriytyksen vaaleutta vuoden 1903 väriäsuussa. Väriäsuunittelun apuna käytettiin Riksantikvarieämbetetin kalkki-maalivärimalleja, jotka oli tehty sekoittamalla neljätoista maapigmenttiä. Sävyt pyrittiin muodostamaan käyttämällä korkeintaan kahta pigmenttiä, jolla nähtiin olevan histo-

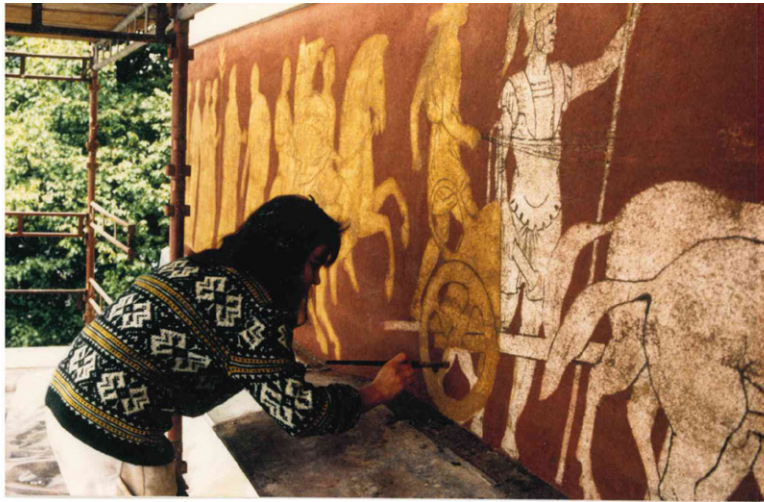
Korjaus valmistunut. Kuva: Simo Rista. Kuva lainattu teoksesta *Säätytalo - the House of Estates*, 1999.

riallinen peruste. Sävytyksessä huomioitiin myös, että sävyjen murtaamiseen ei ollut historiallisesti käytetty mustaa. Tällä väripaletilla voitiin Helanderin (2023a) mukaan saavuttaa aikakaudella käytössä olleita sävyjä, vaikka tarkkaa tietoa Säätytalon seinäväreistä ei löytynyt. Eli vaikka, maalifragmenttien puutteen takia ei saatu tarkkaa tietoa käytetyistä pigmenteistä, niin uusi väritys saavutettiin pigmenteillä, jotka ovat olleet käytössä myös rakentamisajankohtana. Helander kuvasi värityspäättöstä ”harkituksi mielivallaksi”, koska päätös väreistä piti tehdä, vaikka täsmällisiä viitteitä alkuperäisistä väreistä ei ollut. (Helander 2023a.)

Kultauksien palautus asetettiin ennen in situ tutkimuksien tarkentamista restauroinnin tavoitteeksi ja kultaus suunniteltiin toteutettavan erikoismaalarien perinteisessä tekniikassa, jossa koho-osat kullattiin ja syvennykset patinoitiin vihreiksi. (Helander 2023a.) In situ tutkimuksessa kultausta kuinkin löytyi keskirisaliitin ja peristyylin kapiteeleista, kuten myös kultauksen patinoitiin käytetty vihreä maali, mutta sivujulkisivuilta viitteitä kultauksesta ei löytynyt (Säätytalon julkisivujen dokumentointi 1993, s. 74). Restauroinnissa kaikki kapiteelit kuitenkin kullattiin. Myös kipsikoristeita ja niiden taustojen värikerroksia tutkittiin poikkileikkausnäytteillä sekä väriavauksilla ja tutkimuksen mukai-

Ikkunakehyksen värijäsentely ja kunnostettu friiisinauha. Kuva: Simo Rista. Kuva lainattu teoksesta *Säätytalo - the House of Estates*, 1999.

*Kulkuefriisin kunnostuksessa osa alueista jouduttiin kokonaan maalaamaan uudelleen aiempien kalkkikopioiden avulla.
Kuva: Säätytalon julkisivujen dokumentointi 10.11.1993.*

set värit palautettiin kipsikoristeisiin (Helander 1999c, s. 146). Kunnostustöissä vanhoja pintakäsittelyitä poistettiin kuitenkin pohjatöiden yhteydessä, osittain jopa kauttaaltaan. Alueilla, joilla oli aiemmassa kunnostuksessa käytetty liuotinhenteistä maalia, käytettiin nyt silikonihartsiemulsiomaalia (Hydrosil) maalin tartunnan varmistamiseksi. (Säätytalon julkisivujen dokumentointi 1993.)

Mustavalkoisten valokuvien ja arkistomateriaalin avulla tunnistettiin myös, että friisimaalaus peitettiin, koska vuonna 1903 varoja ei ollut riittänyt reliefeihin. Viljo (1999, s. 63) mainitsee kuitenkin, että friisi olisi kuitenkin melko nopeasti palautettu esiin. (Viljo 1999, s. 63.) Restauroinnissa friisi kunnostettiin perusteellisesti ja osa kuvioista rekonstruoitiin Pietarilan edellisen kunnostuksen kopioiden avulla. Maalausalausta nähtiin kuitenkin soveltumattomaksi kalkkimaalille ja korjauksessa käytettiin siliikaattimaalia (Helander 1999c, s. 153). Ikkunoiden värien tutkimusta ja tulkintaa vaikeutti laseerauskäsittely, koska pintalaseerauksen väri oli vaikea saada esiin. Yhdestä ikkunasta löytyi kuitenkin säilyneet pinnat. (Helander 2023a.) Vaakunoihin palautettiin heraldiset värit ja niiden mää-

rittelyssä oli apuna heraldiikan asiantuntija, arkeologi ja taidehistorioitsija Tuukka Talvio. (Helander 1999c, s 146; Edgren n.d.)

Työmaa-aikana töiden tallentamiseen käytettiin erityistä tarkkuutta. Työmaan edistymistä dokumentoitiin viikoittain valokuvaten (Lemström 2023). Kunnostuksesta ja maalaustöistä laadittiin myös rakennusosittainen dokumentointi, johon tallennettiin myös maalatut mallit käytetyistä materiaaleista (Säätytalon julkisivujen dokumentointi 1993). Väritutkimuksesta laadittiin myös erillinen raportti ei kuitenkaan ollut käytettävissäni diplomityöni lähdeaineistona, joten sen metodeja tai esitystapaa ei ole vertailtu muihin aikakauden tutkimuksiin.

Korjauksen valmistuttua Lindqvist kritisoi Helanderille kivi-imitaation olevan järjetön, koska kalkkimaalilla tehtynä se ei tulisi kestäväksi. Aikakaudella Helanderin näkemys oli, että pintakäsittelyiden uusiminen huoltotoimenpiteenä olisi verrattain helppoa, koska maalauksessa käytettiin kalkkimaalia. (Helander 2023a.) Julkisivujen vaa- lea pääväri kellastui kuitenkin voimakkaasti muutama vuosi korjauksen valmistuttua (Helander 1999c, s. 155).

Juokseva koira - kipsikoristeen alta löytyneitä kerroksia.
Kuva: Säätytalon julkisivujen dokumentointi 10.11.1993.

Kapiteelin kultauksen esiin otto.
Kuva: Säätytalon julkisivujen dokumentointi 10.11.1993.

yllä ja alla
Kapiteeli ja kipsireliefein koristeltu
friisinauha ennen ja jälkeen kun-
nostuksen. Kuva: Säätytalon julki-
sivujen dokumentointi 10.11.1993.

PALKISTON FRIISI

Esiinnot

Väritutkimuksissa löytyi jalkia granittijaljitelmästä ja harkkojacesta. Vanhojen mustavalkoisten valokuvien perusteella voitiin päätellä, että palkiston friisin yläosilla on tummempi kuin palkiston friisin.

Lähtökohdat

Palkiston friisi oli alunperin maalattu kalkkimaalilla, mutta myöhemmissä maalauksissa oli käytetty liuotinhempeistä maalia. Pinnat sisältävät vahvasti sementtipitoista lastia, eikä niitä ole rapattu.

Käsittelyt

Maalipoiston jälkeen pintojen puhtausaste oli lähes sataprosenttinen. Heikot ja murtuneet kohdat korjattiin (kts. rappauskortti ja julkisivupäätökset). Palkiston friisin maaliin sisältyneitä mineraalimaaleja (kts. maalikortti) graniittia imitoiden. Maalauksessa käytettiin seuraavia sävyjä:

- pohjasävy Sepiabraun 6
- lisäpohjasävyt Sepiabraun 5 ja Sepiabraun 6 - Sepiabraun 5 lii
- suonistusten lähtösävy, jota sävytetty Moorbraun 6 * Ziegelrot 4 * vihreä GN * keltainen 910
- töppäys Meusgrau 1 (vahvempänä kuin listaväri 1:ssä)
- harkkojake Meusgrau 1

Rakennusosittainen dokumentointi koostui tutkimustuloksien sekä maalausalustan materiaalien kuvailulla, sekä toteutuneiden pintakäsittelyn ja värien kirjauksesta. Kirjallisen dokumentoinnin lisäksi korjauksesta tallennettiin maalattu malli ja valokuvat. Kuvassa esimerkki mallitöiden epistyylin friisin dokumentointikortista. Kuva: Säätytalon julkisivujen dokumentointi 10.11.1993.

4.3. Monitieteinen tutkimuskenttä 2000-

Ennen 2000-lukua väri- tai pintakäsittelyiden tutkimusalalla ei ollut yhteistä kansainvälistä keskustelualustaa, vaikka ammattiliittojen myötä yhteistyö esimerkiksi Pohjoismaissa erityisesti Norjan, Tanskan ja Ruotsin välillä on ollut tiivistä. English Heritage (Englannin museovirasto) järjesti vuonna 2000 yksipäiväisen seminaarin ”*Layers of Understanding – Setting Standards for Architectural Paint Research*”, joka avasi kansainvälisen keskustelun tieteenalan problematiikasta. Seminaarissa esitettiin tutkimusmetodeja sekä alan yleistä problematiikkaa, kuten väritystutkimuksen sisältöä ja tilaajien puuttuvaa ammattitaitoa. Myös Ruotsin museovirasto aloitti vuonna 2009 APR-kongressien mukaisen Färgforum -seminaarin, joissa käsiteltiin samoja aiheita kansallisessa kentässä (Riksantikvarieämbetet n.d.).

Tarve kansainväliselle yhteistyölle syntyi tutkimusmenetelmien standardien puutteen takia. Useissa puheenvuoroissa nousee myös esiin, että tilaajilta puuttuu tietoa siitä mitä laadukas tutkimus on. Puutteellinen tietämys johti usein tutkimuksen tilaamiseen minimivaateilla, vain sen takia, että viranomaisen velvoitti tutkimuksen teettämistä. Tällöin tarjouksien vertailukelpoisuus koettiin mahdottomana ja vertailun kohdistuvan ainoastaan kustannuksiin. Käytännön nähtiin johtavan tilanteeseen, jossa tutkimuksia ei voida parhaan mukaan hyödyntää pintakäsittelyhistorian tallentamisessa tai hankkeen tausta-aineistona. Yleisesti ongelmana nähtiin tutkimusten laadun heikentyminen ja laajemmassa mittakaavassa käytännön pelättiin vaikuttavan kielteisesti koko tutkimusalan kehittymiseen. Seminaareista laaditettujen julkaisuiden myötä muodostui merkittävä teossarja, joissa esitellään kansainvälisiä tutkimusmetodeja sekä restauroinnin eettisiä kysymyksiä pintakäsittelyiden tutkimusalalla.

Järjestetyt seminaarit (the International Architectural Paint Research Conference):

- / **2000 Lontoo:** *Layers of Understanding – Setting Standards for Architectural Paint Research (English Heritage)*, julkaisu toim. Helen Hughes
- / **2005 Kööpenhamina:** *Paint Research in Building Conservation*, julkaisu toim. Line Bregnhøi & Helen Hughes 2008
- / **2008 New York:** *Architectural Finishes in the Built Environment*, julkaisu toim. Mary A. Jablonski & Catherine R. Matsen
- / **2010 Lincoln (UK):** *Sharing Information, Sharing Decisions (English Heritage)*, julkaisu: *Architectural Paint Research – Sharing Information, Sharing Decisions*, toim. Rachel Faulding & Sue Thomas
- / **2014 Tukholma:** *Interdisciplinary Innovation through Baseline Proficiencies (Riksantikvarieämbetet)*, julkaisu: *Standards in Architectural Paint Research*, toim. Lisa Nilsen & Kathrin Hinrichs Degerbald
- / **2017 New York:** *MACRO TO MICRO- Examining Architectural Finishes (Columbian yliopisto)*, toim. Mary A. Jablonski & Kirsten Travers Moffitt.
- / **2020 Tel Aviv/verkkoseminaari.** *Colors and Textures of the world (Council for Conservation of Heritage Sites in Israel)*, ei julkaisua
- / **tuleva 2024 Amsterdam.** *Past forward, from paint to finishes.*

Seminaarien pääsisältö korostaa monitieteellistä lähestymistä pintakäsittelyiden tutkimukseen. Analyyttisten tutkimusmenetelmien hyödyntäminen kehittyi seminaarisarjan aikana. Ensimmäisissä seminaareissa korostuu poikkileikkausnäytteiden merkitys. Viimeisimmissä julkaisuissa poikkileikkausten käyttöä on vakiintunut ja edelleen kehittynyt pigmenttien ja sideaineiden tunnistamiseen (Brænne 2009, s. 113). Tutkimuskysymysten laajeneminen esiintyy myös itse seminaarien nimien termistössä. Kuudes vuonna 2017 New Yorkissa järjestettyä seminaaria kuvataan vielä ”International Architectural **Paint** Research Conference”, mutta vuonna 2020 seminaarista käytetään termiä ”International Architectural **Finishes** Research Conference”.

Seminaarijulkaisuiden kautta saa kattavan kuvan pintakäsittelyiden tutkimusalan kansainvälisestä merkityksestä sekä tutkimusmetodeista ja -kohteiden kirjosta. Esityksistä on vaikea silti muodostaa kokonaiskuvaa pintakäsittelytutkimusten tilanteesta esitellyistä maista, koska seminaariin on mahdollisesti valikoitunut juuri esimerkillisiä tai tutkimusasetelmaltaan erityisen mielenkiintoisia kohteita.

4.3.1. Väri(tys)tutkimus Suomessa

Museoviraston rooli väritutkimuksien laatijana hiipui 2000-luvulle tullessa Museoviraston tehtävien muuttuessa. Museoviraston kiinteistöomistus siirtyi 2010-luvulla Senaatti-kiinteistölle, jolloin Museovirasto ei myöskään toiminut enää tilaajana. (Kymäläinen 2022)

Museoviraston entinen rakennuskonservaattori Ulla Setälä kartoitti vuonna 2011 pro gradu -tutkielmassaan Museoviraston RHO:n arkiston väritutkimus- ja restaurointiraporttisarjaan perustuen, mitkä ammattiryhmät ja toimijat tekivät väritutkimuksia ja miten raportit erosivat sisällöltään ja havainnollisuudellaan toisistaan. Tutkijoiden taustat eivät vaikuttaneet merkittävästi raportin sisältöön tai laatuun. Setälä (2011, s. 54) tunnisti, että tutkimusmetodeissa ei tapahtunut merkittävää muutosta 2000-luvun

ensimmäisellä vuosikymmenellä. Tutkimustuloksien esittäminen havainnekuville eli väritetyillä projektoilla tai perspektiivikuville oli muun muassa vielä erittäin harvinaista raporteissa. (Setälä 2011, s. 54.)

Värimallien esittämisessä tapahtui kutienkin muutosta 2000-luvulle tultaessa. Vielä 1990-luvun lopulla värimallien sävyttäminen itse nähtiin Setälän (2011, s. 46) mukaan kuuluvan tutkimukseen, kuten myös Museoviraston ohjeistuksessa *Valtion rakennusperinnön vaaliminen*, esitettiin värimallin tallentamisen parhaaksi tavaksi itse sekoitettu malli, josta tallennettiin myös siihen käytetyt pigmentit ja sideaineet (Mattinen (toim.) 1997, s. 77). Muutoksen myötä raporteissa siirryttiin lähtökohtaisesti värien tallentamiseen värikoodein (Setälä 2011, s. 46).

Raportit laajenivat 2010-luvulle tultaessa kvantitatiivisesti, mutta vain osa väritutkijoista on esittänyt kvalitatiivisia eli laadullisia muutoksia raportteihin. Kvalitatiiviset muutokset kattoivat tarkempaa analyysiä, arkistolähteiden hyödyntämistä esimerkiksi tuloksien värirajauksien vertailulla mustavalkoisiin historiallisiin kuviin ja kirjalliseen lähdeaineistoon. Silti poikkileikkausnäytteitä käytettiin tutkimuksissa edelleen harvoin (Luoma 2023; Setälä 2011, s. 52–53). Tutkimukset on usein rajattu akuuttien korjaushankkeiden taustoittamiseksi (Setälä 2011, s. 55), joka tekee tutkimuksien laadullisen vertailun mahdottomaksi, jos tilauksen sisältöä tai tutkimusongelman rajausta ei ole yhdenmukaisesti esitetty. Winterhalterin ja Bonsdorffin metodologia julkisivujen tutkimuksen ja dokumentoinnin osalta on ollut merkittävä muutos tutkimusalalla. Tutkimusmetodi perustuu rakennushistoriaselvityksen tavoin laajaan arkistotutkimukseen, nykytilanteen ja historiallisen kontekstin analyysiin, jota täydentää usein pintojen materiaalitutkimus.

2010-luvulla myös yksityisomisteisten kohteiden alkupe- räisen väriytyksen tutkimus ja palautus on yleistynyt (Kui-

tunen-Lammila 2021, s. 27; Schnitzler 2022). Osassa hankkeita suojele on edellyttänyt tätä, mutta ilmiö koskee myös suojelemattomia kohteita, joissa asemakaava on usein vanhentunut. Myös yksityiskohteissa julkisivujen värityksen tutkimus on laajentunut RHS:n mukaiseen laajaan tutkimukseen. (Schnitzler 2022.)

Ensimmäisillä suomalaisilla konservojilla oli taustallaan kokemusta tai opintoja maalausalalan puolelta. Konservojien koulutuksen sisältö siirtyi 2000-luvulla kohti tieteellisempää lähestymistä, joka Setälän (2011, s. 33) mukaan ei tarjoa enää materiaalituntumaa tai oppia perinteisistä käsityöläismenetelmistä. Perinteisten työtapojen tuntemus on kansainvälisestäkin tunnustettu liittyvän väritystutkijoiden osaamiseen, jotta eri aikakausiin liittyneiden maalaustekniikat sekä teolliseen tuotantoon liittyneet muutokset pintakäsittelyssä osataan yhdistää materiaalitutkimuksen tuloksiin. Teollisen ajan työtapojen tuntemuksesta Brænne (2009, s. 117) esittää esimerkin ikkunoiden pintakäsittelystä, jossa on 1800-luvulta alkaen saatettu tehdä ensimmäinen pintakäsittely jo tehtaalla, liittymättä rakennuksen väri-intentioon lainkaan. Tämän päällä voi olla vielä pohjamaalikerroksia, joiden tunnistaminen vaatii tietämystä aikakausien pintakäsittelytekniikoista, mutta myös tutkimusta ja vertailua poikkileikkausnäytteiden avulla. (Brænne 2009, s. 117.)

2000-luvulla konservointikoulutus koki Suomessa useita organisaatiomuutoksia. EVTEK yhdistyi Muotoiluinstituutin kanssa vuonna 2000, jonka jälkeen rakennuspintoihin liittynyt opetus kuului interiöririkonservoinnin koulutuslinjalle. Vuodesta 2006 alkaen Metropolia sai luvan konservoinnin ylemmän ammattikorkeakoulututkinnon (YAMK) järjestämiseen ja kaksi vuotta myöhemmin opetus yhdistyi Helsingin ammattikorkeakoulun kanssa ja koulun nimeksi tuli Metropolia, jolloin interiöririkonservoinnin koulutuslinja säilyi. (Auer 2015, s. 65–66.)

Restaurioijien koulutus ammattikorkeakouluissa alkoi vuonna 1996 muotoilun sivuopintoina Kymenlaakson ammattikorkeakoulussa (KyAMK). Restauroinnin koulutusohjelma erotettiin itsenäiseksi vuonna 2001, ja seuraavasta vuodesta restauroinnin opetusta tarjottiin pääaineet jaettuna huonekalu- tai rakennusrestaurointiin. Pääainevaihtoehdot hävisivät vuonna 2007, jolloin alkoi interiööri-konservoinnin koulutusohjelma, johon kuului myös huonekalu- ja esinerestaurointia. (Räsänen 2014, s. 9.) KyAMKin yhdistyttyä Mikkelin ja Kaakkois-Suomen ammattikorkeakoulujen kanssa vuonna 2017, koulun nimi muuttui XAMKiksi.

2010-luvulla rakennuksiin ja rakennuspintoihin suunnatut konservointilinjat ovat kokeneet kuitenkin alasajoa ammattikorkeakouluissa. Seinäjoen ammattikorkeakoulun rakennuskonservointikoulutus loppui vuonna 2015 viimeisten opiskelijoiden valmistuttua. (Auer 2015, s. 65–66.)

Nykyisin tutkimuksista vastaavat yksinomaan yksityiset toimijat, mutta väritystutkimuksen tekijöiden pätevyyttä ei ole yleisesti rajattu. Alalla toimiville väritutkijoille ei ole tarjolla täydennyskoulutusta eikä uusien tutkimusmetodien opiskelu ole mahdollista tiukkojen tarjouspyyntöjen raameissa.

Suomalainen termistö ja julkaisutoiminta

Tarve tutkimusalan termistön ja toimintamallien yhdenmukaistamiselle nousi PKL:n rakennuskonservointityöryhmässä ja johti vuonna 2013 *Round table* – paneelikeskustelun järjestämiseen. Paneelin esikysymyksissä pohdittiin tutkimusmetodien nykyistä tilaa ja tarvetta yhdenmukaistaa menetelmiä muun muassa värien tallentamiseen ja tutkittujen kerrosten esitystavalle. Samassa yhteydessä esiintyi toive myös konservaattorien yleisohjeesta ja tarjouspyyntölomakkeesta tilaajille. (Luoma 2023; PKL 2013.) Paneelissa käsiteltiin myös tutkimuksen termistöä, jota

jen puute liittyy todennäköisesti siihen, että PKL edustaa kaikkia konservointialoja, minkä takia artikkelien teemoissa korostuu museokokoelmien konservointi. Senaatti-kiinteistöt julkaisevat tilaamiaan selvityksiä verkkosivuillaan, mutta yksinomaan väri- tai väritystutkimuksia tietokannasta ei löydy kuin yksi (Senaatti-kiinteistöt 8.12.2023). Museoviraston RHO arkiston väri- ja väritystutkimuksia sekä Muinaistieteellisen toimikunnan inventointeja ja suunnitelmia on koottu Kyppi-tietokantaan 2010-luvulle asti (Kuitunen-Lammila 2021, s. 8).

Historiallisesta värien käytöstä arkkitehtuurissa on 2000-luvun kahdella ensimmäisellä kymmenyksellä julkaistu muutamia kattavia teoksia, kuten Pentti Pietarilan *Väri ja rakennustyylit* (2004), sekä Panu Kailan julkaisut *Kevät toi maalarin* (2007), *Maalari maalasi taloa: julkisivujen värihistoria* (2009), *Sinistä ja punaista: värin valinta ja perinteiset pigmentit* (2010) ja *Talotohtorin värikirja* (2014). Julkaisut ovat todennäköisesti edesauttaneet värihistorian ja alkuperäisten värien arvonnousua.

Standardi pintakäsittelyiden tutkimuksesta

Kansainvälisten APR-seminaarien myötä eurooppalaisen väritystutkimuksien standardointityö alkoi vuonna 2016 ja valmistui 2021. Standardointitoimikuntaan kuului 35 maata ja Suomea Suomen standardisoimisliiton valtuuttamina edustivat Museoviraston erityisasiantuntija, konservaattori FM Elisa Heikkilä ja FM, konservaattori Tiina Sonninen. Standardointityön pääperiaatteet perustuivat APR kongresseissa nousseisiin pääperiaatteisiin, mutta työn edetessä sisältö muuttui jonkun verran osallistujamaiden eroavien käytäntöjen takia. Eroja nähtiin muun muassa siinä, sisältyykö värien tulkinta tutkimukseen ja mikä ammattiryhmä, suunnittelija-arkkitehti vai konservoi- ja-restauroija, tulkintaa tekee. Värien tallentamisen osalta eroja oli siinä, tulisiko tutkitusta väristä tallentaa tulkittu

väri, eli semmoinen kuin se on mahdollisesti ollut uutena, vai tutkimushetken mukainen. Eroja näkyi myös siinä, tehdäänkö tulkinta poikkileikkausnäytteiden vai väriportaikkojen avulla. Valtioiden lainsäädännölliset erot vaikuttivat myös, koska osassa maista vaaditaan pätevyden esittämistä tai tarjottiin koulutusmahdollisuuksia. Heikkilän (2024) mukaan valmis standardi mahdollistaa mahdollisimman monen tutkimusmetodin hyödyntämisen ja esimerkiksi väriportaikoiden ja tulkitun värin esittäminen NCS-koodilla sisällytettiin standardiin, vaikka osassa maita tutkimusmetodi nähtiin koostuvan vain pigmentin ja sideaineen määrittelystä. (Heikkilä 2024.)

Heikkilän (2024) mukaan tiedotus standardista jatkuu alueellisille vastuumuseoille vuoden 2024 aikana. Vielä ei ole kuitenkaan tiedossa, koska laadinnassa oleva suomenkielinen käännös valmistuu. Laadinnan yhteydessä joudutaneen tarkentamaan myös väritystutkimuksen suomenkielistä erikoissanastoa. (Heikkilä 2024.)

Standardi jakautuu termistöön, kolmeen päälukuun; tutkimuksen tilaukseen, tutkimuksen laatimiseen ja raportointiin. Lopussa esitetään malli ajoituskaavion *period chart* sisällöstä sekä kuvataan poikkileikkausnäytetutkimuksen toteutusta. Standardi ei itseasiassa ohjaa tutkimuskokonaisuuksia, vaan toimii ennemmin tietolähteenä tilaajille ja konservojille kuvaten pintakäsittelyiden tutkimukseen käytettävää metodologiaa ja tutkimuksen tilausta. Se, että sisältö ei ohjaa tutkimuksen sisältöjä tarkemmin liittyy oletetusti kansallisesti eroavaan rakennussuojelulainsäädäntöön. Standardi edellyttääkin yhteistyötä suojeluviranomaisen kanssa. Toisaalta standardi esittää myös, että väritystutkimusten tekoa ohjaa niiden tarve, eli lähtökohtaisesti ei veloiteta tutkimaan ilman jatkokäyttöä. (SFS-EN 17543:2021, s. 8.)

Väritystutkimuksen tulisi standardin mukaan sisältää: arkistotutkimus, ajoituskaavio, kohteella tehtävä tutkimus,

Annex A (informative) Example of period chart

Table A.1 Period chart

Period chart		Name of area(s) of investigation			
		Identified period(s) in the building's history			
		I	II	III	>
^					
Name of element 3	Location	Information on finish	Information on finish	Information on finish	>
Name of element 2	Location	Information on finish	Information on finish	Information on finish	>
Name of element 1	Location	Information on finish	Information on finish	Information on finish	>
(Architectural) Element	Sample location				

Standardissa esitetty mallipohja period chart eli ajoituskaavion rakenteeksi. Ylärivin ajoittamista varten standardi esittää tarpeen arkistotutkimukselle. Sarake "information on finish" on tarkoitettu väritutkimuksen tuloksille.

Kuva lainattu standardista SFS-EN 17543:2021.

laboratoriotutkimukset, värien määrittäminen sekä tulosten yhteenveto ja analyysi. Tutkimusmetodeina esitetty ajoituskaavio *period chart*, koostuu ajoittamisen osalta arkistotutkimuksesta tuloksista, joka täydennetään pintatutkimuksen tuloksilla. Tutkijan tulee myös arvioida tuloksia niiden arkeologisen, arkkitehtonisen, taiteellisen tai historiallisen merkittävyyden mukaan. (SFS-EN 17543:2021, s. 7, 9–10.)

Standardin mukaan tarjouspyynnön tulisi sisältää tieto, mihin tuloksia hyödynnetään sekä tutkimuksen laajuus ja tulosten merkittävyyden analyysiin. Pyyntöön tulee ilmentää myös tilaajan oikeudet raportin jatkokäyttöön. Tilaajan

tulee myös tarjota kaikki mahdolliset dokumentit tutkijan käyttöön, kuten aiemmat tutkimukset. Tarjouspyyntöjen tulee sisältää myös tieto mitä tutkimuspaikoille (avauksille) tehdään tutkimuksen jälkeen sekä tutkimukselle varattu ajanjakso. Tutkimusmenetelmien tulee olla soveliaita halutun lopputuloksen saavuttamiseksi. Useiden menetelmien käyttö vahvistaa/helpottaa/mahdollistaa löytöjen tulkinnan mahdollisimman totuudenmukaisesti. (SFS-EN 17543:2021, s. 9.)

Sibeliuksen kotimuseo Ainola 1980-luvulla ”alkuperäisessä” väriassussa.

Kuva: Volker von Bonin. MV HK/ HK7137:415.

Väritystutkimuksen mukaan seinien pääväri oli keltaisempi, kuin aikaisempi ja vuorilautojen vihreä tummempi ja kylmempi. Väritystä muokattiin maa-lauskunnstuksessa vuonna 202x lähemmäs alkuperäisiä sävyjä, mutta muun muassa julkisivun päävärin keltaisuutta ei palautettu aivan tutkimuksen mukaiseksi, koska värityksen nähtiin vakiintuneen. (Flink 2024.)

Kuva: Anne-Mari Junnola, 2022.

4.3.2. Väriytyksen tavoitteet 2000-luvulla – palautus 2.0

Väritystutkimuksen analyttisten tutkimusmenetelmien kehitys on tuonut lisää tietoa aikaisempien tutkimustuloksien lisäksi. Tutkimuksiin käytetään nykyisin myös enemmän aikaa ja rahaa, myös yksityiskohteissa. Arkistotutkimusta on toisaalta helpottaneet myös valokuva-aineistojen digitointi ja digitaaliset tietokannat. Muun muassa Museoviraston ja Helsingin kaupungin museon valokuvien vapaa-käyttölisenssit Creative Commons (CC) ovat myös mahdollisesti vaikuttaneet arkistovalokuvien laajempaan käyttöön selvityksissä. Mahdollisesti myös se, että raportteja tarkastellaan pääsääntöisesti näyttöpäätteiltä, on vaikuttanut valokuvien määrän kasvuun raporteissa ja tutkimuksissa.

Flinkin (2024) mukaan Senaatti-kiinteistöjen omistuksessa oleviin rakennuksiin tehdään nykyisin pääsääntöisesti väritystutkimus huoltomaalauksen yhteydessä.

Tutkimuksissa on yleensä ilmennyt, että vaikka nykyinen väriytyks on myös tutkimuksiin perustuen alkuperäisen mukainen, ovat uudet tutkimukset yleensä tarkentaneet ja hieman muuttaneet näkemystä siitä, mitä alkuperäinen väriytyks todellisuudessa on ollut. Se kuinka paljon väriytyks muutetaan tutkimustuloksien perusteella, riippuu kuitenkin siitä, kuinka merkittäväksi kohteen nykyinen väriytyks on muodostunut. Kaikissa kohteissa alkuperäinen väri ei ole lähtökohtaisesti tavoite, vaan rakennukseen liittyvät arvot määrittävät myös halutun aikataason, esimerkiksi henkilöhistoriallisissa museoissa. (Flink 2023.)

Suojeltujen rakennusten väriytyks Helsingissä

Maankäyttö- ja rakennuslaki (MRL) astui voimaan vuonna 2000. Lakiuudistuksen jälkeen Helsingin rakennusjärjestys uusittiin ja aikaisempi julkisivumuutoksiin liit-
tynyt ilmoitusmenettely korvattiin toimenpideluvulla sekä

4.3.3. Vertailukohteet 2020-luku, tuleva korjaus

Kansallisarkiston viimeisimmästä julkisivukunnostuksesta on kulunut reilut neljäkymmentä vuotta ja julkisivujen kunnostushanke aloitettiin julkisivujen rakennushistoriaselvityksellä, jotka laativat arkkitehdit Mikko Bonsdorff ja Kati Winterhalter vuonna 2015. Myös Säätytalon julkisivujen kunnostuksen taustoitus aloitettiin selvityksellä, jonka laativat samat tutkijat vuonna 2020. Julkisivujen rakennushistoriaselvityksen myötä rakennusten julkisivujen muutoshistoria tarkentui ja siten värityksessä tapahtuneiden muutosten ajoittamisen ja rakennusosien samanaikaisuuden osalta on saatu yksityiskohtaisempaa tietoa.

Säätytalon aikaisemman kunnostuksen tavoitteena oli, että pintakäsittelyiden ja kivi-imitaation uusiminen huolto- toimenpiteenä olisi verrattain helppoa, koska maalauksessa käytettiin kalkkimaalia (Helander 2023a). Todellisuudessa huoltoa ei ole kuitenkaan tehty, vaan nyt kolmekymmentä vuotta myöhemmin oli taas vuorossa laajempi maalaus- korjaus. Nykyinen väritys ei kuitenkaan edusta sitä, mitä

vuoden 1993 restauroinnissa tavoiteltiin, koska seinien vaalea pääväri kellastui nopeasti korjauksen valmistumisen jälkeen.

Kansallisarkiston julkisivun tuleva kunnostus

Kansallisarkiston julkisivukunnostuksen tavoitteeksi asetettiin alkuperäisen värityksen palautus. Julkisivujen rakennushistoriaselvityksen jälkeen teetettiin alustava väritystutkimus, jonka laati konservattori Tiina Sonninen vuonna 2016. Tutkimuksessa pintakäsittelyitä tarkasteltiin poikkileikkausnäytteiden sekä avauksien avulla, mutta fragmentteja seinäpintojen alkuperäisestä värityksestä ei kuitenkaan löytynyt tutkimuksessa (Sonninen 2016, s. 1). Väritystutkimusta laajennettiin myöhemmin ja tutkimuksessa löydettyjen alempien värisävyjen perusteella maalattiin värimalli vuonna 2019. Värikerroksia tutkittiin pääasias- sa poikkileikkausnäytteiden avulla, mutta osassa kohteita värien tulkintaa on tehty myös varhaisimpien maalipinto- jen avauksista. (Vehanen-Sinda 2018, liite 1.) Maalikerrok-

sien sideaineita ei analysoitu tutkimuksen yhteydessä.

Väritystutkimuksen tuloksien vertailu julkisivujen selvitykseen ja muihin arkistolähteisiin kuitenkin puuttui raportista. Arkkitehti Arja Vehanen-Sinda koosti erillisen raportin alkuperäisen sekä myöhempien värityksiä arkistomateriaalin osalta, jonka liitteeksi tuli myös tehty väritystutkimus. Raporttiin ei kuitenkaan kuulunut näiden välinen vertailu. Ennen värimallin maalausta kuitenkin tunnistettiin, että tutkittu väritys ei vaikuttanut teknisesti mahdolliselta kalkkimaalipinnoille esitetyn tummuuden takia. Mallialue toteutettiin silti väritutkimuksessa löytyneiden vanhempien sävyjen mukaan, koska mallialue haluttiin tehdä mahdollisimman aikaisin suhteessa tulevaa kunnostusta, jotta päästiin kokeilemaan erilaisia maalinpoistomenetelmiä, imukokeita laikukkaalle seinäpinnalle sekä eri valmistajien pellavaöljymaaleja. Mallialueen maalauksen yhteydessä laadittiin vielä kolmas tutkimus rakennusrestauroija Anni Hassin laatimana. (Vehanen-Sinda 2024.)

Mallialueen väritystä käsiteltiin vielä myöhemmin ja täl-

*edellinen sivu, vasen
Kansallisarkiston julkisivun vuonna 2020 maalattu värimalli.*

*edellinen sivu, oikea
Vuonna 1928 valmistuneen laajennuksen nykyinen väritys.*

*tämä sivu, vasen
Mallialue, podiumin ja ikkuna-aukkojen väritys.*

*tämä sivu, oikea
Mallialue, kapiteelien, palkiston ja räystäään väritys
Kuvat: Aamu Koivistoinen, 2023.*

löin tutkittuja värejä verrattiin vanhoihin mustavalkoisiin valokuviiin ja todettiin, että ortokromaattisten valokuvien ominaisuuksien takia vertailu ei ollut täysin selkeää. Vertailun yhteydessä todettiin myös tarve laajemmille esiinotoille sekä virkailijarakennuksen korotuksen päätyihin jääneiden alueiden tutkimus, joissa pintakäsittelyiden todettiin säilyneen eikä haitta-ainepitoisten maalien poisto aiheuta erityisjärjestelyitä. (Neuvottelumuistio 28.3.2019.) Väritystutkimusta ei ole kuitenkaan jatkettu tämän jälkeen.

Vuonna 2020 maalattu mallialue.

Keskirisaliitin mallialueen pylväessä on käytetty silikonihartsiemulsiomaalia ja seinäpinnassa kalkkimaalia.

Säätytalon aktiivinen julkisivukorjaus vuonna 2023–

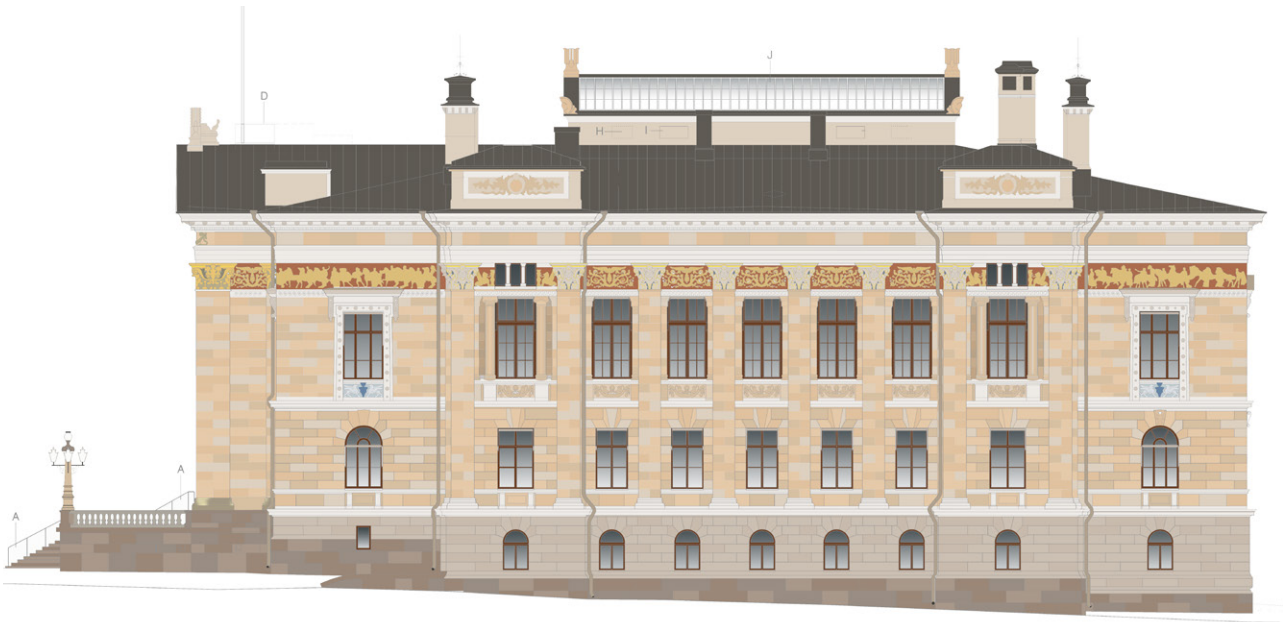
Säätytalon käynnissä olevan peruskorjauksen ja restauroinnin pääsuunnittelijana toimii arkkitehti Simo Freese ja rakennuttajana Senaatti-kiinteistöjen rakennuttajapäällikkö Selja Flink. Kohdearkkitehtina toimii Kati Winterhalter, jonka vastuulla ovat julkisivujen osalta pintakäsittelyt, väriytykset sekä uusittavat rakennusosat. Julkisivun väriytystä on tutkittu kahdessa osassa konservattori Anna-Maija Kymäläisen, Annikaisa Siposen, Noora Kajaluodon ja Henriikka Määtän toimesta, työnjohtajina Anni Hassi ja Seppo Kokkonen. Museovirastoa edustavat hankkeessa Mikko Mannberg, Elisa Heikkilä ja Nanna Kymäläinen.

Julkisivujen rakennushistoriaselvityksen myötä ilmeni, että edellisen kunnostuksen väriasi ei edustanut kaikilta osin vuoden 1903 asua, muun muassa kipsikoristeiden taustojen sekä mahdollisesti itse kipsikoristeiden väriytyksen osalta. Selvityksessä tunnistettiin myös kuvavertailun avulla, että vuonna 1903 ylimaalattua friisiä ei otettu tietoisesti esiin, kuten edellisessä kunnostuksessa oli tulkittu,

vaan maali kului pikkuhiljaa pois paljastaen friisin. (Winterhalter & Bonsdorff, s. 52.)

Julkisivujen selvityksen myötä Säätytalon mahdolliseksi tavoitteiksi väriytykselle nähtiin kolme vaihtoehtoa: 1. *Edellisen korjauksen väriytykset* 2. *Uudelleen tulkittu vuoden 1903 väriytykset* 3. *Vuoden 1891 väriytyksen tulkinta*. Väriytyksen tavoitteeksi asetettiin lopulta vuoden 1891 väriytyksen palautus. (Flink 2024.) Tavoite eroaa siis edellisestä restauroinnista, jossa tavoite oli palauttaa vuoden 1903 asu.

Julkisivuväriytyksen tavoitteen muutosta käsiteltiin Selja Flinkin 13. maaliskuuta 2023 järjestämässä *Säätytalon julkisivuväriytyksen* -tilaisuudessa, jossa sekä Helander että Winterhalter esittelivät omien suunnitelmien väriytystavoitteitaan. Helander esitteli vuoden 1993 restaurointia sekä taustoitti julkisivuväriytyksen tavoitteita 1990-luvun restauroinnin ja peruskorjauksen yhteydessä. Winterhalter esitteli julkisivuselvityksen tutkimustuloksia ja esitteli väriytystavoitteen tulevalle hankkeelle. Perusteluna alkupe räisen väriytyksen palautukselle Winterhalter (2023) esittää,

Värisuunnittelun loppuvaiheen illustraatio 7.12.2023. Piirustus: Arkkitehtitoimisto Okulus Oy.

että vain kohteen rakennusaika on voinut muodostaa sitä arkkitehtuuria, jota se kuvastaa. Tällöin rakennusaikaan liittyvä väritys on osa arkkitehtuuria. (Winterhalter 2023.)

Helander (2023a) vastasi tilaisuudessa melko radikaalisti tavoitteeseen alkuperäisestä väryksestä: ”sittenhän se tympanonin veistos tulisi purkaa sieltä pois” ja lisäsi myöhemmin samaa toimenpidettä myös kultauksille (Helander 2023b). Kuitenkin 1990-luvun restauroinnissa kulkuefriisi, jätettiin esiin, vaikka se ei liittynyt 1903 asuun. Päätös oli restauroinnin eettisyyden huomioiden erittäin yksiselitteinen asia, mutta toisaalta aikakaudella tehdyn tutkimuksen analyysi oli, että friisiä ei ole koskaan tietoisesti haluttu peittää. Flink (2023) myönsi tilaisuudessa, että tuleva väriasu on ”sekasikiö”, ja se hyväksytään, koska kaikissa rakennusosissa maalikerroksia ei ole säilynyt, eikä siten tietoa niiden väryksestä. Oleellista on hänen mukaansa se, että perustelut tulevasta väryksestä tulevat kirjatuksi. (Flink 2023.)

Aikaisemman kunnostuksen väritys tunnistettiin

Vuoden 2020 mallialueen väriajaukset seinän yläosassa sekä räystäällä. Kuva: Aamu Koivistoinen, 2023.

*Juokseva koira - kipsikoristelistan kohokuvion alta löytyi listoituksen alkuperäisiä pintakäsittelyitä ja imitoinnin suonistuksia.
Kuva: Aamu Koivistoinen, 2024.*

*Peristyylin seinäpinnan alimman kerroksen esiinotto.
Kuva lainattu raportista Säätytalon julkisivujen väritystutkimuksesta, Sippo-
nen, 2023.*

vakiintuneeksi ja sen on osittain tunnistettu vaikuttaneen työryhmän valintoihin yksittäisten rakennusosien värityksen ja värirajauksen osalta. Muun muassa kapiteelien kultaus päätettiin säilyttää osittain siksi, että sen koettiin kuuluvan totuttuun asuun, vaikka ensimmäisessä väriarossa kapiteelit olivat vaaleat. Myös palkiston ja listoitusten kipsikoristeiden värirajaus säilytetään, vaikka tutkimukset eivät ole kaikilta osin tukeneet niiden kuulumisesta ensimmäiseen asuun. Väritystä on käsitelty työryhmässä, johon kuuluu Flink, Winterhalter, Freese sekä Hassi ja Museoviraston edustajat. (Flink 2024.) Tympanonin veistoskaan ei kuulu toteutuneeseen ensimmäiseen asuun, vaikka se kuuluikin alkuperäiseen suunnitelmaan, tällöin mahdollisesti eri värisenä. Värityksen merkittävin ero tulee olemaan pylväiden väritys, joka selvityksessä tunnistettiin olleen seinäpintojen mukainen.

Julkisivujen pintakäsittelyiden tutkimus aloitettiin helmikuussa vuonna 2020, laastinäytteiden irrottamisella ohuthietutkimusta varten. Näytteiden avulla tunnistettiin myös pintakäsittelykerroksien sideaineita. Materiaaliana-

lyysin avulla varmistuikin, että vuonna 1903 maalauksessa tosiaan käytettiin silikaattimaalia. Julkisivuvärityksen ensimmäinen tutkimus tehtiin vuonna 2020 mallialueen maalauksen yhteydessä. Tutkimuksessa ei saatu kuitenkaan selkeitä viitteitä vanhemmista värikerroksista, joka johtui sekä pintojen sääräsituksesta, mutta myös aiemman kunnostuksen kattavasta maalinpoistosta. Fragmenttien tulkintaa vaikeutti myös se, että pintamaali oli osittain kulkeutunut pintakäsittelyiden raoista tai halkeamista kerrosten alle ja väliin. Vasta mallialueen työstön aikana suunnitteluryhmä sai käyttöönsä aiemman kunnostuksen dokumentoinnin. Dokumentointi auttoi taustoittamaan uusia fragmentaarisia värilöytöjä. (Winterhalter, Hassi & Vaartio 2022, s. 17.)

Mallialueen väritys perustui seinäpintojen värityksen osalta pääosin julkisivujen selvityksessä nousseeseen viitteeseen värityksen yhtäläisyydestä Havaksen mainitsemaan Wasa Bankenin talossa käytettyyn Orsan hiekkakiveen. Värityksen tummuutta verrattiin ortokromaattisiin valokuviin, samoin kuin edellisessä kunnostuksessa, mutta tällä

Sample marked: 7 - Laastilista, profiili. The photo shows the analysed thin section of the sample. The terms used in the report for the occurring paint and plaster layers are marked on the photo

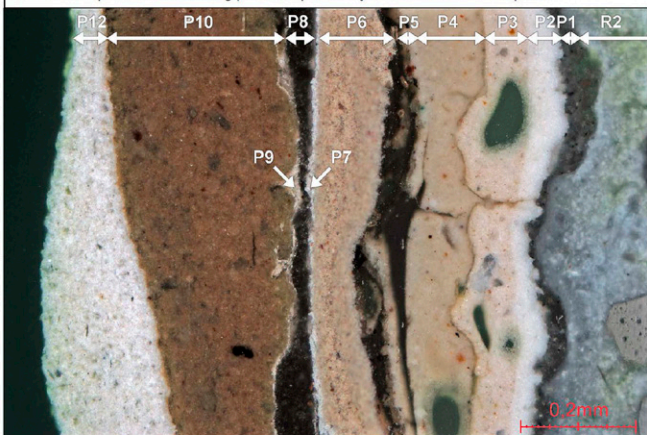

Photo: 10 (F1837-6) Type: Micro photo Sample no.: P200308-7 Lighting: P Filter: +N
 Sample marked: 7 - Laastilista, profiili. The photo shows a section of the paint layers on the surface of the final coat of lime mortar (R2). Paint layer P1 has a mineral based binder of slaked lime. Paint layer P2 to P5 has binder of presumably linseed oil. Paint layer P7 and P8 has acrylic binders. Paint layer P9 and P10 has another type of oil based binder. Paint layer P11 and P12 has acrylic and/or silicone based binders

Laastilistan mikroskooppikuva ohuthietutkimuksesta
 Kuva lainattu raportista SÄÄTYTALO - Julkisivujen mallialue, 2020 dokumentointi. Winterhalter, Hassi & Vaartio, 2023.

Tutkimustuloksien perusteella muokattu mallialue pohjoisjulkisivun palkiston friisiin. Kuva: Aamu Koivistoinen, 2024.

kertaa kivi-imitaatioiden tummuutta verrattiin kulkuefriisin taustaan, jonka väritys tunnettiin. (Winterhalter 2023a; Winterhalter, Hassi & Vaartio 2022, s. 21–22.)

Julkisivukunnostuksen alettua syksyllä 2023, väritystutkimuksia tarkennettiin loka-joulukuun aikana keskirisalitiin, peristyylin ja pohjoisjulkisivun osalta. Pintoja tutkittiin poikkileikkausnäytteiden, avauksien sekä esiin ottojen avulla. Pintakäsittelymateriaaleja ei tutkittu kuin kalkkimaalia osalta suolahapon avulla. Tutkimuksessa löydettiin kuitenkin paremmin säilyneitä fragmentteja varhaisimmista pintakäsittelyistä kuin vuoden 2020 tutkimuksen yhteydessä ja löytöjen perusteella väritystä tarkennettiin vuoden 2023 lopussa pohjoisseinälle uusien värimallien avulla. (Siponen 2023, s. 3–6.) Diplomityöni tekohehkellä väritystä ei ole vielä kaikilta osin päätetty. Pohjoisseinälle toteutetussa kivi-imitaation värimallissa arkkitraavin osalta käytettiin silikonihartsiemulsiomaalia (Hydrosil), mutta uudet värimallit kalkkimaalilla olivat vielä toteuttamatta. Palkiston ja räystäiden kipsikoristeiden väritystä on myös muutettu suhteessa vuoden 2020 värimalliin.

Räystäään kipsikoristeiden väritystä on muutettu vuoden 2020 mallialueen värityksestä, mutta värirajaukset on säilytetty. Kuva: Aamu Koivistoinen, 2024.

Britt-Marie Hammarskiöldin artikkelin Färg på hus: försök till färg-historisk översikt kuvituksessa väri-tyksen tavoitteiksi esitetään erilaisia näkemyksiä. julkaisussa Kulturmiljövård/1983. Riksantikvarieämbetet. DiVA-tietokanta.

5. Palauttaa vai ei – väriasu restauroinnissa

Vaikka kohteella olisi siihen suunniteltu ja onnistunut väriyty, saattaa seuraavilla käytäjillä olla tarve muutokseen muutoksen itsensä vuoksi. (Pietarila 2023.)

Haastattelemani arkkitehtien mukaan, julkisivuväri-tyksen tavoitetta ei voida esittää ennen väriytystutkimusta. Tutkimustuloksien arvottamisen perusteella suunnittelija tekee esityksen väriytyksen tavoitteesta tilaajalle. Jotta väri-tyksen tavoitetta on mahdollista pohtia, tulisi väriytystu- kimus toteuttaa hankkeen alussa. Toisinaan tutkimuksia on kuitenkin tilattu vasta työmaan alettua (Luoma 2023). Lemströmin (2023) mukaan rakennuttaja määrittää ja päättää hankkeissa, kuinka paljon käytetään rahaa ja miten tutkimuksiin asennoidutaan. Jos rakennuttajalla ei ole arvostusta kohteisiin, saatetaan edetä nopeimman, hel- poimman ja halvimman reitin kautta. Tällöin Museoviras-

ton ohjeistus on oleellinen. (Lemström 2023.)

Konservoiija (YAMK) Anna-Maija Kuitunen-Lammila kartoitti väriytystutkimusten hyödyntämistä YAMK opin- näytetyössään *Väriytystutkimusten hyödyntäminen raken- nusrestaurointi- ja korjausrakennushankkeissa* haastatte- lemalla suunnittelijoita, tilaajia, museoviranomaisia sekä väritutkijoita. Haastateltujen seitsemän suunnittelijan mukaan väriytystutkimukset on omaksuttu kuuluvan suun- nittelun lähtötietoihin ja suunnittelijat saattavat ohjata tutkimusta tai laatia tutkimusohjelman väritutkijalle. Väri- tutkijoilla ja tilaajilla vaikuttaa kuitenkin haastatteluissa nousseiden kommenttien perusteella olevan erilainen näkemys raporttien sisällöstä ja sen tulkitsemisesta. (Kui- tunen-Lammila 2021, s. 22–23.) Vaikuttaa siltä, että tilaa- jien ja suunnittelijoiden mielestä tutkimuksien analyysi jää vajaaksi, kun taas konservoiijat haluaisivat jatkaa analyysiä laajemmalla asiantuntijajoukolla. Myös Luoma (2023) esit- tää, että väriytystutkimuksen tuloksien analyysiä tulisi jat-

kaa tilaajan ja suunnittelijan kanssa raportin valmistuttua.

Kuitunen-Lammilan (2021, s. 27) haastatteluista nousi esiin väritystutkimusten määrän kasvu, ja sen nähtiin mahdollisesti korreloivat yleistä näkemystä rakennusperinnön arvojen tiedostamisesta. Väritystutkimuksia tehdään kaiken ikäisistä rakennuksista, joihin kohdistuu tai halutaan tunnistaa suojeluarvoja. (Kuitunen-Lammila 2021, s. 27.) Kunnallisilla rakennusvalvontaviranomaisilla onkin merkittävä rooli siinä, minkä tyyppisistä tai ikäisistä rakennuksista tutkimuksia veloitetaan teettämään.

Aiemmin tutkimusta on tehty pääasiassa vanhemmista rakennuskannasta aina 1900-luvun alkuun valmistuneihin. Kuitunen-Lammilan haastattelun mukaan 1950–60-lukujen rakennuskannan tutkimus on lisääntynyt huomattavasti viimeisen kymmenen vuoden aikana, jolla on pyritty etukäteen tallentamaan tietoa kohteista, joiden rakennushistoriallista arvoa ei välttämättä ole nähty vielä laajemmin. Näiden kohteiden osalta haasteita on tuottanut muun muassa pintakäsittelyiden sisältämä asbesti. (Kuitunen-Lammila 2021, s. 25.)

Luoman (2023) mukaan rakennushistoriaselvitys (RHS) on oleellinen lähtöaineisto väritutkijalle väritystutkimuksen laatimiseen. Väritystutkimuksiin ei yleisesti haluta käyttää rahaa ja tilaajat eivät lähtökohtaisesti tunne tutkimusalaa hyvin, jonka takia muutaman avauksen kuvitellaan antavan kokonaisvaltainen tieto värihistoriasta. Laadukkaista tutkimuksista ei hänen mukaansa olla valmiita maksamaan. (Luoma 2023.) Tutkimusten laadun parantamiseen ajaa todennäköisesti myös tutkimusten kilpailutus, jossa raha saattaa olla merkittävin kriteeri. Tutkijoille ei siten muodostu mahdollisuutta muuttaa tutkimusmetodejaan.

Väritystutkimuksia mielletään ”lopullisena” tietona, vaikka lähes poikkeuksetta myöhemmät tutkimukset ovat antaneet lisää tietoa vanhoista pintakäsittelyistä huolimatta siitä, että kronologisesti ollaan kauempana niiden toteuttamisajasta (Kuitunen-Lammila 2021, s. 28). Huomattavan

vanhojenkin pintakäsittelyiden tutkimuksesta nykyaikaisilla menetelmillä on mahdollista saada lisätietoa, vaikka pintakäsittelyaineiden häviämisen on väistämätöntä. Tutkimuksissa voidaan myös tarkentaa ja varmistaa aiempia tutkimustietoja, kuten Ateenan Akropoliilla, jossa tuoreimpien tutkimusten mukaan on löydetty esimerkiksi uusia viitteitä käytetyistä koristemaalaustekniikoista (Aggelakopoulou & Bakolas 2022, s. 10). Setälä (2011, s. 24) sanookin, että väritutkimukset ovat täydentyviä, mutta niiden jatkokäyttö on osoittautunut vaikeaksi ja osittain mahdottomaksi. Tutkimuksien tulisi sisältää myös tieto siitä mitä ei löytynyt arkistoista tai odotettuja fragmentteja in situ. (Setälä 2011, s. 24.)

5.1. Värityksen suojele

Julkisivujen pintakäsittelyiden suojele mielletään usein värisävyihin tai värirajauksiin eikä niinkään materiaaliin tai antikvaaristen pintojen säilyttämiseen. Pintakäsittely nähdään, kuten se onkin, kuluvana osana, ja alkuperäisten tai aikaisempien pintojen poistaminen on mahdollista perustella teknisen toimivuuden takia. Antikvaaristen pintojen poistaminen saatetaan sällia riittäväksi katsotun dokumentoinnin myötä.

Kuitunen-Lammilan (2021, s. 27) haastatteluiden perusteella, osasta tutkimuksia on puuttunut kuitenkin merkittäviä määriä pintakäsittelykerroksia, jotka on löydetty jatkotutkimuksissa. Toisaalta yksi haastateltavista nostaa esiin, että aikaisemmin tutkimus saattoi kohdistua vain alimpiin, oletettuihin alkuperäisiin kerroksiin ja nykyään hänen mukaansa, joka kaikki kerrokset nähdään ”yhtä tärkeinä”. Tämä oli haastateltavan mukaan nähtävissä laajemminkin restaurointiajattelussa. (Kuitunen-Lammila 2021, s. 27.) Museoviranomaiset liittivät Kuitunen-Lammilan (2021, s. 24) mukaan tutkimustulokset myös kohteen arvojen tunnistamiseen ja siten rakennussuojeluun. Toisaalta väritystutkimuksen tuloksien merkitys nousee nykyisin myös

Tampereella Keskustorin laidalla sijaitsevaan Sandbergintaloon (kuvassa kolme rakennusmassaa ruskea-kellertävä-punertava) palautettiin alkuperäinen väritys nykyaikaisella dispersiomaalilla. Kuva: Aamu Koivistoinen, 2024.

historiallisen tiedon tallentamisessa (Kuitunen-Lammila 2021, s. 27).

Solberg (2006b, s. 14) ja Hughes (2006, s. 3) näkevät poikkileikkausnäytteiden esittelyn herättävän ammattiryhmän ulkopuolellakin kiinnostusta ja joskus jopa kasvattaneen tilaajan halua laajentaa tutkimuksia. Visbyn projektin aikana tutkimuksen esittely eri medioissa, kuten myös tuloksien julkaisu nähtiin nostavan yleisesti tietoisuutta tutkimusalasta, ja sen myötä myös arvostusta vanhoja väriytyksiä kohtaan (Laserna 2014, s. 66).

Väritystutkimus ei koostu pelkästään säilyneiden pintakäsittelyfragmenttien tutkimuksesta ja tutkimustuloksia tukevasta historiallisesta arkistomateriaalista, vaan kohdetutkimuksen lisäksi tarvitaan yleistä tietoa aikakauden pintakäsittelymenetelmistä ja materiaaleista (Brænne 2009, s. 113). Hughesin (2006, s. 3–4) mukaan laboratoriomethodien kehittyminen ja konservojien osaamisen siirtyminen tutkimuksen tekniseen puoleen muodostaa myös riskin, että linkittyminen tutkimuksen aineistoihin voi jäädä vertailematta. Tuloksien tulkinta voi täten jäädä mahdottomaksi.

5.1.1. Rakennussuojelu väriytyksen osalta

Lailla tai asetuksella suojelluissa kohteissa Museoviraston lausunto ottaa kantaa tehtyihin tutkimuksiin ja väriytyksen tavoitteisiin suhteessa suojeluarvoihin. Asemakaavoissa suojeltujen alueiden tai rakennusten kaupunkikuvallisesta ohjauksesta vastaa alueellinen vastuumuseo. Kuitunen-Lammilan haastatteluissa museoviranomaiset nostivat kuitenkin esiin taloudellisen puolen, eli heillä ei ole mahdollisuutta velvoittaa tutkimuksien tekoon, jolloin niitä voidaan vain suositella (Kuitunen-Lammila 2021, s. 22). Entinen Wienin yliopiston professori ja restauroijakonservoiija Ivo Hammer esittää toisaalta museoviranomaisten mielenkiinnon usein kohdistuvan juuri tutkimustuloksissa löytyneisiin väreihin, eikä niinkään autenttisiin materiaaleihin. (Hammer 2020, s. 5.) Tiedossani ei tällä hetkellä ole, voidaanko Suomessa suojeluohjeistuksessa velvoittaa alkuperäisten mukaisten materiaalien säilyttämiseen tai käyttöön.

Asemakaavalla suojeltujen rakennuksien ja alueiden muutoksia ohjataan asemakaavaselostuksella sekä korja-

us- tai rakennustapaohjeilla. Väriytyksen osalta korjaus-
tapaohjeissa mainitaan usein pitäytymisestä aikakauden
väriytyksessä, kuitenkin välttämättä tietämättä mitä se
todellisuudessa kyseisellä alueella voinut olla. Jos tutkimus-
ta ei velvoiteta, voidaan huoltomaalauksien myötä menet-
tää tieto mahdollisesta laajemmasta alueen väriytyksen
alkuperäisestä tavoitteesta. Vaikka väritystä ei pyrittäisi
palauttamaan, on sen tutkimustieto arvokasta laajemmas-
sa kontekstissa värihistorian kartoittamisessa. Esimerkiksi
1990-luvulla kivi-imitaatiomaalauksen käytöstä julkisivuis-
sa tiedettiin 1800-luvun lopun Helsingissä Kansallisar-
kiston ja Säätytalon lisäksi vain yksittäisissä kohteissa, ja
se nähtiin yleisesti harvinaisena. Kuitenkin myöhempien
tutkimuksien kautta on muotoutunut näkemys laajemmas-
ta traditiosta, vaikka menetelmä oli käytössä vain lyhyen
ajanjakson.

Myös yksityispuolella teetetään nykyisin väriytystut-
kimuksia ja palautetaan alkuperäisiä väriytyksiä, vaikka
rakennuksia ei olisi vielä suojeltu (Schnitzler 2022). Toi-
saalta Helsingin kantakaupungin asemakaavat ovat suu-
relta osin vanhentuneita ja useat kaavat ovat tällä hetkellä
valmistelussa (Helsingin kaupunki n.d. b). Helsingin kau-
pungin rakennusjärjestyksen mukaan väriytysmuutokset
ovatkin luvanvaraisia julkisivuilta suojelluissa, lailla suojel-
luissa ja muuten historiallisesti arvokkaissa kohteissa (Hel-
singin rakennusvalvonta 2023, s. 4).

Väritutkimuslöytöjen jatkuva kirjaaminen antaa lisää
tietoa sekä päättävälle viranomaisille mahdollisuuden koko-
naiskuvan muodostumiselle ja tarkentamiselle. Hughesin
(2006, s. 5) mukaan tutkimustulokset voivat alkuun näyt-
täytyä jopa kiistanalaisilta, mutta ne voivatkin kumuloi-
tuessaan muodostaa yllättäviä löydöksiä vaikuttaen jopa
pitkään väriytyksen historiaa määrittäneisiin oletuksiin.

5.1.2. Antikvaaristen pintojen suojele

Jokainen maalaus-kunnostus aiheuttaa myös antikvaari-
sille rakennuspinoille kulutusta. Myös tutkimus itsessään
kuluttaa pintoja. Maalipinta muuttuu väistämättä, jos ne
maalataan peittoon ja paljastetaan taas tutkimuksessa.
Hammer (2020, s. 7.) esittää aikaisempien pintakäsittelyi-
den esiin jättöä niin kutsutun ”arkeologisen ikkunan” avul-
la. Arkeologinen ikkuna on siis rajattu alue, jota ei maalata
kunnostuksessa, vaan jätetään suojaisaan paikkaan esille
fragmentiksi aikaisemmista maalaus-käsittelyistä. (Hammer
2020, s. 7.)

Hammer (2020, s. 10) käsittelee aihetta toisaalta myös
käsityön perinteen kautta: *The traditional periodic repair
and renewal using a lime wash is an intrinsic element of
the authentic materiality and appearance of historic archi-
tecture*. Helander (1995, s. 9) esittää kuitenkin näkemyk-
sen myös modernien materiaalien perustelulle: *Jos ainoa
edellytys perinteisten pintakäsittelytapojen käyttämiselle
on, että pinnat kuten rappaukset ensin joudutaan pois-
tamaan, ongelmalle on syytä yrittää löytää jokin toinen,
antikvaarisesti vähemmän tuhoisa ratkaisu*. Kohteissa,
joissa päädytään uusimaan pintakäsittely esimerkiksi liian
tiivien pintakäsittelyiden takia, saatetaan palauttaa alku-
peräinen materiaali, mutta hävittää historialliset kerrokset,
kuten Säätytalon ja Kansallisarkiston korjauksissa 1970- ja
80-luvuilla. Kohteen arvojen perusteella tulee tehdä arvio
siitä, kumpi on oleellisempi: kerroksien säilyminen vai
maalaustradition palautus. Säätytalon ja Kansallisarkiston
tapauksessa maalityyppien soveltumattomuus ei mahdol-
listanut kerroksien säilyttämistä, vaikka osittain lateksi-
maalilla käsiteltyjä alueita myös säilytettiin kunnostuksissa,
jolloin niiden maalamisessa ei kyetty käyttämään kalkkia.

Materiaalin arvotus on kuitenkin laajempi tutkimusaihe
ja jo vuonna 1979 Ruotsin museoviraston julkaisussa Bry-
dolf (s. 30) mainitsi esityksen alkuperäisten materiaalien

Tampereen teletalo/vanha postitalo (rakennusvuosi 1927) on suojeluasetuksella 480/85. Julkisivumaalauksen yhteydessä vanha kalkki-maalipinta peitettiin telauksen alle. En selvittänyt työtä aikana sitä, mihin uusi väriytyy pohjautuu. Kuva: Aamu Koivistoinen, 2022.

käytöstä huoltomaalauksissa sekä huollon helppouden että itse materiaalin rakennustaiteellisen arvon takia. Toisaalta väriytyksen palautuksia tehdään vielä nykyisinkin muovisideaineisilla maaleilla, muun muassa vuonna 2020 maalatussa Sandbergin talossa Tampereella, jossa palautettiin alkuperäinen väriyty nykyaikaisella lateksimaalilla (katso s. 118). Tämän perusteella väriytyksen arvotus näyttäyty vielä perinteisiä materiaaleja arvokkaammaksi. Jotta materiaalin arvostuksessa voisi tapahtua muutosta restaurointipiirien ulkopuolellakin, tulisi rakennusuojeluviranomaisilla olla mahdollisuus velvoittaa väriytyksen lisäksi korjauksessa käytettäviä materiaaleja, edellyttäen, että myös viranomaisilla on osaamista niistä.

Perinteisten materiaalien käytöllä voidaan varmistaa, että aikaisempia pintakäsittelyitä ei jouduta kauttaaltaan poistamaan ja väriytystutkimuksen kannalta pintakäsittelykerrosten tutkimus on myös tulevaisuudessa mahdollista. Silti perinteisilläkin maalityypeillä maalattujen pintojen

pohjatöiden aikana saatetaan poistaa huomattavasti aikaisempia maalikerroksia. Toisinaan antikvaaristen maalauskerrosten tai esillä olevan maalauksen säilyminen saattaa Bregnhøin ja Christensenin (2009, s. 89) mukaan ollakin niin merkittävä, että perinteisten materiaalien käyttäminen voi johtaa tiheämpään huoltoväliin, kuin uusilla materiaaleilla, huomioiden, että jokaisessa kunnostuksessa hävitetään antikvaarisia pintoja. Yksittäisissä tilanteissa he käyttävätkin modernejakin sideaineita, mutta pitäytyvät maalien pigmenttisävytyksessä. (Bregnhøi & Christensen 2009, s. 89.)

Tapauksissa, joissa antikvaaristen pintojen säilyminen ei ole mahdollista, tulisi suojeluviranomaisella olla selkeä käytäntö fragmenttien tallentamiselle. Tätä pohdittiin myös Ruotsin museoviraston toteuttamassa Visbyn laajas- sa pintakäsittelyiden tutkimuksessa, jossa todettiin, että viimeisimpien vuosikymmenien korjaukset olivat kohdistuneet myös rappauksien uusimiseen, jolloin hävitettiin sekä tieto väriytyksestä, että rappauksen struktuurista ja koostumuksesta. Tiedon häviäminen olisi vältettävissä, jos kaupungeilla ja suojeluviranomaisilla olisi selkeä käytäntö fragmenttien irrottamiseen ja arkistointiin. (Laserna 2014, s. 65.) Korjauksissa tulisi yleisesti tiedostaa antikvaaristen rakennusosien ja -pintojen kulumisen, kuten sillä, säilytetäänkö hyvässä kunnossa olevia kipsikoristeita julkisivuilla, jolloin aikaisempia pintakäsittelyitä todennäköisesti menetetään pohjatöiden myötä. Kipsikoristeiden korvaaminen uusilla valoksilla mahdollistaisi väriytyksen tutkimuksen myös tulevaisuudessa, mutta se edellyttää fragmenttien arkistoinnilta varmuutta ja saavutettavuutta.

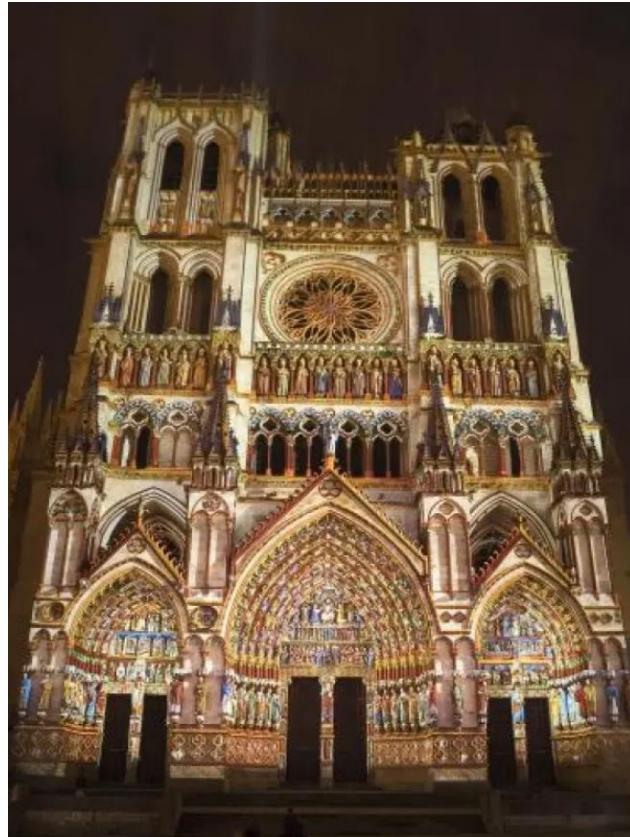
Alkuperäisen väriytyksen esittämistä muuten kuin maalaten onkin tehty jo 1990-luvulla. Tällöin Ranskassa Amiensin katedraalin julkisivuilta tunnistettiin puhdistuksen yhteydessä huomattavan polykrominen keskiaikainen maalaus- käsittely. Maalauksen palauttaminen olisi kuitenkin hävittänyt mahdollisuuden tutkia antikvaarisia pintoja, ja

värikyksen havainnollistamista käytettiin värivaloja. (Kaila 2009, s. 14–15.) Tämä on tietyllä tavalla nykyaikainen esitys siitä, miten 1800-luvulla Hittorff ja Lontoon maailman näyttely esitti varhaista polykromiaa. Valoesitys ei kuitenkaan kykene toistamaan materiaalia. Hughes (2006, s. 3–4) esittääkin, vaikka viitaten nuorempaan arkkitehtuuriin, että konservoinnin näkökulmasta tärkein tavoite ei olekaan se, mitä rakennus nykyasussa edustaa, vaan rakennusarkeologisen aineiston säilyminen.

5.1.3. Tutkimustiedon suojele

Väritutkimus on totuttu näkemään kohdekohtaisena, joka kertoo kyseisen kohteen pintakäsittelyiden historiasta. Kohdekohtaisten tutkimustulosten tallentaminen tietokantoihin mahdollistaisi tuloksien vertailua rajatun alueen rakennusten värikyksen muutoksia tai aikakauden värikyttä. Tutkimustuloksille ei kuitenkaan ole yhtenäistä tietokantaa, ja raportitkin hajautuvat tilaajien arkistoihin. Helanderin (2023c) ja Kailan (2009, s. 538) mukaan esimerkiksi Helsingin kaupungin arkistosta puuttuu suunnitteluasiakirjoja värien osalta, jota sinne on lähinnä 1970-luvulla toimitettu. Lupiin on liittynyt väritettyjä piirustuksia, joita ei myöhempien korjauksien tausta-aineiston kartoituksen yhteydessä ole kaupungin arkistosta löytynyt.

Värikytutkimuksien myötä on syntynyt paljon tietoa historiallisesta värikyksestä. Tutkimustuloksia ei silti ole systemaattisesti vertailtu, eikä laaja tutkimus kuulu Suomessa kenellekään. Värikytutkimusten raportointien sisällön sekä formaatin eroaminen eivät myöskään mahdollista vertailua laajamittaisesti. Tutkimusraportit sisältävät tietoa myös niistä käsittelyistä, jotka ovat jo mahdollisesti kunnostuksessa hävinneet. Tulokset muodostavatkin tutkijoille henkilökohtaisen näkemyksen värikyksen historiallisille tavoitteille. Suurimmat edellytykset laadukkaaseen tutkimukseen sekä ratifiointeja noudattavan restauroinnin suunnitte-

Amiensin katedraalin valoesitys alkuperäisten värien rekonstruktioksi. Kuva: Amiensin kaupunki, kuva haettu www.france-voyage.com/cities-towns/amiens-31844/cathedral-notre-dame-14532.htm.

lun että toteutuksen osalta on ne julkiset toimijat, joilta sitä edellytetään. Silti myös yksittäiset toimistot ovat keränneet aineettomia tietopankkeja, joissa tiedon säilymiselle ja eteenpäin välittämiseksi ei välttämättä ole edellytyksiä. Toisaalta myös yhteistyö konservaattorien ja arkkitehtien kanssa hankkeissa on usein erittäin tiivistä, jolla Schnitzler (2022) näki osittain vaikuttaneen, että tuotetut raportit jäävät tiedoissaan vajaiksi ja niiden luettavuus sekä kokonaisuuden hahmotus voi olla huono.

Värikytutkimuksia tilataan usein juuri aktiivisten restaurointihankkeiden yhteydessä ja tuloksia yleensä hyödynnetään suunnittelussa. Jos kuitenkin tilaajalla tai suunnittelijalla ei mieltymystä alkuperäisiin tai aikaisempiin väreihin, tai tarkemmin nykyhetken sidotut esteettiset arvot eivät koe niitä harmonisina, onko tällöin vaarana hävittää tutkimustietoa, jos värikyttä ei päädytä palauttamaan? Eli häviääkö tutkimustulos, jos se ei muodostu uudeksi värikykseksi?

Väritystutkimuksien tuloksia voidaan myös hyödyntää muualla konservointialan tutkimuksessa tai muissa tieteenaloissa. NIKUn laaja alueväritystutkimus Rørosin maailmanperintöalueella antoi käytettyjen sideaineiden ja pigmenttien lisäksi tietoa omistajien tai käyttäjien sosiaalisesta asemasta erityisesti pigmenttien osalta. Tutkimuksista löytyy yhteys sekä omistajan, valtion että maailman talouteen. Muun muassa sota-aika esiintyi yleisesti huollon laiminlyöntinä ja materiaalien säännöstelyllä, mutta pintakäsittelyiden avulla tunnistettiin, että kauppiaat saattoivatkin tällöin rikastua. (Brønne 2006, s. 141, 143.) Knuutinen kuvaakin konservoinnin materiaalitutkimuksen olevan monifunktioista tarkoittaen, että tutkimustuloksia voidaan hyödyntää kyseisen tutkimuksen ulkopuolellakin. Esimerkiksi kemiallisen koostumuksen kautta voidaan tulkita materiaalin ikää tai aitoutta, mutta myös materiaalin konservointiin soveltuvia menetelmiä. (Knuutinen 2009, s. 38–39.)

Euroopan komissio suosittelee kulttuuriperintöön liittyvät aineiston saatavuuden helpoutta, sekä ammattilaisten aineistona jatkotutkimuksiin että antaakseen kaikille Euroopan kansalaisille mahdollisuuden päästä tutustumaan rakennusperintöön. Erityisesti aineiston digitaalisuus nähdään mahdollistavan tämä. (EK 2019, s.11.) Digitaalista aineistoa koskeva saavutettavuusdirektiivi nostaa kuitenkin tutkimuksien kustannuksia.

5.2. Väriasi ja sen tulkinta

Fridell Anter ja Svedmyr esittävät, että on yksilöiden päätettävissä, säilytetäänkö väriperinne vai halutaanko siitä tietoisesti poiketa. He käyttävät esimerkkinä tiedostamista siitä, miten joulua juhliitaan perinteisesti. Tästä perinteestä voidaan kuitenkin tietoisesti poiketa ja lähteä Kanarian saarille. Jos kuitenkin syvennetään ajatusta perinteestä, eli miten joulua juhlittiin 1890- tai 1790-luvuilla, voimme

todetakin, että perinne on muuttunut tai sen, että meillä ei ole varmaa tietoa kuin yksittäisien alueiden perinteestä. Väriyksen osalta ilmiötä voidaan tarkastella kysymällä, kuinka paljon väriyksen perinteestä on tiedossa ja mihin se tietämys perustuu. (Fridell Anter & Svedmyr 2004, s. 13.) Rakennussuojelu rajaa kuitenkin yksilöiden päätöstä siitä, miten värimuutosta perustellaan, jos tavoitteena on alkuperäisen tai aikaisemman asun palautus. Lemström (2023) nostaa toisaalta väriyksen tavoitteen muotoutumisesta sen, että mikä koetaan väriyksen osalta nyt mahdottomana, voi olla kymmenen vuoden päästä edustaa yleistä näkemystä. Toisaalta nyt hyvin ja tarkasti perusteltu toteutus saatetaan myöhemmin kokea omituiseksi. (Lemström 2023.)

Aikaisempien tai alkuperäisten väriyksen tulkinta voi olla julkisivuista kuitenkin erityisen vaikeaa. Jopa nykyisen esillä olevan maalin alkuperäisen sävyn yksilöiminen on haastavaa erityisesti kalkkimaalin yhteydessä. Muutoksia voi tapahtua sekä pigmenteissä että sideaineissa. Sekä arkkitehtien että konservojien mukaan maasta ja nostimesta voidaan tehdä vain alustava tutkimus, mutta vasta telien asennuksen myötä voidaan tarkentaa tutkimuksia (Kajaste 2023; Helander 2023b). Rakennushankkeen aikatauluissa näihin ei kuitenkaan ole aina varauduttu, jolloin uusien tutkimustuloksien analyysille ei jää aikaa.

5.2.1. Alkuperäisen väriyksen palauttaminen

Vaikka 1800-luvun konservointimieliset Ruskin ja Morris eivät hyväksyneet restaurointia tietyn aikakauden palauttamiseksi, näkevät Rix ja Emmet (2022, s. 17) nykyäisen tutkimukseen perustuvan palautuksen perusteltuna. Venetsian julistus ohjaa säilyttämään historialliset kerrokset, mutta mikäli aikaisempi rakennusvaihe on merkitykseltään erittäin huomattava, on sen palauttaminen tutkimukseen perustuen mahdollista palauttaa. Silti julistuksen mukaan restauroinnin tulee loppua siihen, jossa oletama alkaa, joka väriyksen osalta ei ole yksiselitteistä.

Väritys on osa arkkitehtuuria, vaikka aikakauteen liittyneen värityksen tunnistaminen vaatii enemmän ymmärrystä, kuin myöhäisempien rakennusosien tunnistaminen. Alkuperäiseen väritykseen liittyy myös rakennustaiteellinen ja siten esteettinen puoli. Norjassa vuonna 1979 järjestetyssä väriseminaarissa todettiin, että alkuperäisen värityksen nähtiin sisältäneen enemmän merkityksiä, kun myöhemmät väriasut, jonka takia ne myös koettiin arvokkaammiksi (Brydolf 1979, s. 29). Rakennuksen alkuperäisyyden arvo, johon värityskin kuuluu, on nähty perustuvan rakennuksen alkuperäisten suunnittelijoiden ja rakentajien työn jäljen arvostamiseen (Mattinen (toim.) 1997, s. 27).

Pietarila (2023) on kuitenkin todennut, että rakennusten väritys muuttuu lähtökohtaisesti noin 40 vuoden sykleissä. Eli ensimmäisessä huoltomaalauksessa yleensä väritys säilyy, mutta sitä seuraavassa se kyseenalaistetaan. Helander (2023b) kuvaa restaurointia ja tutkimusta värien osalta niin, että kaikkeen ei kuitenkaan löydy tietoa arkistoista tai kohteesta. Näissä tapauksissa tulee hänen mukaansa tulkita ja hallita väritystä kokonaisuutena, koska ”talo ei ole värityskirja”. Hän kuvaa värityksen roolia on lähtökohtaisesti arkkitehtuurin jäsentelyksi ja selkeyttäjäksi. (Helander 2023b.)

Vaikka värityksen tulkinta on vaikeaa ja vaatii usein moniammatillista osaamista, voi värityksen tulkintaan vaikuttaa myös suunnittelijan tai väritutkijan näkemys, joko esteettisesti tai laajemman historiallisen kontekstin myötä. Kuitunen-Lammilan (2021, s. 23) haastatteluista nousi esiin yksittäinen esimerkki, jossa tutkimuksen mukaista väritystä ei palautettu, koska ”väritutkija on esimerkiksi esittänyt alkuperäiseksi väriyhdistelmäksi värisävyjä, jotka eivät sovi toisiinsa”. Vastauksessa ei ilmene tarkoitetaanko tällä, että tapauksessa suunnittelijan näkemys aikakauden värityksestä eroaa vai siitä onko kyseessä värien sommiteluun liittyvä näkemys.

Leinströmin (2023) mukaan väritutkimus on lähtökoh-

taisesti ”sen hetkinen tulkinta tekijöiden osaamisen ja käytössä olleiden metodien yhteistuotos”, eikä hänen mukaansa tietyn aikakauden väritystä ole mahdollista palauttaa, vaan se suodattuu aina nykyaikaan sidotun estetiikan sekä käytössä olevien materiaalien kautta. Kun värityksiä on tutkittu ja niiden pohjalta laadittu värisuunnitelma, tehdään lopullinen työ Pietarilan (2023) mukaan vasta värimallien ja laajempien maalauskokeilujen kautta. Vaikka tutkimuksessa nousee esiin tietyt värit ja ne saadaan suunnitelmiin tuotua sopivissa mittasuhteissa, voi väri muuttua isompana pintana suhteessa toisiin väreihin. (Pietarila 2023.)

5.2.2. Kerroksellisuuden säilyttäminen

Kailan mukaan pyrkimys eriaikaisten rakennusten alkuperäisen värityksen palauttamisesta, johtaa kuitenkin kaupunkikuvan yhtenäisyyden häviämiseen. ”.. koemme liikkuvamme kaupungissa, jossa on uudisrakennuksia 2000-luvulta, uudisrakennuksia 1800-luvulta, uudisrakennuksia 1600-luvulta, uudisrakennuksia 1400-luvulta...” (Kaila 2009, s. 89). Kailan esimerkki sijoittuu Roomaan, jossa rakennusperintö on huomattavasti vanhempaa ja sisältää siten laajemman otannan arkkitehtonisista tyyleistä ja ilmaisuista suhteessa Suomeen. Suomalaiset kaupungit ovat kuitenkin kerroksellisia. Suuri sekä kontrastinen tekijä oli 1960-luvun purkamisvimma, ja sen jälkeen syntynyt modernistinen rakennuskanta, joka asettaa alkupe- räisen värityksen tavoittelulle lisäkysymyksiä laajemmassa kaupunkikuvassa. Konservojien koulutukseen ei lähtökohtaisesti kuulu kaupunkikuvan arvottaminen, joka ajaa pohdinnan kerroksellisen värityksen säilymisestä toisille tieteenaloille.

Helsingin Tuomiokirkon värityksestä käyty keskustelu 1970-luvulla on mahdollisesti merkittävin suomalainen esimerkki värityksen alkuperäisyyden ja muutoksen arvoista. Tuomiokirkon julkisivukunnostus tuli ajankohtaiseksi lateksimaalin aiheuttamien rappausvaurioiden myötä. Täl-

Visualisointikuvassa Kauppakatu 8 kulmaan esitetty uusi rakennus koostui valkoisesta korkeasta ja matalasta kellertävästä rakennusmassasta. Kellertävän rakennusmassan väritys esitetään harmonisesti suhteessa Gustaf Nyströmin suunnittelemaan Yhdyspankin taloon. Kuva: Neva-arkkitehdit, 2018.

Kauppakatu 8 keltaisen rakennusmassan väritys toteutui kuitenkin hieman tummempänä, kuin visualisointikuva antoi ymmärtää. Kuinkahan naapuritalon väritys vaikuttaa Yhdyspankin talon väritavoitteeseen tulevassa kunnostuksessa. Kuva: Aamu Koivistoinen 2021.

löin myös kirkon väritys nousi kysymykseksi, ja vaihtoehtoina nähtiin alkuperäinen keltavalkoinen ja vuonna 1872 muutettu valkoinen-vaaleanharmaa asu. Museovirasto oli alkuperäisen keltaisen kannalla, jonka todettiin seurakunnalle kirjoitetussa perustellussa olevan linjassa muun restaurointiajatukseen kanssa alkuperäisen arvottamiseksi. Eriäviä mielipiteitä esittivät Wickström sekä emeritusprofessori Otto-Iivari Meurman. Meurman perusteli vaaleaa asua rakennusten elämisellä ja muutosten vakiintumisella, joilla itsessään oli arvoa. Valkoinen asu edusti hänestä symbolisesti Helsinkiä ja Pohjolan valkeaa kaupunkia. Väri-tyksestä käytiin myös leikkimielinen tekkarien jalkapallo-ottelu värin valinnasta, jonka keltaiset voittivat. Seurakunta päättyi vaaleanharmaan puolelle ja haki kaupungilta

lupaa. Helsingin rakennuslautakunta ei kuitenkaan sitä myöntänyt ja lupa väritykselle saatiin vasta lääninoikeuden päätöksellä. (Kaila 2009, s. 522, 524.) Seuraavassa maa-
lauskunnostuksessa 1990-luvulla väriasun säilyttäminen oli Lemströmin (2023) mukaan lähtökohta, jota kaikki hankkeen osapuolet kannattivat.

Helsingin Tuomiokirkon esimerkki kuvastaa sitä, että myöhemmän värityksen arvo ei välttämättä esiinny rakennussuojelumerkintöjen suojelutavoitteissa. Pyrkimys alkuperäisen värityksen palautukseen voi joissakin tapauksissa luoda liian kaavamaisen lähestymisen kulttuurihistoriallisesti arvokkaiden rakennusten julkisivuvärityksen tavoitteisiin.

5.2.3. Vertailu Kansallisarkiston ja Säätytalon värityksen tutkimushistoriasta ja restaurointitavoitteista

1930–50-luvut: Aikakaudella Wickström oli luonut jo käsitteen alkuperäisestä väristä ja sen palautukselle, mutta rajannut sen pääasiassa empireen. Vaikka huoltomaalauksissa ei pyritty enää kivi-imitaatioon, pitäydyttiin värityksessä ilmeisesti aikakauden näkemyksessä uusrenessanssin värityksestä. Toisaalta beige väritys on esiintynyt myös aikakauden uudisarkkitehtuurissa. Kertaustyylin väriä ei lähtökohtaisesti omaksuttu historiallisesti arvokkaaksi ja melko nuorien rakennusten huoltomaalaukseen ei vaikuta liittyneen erityisiä rakennussuojelullisia аспекteja, vaikka Wickström erikseen mainitsee vuonna 1949 värityksen virheellisyyden suhteessa alkuperäiseen.

Kansallisarkisto. Kuva: Arvo Kajantie, 1950-luku. HKM/D7080.

Säädytalo. Kuva: Arvo Kajantie, 1950-luku. HKM/D7076.

Kansallisarkiston väritys vuoden 1961 maalauksen jälkeen. Kuva: Teuvo Kanerva, kuvan ajoitus ei tiedossa. MV HK/HK19940104:2893.

Säädytalon vuonna 1962 maalattu 1970-luvun alussa ennen alkavaa uutta kunnostusta. Kuva: Peter Backman, mahdollisesti 1973.

1960-luku: Kansallisarkiston ja Säädytalon väritystavoitteena esiintynyt alkuperäisen värin palautus oli aikakaudella vielä melko uusi ilmiö ja ajoittuu pohjoismaisessa vertailussa samaan aikaan Norjan ja mahdollisesti Tanskan kanssa. Vähäinen tutkimustuloksien raportointi vertautuu myös näihin. Maalityyppinä käytetty lateksimaali kuvasti aikakauden uskoa modernien materiaalien ylivoimaisuudelle, sekä kuvastaa sitä, että vielä ei tunnistettu perinteisten materiaalien esteettisiä tai kulttuurihistoriallisia arvoja. Kertaustyyliä tai uusrenessanssia ei ollut aikakaudella omaksuttu vielä rakennustaiteellisesti arvokkaaksi, ja siten tavoite alkuperäisen värityksen palautuksesta on kontrastinen. 1960-luvulla käytetyistä pintakäsittelyiden tutkimusmenetelmistä ei ole tietoa, ja vaikka lehtiartikkelin mukaan uudessa värityksessä pyrittiin palauttamaan alkuperäinen väritys, vaikuttaa valokuvavertailun perusteella toteutuneen ennemmin aikaisemman asun säilyminen. Rakennusten historiallinen arvo merkitsi, että niiden säilyttämistä ei tarvinnut erikseen perustella.

1970-luku, Säätytalo: Tutkimusraporttien ja suunnitelma-asiakirjojen puute tuntuu poikkeukselliselta, erityisesti, kun edellisessä maalaus-kunnostuksessa suunnittelun ohjaamiseen osallistui useita tahoja. Aikakautena tehdyt asuinalueiden värisuunnitelmat kuvaavat, että värityksen palautuksen ilmiö oli jo omaksuttu ja siten tuntuu vielä omituisemmalle, että juuri Säätytalossa kunnostuksen suunnittelusta ja ohjauksesta vastannut Museoviraston rakennuskonservaattori Thorvald Lindqvist olisi poikennut niin rajusti aiemmista asuista, jotka olivat vielä tähän aikaan tutkittavissa. Lateksimaalin vaurioiden myötä palattiin perinteisten materiaalien käyttöön, mikä tarkoitti kunnostustoimenpiteiden myötä antikvaaristen pintojen häviämistä. Se, miksi purettuja pintoja ei dokumentoitu, ei ilmennyt tutkimuksessani. Yksi syistä voi olla, että kertaus-työ arvoja ei ollut yleisesti vielä tunnistettu. Tähän mennessä julkisivujen kunnostus ei myöskään ollut vaatinut näin kattavia maalinpoistomenetelmiä, koska perinteisten maalityyppien käytöllä aikaisemmat pintakäsittelyt säilyivät julkisivuilla.

*Säätytalo 1970-luvun värimuutoksen jälkeen.
Kuva: Teuvo Kanerva, 1970-luku. MV HK/HK19940104:2894.*

1980-luku, Kansallisarkisto: Julkisivujen kunnostuksen aikana alkuperäisen värityksen palautus oli jo vakiintunut yleisesti restauroinnissa, mutta puutteellisten suunnitelma-asiakirjojen takia ei saada tietoa, kuinka pintakäsittelyitä tai väritystä tutkittiin kunnostuksen yhteydessä. Värityksen osalta pitäydettiin samassa väriskaalassa, jonka rakennuksella esiintyy jo 1950-luvulla, joka on voinut kuvastaa myös pakollisten laastikorjausten jälkeen toteutetulle ”huoltomaalausta”, vaikka pohjatöiden ja rappauskorjausten takia työ on ollut perinteistä huoltomaalausta kattavampi korjaus.

*Kansallisarkisto nykyasussa, pohjoisjulkisivulla eli kuvan oikeassa laidassa on säilynyt 1980-luvun väritys osittain.
Kuva: Aamu Koivistoinen, 2023.*

1990-luku, Säätöyhtalo: Restauraoinnin esitutkimukset ja työmaan aikainen dokumentointi osoittavat, että niiden arvo tunnustettiin. Tutkimusmetodeina käytetyt arkistoseivitys ja poikkileikkausnäytteiden tutkimus olivat aikakautena uutta ja edustavat kansainvälisestäkin laadukasta tutkimusta. Museoviraston oma konservattori osallistui tänä aikana vielä tutkimukseen, jonka lisäksi väritutkimuksia teki ulkopuoliset toimijat.

Voi kuitenkin olla, että tutkimuksen jakautuminen usealle osapuolelle johti siihen, että tutkimustiedon välitys ei ollut aukotonta. Viljo oli todennut, että kipsikoristeet oli maalattu uudestaan jo melko pian valmistumisen jälkeen, mutta silti restauroinnissa valitut sävyt on mahdollisesti valittu alimmista maalikerroksista. Jos poikkileikkausnäytteistä olisi tutkittu sideaineita, joita kansainvälisesti jo tutkittiin, olisi maalikerrosten ajoitus mahdollisesti tarkentunut. Sivujulkisivujen kapiteeleista ei myöskään dokumentoinnin mukaan löytynyt kultausta tai pronssia, eikä 1900-luvun alussa otetut valokuvat tukeneet niiden kultausta, mutta restauroinnissa ne päädyttiin kultaamaan.

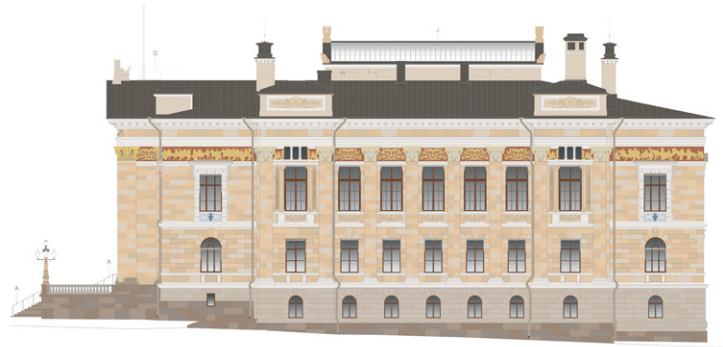
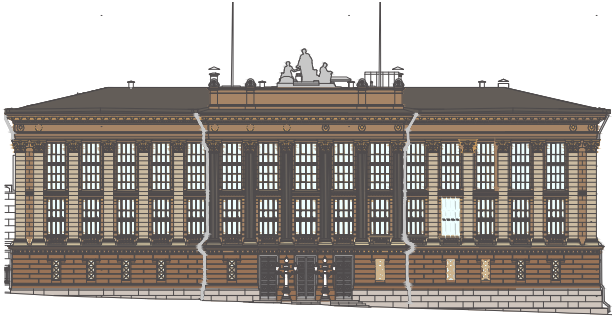
Peruskorjaukseen ja restaurointiin toteutumiseen vaikutti rakennuksen käytön muutos ja palautus valtiolliseksi edustustilaksi. Restauroinnissa kokeiltiin ensimmäistä kertaa näin laajasti väritutkimuksen eri metodeja Suomessa. On osittain sattumaa, että Lemström oli saanut kokemusta poikkileikkausnäytteiden tutkimuksesta, mutta on myös mahdollista, että aikaisemmassa maalauskorjauksessa poistetut pintakerrokset ohjasivat muiden tutkimusmenetelmien käyttöön, kuin perinteisen maalikerrosten tutkimuksen.

Korjaus valmistunut. Kuva: Simo Rista. Kuva lainattu teoksesta Säätöyhtalo - the House of Estates, 1999.

2020-luku: Ajankohtaisten kunnostuksien väritavoitteiden asetus alkuperäiseksi liittyy aikakautena muutenkin esiintyvään trendiin. Julkisivujen rakennushistoriaselvityksien myötä on saatu laajaan lähdeaineistoon perustuen tietoa muutoksien ajoituksesta sekä eri aikakausiin liittyneisiin värirajauksiin ja materiaaleihin. Säätöyhtalon julkisivujen selvityksessä tunnustettiin, että 1990-luvun palautus ei edustanut kaikilta osin tavoiteltua vuoden 1903 asua, vaan löydettyjen pintakäsittelyiden palautuksessa ei välttämättä huomioitu niiden ajoitusta.

Kansallisarkiston ensimmäisessä väritutkimuksessa ei silti hyödynnetty selvityksen tuottamaa tietoa ja vuonna 2019 maalatun mallialueen väritys perustuu poikkileikkausnäytteisiin, jossa väritystä on ilmeisesti pääosin tullut poikkileikkausnäytteiden avulla. Väritystutkimuksen

*Kansallisarkiston väritetty pääjulkisivu etelään väritystutkimuksen värien mukaan värisommiteltuna.
Piirustus: Arkkitehdit MV Oy.*

*oikealla
Värisuunnittelun loppuvaiheen illustraatio 7.12.2023.
Piirustus: Arkkitehtitoimisto Okulus Oy.*

tuloksien vertailun ja analyysin toteutti arkkitehti, ottamatta kuitenkaan kantaa niiden sisältöön. Säätytalon osalta väriytyksen tavoite perustui taas pääosina asiakirjalähteisiin eli täysin vastakkain Kansallisarkistoon verrattuna.

Se, että aiemman Säätytalon 1990-luvun korjauksen dokumentointi löytyi vasta vuonna 2020 mallialueen toteutuksen yhteydessä, kuvastaa varhaisimpien tutkimuksien arkistoinnin saavutettavuuden merkitystä. Dokumentoinnissa ilmeni selkeästi, kuinka paljon pintakäsittelyitä poistettiin 1990-luvun pohjatöiden yhteydessä. Toisaalta nyt toteutettavassa kunnostuksessa hävitetään taas pintakäsittelykerroksia.

Säätytalon uudessa väriarussa säilytetään myös aikaisemman korjauksen mukaisena jotain pintakäsittelyitä, kuten kultaus sekä värirjaotteluita, vaikka niiden kuulumisesta ensimmäiseen tai toiseen väriarusun ei löytynyt tutkimuksessa vahvistusta. Näiden myötä väriyty muuttuu kerrokselliseksi vakiintuneen väriarusun toistolla, heijastuen

jopa mahdollisesti Kansallisarkiston väriytykseen kaupunkikuvallisena parina?

Kansallisarkiston osalta väriytyksen kerroksellisuus näkyy laajennuksissa, joiden suunnittelussa on kuitenkin tietoisesti pyritty tunnistamaan niiden alisteinen asema Nyströmin suunnitelmaan päämassaan. Vaikka rakennuskokonaisuus on elänyt ja muuttunut historiallisesti, ei Hanssonin laajennuksen voida nähdä määrittävän uutta väriytyä, vaikkakin se ehkä määrittää tavoitteita esteettisenä kokonaisuutena. Huomioitavaa on myös se, että Hanssonin voidaan olettaa 1960-luvun väriytyksen pohjautuneen ”alkuperäiseen”, kuten lehtiartikkelissakin mainittiin.

Toisaalta vuoden 1927 laajennuksen väriyty tulee laajemman kysymyksen eteen. Tuleeko väriyty aktimaksiinin alkuperäisistä väreistä, jota laajennuksessa ei ole koskaan ollut vai esitetäänkö laajennusosalle sen alkuperäistä väriytyä, jolloin se poikkeaa molemmista rakennusmassoista. Vai voisiko tuleva väriyty olla kerroksellinen kaupunkikuvallinen hybridi, joka on sommiteltu edustamaan 1920-luvun aikakauden väriytyä, vaikka sillä ei ole suoranaista tutkimuksellista perustetta, kunhan väriytyä tutkitaan ja tallennetaan aikakauden parhailla tutkimusmenetelmillä.

Kansallisarkiston pääsisäänkäynti ja julkisivun värejä sekä materiaaleja 1960-, 1980- ja 2010-luvulta. Kuva: Aamu Koivistoinen, 2023.

6. Johtopäätökset

Diplomityöni aineistoon tutustuminen toi ilmi sen, että julkisivujen väriyksen tutkimus sekä alkuperäisten ja aika-kausiin liittyvien väriyksen palautus on laaja tutkimusala, mutta alan tutkimuksesta ei vastaa kukaan. Museoviraston toiminta on siirtynyt viimeistään 2000-luvulle tultaessa asiantuntijatehtäviin, eikä virastolle osoitetut tehtävät sisällä enää tutkimusta eikä siten tutkimustuloksien koonnista vastaa viranomaistaho.

Julkisivuväriyksen muutoksen perustelu pintakäsittelyiden tutkimuksella on vakiintunut kulttuurihistoriallisesti arvokkaiden kohteiden restaurointien väriyksenmuutoksissa. Väriyksenmuutoksen perustelu, voidaan jakaa tutkimukseen, tuloksien tulkintaan ja restaurointitavoitteeseen. Käytetyt tutkimusmenetelmät vaikuttavat suoraan tuloksien tulkintaan. Mitä laajemmin tutkimusmenetelmiä käytetään, sitä vähemmän

tuloksia joudutaan tulkita. Toisaalta, jos tutkimusmenetelmien tulokset eroavat toisistaan, joudutaan arvioimaan vielä niiden luotettavuutta. Arviointi vaatii yleistä ymmärrystä historiallisesta värienkäytöstä sekä pintakäsittelymenetelmistä ja -materiaaleista.

Restaurointitavoitteissa alkuperäisen väriyksen palautus on Suomessa esitetty jo 1930-luvulla, ja väriyksen palautus on sittemmin vakiintunut. Silti tavoitteen asetteluun vaikuttaa väriystitavoitteeseen osallistuvien henkilökohtainen näkemys ja ymmärrys historiallisesta kontekstistä. Väriyksen liittyy oleellisesti sen esteettinen puoli, missä kohtaavat henkilökohtaiset näkemykset sekä nykyaikaan sidotut näkemykset värienkäytöstä, joilla saattaa olla vaikutusta osaltaan myös restauroinnissa käytettäviin väriin.

Alalla toimivien väritutkijoiden tutkimusmetodien kehitystä vaikeuttaa se, että tutkimuksiin aina varata välttämättä tarpeeksi resursseja taloudellisesti tai aikataulullisesti. Myös väritutkijoiden täydennyskoulutuksen puute estää uusien metodien omaksumista. Väritystutkimuksissa hyödynnetään nykyisin yhä useammin poikkileikkausnäytteitä ja arkistotutkimusta, ja näiden tutkimusmetodien tuloksia vertaillaan. Silti materiaalianalyysin vaikuttavat olevan vielä melko harvinaisia ja niitä tehdään lähinnä yksittäistapauksissa. Konservojien ja restauroijien ammattikorkeakouluissa tapahtunut supistus herättää huolen siitä, kuinka alalla toimivien ammattitaitoa saadaan siirrettyä kutistuvalla määrällä valmistuvia väritutkijoita.

Minkälainen on pintakäsittelyiden tutkimushistoria? (Kuka tutkimuksia on tehnyt ja mihin tutkimus on kohdistunut?)

Antiikin ja muiden varhaisten kulttuurien tutkimuksessa 1700- ja 1800-luvuilla pintakäsittelyiden tutkijat olivat arkkitehteja ja arkeologeja, toisinaan myös taidehistorioitsijoita. Suomessa tutkimus alkoi 1860-luvulla ja kohdistui kirkkojen sisätiloihin ja erityisesti niiden koristemaalauksiin. Julkisivujen väriyksen tutkimus ajoittuu mahdollisesti 1920-luvun loppuun, mutta aihetta on eurooppalaisittain vähän tutkittu. Suomessa 1930-luvulla varhaisimman esityksen alkuperäisen väriyksen tai väri-intention palautuksesta esitti arkkitehti Nils Eric Wickström. Arvokkaana nähty väriyksen rajautui tällöin empirekauteen, ja väritavoite ei välttämättä perustunut kohteen todelliseen alkuperäiseen, vaan näkemykseen siitä, mikä on historiallisesti hyväksyttävä väriyksen. Artikkelissaan vuonna 1949, Wickström antaa kuitenkin mielikuvan siitä, että riippumatta rakennusajasta, alkuperäinen väriyksen liittyy alkuperäiseen arkkitehtuuriin. Toisen maailman sodan jälkeen pintakäsittelyiden tutkimus liittyi Suomessa rakennusinventointeihin, jolloin dokumentointiin historiallista

väriyksen käyttöä. Muinaistieteellisen toimikunnan toimesta 1950-luvun lopussa väritutkimukset erikoistuivat omaksi tutkimusalakseen ja tällöin tutkimuksista vastasi yksittäisesti Muinaistieteellisen toimikunnan konservaattorit Thorvald Lindqvist ja Veikko Kiljunen. Tutkimuksissa oltiin yleisesti kiinnostuneita alkuperäisistä väreistä, mutta tutkimusraportit olivat puutteellisia eikä tutkimusmenetelmistä tiedettä kuin suusanallisesti.

1960-luvun lopulla tutkimus laajentui sekä Muinaistieteellisen toimikunnan laatimien kirkkotutkimuksien, että Helsingin kaupungin toimesta yksittäisten asuinalueiden väriyksen tutkimiseen, joista Thorvald Lindqvist vastasi. Väritutkimuksen metodiikka ja tutkimuskohteet vertautuvat tänä aikana pohjoismaihin ja värikaavojen osalta myös laajemmalle Eurooppaan. 1960–70-luvuilla modernien pintakäsittelyaineiden muutoksen myötä historiallisten väriyksen kuten pintakäsittelymateriaalien arvo tunnustettiin arkkitehtien keskuudessa. Museoviraston tutkimuksista vastasi 1970-luvulla rakennuskonservaattori Pentti Pietarila, mutta aikakautena tilattiin tutkimuksia ensimmäistä kertaa myös yksityisiä tutkijoita, vaikka konservointiope-tusta ei vielä aloitettu Suomessa. Väriystudkimuksista vastasivat maalarimestarit, koristemaalarit, taiteilijat sekä konservaattorit. Suomalaiset konservaattorin opiskelivat ulkomailla, kunnes 1980-luvulla opetus alkoi ammattiopistoasteisena Suomessa.

Tutkimusmetodeille tai raporttien sisällölle tuli ensimmäinen Museoviraston ohjeistus 1990-luvun lopulla. Tällöin myös yksityisten väritutkijoiden määrä oli kasvanut huomattavasti ja ohjeistuksella pyrittiin mahdollisesti yhdenmukaistamaan tutkimusmetodeja. Kansainvälisesti pintakäsittelyiden tutkimuksessa laboratoriotutkimusten hyödyntäminen vakiintui 1980-luvulla, mutta Suomessa laboratoriotutkimuksien puutteessa on nähtävissä huomattava ero muihin pohjoismaihin, erityisesti poikkileikkaus-

näytteiden osalta. Myös materiaalianalyysit yleistyvät aikakaudella, kuten myös arkistotutkimuksen hyödyntäminen tutkimuksessa. Suomessa arkistotutkimus ei vaikuta olleen yleinen tutkimusmetodi. Säätytalon restauroinnin yhteydessä tehty arkistotutkimus osoittaa sen, että tutkimuksesta vastasivat taidehistorioitsijat.

2000-luvulle tultaessa rakennustutkimus on yleisesti kasvanut tutkimusala. Väritystutkimuksien lisäksi on kehitetty uusi tutkimusmetodi ”julkisivujen rakennushistoriaselvitys”, jossa tarkennetaan yksityiskohtaisesti julkisivun muutoksia ja usein myös niiden suhdetta väriytykseen tai pintakäsittelyihin. Tutkimuksista vastaa useimmiten arkkitehdit, mutta pintakäsittelyiden tutkimuksesta vastaa yleensä konservoija tai restauroija, mutta myös maalarit tai ammattikoulutasoiset restauroijat.

Mikä on ohjannut väriytyksen tutkimusta tai arvoa?

Väriytyksen tutkimusta on ohjannut tarve saada tietoa aiemmista pintakäsittelyistä, jolla on perusteltu väriytyksen palautusta. Rakennusinventointien yhteydessä värien tallentamiseen ei vaikuta liittyneen erityistä mielenkiintoa, vaan tieto väriytyksestä tallennettiin muun dokumentoinnin ohessa.

Väriytyksen arvoa on ohjannut pintakäsittelymateriaalien muutos. Aiemmin perinteiset materiaalit olivat ainoita saatavilla olevia. 1960-lukuun asti maalien säilytys perustui pigmentteihin ja isoilla seinäpinnoilla käytetyt maavärit rajasivat käytössä ollutta väripalettia. Maaliraaka-aineiden muutoksen myötä väriaineet tulivat synteettisiksi ja maalien sideaineet muuttuivat, mikä muutti maalipintaa kemiallisen koostumuksensa ja teknisten toimintansa lisäksi myös esteettiseltä tai arkkitehtoniselta luonteeltaan.

Uudet värisävyt olivat räikeitä ja tekivät vanhat maavärein säilytetyt julkisivut tunkkaisen ja likaisen näköisiksi. Samaan aikaan historialliselle värien käytölle esitettiin uusia käsitteitä, kuten väriperinne tai värihierarkia, joilla

pyrittiin säilyttämään historiallista värien käyttöä kulttuurihistoriallisesti arvokkaissa rakennuksissa. Esitetty väriytyksistä kuitenkin historiallista värien käyttöä noin 1700-luvulta 1800-luvun puoliväliin asti.

Myöhemmin ajatus historiallisesta väristä laajeni aikakauden väriytykseksi, jolloin tunnistettiin eri aikakausiin liittyneiden väriytyksien liittyminen alkuperäiseen arkkitehtuuriin. Aikakauden väriytyksistä esiintyy myös Lindqvistin laatimassa Helsingin värikaavassa. Väriytystä ohjataan nykyisin suojeltujen rakennusten tai alueiden suojelutavoitteissa, asemakaavaselostuksessa tai korjaustapaohjeessa, joilla yleensä pyritään palauttamaan tai säilyttämään alkuperäisen väriytyksen tutkimukseen perustuen. Alkuperäisen väriytyksen arvo liittyy yleisesti kuitenkin nykyisiin väriin itsessään, eikä materiaaliin, eikä rakennussuojelu välttämättä velvoita käytettäviin materiaaleihin samoin kuin väriytyksiin.

Koska alkuperäiset julkisivuvärit ovat tulleet restauroinnin tavoitteeksi?

Julkisivujen väriytyksen palautus tuli kansainvälisesti väriytyksen tavoitteeksi 1920–30-luvuilta eteenpäin, ja se vaikuttaa liittyvän pintakäsittelymateriaalien muutokseen, joka muutti aiemmissa ”perinteisissä materiaaleissa” nähdyn arvon. Kun palautukset tai restauroinnit ovat tulleet ajankohtaisiksi, suunnittelijat tarvitsivat taustatietoa väriytyksestä, mutta tutkimusmenetelmät, kuten tutkijoiden ammatilliset taustat vaihtelivat.

Suomessa ensimmäinen esitys alkuperäisistä julkisivuväreistä liittyi Wickströmin empireväriytykseen 1930-luvulla, mutta 1950-luvun lopulla ilmiö laajeni kirkkojen väriä tavoitteeksi restauroinnissa. Laajemmin alkuperäisten värien palautus ajoittuu 1960-luvun lopulle Lindqvistin laatimien aluevärisuunnitelmien avulla. Suomessa trendi ei ollut kasvava 1970–80-luvuilla, vaan osassa kulttuurihistoriallisesti arvokkaista kohteista omaksuttiin empireväriytykseen tai kustavilaiseen punavalkoiseen väriytykseen perustunut

historiallinen väri riippumatta siitä, mitä aikakautta värityksen muutoksen kohde edusti. Alkuperäisen värityksen palautus tulee laajemmin esiin 1980-luvulta eteenpäin ja silloin tutkijoina oli konservattoreita tai muun koulutuksen saaneita väritutkijoita.

Kuinka väritysmuutosta tai palautusta perustellaan?

Tällä hetkellä alkuperäisten värien palautus vaikuttaa olevan päätrendi restaurointikohteiden väritystavoitteissa ja värityksen perustelu pohjautuu väritystutkimukseen, jossa käytetään enenevässä määrin poikkileikkaus- ja arki-totutkimusta. Pääosin tutkimukset perustuvat kuitenkin maalikerrosten avauksiin ja silmämääräiseen havainnointiin.

Venetsian julistuksessa palautus hyväksytään vain, jos peitettyjen kerroksien arvo todetaan ainutlaatuiseksi. Julistuksen käsite kerroksellisuudesta käsitetään haastattemieni arkkitehtien mukaan eriaikaisten osien kontrastisuudella, jota haastatellut vieroksuivat. Silti julistuksessa mainitaan, että uusien arkkitehtonisten elementtien ei tule muodostaa kontrastia. Julistuksen ei nähty ohjaavan haastattemieni arkkitehtien värien käyttöä, joka antaa kuvan siitä, että värien osalta restauroinnille ei ole restaurointiteoreettista julistusta tai ohjetta, vaan ammattiryhmän sisälle on muodostunut oma toimintatapa. Nykyaikaisissa restauroinneissa tutkimuksen ja dokumentoinnin osalta toimet ovat kuitenkin Venetsia julistuksen mukaisia.

Jaan työssäni restaurointiteorioista kahteen päänäkemykseen, jotka esiintyvät myös 1800-luvulla syntyneen kritiikin myötä aikakautena tehtyjä tyylirestaurointeja vastaan John Ruskinin ja William Morrisin kirjoittamana. Niin kutsuttu konservointiliike nimesi restaurointeja valheeksi, jolloin restauroinnin myötä rakennus muuttui sellaiseksi, jota se ei ollut koskaan historiassaan ollut. Restauroinneissa purettiin myöhempiä lisäyksiä ja lisättiin uusia arkkitehtonisen tyylin mukaisia rakennusosia, joita rakennuksissa

ei ollut koskaan ollut.

1900-luvun puolella Ateenan julistuksen (1931) myötä tyylin yhdenmukaisuuden tavoittelu tuomittiin ja eriaikaisten osien säilyminen nähtiin tavoiteltavana. Venetsian julistus (1964) jatkaa tätä ajatusmallia, mutta antaa myös mahdollisuuden palauttaa alkuperäinen tai aikaisempi arkkitehtoninen vaihe, jos sillä koetaan arvoa. Julistus historiallisista kaupungeista (1987) mainitsee värityksen samaten säilytettävänä ominaisuutena, mutta ei ota kantaa kaupunkikuvan yhtenäisyyteen.

Nyt noin 150 vuotta konservointiliikkeen alusta ja 60 vuotta Venetsian julistuksen myötä, restauroinnit ovat ainakin värityksien osalta palaamassa, kärjistäen sanottuna, tyylirestaurointien ajatusmaailmaan. Pintakäsittelyiden tutkimusmenetelmät ja rakennustutkimus yleisesti ovat kehittyneet merkittävästi, kuten myös restaurointien dokumentointi. Silti väritystutkimuksien tulokset vaativat aina tulkintaa, ja usein myös useamman ammattiryhmän ammattitaitoa. Värityksen koetaan myös muodostavan arkkitehtoninen kokonaisuus, ja jos pyritään palauttamaan tietty aikakausi, eikä kaikkien rakennusosien värityksestä saada tietoa, joudutaan osa väreistä ”otaksumaan”.

Helen Hughesin mukaan konservoinnin näkökulmasta rakennuksen nykyisyys ei ole kiinnostavaa, vaan rakennusarkeologisen materiaalin säilyminen. Työni lopuksi totean näkemykseni, että rakennusaikoihin liittyneillä värityksillä on arvoa ja niiden esittäminen värityksen ”rekonstruoinnilla” antaa mahdollisuuden arvostuksen nousulle tulevaisuudessakin. Väritys kuitenkin muuttuu, kuten kaupunkikuvakin, jolloin kaupunkikuvan harmoniallakin on väliä, mutta tutkimuksen ja antikvaaristen pintojen säilymistä varten olisi rakennussuojelun osalta oleellisempaa kohdentaa ohjeistusta ja vaatimuksia materiaaleihin, jotta niiden arvot tunnistettaisiin.

Jatkotutkimusaiheet

Väritutkijoiden arkistoaineistojen koonti

Tutkimusraportit ovat nykyisin hajallaan usein tilaajien arkistoissa, jotka eivät ole saatavissa julkisesti. Tutkimusaineiston saavutettavuus mahdollistaisi laajempien tutkimuksien toteuttamisen. Väritutkimukseen liittyy myös fyysisiä aineistoja, kuten värikartastoja, joita ei löydy enää markkinoilta. Vanhojen raporttien tulkinnan osalta näiden aineistojen tulisi olla saavutettavissa edes tutkijakäyttöön.

Kyppi-tietokannan käytettävyys

Museoviraston Kulttuuriympäristön palveluikkunaan (Kyppi) vietyjen inventointien käytettävyyttä tutkimusmateriaalina vaikeuttaa niiden sisältöjen vaihtelu, jonka takia ne eivät ole vertailukelpoisia. Setälä (2011, s. 41–42) on listannut erilaisia asiakirjojen nimikkeitä, jotka sisältävät tietoa väritutkimuksista. Osalla tutkijoista oli käytössä selkeä jäsentely ja raportit laadittu kirjoituskoneella, joka on mahdollista muokata digitaaliseksi tekstintunnistustoiminnolla, joka raporttien suuren määrän takia mahdollistaisi laajemman aineiston hyödyntämistä tutkimusaineistona. Raportteja on tehty myös käsin kirjoittamalla sekä suomeksi että ruotsiksi, jolloin tutustuminen niiden sisältöihin on huomattavasti työläämpää.

Raporttien sisältöjen lisäksi itse Kyppi-tietokannan hakutoiminnot ovat puutteelliset. Muun muassa haun rajaaminen usealle vuodelle ei ole mahdollista. Haku tekijän mukaan tulee tehdä täsmällisellä kirjoitusasulla, esimerkiksi Thorvald Lindqvistin osalta raporttien tekijäksi on merkitty ”Th. Lindqvist”, ”Thorvald Lindqvist”, ”T. Linqvist”. Tällöin hakusana ”Lindqvist” ei näytä etunimellä tai sen lyhenteellä merkittyjä osumia. Hakutoiminnoista puuttuu myös vapaasanahaku, joka tunnistaisi tiedoston tunnisteita tai aineiston sisäistä tekstiä, vaikka ne osassa

raportteja olisi mahdollista tekstintunnistuksella muokata tunnistettaviksi.

Pintakäsittelyiden tutkimuksen asiantuntijaverkosto

Suomesta puuttuu yleinen rakennusrestauraointia kokoava taho, joka tavoittaisi kaikki restaurointiin erikoistuneet ammattialat, kuten arkkitehdit, konservoijat, museoviranomaiset ja rakennuttajat, jotta ajankohtaisesta tutkimustiedosta ja tutkimustarpeiden tai menetelmien kehittämistä saataisiin kehitettyä. Kerran vuodessa järjestettävä Valtio restauroi -seminaari on ollut merkittävä askel kohti yhteistä keskustelua, mutta seminaarien ulkopuolella keskustelulle ei ole alustaa. Pintakäsittelyiden osalta puuttuu myös erityinen oma tapahtumansa, kuten kansainväliset APR-seminaarit tai Ruotsin Färgforum.

Arkkitehtien osalta kokoava taho on tällä hetkellä Safan alaosasto Rakennusperintö-SAFA. ICOMOSin jäsenten ammatillisesta taustan tai koulutuksen tilastoinnista minulla ei ollut diplomityön tekohetkellä tietoa. Konservointiliiton jäseniltä vaaditaan tutkinto konservoinnin koulutusohjelmasta, joka rajaa suhteellisen paljon pintakäsittelyiden materiaalitutkimuksesta kiinnostunutta ammatilaiskuntaa.

Lähteet

- Aggelakopoulou E. & Bakolas A. 2022.** What were the colors of the Parthenon? Investigation of the entablature's cornice blocks. *The Journal of Archaeological Science verkkojulkaisu*. 4/2022. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.jas.2022.105553>. (viitattu 24.2.2023).
- Alam, Tania 2017.** The evolution of American historic color palettes. Arkkitehtuurin opinnäytetyö. Columbian yliopisto.
- Auer, Tuula 2015.** Yli 30 vuotta Konservattorikoulutusta Suomessa. *Konservaattori-lehti*. Pohjoismaisen Konservattoriliiton Suomen osasto Ry. s. 60-67. Saatavissa: https://bin.yhdistysavain.fi/1596861/ZGapomPjNuMZe23viNRoUD_OH/Konservaattori_4_2015_netilehti.pdf (viitattu 16.1.2024.)
- Asemakaavalaki 145/1931.**
- Asemakaavaselostus 8980.** *Helsingin vanha kaupunginosa. Asemakaavan muutoksen selostus 8.1.1985.*
- Arkkitehtuurimuseo n.d.** Helge Rancken. *Arkkitehtiesittely*. Saatavissa: <https://www.mfa.fi/kokoelmat/arkkitehdit/helge-rancken/> (viitattu 13.11.2023.)
- Arnkil, Harald 2021.** *Värit havaintojen maailmassa*. Aalto-yliopiston julkaisusarja Taide+Muotoilu+Arkkitehtuuri 1/2021.
- Bonsdorff, Mikko & Winterhalter, Kati 2015.** *Kansallisarkisto – entinen Valtionarkisto – Ulkoasun rakennushistoriaselvitys 2015*. Okulus Oy. Senaatti-kiinteistöt Oy: Helsinki.
- Brown, Gerald 1905.** *The care of ancient monuments*. Cambridge: University Press. Saatavissa: https://archive.org/details/careofancientmonoobrow_o/page/n5/mode/2up (viitattu 4.12.2023.)
- Bregnhøi & Christensen 2009.** Paint research, interpretation and communication. Teoksessa: *Architectural Finishes in the Built Environment* (toim. Jablonski, Mary A. & Matsen, Catherine R.). Archetype Publications: Lontoo. s. 87–94.
- Brønne, Jon 2006.** 'Would you please do a scrape of my living-room wall and find the original colour?' Architectural paint research seen in a wider context. Teoksessa: *Paint research in Building Conservation* (toim. Bregnhøi, Line; Hughes, Helen; Lindbom, Jenni; Olstad, Tone Marie; Verweij, Edwin). s. 137–145. Archetype Publications Lontoo.
- Brønne, Jon 2009.** 'Layers of misunderstanding': the challenge of understanding, interpreting, and organising the results from architectural paint research. Teoksessa: *Architectural Finishes in the Built Environment* (toim. Jablonski, Mary A. & Matsen, Catherine R.). Archetype Publications: Lontoo. s. 113–122.
- Brydolf, Einar 1979.** Rapport från färgseminarium i Oslo. *Kulturminnesvård*. Riksvarieämbetet in julkaisu. s. 29-30. Saatavissa: <https://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:raa:diva-7315> (viitattu 1.12.2023.)
- Bryggman säätiö 2023.** Carlo Bassi - näyttely 11.11.2022 - 15.1.2023. Bryggman-säätiön verkkosivut. Saatavissa: <https://www.bryggman.fi/news/224/124/Carlo-Bassi-naeyttely-11-11-2022-15-1-2023-opastukset-12-11-ja-3-12/> (viitattu 19.9.2023.)
- Caivano, José Luis 2006.** Research on Color in Architecture and Environmental Design: Brief History, Current Developments, and Possible Future. University of Buenos Aires and National Council for Research. COLOR research and application. 4/2006. s. 350-363.
- Callet, P., Dumazet, S., Leclercq, C. & Politi, C. 2010.** Natural Lightning and Polychromy of Notre-Dame de Paris Cathedral. *The 11th International Symposium on*

- Virtual Reality, Archaeology and Cultural Heritage VAST* seminaarijulkaisu. (toim. Artusi, A., Joly-Parvex, M., Lucet, G., Ribes, A. & Pitzalis, D.). s. 63-70. DOI: <http://dx.doi.org/10.2312/VAST/VAST10/063-070>
- Chappell, Edward, A. 2009.** The colors of Williamsburg: new analysis and the Chesapeake town. Julkaisussa: *Architectural finishes in the Built Environment*. (toim. Jablonski, Mary & Madsen, Catharine). s. 30-41. Archetype Publications: Lontoo.
- Chevreur, Michel-Eugène 1861.** *The laws of contrast of colour*. 2. painos englannin kielisestä käännöksestä. Routledge & Co: Lontoo. Saatavissa: <https://archive.org/search.php?query=external-identifier%3A%02urn%3Aoclc%3Arecord%3A1157170745%022> (viitattu 10.1.2024.)
- Colonial Williamsburg Foundation n.d.** Highlights of the Susan Higginson Nash Photograph Collection. *John R. Rockefeller Jr. Library- verkkosivusto*. Saatavissa: <https://rocklib.omeka.net/collections/show/22> (viitattu 14.8.2023.)
- Curl, James & Wilson, Susan 2015.** Hittorff, Jakob Ignaz, known as Jacques-Ignace. *A Dictionary of Architecture and Landscape Architecture*. 3. painos. Saatavissa: <https://www-oxfordreference-com.libproxy.tuni.fi/display/10.1093/acref/9780199674985.001.0001/acref-9780199674985-e-2283> (viitattu 4.10.2023.) (kirjautuminen vaatii lisenssin)
- Curtis William 1996.** *Modern Architecture Since 1900*. 3. painos 2014. Phaidon: New York.
- Doležynska-Sewerniak Eva 2019.** Color of the façades of historic buildings from the turn of 19th and 20th centuries in northeast Poland. COLOR research and application, numero 44. s. 139-149.
- Durchman, Osmo, Havu, I. & Hendell, Lauri 1933.** Järvelä Joonas. *Aikalaiskirja - Henkilötietoja nykypolven suomalaisista 1934*. Otava: Helsinki. Verkkoversio Projekt Runeberg. Saatavissa: <http://runeberg.org/aikalais/1934/0272.html> (viitattu 17.8.2023.)
- Edgren, Torsten n.d.** Talvio, Tuukka. *Uppslagsverket Finland -verkkotietokanta*. Svenska folkskolans vänner. Saatavissa: <https://www.uppslagsverket.fi/sv/sok/view-170045-TalvioTuukka> (viitattu 17.8.2023.)
- Edgren, Torsten 2014.** Cleve Nils. *Biografiskt lexikon för Finland*. Svenska litteratursällskapet i Finland. Saatavissa: <https://www.blf.fi/artikel.php?id=9640> (viitattu 17.8.2023.)
- Edgren, Torsten 2015.** Gardberg, Carl Jacob (1926-2010). Kansallisbiografia-verkkojulkaisu. *Studia Biographica 4*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura: Helsinki. Saatavissa: <http://urn.fi/urn:nbn:fi:sks-kbg-008900> (viitattu 9.1.2023.)
- Euroopan Komissio (EK) 2019.** Directorate-General for Education, Youth, Sport and Culture. European framework for action on cultural heritage, Publications Office. Saatavissa: <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/5a9c3144-80f1-11e9-9f05-01aa75ed71a1> (viitattu 10.5.2023.)
- Fridell Anter, Karin & Svedmyr, Åke, 2004.** Mikä talolle väriksi. Kustannus Oy Hakkuri: Helsinki.
- Fridell Anter, Karin 2006.** Colours in Pompeian cityscape Adding pieces to the puzzle. Color Research Application. 4/2006. s. 331-340.
- Gardberg, Carl, Jacob 1953.** *Rakennustutkimuksen opas*. Muinaistieteellisen toimikunnan oppaita II: Helsinki.
- Gardberg, Carl, Jacob, Matjew, Irina & Törmä, Topi 1964.** *Väri ja maisema*. Suomen Väri- ja vernissa Oy: Helsinki.
- Genovese, Rosa Anna 2021.** The Congress of Athens of 1931: Methodological and Technical Contributions for the

- Conservation of Architectural and Environmental Heritage. *Protection of cultural heritage*. s. 113–121.
- Gerda ja Salomo Wuorion säätiö n.d.** Salomo Wuorio & S. Wuorion Maalausliike. Gerda ja Salomo Wuorion säätiön verkkosivusto. Saatavissa: <https://www.wuoriosaatio.fi/index.htm> (viitattu 11.10.2023.)
- German, Senta 2018.** *Conservation vs. restoration: the Palace at Knossos (Crete)*. Smarthistory verkkosivusto. Saatavissa: <https://smarthistory.org/conservation-knossos/> (viitattu 13.11.2023.)
- Hammarškiöld, Britt-Marie 1979.** Hur förhåller sig den svenska färgtraditionen till den norska? *Kulturminnesvård*. Riksvarieämbetet julkaisu. s. 31–32. Saatavissa: <https://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:raa:diva-7252> (viitattu 1.12.2023.)
- Hammer, Ivo 2020.** White, everything white? Josef Frank's Villa Beer (1930) in Vienna, and its materiality in the context of the discourse on 'white cubes'. *Built Heritage* 4/2020. DOI: <https://doi.org/10.1186/s43238-020-00011-9>
- Helander, Vilhelm 1995.** Julkisivuväriytykset, paluu katkenneeseen perinteeseen. Näkemyksiä ja kokemuksia. *Rakennustaiteen seura: Jäsentiedote*. s. 6–17.
- Helander; Vilhelm 1999a.** Suomen ensimmäinen valtiopäivätalo ja sen arkkitehti. Teoksessa: *Säätytalo - The House of Estates Helsinki*. (toim.) Helander V., Karemaa O., Lemström J. ja Pietiläinen J-P. (1999). s. 29–59. Edita: Helsinki.
- Helander, Vilhelm 1999b.** Korjaus ja muutos: satavuotiaan rakennuksen restaurointityö. Teoksessa: *Säätytalo - The House of Estates Helsinki*. (toim.) Helander V., Karemaa O., Lemström J. ja Pietiläinen J-P. (1999). s. 91–123. Edita: Helsinki.
- Helander, Vilhelm 1999c.** Julkisivujen restaurointi: 1800-luvun lopun arkkitehtuurin palautus arvoonsa. Teoksessa: *Säätytalo - The House of Estates Helsinki*. (toim.) Helander V., Karemaa O., Lemström J. ja Pietiläinen J-P. (1999). s. 143–159. Edita: Helsinki.
- Helander, Vilhelm 2004.** Heikoimman puolustus - Kokemuksia kalkkimaalin käytöstä julkisten rakennusten restaurointityössä. *Rakennustaiteen seura: Jäsentiedote*. s. 5–10. Saatavissa: https://rakennustaiteenseura.fi/wp-content/uploads/2016/11/RTS_1_04_net.pdf (viitattu 8.12.2023.)
- Helander, Vilhelm 2021.** Perinnettä, tekniikkaa, estetiikkaa – arkkitehdin kokemuksia julkisivujen kalkkimaalauksesta. Teoksessa: *Kalkkia – Kalkkimaalauksen historiaa, tekniikkaa ja estetiikkaa* (toim. Roos, Jonni). Kirjovärit Oy Suomi: Helsinki.
- Helsingin kaupungin rakennusvalvontavirasto 2012.** *Helsingin väriskaava -verkkosivusto*. Saatavissa: <https://www.hel.fi/static/rakvv/varikaava/htm/lisatietoa.htm> (viitattu 15.1.2024.)
- Helsingin kaupunki n.d. a.** Helsingin kiehtovat olympiarakennukset. *Helsingin kaupungin verkkosivusto*. Saatavissa: <https://www.myhelsinki.fi/fi/n%C3%A4e-ja-koe/n%C3%A4ht%C3%A4vyydet/helsingin-kiehtovat-olympiarakennukset> (viitattu 14.11.2023.)
- Helsingin kaupunki n.d. b.** Kantakaupungin asemakaavat ajan tasalle. *Helsingin kaupungin verkkosivusto*. Saatavissa: <https://www.hel.fi/fi/kaupunkiymparisto-ja-liikenne/kaupunkisuunnittelu-ja-rakentaminen/hae-suunnitelmia-ja-hankkeita/kantakaupungin-asetakaavat-ajan> (viitattu 19.1.2024.)
- Helsingin rakennusvalvonta 2023.** Julkisivuväriytykset ja värimuutokset, menettelytapaohje. *Rakennusvalvonnan ohje 12/2023*. Saatavissa: <https://www.hel.fi/static/rakvv/ohjeet/julkisivuväriytysohje.pdf> (viitattu 18.1.2024.)

Heikkilä, Elisa & Kymäläinen, Nanna (toim.) 2020.

Yleisimpiä kulttuuriperinnön luonnontieteellisiä tutkimusmenetelmiä. *Valtiolle rakennettu – verkkosivusto*. Saatavissa: <http://www.valtiollerakennettu.fi/tutkimus-ja-selvitysmenetelmia/luonnontieteellisia-tutkimusmenetelmia> (viitattu 30.10.2023.)

Heikkilä-Kauppinen, Marja 2012. *Saanko luvan?*

200-vuotta pääkaupungin rakennusvalvontaa. Satavuotias rakennusvalvonta virasto. Helsingin kaupungin rakennusvalvontavirasto

Hintsanen, Päivi 2021. Järvelä, Joonas. *Värien Tutkijat,*

Kehittäjät Ja Valmistajat. Coloria- verkkosivusto. Saatavissa: <https://www.coloria.net/historia/henkilot.htm> (viitattu 17.8.2023.)

Hittorff, Jacques & Zanth, Ludwig 1826. *Architecture*

antique de la Sicile, ou, Recueil des plus intéressans monumens d'architecture des villes et des lieux les plus remarquables de la Sicile ancienne. 5. painos. Saatavissa: https://archive.org/details/gri_33125012607616/page/n2/mode/1up (viitattu 24.8.2023.)

Hughes, Helen 2006. The potential of architectural paint

research in building analysis and conservation. s. 3-9. Teoksessa: *Paint research in Building Conservation* (toim. Bregnhøi, Line; Hughes, Helen; Lindbom, Jenni; Olstad, Tone Marie; Verweij, Edwin). Archetype Publications Lontoo.

ICCROM n.d. a. History. *International Centre for the Study*

of the Preservation and Restoration of Cultural Property verkkosivusto. Saatavissa: <https://www.iccrom.org/about/overview/history> (viitattu 14.11.2023.)

ICCROM n.d. b. List of ICCROM programmes and projects,

including courses (not exhaustive). *International Centre for the Study of the Preservation and Restoration of Cultural Property* verkkosivusto. Saatavissa: <https://www.iccrom.org/list-iccrom-programmes-and-projects-including-courses-not-exhaustive> (viitattu 8.1.2024.)

ICOMOS 1992a. Venetsian julistus - Kansainvälinen julistus monumenttien suojelusta. suomennos Tiusanen, Antero 1986. *Kansainväliset julistukset*. ICOMOSin Suomen osasto ry. Rakennustaiteen seura. Saatavissa: <https://icomos.fi/kansainvaelinen/julistukset-ja-suositukset/venetsian-julistus/> (viitattu 4.9.2023.)

ICOMOS 1992b. Julistus historiallisten kaupunkien ja kaupunkimaisten alueiden suojelusta. suomennos Tiusanen, Antero 1992. *Kansainväliset julistukset*. ICOMOSin Suomen osasto ry. Saatavissa: <https://icomos.fi/kansainvaelinen/julistukset-ja-suositukset/julistus-historiallisten-kaupunkien-ja-kaupunkimaisten-alueiden-suojelusta/> (viitattu 5.12.2023.)

ICOMOS 2011. *The Athens Charter for the Restoration of Historic Monuments – 1931*. Saatavissa: <https://www.icomos.org/en/167-the-athens-charter-for-the-restoration-of-historic-monuments> (viitattu 21.12.2023.)

ICOMOS n.d. *CHARTER FOR THE CONSERVATION OF HISTORIC TOWNS AND URBAN AREAS*, Washington Charter - 1987. Saatavissa: <https://civviih.icomos.org/1987-washington-charter/> (viitattu 13.1.2024.)

ICR (Istituto Centrale per il Restauro) n.d. Presentazione

ja La storia dell'Istituto. *ICR Instituutin verkkosivusto*. Saatavissa: <http://www.icr.beniculturali.it/pagina.cfm?usuz=1> (viitattu 31.5.2023.)

IIC (The International Institute for Conservation of

Historic and Artistic Works) 1974. Rutherford John Gettens 1900–1974. *STUDIES IN CONSERVATION*. 8/1974. Saatavissa: https://www.culturalheritage.org/docs/default-source/resources/groups-and-networks/rutherford-john-gettens-obituary.pdf?sfvrsn=a2a93ac9_8 (viitattu 19.9.2023.)

- Itävallan parlamentti n.d.** Architektuur. Parlament Österreich – verkkosivusto. Saatavissa: <https://www.parlament.gv.at/erleben/parlamentsgebaeude/architektur/index.html> (viitattu 24.3.2023.)
- Jablonski, Mary 2006.** Do you see what I see? Historic paint colour investigations, s. 45–51. Teoksessa: *Paint research in Building Conservation*. Toim. Bregnhöi, Line; Hughes, Helen; Lindbom, Jenni; Olstad, Tone Marie; Verweij, Edwin. Archetype Publications Lontoo.
- Jokilehto, Jukka 2002.** *A History of Architectural Conservation*. Uudistettu 2. painos. Butterworth-Heinemann: Oxford.
- Jokinen, Teppo 2020.** *Arvorakennusten arkkitehti - Gustaf Nyström suunnittelijana ja opettajana*. Kustannusosakeyhtiö Parvus: Helsinki.
- Jones, Owen 1854.** *An apology for the colouring of the Greek Court in the Crystal Palace*. Saatavissa: <https://archive.org/search.php?query=external-identifier%3A%22urn%3Aoclc%3Arecord%3A1156198175%022> (viitattu 13.9.2023.)
- Jones, Owen 1854.** *The Grammar of Ornament*. Day and Son: Lontoo. Saatavissa: <https://archive.org/search.php?query=external-identifier%3A%22urn%3Aoclc%3Arecord%3A1157122439%022>
- Jousi, Jenni 2023.** MITÄ PINNAT KERTOAVAT? Sisäväriytyksen ja koristemaalauksen historiaa Salomo Wuorion maalausliikkeen uusrenessanssi-interiööreissä 1880- ja 1890-luvuilla. Arkkitehtuurin diplomityö. Oulun yliopisto.
- Kaila, Panu 1978.** Rakennustekniikka. s. 3–110. Teoksessa: *Rakennuskonservointi – Museokohteena säilytettävien rakennusten korjausopas* (toim. Huovinen, A-T., Jaatinen, T. & Rantala, A.). Suomen museoliiton julkaisuja 27.
- Kaila, Panu 2009.** Maalari maalasi taloa: julkisivuväriytyksen historia. Multikustannus Oy: Vantaa.
- Kairamo, Maija 1992.** Venetsian julistus. Suomen ICOMOS verkkosivusto. Saatavissa: <https://icomos.fi/kansainvaelineen/julistukset-ja-suositukset/venetsian-julistus/> (viitattu 17.10.2023.)
- Kansallisarkisto n.d.** Porvoon valtiopäivät 1809. *Kansallisarkiston Arkistojen Portti - tietokanta*. Saatavissa: <https://portti.kansallisarkisto.fi/fi/aineisto-oppaat/porvoon-valtiop%C3%A4iv%C3%A4t-1809> (viitattu 11.10.2023.)
- Kansallismuseo n.d.** Historiaa. *Kansallismuseon verkkosivusto*. Saatavissa: <https://www.kansallismuseo.fi/fi/suomen-kansallismuseo/historia> (viitattu 2.10.2023.)
- Kelly, Dorothy 2020.** Giuseppi Fiorelli. Encyclopedia of Global Archaeology (toim. Smith) s. 4232–4233. <https://doi.org/10.1007/978-3-030-30018-0>
- Koch, G. n.d.** Järvelän Tehtaat Oy. *Pörssitieto verkkosivusto*. Saatavissa: <https://www.porssitieto.fi/osake/lisaa/jarvelantehtaat.shtml> (viitattu 17.8.2023.)
- Korppi-Tommola, Aura (toim.) 2011.** *Tieteellisten seurain valtuuskunnan palvelut*. Tieteellisten seurain valtuuskunta Helsinki.
- Knuutinen, Ulla 2009.** *Kulttuurihistoriallisten materiaalien menneisyys ja tulevaisuus. Konservoinnin materiaalitutkimuksen heritologiset funktiot*. Jyväskylä. Väitöskirja. Jyväskylän yliopisto, Taiteiden ja kulttuurin tutkimuksen laitos.
- Kuitunen-Lammila, Anna-Maija 2021.** *Väritutkimusten hyödyntäminen rakennusrestaurointi- ja korjausrakennushankkeissa*. Konservoinnin koulutusohjelma. YAMK. Opinnäytetyö: Metropolia Ammattikorkeakoulu.
- Kärki, Pekka 2020.** Rakennushistoriallinen toimisto kulttuuriympäristön vaalimisen pioneeriaikana.

- Sadan vuoden satoa -sivusto*. Museoviraston Kulttuuriympäristöpalvelut-osasto. Saatavissa: <https://www.sadanvuodensatoa.fi/fi/artikkelit/rakennushistoriallinen-toimisto-kulttuuriympariston-vaalimisen-pioneeriaikana> (viitattu 2.10.2023.)
- Lilius, Henrik 2006.** Pettersson, Lars. Kansallisbiografia-verkkojulkaisu. *Studia Biographica 4*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura: Helsinki. Saatavissa: <http://urn.fi/urn:nbn:fi:sks-kbg-001367> (viitattu 18.4.2023.)
- Lilius, Henrik 2000.** Engel, Carl Ludvig. Kansallisbiografia-verkkojulkaisu. *Studia Biographica 4*. Kirjallisuuden Seura: Helsinki. Saatavissa: <http://urn.fi/urn:nbn:fi:sks-kbg-003213> (viitattu 9.10.2023.)
- Lindberg, Carolus 1931.** *Helsinki – Pohjolan valkea kaupunki*. WSOY: Helsinki.
- Lee, Antoinette 2005.** An Interview with Penelope Hartshorne Batcheler. *CRM: The Journal of Heritage Stewardship*. s. 40–49. Saatavissa: <https://www.nps.gov/crps/CRMJournal/Summer2005/interview.pdf> (viitattu 5.6.2023.)
- Lukkarinen, Ville 1988.** Säätytalon suunnitteluvaiheet 1885–1890. Teoksessa: *Taidehistoriallisia tutkimuksia 11*. Taidehistorian seura: Helsinki.
- Lukkarinen, Ville 1990.** *Valtionarkiston satavuotias rakennus*. VAPK-kustannus: Helsinki.
- Maaranen 2020.** Miten vuoden 1963 muinaismuistolakiin päädyttiin? *Sadan vuoden satoa -sivusto*. Museoviraston Kulttuuriympäristöpalvelut-osasto. Saatavissa: <https://www.sadanvuodensatoa.fi/fi/artikkelit/miten-vuoden-1963-muinaismuistolakiin-paadyttiin> (viitattu 4.12.2023.)
- MacDonnell, Phillipa 2020.** Architectural Paint Research and the archaeology of buildings. *Archaeological Journal*. 1/2020. s. 140–166. DOI: <https://doi.org/10.1080/00665983.2019.1615748>
- Manninen, Markus 2018.** *Valtion virastotalot 1809–1995*. Arkkitehtitoimisto Manark Oy. Senaatti-kiinteistöt Oy: Helsinki.
- Material archiv n.d.** *Laaser marmor*. Saatavissa: https://materialarchiv.ch/de/ma:material_1837/?maapi:f_all_groups=ma:group_937 (viitattu 4.5.2023.)
- Mattinen, Maire (toim.) 1997.** Valtion rakennusperinnön vaalinen. Museoviraston rakennushistorian osaston julkaisuja 19.
- Meyer, Alfred Gotthold, 1898.** Zahn, Wilhelm Johann Karl. *Allgemeine Deutsche Biographie* 44. s. 668–670. verkkoversio. Saatavissa: <https://www.deutsche-biographie.de/pnd116949651.html#adbcontent> (3.9.2023.)
- Museovirasto n.d. a.** Museoviraston historiaa. Museoviraston sivusto. Saatavissa: <https://www.museovirasto.fi/fi/tietoa-meista/museoviraston-historiaa> (viitattu 21.3.2023.)
- Museovirasto n.d. b.** Säätytalo. *Museoviraston kulttuuriympäristön palveluikkuna -tietokanta*. Saatavissa: <https://www.kyppi.fi/to.aspx?id=130.200028> (viitattu 12.1.2024.)
- Museovirasto n.d. c.** Kansallisarkisto. *Museoviraston kulttuuriympäristön palveluikkuna -tietokanta*. Saatavissa: <https://www.kyppi.fi/to.aspx?id=130.200185> (viitattu 12.1.2024.)
- Museovirasto 2009.** Olympiarakennukset. *Valtakunnallisesti merkittävät rakennetut kulttuuriympäristöt RKY*. Museovirasto. Saatavissa: https://www.rky.fi/read/asp/r_kohde_det.aspx?KOHDE_ID=1575 (viitattu 14.11.2023.)
- Neuvottelumuistio 28.3.2019.** *Kohde: Kansallisarkisto, vanhemmat osat (1890 ja 1928), väritys*. Arkkitehdit MV Oy.
- NFK (Nordiska konservator förbundet) n.d.** NKF I

- NORDEN. Nordiska konservator förbundet – verkkosivusto. Saatavissa: <https://www.nordiskkonservatorforbund.org/om-nkf/nkf-i-norden> (viitattu 7.1.2024.)
- Osuuskunta Rotunda n.d.** Tutkimus. *Osuuskunta Rotundan verkkosivusto*. Saatavissa: <https://rotunda.fi/tutkimus/> (viitattu 16.1.2024.)
- Oxford University Press 2021.** Semper, Gottfried. Teoksessa: *The Oxford Dictionary of Architecture*. Saatavissa: <https://www-oxfordreference-com.libproxy.tuni.fi/view/10.1093/acref/9780191918742.001.0001/acref-9780191918742-e-4223> (viitattu 10.11.2023.)
- Parviainen, Teemu 2021.** Jac. Ahrenberg. *Arkkitehtuurimuseon verkkosivusto. Arkkitehtiesittely*. Saatavissa: <https://www.mfa.fi/kokoelmat/arkkitehdit/jac-ahrenberg/> (viitattu 4.1.2024.)
- Penrose, Francis 1888.** An investigation of the principles of Athenian architecture: or the results of a recent survey conducted chiefly with reference to the optical refinements exhibited in the construction of the ancient buildings at Athens. toinen painos. Macmillan: Lontoo. Saatavissa: <https://digi.ub.uni-heidelberg.de/diglit/penrose1888> (viitattu 22.3.2023.)
- Pietarila, Pentti 2004.** *Rakennusten värit ja koristetyylit*. Tikkurila Paints Oy. Libris: Vantaa.
- Rahola, Ulla 2019.** *Hylkäämisestä huolenpitoon - Suomalaisten autiokirkkojen antikvaariset korjaukset*. Aalto-yliopiston julkaisusarja DOCTORAL DISSERTATIONS 72/2019: Helsinki.
- Reijonen, H. 2022.** Verstaalla ja ateljeessa. Maalausten, huonekalujen ja tekstiilien konservointia. Muinaistieteellisessä toimikunnassa. Suomen Museo – Finskt Museum, 117. s. 95–136. Saatavissa: <https://journal.fi/suomenmuseo/article/view/110374> (viitattu 4.3.2023.)
- Riksantikvarieämbetet 2013.** *Materialguiden*. Ruotsin museoviraston raportti. Saatavissa: <https://raa.diva-portal.org/smash/get/diva2:1235014/FULLTEXT01.pdf> (viitattu 13.9.2023.)
- Riksantikvarieämbetet 2017.** Färgarkeologi – Architectural Paint Research (APR). *Riksantikvarieämbetetin verkkosivusto*. Saatavissa: <https://www.raa.se/museer/forskning-och-kunskapsupplyggnad/konsveringsvetenskap/farg-och-byggnadsarkeologiska-undersokningar/fargarkeologi-architectural-paint-research-apr/> (viitattu 7.12.2023.)
- Riksantikvarieämbetet n.d.** Om Färgforum. *Riksantikvarieämbetetin verkkosivusto*. Saatavissa: <https://www.raa.se/evenemang-och-upplevelser/vara-andra-seminarier-och-konferenser/fargforum/om-fargforum/> (viitattu: 13.12.2023.)
- Rix, Hadas & Emmitt, Stephen 2022.** Imitative material culture: towards a philosophy for the authentic conservation of historical artificial materials and imitative techniques. *Journal of Architectural Conservation*. 1/2022, s. 1-21, DOI: <https://doi.org/10.1080/13556207.2021.1949141> (viitattu 4.3.2023.)
- Roos, Jonni 2021.** Kalkkimaalauksen taitoa tavoittamassa – Liehusen ja Laeslehdon perheissä kalkilla on maalattu jo kauan. Teoksessa: *Kalkkia – Kalkkimaalauksen historiaa, tekniikkaa ja estetiikkaa* (toim. Roos, Jonni). Kirjovärit Oy Suomi: Helsinki. s. 74-106.
- Ruuska-Jauhijärvi, Katariina 2017.** *Julkisivujen värytystutkimus - Värytystutkimuskokonaisuudet ja tilaajan ohje*. Konservoinnin koulutusohjelma. YAMK. Opinnäytetyö: Metropolia Ammattikorkeakoulu.
- PKL 2013.** Round Table – paneelin esikysymykset Pohjoismaisen konservaattoriliiton Suomen osasto ry:n rakennuskonservoinnin työryhmä Konsti.

- Royal Museum Greenwich n.d.** What was the Grand Tour? Royal Museum Greenwichin verkkosivusto. Saatavissa: <https://www.rmg.co.uk/stories/topics/what-was-grand-tour> (viitattu 11.11.2023.)
- Räsänen, Anne 2014.** Restaurointikoulutus Kymenlaakson ammattikorkeakoulussa. Keisarinasema (toim. Muotio, Jari-Pekka, Stenroos, Sanna & Räsänen, Anne). Kymenlaakson ammattikorkeakoulun julkaisuja – Sarja A nro 56: Kouvola. Saatavissa: https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/87778/Keisarin_asema.pdf?sequence=1&isAllowed=y (viitattu 25.1.2024.)
- Salge, Christiane n.d.** Architecture between art and science – the education of architects at the Bauakademie in Berlin around 1800. Tutkimusprojektin kuvaus. CCSA Center for critical studies in architecture - verkkosivusto. Saatavissa: <https://criticalarchitecture.org/en/forschung/architecture-between-art-and-science-the-education-of-architects-at-the-bauakademie-in-berlin-around-1800/> (viitattu 9.10.2023.)
- Salmela, Ulla 2020a.** Asemakaavalaki avasi tietä rakennusten ja kaupunkikuvan suojelulle. *Sadan vuoden satoa -sivusto*. Museoviraston Kulttuuriympäristöpalvelut-osasto. Saatavissa: <https://www.sadanvuodensatoa.fi/fi/artikkelit/asebakaavalaki-avasi-tieta-rakennusten-ja-kaupunkikuvan-suojelulle> (viitattu 21.9.2023.)
- Salmela, Ulla 2020b.** ”Vanhoja tiiliäkö sinä suret?” Fasadismi ja case Kämp rakennussuojelun virstanpylväänä. *Sadan vuoden satoa -sivusto*. Museoviraston Kulttuuriympäristöpalvelut-osasto. Saatavissa: <http://www.sadanvuodensatoa.fi/fi/artikkelit/vanhoja-tiiliako-sina-suret-fasadismi-ja-case-kamp-rakennussuojelun-virstanpylvaana> (viitattu 19.3.2023)
- Schwarzkopf 2004.** Adolf von Oechelhaeuser – ein Badener auf den Tagen für Denkmalpflege von 1900–1922. *Denkmalpflege in Baden-Württemberg – Nachrichtenblatt der Landesdenkmalpflege*. s. 13–22. DOI: <https://doi.org/10.11588/nbdpfbw.2004.1.12956> (viitattu 18.9.2023.)
- Selovuori, Jorma 1999.** Säätytalo poliittisena ja valtiollisena näyttämönä. teoksessa *Säätytalo - The House of Estates Helsinki*. (toim.) Helander V., Karemaa O., Lemström J. ja Pietiläinen J-P. (1999). Edita: Helsinki. s. 15–27.
- Setälä, Ulla 2011.** Väritutkimus rakennushistorian tietolähteenä. Taidehistorian pro gradu -tutkielma. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, Taiteiden ja kulttuurin tutkimuksen laitos.
- Shapland n.d.** Rebuilding the Palace Of Minos. *Ashmolean Museum Oxford* – verkkosivusto. Saatavissa: <https://www.ashmolean.org/article/rebuilding-the-palace-of-minos-at-knossos> (viitattu 13.11.2023.)
- Sihvonen, Riitta 1999.** Säätyvaltiopäivien kokoontumisajat ja -paikat. Eduskunnan kirjasto. *Eduskunnan verkkosivusto*. Saatavissa: <https://www.eduskunta.fi/FI/naineduskuntatoimii/kirjasto/aineistot/eduskunta/historiallisia-dokumentteja/Sivut/saatyvaltiopaivien-kokoontumisajat-ja-paikat.aspx> (viitattu 9.10.2023)
- Sipponen, Annikaisa 2023.** *Säätytalo, Julkisivujen väritutkimus - Syksy 2023*. Rakennusentisöintiliike Ukri Oy. Tilaaja Senaatti-kiinteistöt.
- Sonninen, Tiina 2016.** *Kansallisarkiston alustava väritutkimus*. Konservointi T. Sonninen Oy. Tilaaja Senaatti-kiinteistöt.
- Solberg, Kristin 2006a.** Fargeundersøkelser i bygninger i Norge - en historikk. *NIKU Tema*. Norjan museoviraston julkaisu. s. 289–306.
- Solberg, Kristin 2006b.** Data on strata: NIKU’s practice for the documentation of architectural paint research. Teoksessa: *Paint research in Building Conservation*. Toim.

- Bregnhøi, Line; Hughes, Helen; Lindbom, Jenni; Olstad, Tone Marie; Verweij, Edwin. Archetype Publications Lontoo. s. 10–15.
- Sorabella, Jean 2003.** The Grand Tour. In *Heilbrunn Timeline of Art History*. The Metropolitan Museum of Art – verkkosivusto. Saatavissa: http://www.metmuseum.org/toah/hd/grtr/hd_grtr.htm (viitattu 11.11.2023.)
- Sorensen, Lee (toim.) n.d. a.** Semper, Gottfried. Teoksessa *Dictionary of Art Historians*. Saatavissa: <https://arthistorians.info/semperg> (viitattu 9.11.2023.)
- Sorensen, Lee (toim.) n.d. b.** Brandi, Cesare. Teoksessa *Dictionary of Art Historians*. Saatavissa: <http://arthistorians.info/brandic> (viitattu 26.5.2023)
- Stuart, James & Revett, Nicholas 1841.** *The antiquities of Athens and other monuments of Greece*. 2. painos. Saatavissa: https://archive.org/details/antiquitiesofathoostua_o/page/n7/mode/iup (viitattu 7.6.2023.)
- Säätytalon julkisivujen dokumentointi 10.11.1993.** *Säätytalon julkisivujen kunnostus- ja maalaustyön toteutus 30.3.-10.11.1993*. Rakennushallitus.
- Säätytalo julkisivujen värisuunnitelma 13.10.2023.** Arkkitehtitoimisto Okulus Oy & Ukri Oy. Tilaaja Senaatti-kiinteistöt.
- Teutonic, Jeanne Marie 2009.** The ICCROM Architectural Conservation Course 1982–92: history, evolution, impact. Julkaisussa: *Celebrating excellence: 50 years of conservation*. Unesco Publishing. s. 49–54. Saatavissa: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000186943> (viitattu 7.12.2023.)
- Tilastotoimisto 1920.** 46 Kertomus Helsingin kaupungin kunnallishallinnosta vuonna 1920. Helsingin kaupunginarkisto. Saatavissa: <http://yk.fi/100211/141570618351200> (viitattu 12.5.2023.)
- Tomminen, Hannu 1984.** Helsingin värrikaava - Helsingin julkisivuvarityksen historiaa. Helsingin kaupunki / Rakennusvalvontaviraston julkaisuja 1/1984. Saatavissa: https://www.hel.fi/static/rakvv/varikaava/helsinginjulkisivuvarityksenhistoriaa/Helsinginjulkisivuvarityksen_historiaa_lowres.pdf (viitattu 15.11.2023.)
- Tuominen, Laura 2020.** Rakennussuojelulainsäädännön uudistus 1985. *Sadan vuoden satoa -sivusto*. Museoviraston Kulttuuriympäristöpalvelut-osasto. Saatavissa: <https://www.sadanvuodensatoa.fi/fi/artikkelit/rakennussuojelulainsaadannon-uudistus-1985> (viitattu 7.12.2023.)
- Uusi Suomi 19.11.1962.** Alkuperäiset värisävyt Kruunuhaan merkkitaloihin.
- Zahn, Wilhelm 1841.** Die schönsten Ornamente und merkwürdigsten Gemälde aus Pompeji, Herculanium und Stabiae: nach einigen Grundrissen und Ansichten nach den an Ort und Stelle gemachten Originalzeichnungen. 2. painos. Saatavissa: <https://doi.org/10.11588/diglit.3963#0002> (viitattu 24.3.2023.)
- Zink, Stephan 2019.** Polychromy, architectural, Greek and Roman. *Oxford Classical Dictionary*. DOI: <https://doi.org/10.1093/acrefore/9780199381135.013.8184> (viitattu 4.10.2023.)
- Victoria and Albert Museum n.d.a.** *Robert Adam: Neoclassical architect and designer*. Victoria & Albert museon verkkosivusto. Saatavissa: <https://www.vam.ac.uk/articles/robert-adam-neoclassical-architect-and-designer> (viitattu 4.10.2023.)
- Victoria and Albert Museum n.d.b.** *James ‘Athenian’ Stuart*. Victoria & Albert museon verkkosivusto. Saatavissa: <https://www.vam.ac.uk/articles/james-athenian-stuart> (viitattu 24.8.2023.)

Viljo, Eeva-Maija 1987. *Säätytalon maalausvaiheet.*

Arkistotutkimus syys-lokakuu 1987. MV RHOA. Saatavissa: <https://www.kyppi.fi/to.aspx?id=117.2902> (viitattu 1.8.2023.)

Viljo, Eeva-Maija 1988. Arkitektur och politik kring några ständerhusprojekt. Teoksessa: *Taidehistoriallisia tutkimuksia 11.* Taidehistorian seura: Helsinki. s. 8–46.

Viljo, Eeva-Maija 1999. Säätytalo: koristetaiteen tyylinäyte ja perustuslaillinen manifesti. teoksessa *Säätytalo - The House of Estates Helsinki.* (toim.) Helander V., Karemaa O., Lemström J. ja Pietiläinen J-P. (1999). Edita: Helsinki. s. 61–80.

Välkevirta 10.12.1990. *Intendentti Olof af Hällström.* Helsingin sanomat.

Wickström, Nils Eric 1936. Empirerakennusten värityksestä. *Arkkitehti-lehti.* 6/1936. Suomen arkkitehtiliitto SAFA. s. 21–22. Kansalliskirjaston digitaaliset aineistot. Saatavissa: <https://digi.kansalliskirjasto.fi/aikakausi/binding/1110575?page=8> (viitattu 14.10.2023.)

Wickström, Nils Eric 1949. Empirehus skall se ut som en Wedgewood-vas - Ingen pansarfärg, säger stadens förskönare. s. 1, 4 *Nya Pressen.* 29.10.1949. Kansalliskirjaston digitaaliset aineistot. Saatavissa: <https://digi.kansalliskirjasto.fi/sanomalehti/binding/2311028?page=1> (viitattu 9.1.2023.)

Wickström, Nils Eric 1960. Uusrenessanssin kohtalo. s.109–111. *Arkkitehti-lehti.* 6/1960. Suomen arkkitehtiliitto SAFA.

Winterhalter, Kati & Bonsdorff, Mikko 2020. Säätytalo -Julkisivujen vaiheet. Arkkitehtitoimisto Okulus Oy. Senaatti-kiinteistöt Oy: Helsinki.

Winterhalter, Kati, Hassi, Anni & Vaartio, Immi 2022. SÄÄTYTALO - Julkisivujen mallialue, 2020 dokumentointi. Arkkitehtitoimisto Okulus Oy & Ukri Oy. Tilaaja Senaatti-

kiinteistöt.

Wolfgang Ecker Gesellschaft m.b.H. n.d. Referensnit: Parliament. *Ecker Steinmeister -verkkosivusto.* Saatavissa: <https://www.ecker-stein.at/referenzen/denkmalpflege/parlament> (viitattu 4.5.2023.)

Örmä, Simo 2002. Bassi, Charles. *Kansallisbiografia-verkkojulkaisu.* Studia Biographica 4. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura: Helsinki. Saatavissa: <http://urn.fi/urn:nbn:fi:sks-kbg-003126> (viitattu 19.9.2023)

Arkistomateriaali

Gardberg, Carl Jacob 1947. *Porvoon I korttelin tontin 72 rakennusinventointi.* Muinaistieteellinen toimikunta. Saatavissa: <https://www.kyppi.fi/to.aspx?id=117.9751> (viitattu 6.9.2023.)

Gardberg, Carl Jacob 1950. *Rauma, kaupunki-inventointi heinä- elokuussa 1950.* Muinaistieteellinen toimikunta. Saatavissa: <https://www.kyppi.fi/to.aspx?id=117.9511> (viitattu 6.9.2023.)

Kärki, Pekka 1964. Inventointi Hallituskatu 11, III/1/2a, Pekka Kärki 1964. s. 28–48. Raporttikokoelmassa: *Hämeenlinnan II ja III kaupunginosan rakennusten inventointeja 1963–1966.* Muinaistieteellinen toimikunta. Saatavissa: <https://www.kyppi.fi/to.aspx?id=117.9706> (viitattu 8.1.2024.)

Lindqvist, Thorvald 1957. *Tarkastuskertomus Piippolan kirkon korjaustöistä.* Muinaistieteellinen toimikunta. Saatavissa: <https://www.kyppi.fi/to.aspx?id=117.8707> (viitattu 5.9.2023)

Pettersson, Lars 1945. Kumpulän kartanon inventointi 1945. Muinaistieteellinen toimikunta. Saatavissa: https://www.kyppi.fi/palveluikkuna/raportti/read/asp/r_ryraportti_det.aspx?RYRAPORTTI_ID=9722 (viitattu 27.3.2023.)

Pettersson, Lars 1945. Oulunkylän kartanon inventointi 1945. Muinaistieteellinen toimikunta. Saatavissa: <https://>

www.kyppi.fi/palveluikkuna/raportti/read/asp/r_raportti_det.aspx?RYRAPORTTI_ID=9728 (viitattu 27.3.2023.)

Julkisivupiirustusten tarkastustoimikunnan pöytäkirjat 1923–1953. Helsingin kaupungin arkisto.

Suulliset lähteet ja sähköpostit

Blix, Hulda 2023. Monumentalkunstkonservator. Norsk institutt for kulturminneforskning. Sähköpostiviestit 19.12.2023 ja 21.12.2023.

Flink, Selja 2023. Rakennuttajapäällikkö. Senaatti-kiinteistöt Oy. Säätyalon julkisivuväriytyksen -tilaisuus 14.3.2023.

Flink, Selja 2024. Rakennuttajapäällikkö. Senaatti-kiinteistöt Oy. Sähköposti 15.1.2024 ja kommentit keskeneräiseen diplomityöhön 17.1.2024

Heikkilä, Elisa 2024. Erityisasiantuntija. Museovirasto. Sähköposti 9.1.2024, kommentit 25.1.2024.

Helander Vilhelm 2023a. Arkkitehti, emeritusprofessori. Arkkitehtitoimisto Helander-Leiviskä. Säätyalon julkisivuväriytyksen -tilaisuus 14.3.2023.

Helander Vilhelm 2023b. Arkkitehti, emeritusprofessori. Arkkitehtitoimisto Helander-Leiviskä. Haastattelu 13.5.2023.

Helander Vilhelm 2023c. Arkkitehti, emeritusprofessori. Arkkitehtitoimisto Helander-Leiviskä. Suullinen tiedonanto ja kommentit keskeneräiseen diplomityöhön 2.11.2023.

Kymäläinen, Nanna 2023. Erikoisasiantuntija. Museovirasto. Sähköposti 27.3.2023.

Luoma, Katja, Järvelä, Elina & Kajaste, Teemu 2023. Konservator. Osuuskunta Rotunda. Haastattelu 2.11.2023.

Lemström, Juha 2023. Arkkitehti. Haastattelu 15.9.2023 ja kommentit keskeneräiseen diplomityöhön 22.1.2023.

Schnitzler Rosemarie 2022. Arkkitehti. Arkkitehtitoimisto R Schnitzler. Haastattelu. 25.11.2022

Paavilainen Käpy ja Simo 2023. Arkkitehdit. Arkkitehtuuritoimisto Käpy ja Simo Paavilainen Oy. Haastattelu 14.5.2023.

Pietarila Pentti 2023. Rakennuskonservaattori. Rakennusten värisuunnittelu Petapi. Haastattelu 20.1.2023.

Vehanen-Sinda, Arja 2024. Arkkitehti. Arkkitehdit MV Oy. Sähköposti 15.1.2024.

Winterhalter Kati 2022. Arkkitehti. Arkkitehtitoimisto Okulus Oy. Haastattelu 26.11.2022.

Winterhalter Kati 2023. Arkkitehti. Arkkitehtitoimisto Okulus Oy. Säätyalon julkisivuväriytyksen -tilaisuus 14.3.2023.

Winterhalter Kati 2024. Arkkitehti. Arkkitehtitoimisto Okulus Oy. Sähköposti 15.1.2024 ja kommentit keskeneräiseen diplomityöhön 16.1.2024

*seuraava sivu
Säätyalon julkisivuväriytyksen mallialue tammikuussa 2024.
Kuva: Aamu Koivistoinen*

